Граммматыка Словенская

Зложена и написана трудомъ и прилежанїе Іоанна Ужевича Словянина

С. Василїи

С. Николаи

Лѣта ѿ нарожденїа Сн҃а Бо: ахме,

ПАМ'ЯТКИ
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ
XVII
СТ.

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

ГРАМАТИКА СЛОВ'ЯНСЬКА І. УЖЕВИЧА

Підготували до друку

І. К. БІЛОДІД
Є. М. КУДРИЦЬКИЙ

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1970

ГРАММАТЫКА

СЛОВЕНСКАЯ

написана

през Іѡанна Ужевича сло-

вянина; Славной Академіи Пари-

ской в Теѡлогіи Студента

в Парижу

Рокоу ѿ нарожения Сна Бжого

а҃ х҃ м҃ г҃

GRAMMATICA SCLAVONICA

scripta

Per Ioannem Vseuicium Sclauinum Celeberrimae Academiae

Parisiensis Studiosum Theologum

PARISIIS

Anno a Natiuitate Filij Dei 1.6.4.3

4У
У33

Вступну статтю «Іван Ужевич і його граматика» написали І. К. Білодід і Є. М. Кудрицький. Переклад латинського тексту на українську мову, а також примітки, словопокажчик та бібліографія належать Є. М. Кудрицькому.

Відповідальний редактор
доктор філологічних наук
М. А. ЖОВТОБРЮХ

7—1—3
29—БЗ—12—70

ПЕРЕДМОВА

Ласкавий чителнику!

Ласкавий читачу!

Ця праця, яку Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук УРСР пропонує Твоїй увазі, становить пам'ятку української мовознавчої (граматичної) науки середини XVII ст., — це фактично перша граматика власне української літературної мови XVI — XVII ст. Її склав у 1643 р. латинською мовою український студент Паризького університету — Сорбонни — Іван Ужевич.

Рукопис праці і зараз зберігається в Національній бібліотеці в Парижі. На жаль, ця граматика не була надрукована і не змогла відіграти своєї ролі в нормалізації і розвитку української літературної мови XVII — XVIII ст. Та вона становить високу пам'ятку української граматичної науки XVII ст., що свідчить про розвиненість української літературної мови того часу, про прагнення вчених людей України піднести її престиж, ознайомити з нею європейський світ. Ми певні, що ця пам'ятка матиме тепер, у наш час, велике значення при вивченні історії не тільки української, а й всієї східнослов'янської і взагалі слов'янської граматичної науки, історії мови, а також для підготовки освічених філологічних кадрів. Вона має значення для пізнання історії культури українського народу. Наукового подвигу автора граматики, Івана Ужевича, не можна забути. Цей твір українського патріота був складений напередодні визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького 1648—1654 рр. і являє собою один із виявів

прагнень українського народу до вільного розвитку своєї духовної культури, своєї науки, своєї мови.

Після 325-річної розлуки цей твір про українську мову повертається до свого джерела, до рідної української мови, на Радянську Україну.

Звернемося через віки до цієї праці і її автора словами Тараса Шевченка:

В Україну ідіть, діти!
В нашу Україну...
Там найдете щире серце
І слово ласкаве,
Там найдете щиру правду,
А ще, може, й славу...

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР

ІВАН УЖЕВИЧ І ЙОГО ГРАМАТИКА

I

У Відділі рукописів Національної бібліотеки в Парижі під № 3876 зберігається рукопис-автограф in 4° «Граматыка словенскаꙗ написа́на пре[з] Їѡ҆а́нна Ужѐвича Словѧни́на; Сла́вной Академі́й Пари[з]ской в Теѡлогі́й Студента в Пари́жꙋ», позначений 1643 р.

В міській бібліотеці м. Арраса, на півночі Франції, теж є автограф in 4° того ж автора, але позначений 1645 р. під подібною ж назвою: «Грамматыка словенская зложе́на и҆ напи́сана трꙋдомъ и҆ прилежа́ніє[м] Іѡанна Ужѐвича словѧни́на».

Було б неправильно вважати, що в науці зовсім нічого не знали про ці рукописи і про їх автора. Уперше в науковій літературі візантолог А. Бандурі в своїй праці «Східна держава, або константинопольська старовина. Про управління державою»[1], надрукованій в 1711 р. в Парижі і повторним виданням у 1729 р. у Венеції, цитує латинський заголовок паризького рукопису граматики Ужевича і тут же наводить чотири таблиці[2] кирилівського алфавіту, запозичені ним, як пише про це сам Бандурі, в Ужевича.

Згадує про рукопис 1643 р. в своїх «Основах старослов'янської мови»[3] і Й. Добровський. Він посилається на нотатки Копітара[4], який знайомився в Парижі з цим рукописом, і приходить до висновку, хоч і не такого категоричного, як Копітар, що Ужевич був «aut Polonum aut Russum e Polonia», бо змішує польське з слов'янським.

---

[1] «Imperium orientale sive antiquitates constantinopolitanae. De administratione imperii», t. II.

[2] А не одну, як він же зазначає в передмові.

[3] I. I. Dobrovski, Institutiones linguae slavicae dialecti veteris, Vindobonae, 1822, стор. LXII.

[4] В листі до Й. Добровського від 11/I 1815 р. Копітар, згадавши про «Слов'янську граматику» Ужевича, дає загальну характеристику і її авторові: «Нещодавно я досліджував граматику Ужевича. Він поляк і вважає «пан» старослов'янським, наводячи це слово як приклад. Одержиш від мене докладний її опис» (В. Ягич, Письма Добровского и Копитара, «Сборник ОРЯС ИАН», т. 39, СПб., 1885, стор. 394).

Очевидно, за Добровським, а можливо, безпосередньо за Копітаром, польський дослідник М. Вишневський у своїй історії літератури польської теж згадує про граматику Ужевича: «В паризькій бібліотеці знаходиться слов'янська граматика, написана Іваном Ужевичем (учнем с. богослов'я) в 1643 р., яку там бачив Копітар, засвідчуючи, що її написав поляк з земель руських, бо він польську з слов'янською мовою сплутав»[5].

Але ні Добровський, ні Вишневський не обстоювали б польської національної приналежності Ужевича, коли б їм був відомий оригінал його слов'янської граматики.

Релігійно-літературний матеріал перших і останніх сторінок паризького рукопису (3б, 4, 71б) та рукопису з Арраса особливо, яким, за звичаєм тих часів, Ужевич оформив свої граматичні трактати, безперечно, взятий ним із арсеналу не західноримської, а східновізантійської християнської ортодоксії[6].

Це добре усвідомив дослідник П. Мартинов, який у своїй бібліографічній праці «Слов'янські рукописи в державній бібліотеці Парижа»[7] теж списує паризький рукопис граматики Ужевича, але не тільки за Добровським, а й на підставі фактичної обізнаності з рукописом. З цього опису видно, що Мартинов більше уваги приділив літературно-релігійному оформленню. А тому, щодо мови, він цілком пішов за Й. Добровським, вважаючи, що мова граматики Ужевича — це *un mélange de slavon et de polonais* (суміш слов'янського та польського) і на доказ цього наводить ще й свій приклад полонізму — текст заголовка граматики Ужевича[8]. Зате в питанні про походження автора рукопису Мартинов висловлює, хоч і надто широко окреслену, але в цілому певну і правильну думку, що автор граматики належить до тих численних південнорусів, головним чином із Києва[9] (bien de Russes de midi, surtout de Kieff), які тоді прибували по науку до Сорбонни і до Риму (venaient faire leurs études a là Sorbonne, aussi bien qu'a Rome).

---

[5] M. Wiszniewsky, Historia literatury polskiej, т. VIII, Kraków, 1851, стор. 450.

[6] Наприклад, у паризькому рукописі див. стор. 4а (ряд. 3—4): «Милость бога... зо всѣми вами православными хрестіани». В арраському рукописі Ужевич повністю наводить Исповѣдание вѣры православной» (стор. 16—17), текст якого теж не залишає сумніву щодо його східновізантійського спрямування.

[7] P. Martinof, Les manuscrits slaves de la bibliotèque imperiale de Paris, 1858, стор. 31—32.

[8] «Grammatica scripta per Joannem est un polonisme, qui est bien plus sensible encore dans le titre slave que voici» (далі Мартинов цитує текст заголовка паризького рукопису).

[9] Чи не спричинився цей вислів Мартинова про етнічну приналежність Ужевича до категоричного, але ж ніяк не обгрунтованого твердження І. Борщака в його «Звідомленні з дослідів в архівах Західної Європи» (ЗНТШ, т. CXXXIV-CXXXV. Праці іст.-філософ. секції, Львів, 1924, стор. 242): «Українська граматика 1643 року. Киянина в Сорбоні Усевича на латинській мові (7.568А)».

Так постали в науці перші і дуже скупі відомості про слов'янську граматику Ужевича в її паризькій редакції[10].

Одні з перших дослідників у галузі слов'янознавства — Й. Добровський, В. Копітар, чию діяльність, як і пізніше В. Ягича, не можна розглядати окремо від піднесення національно-визвольного руху західних і південних слов'ян, що перебували під гнітом Прусії, Австрії і султанської Туреччини, а також від процесу формування слов'янських націй в цілому, найбільшу увагу приділяли звичаям і мовам слов'янським, розшукували і досліджували слов'янські рукописи по визначніших книгосховищах Західної Європи. Тому-то й паризький варіант слов'янської граматики Ужевича не минув їхньої уваги. Арраський же рукопис, здавна опинившись у бібліотеці провінціального міста, віками лишався не відомим у науці. Обома автографами Ужевича науковці-славісти по-справжньому зацікавилися тільки в XX ст. і на Заході і на Сході Європи.

Цьому сприяла, звичайно, й історична та лінгвістична дискусія, що розгорнулася спочатку навколо гіпотези М. Погодіна, а потім — протягом другої половини XIX і початку XX ст. — у зв'язку з виступами П. Лавровського і О. І. Соболевського.

Численні статті і розвідки багатьох визначних славістів сприяли розв'язанню і постановці цілого ряду важливих проблем з історії та діалектології східнослов'янських мов, ввели в науку багато діалектологічного матеріалу та рукописів, іноді вже давно відомих, але ще, по суті, не досліджених.

В цих умовах надійшла черга і до обох рукописів Ужевича. На початку XX ст. у Києві виходить друком[11] стаття О. І. Соболевського «Грамматика И. Ужевича», присвячена описові паризького рукопису, а в берлінському журналі «Архів слов'янської філології» — велика стаття В. Ягича «Іван Ужевич, граматист XVII століття»[12]. О. І. Соболевський, за власним його свідченням, описував паризький варіант граматики Ужевича за нотатками проф. Малеіна; В. Ягич же користувався, крім арраського рукопису, ще й статтею Соболевського, а тому, зрозуміло, його праця про Ужевича докладніша і повніша. Обидва дослідники ставлять питання і про мову граматики, і про походження самого автора.

На думку О. І. Соболевського, слов'янська граматика Ужевича — «это грамматика юго-западного литературного языка XVII века, той смеси белорусского и польского языков, на котором писались в XVI веке в литовско-русском государстве документы, а в XVII веке в Южной Руси литературные

---

[10] Можна згадати ще стислу нотатку про паризький рукопис в «Описании памятников славяно-русской литературы» С. Строева (М., 1841, стор. 109), з яким він ознайомився в Парижі і висловився, що «автор подчинил славянский язык польскому».

[11] Див. «Чтения в историческом Обществе Нестора-летописца», т. 19, вып. 2, ч. V, К., 1906, стор. 1—7.

[12] Див. «Archiv für slavische Philologie», Bd 29, H. 1, 1907, стор. 154—160.

произведения[13]. Старая Москва знала этот язык под именем белорусского. Автор грамматики — Иоанн Ужевич, студент Парижской Сорбонны, родом, по-видимому, из Галиции» (стор. 1).

О. І. Соболевський звертає увагу і на той факт, що Ужевич не раз вказує на різницю між описуваною ним у своїй граматиці мовою і мовою церковнослов'янською — sacra lingua, а також на відмінності між мовою його граматики і живою мовою поляків, русинів, богемів, моравів тощо. Ці останні спостереження, зроблені О. І. Соболевським, очевидно, і вплинули на його вищенаведене міркування про мову граматики Ужевича.

В. Ягич, якому, можна припустити, належить і честь відкриття арраського рукопису, у своїй статті теж говорить про мову граматики, але в його дефініціях, при певних збігах з поглядами О. І. Соболевського, легко можна помітити свідомо ним підкреслений інший підхід до характеристики цієї мови. Слід зупинитися на перебігу його думок.

На початку своєї статті (стор. 154) В. Ягич вважає, що обидва варіанти граматики І. Ужевича становлять собою «Граматику церковнослов'янсько-мало або білоруської мови» («eine Grammatik der kirchenslavisch-klein oder veissrussischen Sprache»), а наприкінці статті формулює свою думку ще точніше, називаючи граматику Ужевича просто граматикою «церковнослов'янської мови» («der kirchenslavischen Sprache»), а авторові її віддає шану як одному з тих південно-східнорусів («unter der Zahl derjenigen Sudwestrussen»), які в середині XVII ст. піклувалися про граматичну сторону цього органу церкви («die sich... um die grammatische Zeit dieses Kirchenorgans kümmerten» — стор. 160).

В іншому місці свого опису (стор. 156 — 157) В. Ягич наводить два тексти «Отче наш» з арраського рукопису Ужевича під заголовками: «Молитва господня» (стор. 13 рукопису) і «Молитва панськая» (стор. 14 рукопису), як В. Ягич висловлюється: «In kirchenslavischer und in polnischveissrussischer Fassung», тобто «в церковнослов'янському і польсько-білоруському викладі (редакції)».

Таким чином, потрібно зробити висновок, що В. Ягич, на відміну від О. І. Соболевського, відносить «слов'янську мову» граматики Ужевича, коли йти за класифікацією Житецького, до типу церковнослов'янської мови, але не уточнює її української чи білоруської редакції («klein oder veissrussischen Sprache»), враховує наявність в ній полонізмів і ніби віддає перевагу білоруській стихії. Однак, як і Мартинов, Ягич, вважаючи Ужевича південноросом, приходить до висновку наприкінці статті, що лише завзяття мало-

[13] За Житецьким, як відомо, це мова, коли вже про вплив білоруської мови не доводиться говорити. Це книжна українська літературна мова XVI—XVII ст., що все більше грунтувалася на народній мові, її ще називали й «мовою простою», хоч, звичайно, вона за своїм складом переважно не була «простою». Функціонувала вона поряд з мовою церковнослов'янською в її українському варіанті, або інакше, слов'яноросською чи слов'яноукраїнською.

росів (Eifer der Kleinrussen) може допомогти, щоб більше дізнатися про долю І. Ужевича.

У тому ж 1907 р. відповідальний редактор філологічної серії «Записок Наукового товариства ім. Шевченка», Іван Франко, у стислому викладі[14] змісту розвідок О. І. Соболевського і В. Ягича, особливо останнього, також знайомить ще нечисленних тоді українських філологів з лінгвістичною спадщиною І. Ужевича (ЗНТШ, т. V, стор. 65—67). Однак і після цих виступів тільки глуха, бібліографічно не опрацьована згадка, і то лише про рукопис граматики Ужевича 1645 р., з'явилася в бібліографічному покажчику «Українська мова» І. Огієнка (К., 1918) та в «Покажчику української мови» Л. Ф. Червінської, А. Т. Дикого (Х., 1929—1930). Важкі умови розвитку українського мовознавства в дореволюційний час, перебування автографів праці далеко за межами нашої країни не могли сприяти більш докладному оволодінню лінгвістичною спадщиною І. Ужевича.

Розвиток української радянської лінгвістичної науки, творчі зв'язки українських мовознавців з мовознавцями-славістами інших країн дали можливість Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР приступити до підготовки наукового видання цієї пам'ятки[16].

---

[14] Це була, власне, редакторська вставка, яка виправляла необізнаність або ж недогляд автора ширшої статті І. Огієнка «Огляд українського мовознавства», що друкувалась тоді в ряді випусків ЗНТШ.

[16] До Києва обидва автографи надійшли такими шляхами.

У 1962 р. І. К. Білодід, перебуваючи в Парижі, відвідав Інститут славістики, на чолі якого стояв тоді відомий французький академік-славіст Андре Мазон, життєвий шлях якого в певні роки був зв'язаний з Україною (з 1908 до 1914 р. А. Мазон викладав у Харківському університеті французьку літературу й мову, а сам удосконалювався там у володінні російською мовою і поглиблював свої знання з російської літератури).

І в радянський час А. Мазон перебував на Україні, зокрема в інститутах літератури і мовознавства АН УРСР у Києві. У паризькому Інституті славістики відбулася зустріч з викладачкою української мови в Інституті живих східних мов Паризького університету Марією Шеррер, відомою перекладачкою українських дум на французьку мову. М. Шеррер була гостем Республіканського Шевченківського комітету в час святкування ювілею Великого Кобзаря в 1964 р. на Україні.

Під час цих та інших зустрічей з французькими славістами І. К. Білодід просив їх допомогти Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР одержати з Національної бібліотеки в Парижі рукопис граматики Івана Ужевича 1643 р., що є, фактично, першою граматикою власне української мови.

У результаті допомоги наших доброзичливих колег — французьких славістів Андре Мазона і Марії Шеррер — фотокопія рукопису граматики І. Ужевича в 1965 р. прибула до Києва. Українські мовознавці глибоко вдячні академікові Андре Мазону і професорові Марії Шеррер за їх допомогу. Ми розцінюємо це як благородний акт дружнього, творчого співробітництва французьких і радянських українських славістів на ниві розвитку науки, миру і прогресу.

Рукопис І. Ужевича написаний латинською мовою, і Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні запросив для підготовки цього видання Є. М. Кудрицького, мовознавця-україніста і латиніста, доцента Житомирського педагогічного інституту. Є. М. Кудрицький поширив коло розшуків матеріалів, пов'язаних з граматикою І. Уже-

Тепер у розпорядженні Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР є добре зроблені фотографічні копії паризького і арраського варіантів граматики І. Ужевича, які констатують задовільну збереженість обох оригіналів і дають науковцеві повну можливість досліджувати їх і в філологічному плані (за винятком, зрозуміло, поглибленого палеографічного аналізу), і в плані спеціально лінгвістичному.

Через заступника директора Наукової бібліотеки Львівського університету виявлено також відомості про І. Ужевича з польських джерел, що стосуються до передпаризького періоду його життя, зокрема в Кракові [16].

Правда, прямих вказівок щодо ідентичності паризького і краківського Ужевичів немає ні в польських джерелах, ні в автографах, але навряд чи повинні тут мати місце якісь сумніви.

Ці відомості мають значення і при дослідженні граматики Ужевича, і для повнішого уявлення про ще одного, не знаного досі, але яскравого представника української інтелігенції середини XVII ст. З цих джерел ми довідуємося, що у краківському виданні 1950 р. «Списки студентів краківського університету» вміщено прізвища студентів від 1608 по 1642 р.: «В 1637 ... записані студентами університету такі... 28-го жовтня... Іван, син Петра, Ужевич д[іецези] Віл[енської] («hi sunt in Albumum Studiosorum inscripti... Die 28 octobris... Joannes Petri Uzewicz, d. Vil.) [17].

Отже, в списках студентів, що навчалися в Краківському університеті, значиться Іван, син Петра, Ужевич, Віленської дієцези, записаний до складу студентів 28 жовтня 1637 р.

У своїй праці «Польське письменство від найдавніших часів аж до 1830 року» [18] В. Мацейовський містить такі відомості: «Іван Ужевич видав: «Образ чесноти і слави, що перебуває в Шановній Родині їх панів Пржиленцьких неодмінно, назавжди. На радісно щасливий акт одруження шановного подружжя: мостивого пана Олександра з Пржиленка Пржиленцького і мостивої панни Єви з Рупніова Рупніовської... Аонським пером описаний і в науку новому подружжю подарований Іваном Ужевичем, знаменитої Краківської академії студентом», Краків, у П'ятковського. Р. б. 1641».

Далі В. Мацейовський подає стислу оцінку цього твору. На думку вченого, ця брошура цікава не змістом своїм, а епілогом, в якому І. Уже-

---

вича, внаслідок чого, з допомогою уродженця України, професора Паризької ветеринарної академії П. Ф. Шумовського, а також літератора Бориса Тена було здобуто фотокопію іншого варіанта рукопису цієї ж граматики — з м. Арраса. Ми висловлюємо професорові П. Ф. Шумовському і літераторові Борису Тену щиру подяку за їх допомогу в розвиткові українського мовознавства.

[16] За це упорядники граматики висловлюють щиру подяку Ф. П. Максименкові.

[17] «Album Studiosorum universitatis Cracoviensis», t. 4, Cracoviae, 1950, стор. 179—180.

[18] W. Maciejowski, Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830, t. III, Warszawa, 1852, стор. 835.

вич описав особу зоїла, його житло і страву, наприкінці іронічно визначив його долю, влучно забезпечуючи себе від можливої критики в майбутньому.

Про І. Ужевича і його твір К. Естрейхер в «Бібліографії польській»[19] подає ті ж самі відомості, що й В. Мацейовський, наводить ту ж саму назву його твору, надрукованого в Кракові 1641 р., але твір І. Ужевича називає поемою і анотує, правда дуже стисло, її зміст. На зворотній, другій сторінці поеми І. Ужевича міститься герб і 8-рядковий вірш на честь Пшиленцьких; далі йде авторова передмова, датована 13 травня 1641 р.

Потім К. Естрейхер зазначає (у незгоді з анотацією В. Мацейовського), що поема закінчується цитатою з Плутарха[20].

Аналіз польських джерел зміцнює думку про ідентичність краківського і паризького Ужевичів. Про це промовляє і володіння польською мовою, зокрема технікою віршування, помітне в обох його автографах; по-друге, прийом уміщення герба і посвятного 8-рядкового вірша на честь Пржиленцьких на початку поеми польською мовою, який І. Ужевич пізніше повторить в своєму арраському автографі на честь «пановъ Брыгаллѣровъ», і дуже можливо, що при подальших пошуках ці прізвища внесуть більшу ясність у питання про його походження. Адже сама лаконічна вказівка на Віленську дієцезу навколо прізвища Ужевича як вступника до Краківського університету ще не вирішує цього питання, — особливо, коли зважити на тісні в той час взаємозв'язки між братськими школами Києва, Львова, Вільна, Острога, на численні переходи і викладачів, і учнів цих шкіл з однієї школи до іншої.

Ми не знаємо дати вибуття І. Ужевича з Краківського університету, як і дати його вступу до Паризького, але в плані хронологічному суперечностей тут немає. Навпаки, можна цілком логічно припустити, що після чотирьох років навчання в Кракові, І. Ужевич, як і багато молоді з тогочасної України, вирішив продовжити свою вищу освіту в Сорбонні. До речі, в світлі цих обставин біографічного порядку стає зрозумілою та підготовленість І. Ужевича, з якою він ще на студентській лаві міг взятися і виконати добре спланований, науково кваліфікований, як на той час, посібник з мови.

Ось ті попередні, але важливі висновки з загального огляду історії граматики І. Ужевича та з аналізу наукової літератури, бібліографічно-історичних джерел про нашого автора, які підводять нас безпосередньо до лінгвістичного аналізу автографів І. Ужевича.

---

[19] K. Estreicher, Bibliografia Polska, t. 32, Kraków, 1938, стор. 125—126.

[20] Це розходження пояснюється тим, що В. Мацейовський включив і останню сторінку поеми до твору І. Ужевича, а К. Естрейхер зупинився на передостанній, бо Ужевич останню картку з віршами до зоїла називає «Osobna kartka». В дійсності жоден з рецензентів не зазначив, що в цій брошурі є ще одна сторінка, справді остання, з 4-рядковим віршем під заголовком «Wety Zoilowi».

Текстові пояснення в обох автографах І. Ужевича написані латинською мовою, а мова — об'єкт описання, тобто парадигми відмін і дієвідмін, ілюстративний матеріал у тексті у вигляді окремих літер, складів, слів, словосполучень і речень, — ця частина написана кирилицею.

У фотокопії паризького варіанта граматики — 71 подвійна сторінка, з них 1а, 2а і 71а — незаповнені [21].

У фотокопії арраського рукопису пронумерованих подвійних сторінок, заповнених текстом граматики, від 4-ї до 86-ї включно — 84. З них: 4, 5, 6 і 86_2 — незаповнені. Крім того, в цьому рукописі є ще дві подвійні сторінки. На одній з них французькою мовою написано не рукою автора «91 feuillets», а на другій, за свідченням В. Ягича, зафотографовано шкіряну палітурку рукопису — півтора рядка тексту французькою мовою і цифра 1741.

Почерк у латинському тексті обох рукописів — звичайний заокруглений курсив. Літери кирилівські — в алфавіті, у прикладах і парадигмах — мають унціальну форму більшого і меншого розміру, а в рядках звичайного тексту унціальний шрифт переходить у курсивний кирилівський почерк так званого київського письма XVII ст. з виразними рисами латинського шкільного впливу [22].

На окремих сторінках своїх рукописів (3а, б; 4а, б; 6_2, 7_{1-2}, 9_2, 10_2 — 17_1) автор показує особливості цього курсиву в шкільному і канцелярському вжитку і знайомить читача з різними варіантами надрядкових знаків (в паризькому рукописі — стор. 2б, 3а, 4 а, б і в арраському — стор. 10_2, 11_1), а також з різноманітними формами заголовних літер в алфавітному порядку (5а, 13_2, 14_2).

Крім того, в арраському рукописі (17_2, 18_1) міститься кирилівський алфавіт боснійського різновиду, а також глаголичний шрифт, за визначенням В. Ягича, кроатського кутастого зразка.

В обох рукописах автор зрідка, по потребі, користується латинським алфавітом для передачі польських слів і форм, а для прикладів з інших слов'янських мов вживає кирилицю, іноді латиницю. На стор. 84_1 наведено два віршовані рядки польською мовою з Кохановського, один приклад (29б) — старогрецькою мовою і один — французькою (57б).

Графічні знаки, тобто літери і надрядкові позначки, в обох рукописах в основному не відходять від традицій друкованої граматичної літератури XVI — XVII ст., починаючи від граматики 1574 р. І. Федорова і кінчаючи працею Мелетія Смотрицького «Граматіки словенскиѧ правильное сунтагма» 1619 р. Автор практично і досить докладно знайомить читача з системою

---

[21] На стор. 1а вміщений французький переклад заголовка праці І. Ужевича, написаний іншою особою.

[22] Див. И. М. Каманин, Палеографический изборник южнорусского письма XV—XVIII вв., К., 1899, стор. 13—17.

надрядкових знаків на перших сторінках своїх автографів (стор. 2б — 5б рукопису 1643 р. і стор. 6_2 — 17_2 рукопису 1645 р.). Ужевич і тут не пориває з традицією. Однак щодо його власної послідовності в їх застосуванні, то в цьому він трохи нагадує тих писарів, які, на думку І. Ужевича (7а), здебільшого не користуються надрядковими знаками, то кваплячись, то покладаючись на свою природну мовну обізнаність, а то й через недбальство.

На жаль, в обох його автографах, особливо в паризькому, ця непослідовність автора найбільше позначилася на його системі наголошування, саме там, де боротьбу між українською народною і польською стихіями простежити можна було б дуже чітко.

В оформленні кожного з рукописів можна, проте, помітити й чималу відмінність. Простота графіки, відсутність візерунків на початку і в кінці більших і менших розділів, у заголовних літерах, композиція тексту кожної сторінки, а також і те, що починаючи із стор. 2а, 3а, 8а на протязі всього рукопису автор звертається з методичними порадами безпосередньо до вчителя і до учня — все це примушує думати про ділове, навчальне призначення рукопису 1643 р.

Не можна відмовити в цьому призначенні і арраському рукописові. Але тут уже немає прямих методичних порад, розрахованих безпосередньо на викладача. Курсив латинського тексту в ньому зберігається, але стає чіткішим, скорочень у словах меншає; не тільки заголовки великих розділів рукопису (25_2, 29_2, 37_2, 42_2, 75_2), але й заголовні літери окремих абзаців часто прикрашаються художньо виконаними фігурними і рослинними візерунками. Наслідуючи, очевидно, прийоми ще середньовічних авторів і копіїстів, І. Ужевич на сторінках свого рукопису, поруч з релігійними зображеннями (4_2, 5_2, 15_1), вправно малює також портрет невідомої особи (12_2), не раз вписуючи її обличчя, анфас і в профіль, у заставні літери (16_1, 22_2, 42_2) або в художньо виконану кінцівку (75_1).

Кирилівські літери в суцільному тексті тут пишуться теж виразніше, не втрачаючи, правда, своїх почеркових ознак, а в прикладах і парадигмах вони набувають характеру ніби уставного і напівуставного письма.

Система розділових знаків в арраському рукописі в цілому не відрізняється від пунктуації паризького. Крапка, якщо вона не пропущена, завжди означає кінець речення. Кома в основному відокремлює повторювані слова і словосполучення, але дуже часто автор обминає цей знак в належному для коми місці і, навпаки, використовує його ніби замість тире (стор. 32а: «знаю, cognosco даваю, do маю, habeo»).

Часто в обох рукописах використовується і двокрапка (в основному перед переліком форм). Але й тут належної послідовності немає. Іноді двокрапка ніби заступає кому, а іноді — квадратні дужки або лапки для відокремлення в суцільному тексті літери, складу, слова (37б: «Dabit Secundam **жешъ**, mutato г: на ж: Praeteritum recepto iterum г: ab exilio, dic **глемъ**»).

Крім крапки з комою та знака запитання, який вживається в поодиноких випадках (23а), інших розділових знаків у рукописах немає.

Слід додати, що в арраському варіанті розділових знаків взагалі менше, ніж у паризькому, можливо, внаслідок значних змін у графіці його тексту в напрямку до більшої пишноти, урочистості. Останню рису рукопису 1645 р. особливо підкреслює гарне і різнобарвне оформлення титульної (4_2) і другої сторінки (5_2), на якій вміщено 6-рядковий вірш на «Гербъ пано(в) Брыгаллѣровъ», а над віршем намальовано різнокольоровими барвами і сам герб. Різнобарвності фотокопія відтворити, звичайно, не може, але докладний опис цих сторінок у В. Ягича[23] дає достатнє уявлення і про характер оздоблення рукопису, і про ступінь мистецького вміння автора, причому в обох рукописах, і зокрема в останньому, відсутні ознаки того, що виконавцем мистецької сторони рукопису є інша особа.

Таким чином, всі спостережені відмінності між автографами граматики І. Ужевича, особливо остання, підкреслюють ще й спеціальне призначення арраського автографа, його подарунковий характер, як це було звичайним у ту епоху. А викінченість обох рукописів, їх чистовий вигляд[24] наводять на ймовірний здогад, що обидві свої праці І. Ужевич готував до друку.

III

Автографи І. Ужевича — це хронологічно послідовні, взаємозв'язані щодо змісту, викінчені щодо форми варіанти[25] єдиного задуму автора, реалізованого в його рукописах під назвою слов'янської граматики.

Мову, описувану ним в обох варіантах, Ужевич завжди називає слов'янською, а себе — слов'янином (1б, 4б), sclavonus (1б, 70б). Отже, після всього сказаного про особу автора і його рукописи тільки в самому тексті граматики І. Ужевича належить шукати розв'язання питання, яку саме мову описує наш автор в своїй граматиці і яка його рідна мова.

У цьому плані не можна обминути одного з основних прийомів Ужевича — звичайного в граматистів XVII ст. на Заході — прийому порівняльного зіставлення граматичних і стилістичних явищ та особливостей слов'янської мови (lingua sclavonica) з іншими мовами — живими і мертвими.

Дослідити цей прийом і наслідки його застосування в тексті рукописів І. Ужевича, зваживши при цьому на домисли попередніх дослідників, і, особливо, на висновки О. І. Соболевського та В. Ягича, — це значить знайти

---

[23] Див. В. Ягич, зазнач. праця, стор. 155—156.

[24] Окремі пропуски, навіть поодинокі помилки автора, не міняють загального враження від рукописів.

[25] Це відзначив і акад. В. Ягич у своїй статті про Ужевича та його граматику, але, очевидно, не маючи під руками паризького оригіналу, він не міг дати належної характеристики взаємозв'язків обох автографів.

надійний шлях до розв'язання проблеми слов'янської мови в граматиці І. Ужевича.

Насамперед слід зупинитися на латинській мові твору.

В силу середньовічних традицій, своєрідно продовжених в добу Відродження, латинська мова надовго ще лишається мовою науки, а граматична система її — обов'язковою схемою і вихідною позицією в граматиках живих європейських мов, зокрема слов'янських. У XVI—XVII ст. практика живих мов все частіше заперечує цей схематизм внаслідок все більше усвідомлюваних розходжень у граматичній системі живих мов і латинської.

І. Ужевич писав свою граматику на Заході, і теж латинською мовою. Отже, в нього можна простежити і цю залежність його граматичної системи від латинської, і чимало фактів випадання з латинської схеми граматичних і стилістичних явищ описуваної ним мови внаслідок переможного тиску практики живої мови.

З одного боку, наприклад, наш автор беззастережно, як і всі тогочасні граматисти, записує: «Слов'яни, як і латини, мають 8 частин мови» (8б, 20_2). Або: «Виходячи з латинської мови, ти дізнаєшся про стан дієслова, бо якщо латинське [дієслово] буде в стані активному, пасивному, в середньому або відкладному, то й слов'янською мовою ти його віднесеш до того ж дієслова» (45а, 71_1). Але з другого боку, очевидно, і приклад інших граматик, і глибинний зв'язок автора з живою мовною стихією допомагає йому, навіть при багаторічному відриві від рідного краю, критично ставитися до норм і схем латинської граматики, а то й переборювати їх, коли практика живої мови виразно протистоїть змертвілим формам латинської мови. Тому-то розділ синтаксису, наприклад, в арраському рукописі (75_1) І. Ужевич починає з характерного зауваження: «У синтаксисі потрібно розглянути тільки ті правила, що є відмінними від латинських конструкцій». І дійсно, в тексті обох автографів можна знайти чимало прикладів реалізації цього зауваження автора.

Так, І. Ужевич зазначає (52б), що «прийменників у слов'янській мові може бути стільки, скільки і в латинській, але щодо вживання, то вони між собою значно розходяться. Адже деякі з них у латинів полюбляють знахідний відмінок, а слов'яни їх вживають з давальним і родовим».

«Активні дієслова, — зазначає в іншому місці автор, — які в латинів керують двома знахідними відмінками, а саме особи і речі, як наприклад: «Docso te grammaticam», у слов'ян вимагають родового відмінка речі: **«ȣчѹ тебе кграматики»** (58а). Констатуючи в слов'янській мові відсутність дієприкметників майбутнього часу активного стану на **-rus**, І. Ужевич пояснює, що в цьому випадку слов'янська мова «користується описовим зворотом з формою майбутнього часу та сполучниками **же, ижъ**, як-от: **сподѣваюся, ижъ ми за мою працȣ нагородишъ** — Spero te mihi pro meo labore compensaturum» (66а). Ще важливіші для дослідника ті сторінки граматики І. Ужевича, де авторові доводиться описувати і називати гра-

матичні явища, зовсім відсутні у латинській мові. Тут ясніший стає рівень філологічної ерудиції автора, виразніше виступають складові елементи тієї мови, яку Ужевич називає слов'янською, і власна говірка автора в таких специфічних обставинах чіткіше починає звучати для дослідника. Так, наприклад, пильну увагу Ужевича привертають до себе форми іменників, які, сполучаючись з прийменниками **при, на, в: на обѣди, при панахъ, в желези** ($18а$, 34_1) — із специфічними закінченнями, не відповідають — ні формою, ні значенням — жодному з шести відмінків латинської мови.

Це І. Ужевич дуже добре розуміє, але, щоб окреслити ще одну відмінкову форму іменника, не порушуючи 6-відмінкової латинської парадигми, наш автор приєднує цю форму, як він каже, знаком «хреста» до закінчення орудного відмінка і тоді називає її «casus vagabundus», тобто «відмінок мандрівний».

Тому-то, мабуть, не має рації О. І. Соболевський, вважаючи, що «Ужевич не сумел справиться с местным падежом и как филолог оказался много ниже своего современника Мелетия Смотрицкого»[26].

Не минають уваги нашого автора і невідповідності між латинською і слов'янською граматичними системами в категоріях часу і виду, в дієслівних неособових формах.

З першим питанням — щодо системи часів у латинській мові і категорії часу та виду в слов'янській — І. Ужевич, відчуваючи і відзначаючи цю невідповідність, проте не справився[27]. В автографі 1643 р. він говорить про «verba perfecta, inhoativa, frequentativa, primitiva», тобто дієслова доконані, починальні, многократні, первинні (32 а, б), а в автографі 1645 р. уже не згадує про них. Спеціально зупинившись (28б) на формі майбутнього часу типу **вѹдѹ писати і напишѹ**, не без підстави зауважує з приводу останнього як про більше відому в ужитку, ніж у науці (тобто в тодішніх латинських граматиках), форму, але вміщує цю форму і в парадигмах (44_2), і в численних основних формах дієслів (31а — 43б; 58_1 — 70_1), очевидно,

---

[26] «Чтения в историческом Обществе Нестора-летописца», т. 19, вып. 2, ч. V, стор. 6.

[27] Порівн. у М. Смотрицького (видання 1619 року):

ѡ видѣ

Виды глагола сѹть два	**Первообразный иже и совершенный: ѩко, чтѹ, стою.**
Производный сѹгѹбъ есть	**Производный: овъ, ово**
	Начинательный: ѩко, каменѣю/трезвѣю и прочаѧ.
	овъ же ѹчащательный: ѩко, читаю/ставаю и прочаѧ.

зважаючи на її значення в описуваній ним мові. У розділі про будову дієслів (Varia de compositione verborum — стор. 46а — 48а) І. Ужевич багато говорить про роль прийменників-префіксів у зміні значення дієслів, але до усвідомлення їхньої ролі в наданні кожного разу інших видових відтінків так, як їх розуміє наша епоха, він не доходить. Тому, форми **ѧ̓ бꙋдꙋ ковáти і скꙋ́ю** І. Ужевич однаково перекладає латинською мовою «scudam», тобто скую.

Питання про неособові форми дієслова в описуваній ним мові І. Ужевич розв'язує по-іншому.

Неособові дієслівні форми наш автор в обох рукописах розглядає безпосередньо в системі дієслова, а саме: інфінітив, віддієслівний іменник, активні дієприкметники теперішнього і минулого часу, а також дієприслівник теперішнього часу на **-чи** (29 а, б, $46_{1,2}$). Дієприслівник же минулого часу на **-ши** автор розглядає в розділі синтаксису, в окремій конструкції «орудний самостійний» (61б, 81_1) — ablativus absolutus. Форму віддієслівного іменника середнього роду І. Ужевич розглядає як одну з основних форм дієслова, а дієприслівники теперішнього і минулого часу — як форми, невідповідні латинській мові, але й тут намагається знайти для всіх них відповідні назви в межах латинської граматичної номенклатури. Обізнаний, очевидно, з сучасною йому граматичною літературою, він не просто фіксує мовні розбіжності, а глибоко їх студіює й намагається систематизувати. Йдучи за прикладом латино-польської граматичної літератури його епохи, в якій віддієслівний іменник (rzeczownik odsłowny) і дієприслівник (imiesłów przysłówkowy) латинською мовою називалися gerundium [28], І. Ужевич використав цей термін для віддієслівного іменника, і в зв'язку з цим у нього виникла специфічна термінологія для віддієслівного іменника і дієприслівника теперішнього часу, різна в кожному з автографів. У рукописі 1643 р. виникли терміни: gerundium (наприклад, **пановань** — dominandum) і participium absolutum (**панꙋючи** — dominando), а в рукописі 1645 р. відповідно: gerundium I (**кова́нь** — cudendum) і gerundium II (**кꙋючи** — cudendo). Для дієприслівників минулого часу в обох рукописах терміни утворилися відповідно до латинської конструкції «орудний самостійний»: ablativus absolutus — [participium] absolutum. Наприклад: **писавъши** — scripto (verbo) (61б); **написавши** scripta (epistola) (81_1).

Тут не можна відмовити авторові у продуманості, винахідливості щодо запровадження ним термінології для дієслівних форм. І хоч би як ми поставилися до його термінів для цих форм, зокрема щодо категорії виду, і до встановлення словотворчого зв'язку між останніми, слід визнати, що їх роль і співвідносність в описуваній ним мові він розумів і висвітлив чітко.

---

[28] Див., наприклад, арраський рукопис.

У текстах обох автографів можна знайти чимало інших тонких спостережень, якими автор окреслює граматично-стилістичні особливості мови своєї граматики у порівнянні, за звичаєм філологів того часу, не тільки з латинською, але й з церковнослов'янською (sacra lingua sclavonica — святою слов'янською мовою); принагідно з мовою поляків, живою мовою русинів (Ruteni), іноді з мовою богемів, моравів, далматів тощо.

Ось одне з таких спостережень (60а). Автор допускає в слов'янській мові конструкцію іменника в орудному відмінку при дієслові в пасивному стані і наводить приклад: «забилъсѧ ножомъ», вважаючи, що «ця конструкція має місце, коли хтось завдає страждання самому собі. Якщо ж [це страждання] завдає іншим, то зворот [такий] слід передати активним [зворотом], а саме, коли б я хотів сказати «я забитий тобою», то я скажу: «ты сѧ мене заби(л)».

«Мова ж свята слов'янська і латинська, — продовжує І. Ужевич, — звичайно, знає пасивну конструкцію з прийменником — ѡ(т) — а, ав: Χристосъ крестисѧ ѡ(т) Иѡ҃[а]нна въ Іорда́ни — Christus baptisatus est ab Joanne in Iordane» (60б).

Неодноразові принагідні порівняння особливостей (а іноді і збігів) мови його граматики і церковнослов'янської, яку І. Ужевич часто скорочено називає «sacra lingua», мають місце в обох автографах. Найбільше уваги в цих порівняннях Ужевич приділяє дієслову, а в арраському автографі наводить усі форми дієслова глаголáти в парадигмах з очевидною метою — виразніше відтінити специфіку церковнослов'янської мови (51_2 — 55_1) поруч з описуваною ним мовою.

В іншому місці автор приділяє увагу розходженням і збігам у дієслівних формах живих слов'янських мов поряд з церковнослов'янською (44а, б; $70_{1,2}$ — 71_1), особливо зупинившись на мовах поляків і русинів. Наприклад, при церковнослов'янській формі минулого часу писахъ поляки і русини, — зазначає І. Ужевич, — користуються формою писалемъ, проте деякі русини, — зауважує автор, — вимовляють: писавъемъ і писавемъ.

З цього слід зробити логічний висновок, що коли форма писалемъ є спільною для описуваної І. Ужевичем мови в його граматиці і польської, то формами писавъемъ і писавемъ Ужевич демонструє форми південно-західних українських говорів (наддністрянських, східнокарпатських, буковинських), один з яких, імовірно, був йому рідний. Зате форми інфінітива польської мови на ac', uc', ec', ic' — pisac', czuc', strzec', bic' (44а), — зазначає наш автор, — відрізняються від інших слов'янських: русинів, богемів, моравів — писати, чꙋти, робити, а також від церковнослов'янської мови: дерзати, глаголати. А в формі дієприслівника читаючи (за термінологією І. Ужевича, дієприкметник самостійний в паризькому рукописі і герундій — в арраському) русини відрізняються і від поляків (czytaiąc), і від богемів, моравів та далматів (читáици — czÿtaizi — 71_1) тощо.

Таким чином, на підставі навіть цих небагатьох прикладів слід зробити незаперечний висновок, що наш автор і тут розрізняє між собою: 1) мову, описувану в його граматиці, 2) церковнослов'янську мову і 3) живу мову русинів та 4) поляків.

Виявлені І. Ужевичем в обох випадках, крім того, факти сходжень і збігів між ними тільки вказують на глибокий підхід автора до цього питання, а тексти молитви «Отче наш» (13_1) церковнослов'янською мовою з паралельним перекладом (14_1) на слов'янську мову, описану в його граматиці, свідчать про, безумовно, свідому позицію автора в його завданні написати граматику літературної мови своєї епохи [29]. Свідомий і патріотичний погляд І. Ужевича на своє завдання, безперечно, звучить і в перших рядках його поетичного звертання до книги («Epigramma ad librum»), вміщеного ним у паризькому рукописі граматики (стор. 70б):

> В рідній країні, о книго, такою ніколи не знана,
> Мову слов'янську містиш ти на своїх сторінках.

Однак повністю відповісти на питання, як автор виконав своє завдання— це означає: по-перше, виявити безпосередні джерела його слов'янської граматики, визначити роль і місце граматичної традиції в його рукописах, а по-друге, уточнити питання про етнічну приналежність мовного матеріалу його граматики.

Для вичерпних висновків у цих питаннях потрібне спеціальне дослідження, але навіть попередній аналіз тексту автографів, особливо в плані їх порівняльного зіставлення, дає чимало матеріалу для міркувань на цю тему.

Зупинимося на першому питанні. Нечітка, наприклад, спроба І. Ужевича окреслити категорію виду дуже нагадує трактовку цієї ж граматичної категорії у М. Смотрицького (див. виноску 27). Далі, поділяючи дієслова на дві дієвідміни, І. Ужевич, очевидно, продовжує традицію Л. Зизанія і М. Смотрицького. Можна також думати, що механічний підхід [30] нашого автора до класифікації дієслів за кінцевим складом кожного з них у теперішньому часі 1-ї особи однини дійсного способу (31б — 45б і 58_1 — 70_1) теж чи не навіяний традицією, що йде від Л. Зизанія і, особливо, від М. Смотрицького, але значно ширше і послідовніше І. Ужевичем опрацьо-

---

[29] Що ж до розуміння самої суті літературної мови XVII ст. на Україні, то О. І. Соболевський (див. вище) займав більш правильну позицію, аніж В. Ягич, не кажучи вже про всіх попередніх дослідників, що мали те або інше відношення до автографів І. Ужевича.

[30] Саме внаслідок такого підходу до класифікації граматичних явищ за єдиною загальною схемою, яку І. Ужевич називає «Forma coniugandorum verborum generalis» (стор. 28а), в його граматиці, як і в граматиці М. Смотрицького, мають місце і штучні форми віддієслівного іменника, як-от гребе́нѧ (35а), ѣха́нѧ (38а), або дієприкметника хотѣный (43а). Правда, останньої форми в арраському рукописі І. Ужевич не повторив.

ваний. Цією традицією можна також пояснити і поділ іменників у І. Ужевича на 4 відміни та цілий ряд інших явищ в його граматиці. Навчаючися в одній із братських шкіл України чи Білорусії, І. Ужевич повинен був мати справу з цими посібниками.

Проте далеко не все в граматиці нашого автора вкладається в межі його залежності від українських граматистів XVI — XVII ст. Незрівнянно ширше і послідовніше, як ми це вже спостерігали, запроваджено в І. Ужевича, наприклад, принцип порівняння описуваної ним мови з іншими, неслов'янськими і слов'янськими мовами. Самé вживання терміна «слов'янська мова», застосованого ним в його граматиці, дуже можливо, навіяне впливами західно- та південнослов'янської граматичної, історичної і художньої літератури, про що дуже добре пише В. Ягич у перших розділах своєї «Історії слов'янської філології», хоч, звичайно, не слід забувати про велику популярність цього терміна і на Сході Європи. Цілий ряд прийомів І. Ужевича у викладі граматичного і взагалі мовного матеріалу не можна пояснити, спираючись лише на традиції українських граматистів. Таке, наприклад, його прагнення в арраському рукописі познайомити читача з основними тодішніми слов'янськими алфавітами (12_2, 17_2), називаючи кожну літеру і слов'янськими (кирилицею), і латинськими літерами, тоді як у Л. Зизанія і в М. Смотрицького алфавіт — це простий перелік літер, а в «Адельфотесі» слов'янського алфавіту немає зовсім. Те ж саме слід сказати і про прийом перекладу церковнослов'янського тексту молитви «Отче наш» на тогочасну українську літературну мову. Справа в тому, що цю молитву можна знайти і в Л. Зизанія, та ще й з докладним тлумаченням її, але без перекладу. І це зрозуміло, бо такого прийому не могло бути в плані викладу граматики церковнослов'янської мови, в яку елементи живої мовної практики, літературної та діалектної, проривалися непомітно для автора. І саме в цьому розумінні слов'янські граматисти заходу і півдня Європи епохи І. Ужевича справляли на його граматичні пошуки позитивний вплив.

Трудно відразу, без попередніх студій, при все зростаючому числі граматик різних слов'янських мов у другій половині XVI і, особливо, в XVII ст. вказати на того або іншого автора і його граматику як на безпосереднє джерело для граматики І. Ужевича. Але знайти мотиви, щойно зазначені в автографах І. Ужевича, в якійсь добре написаній і популярній граматиці того часу не важко.

Наприклад, В. Ягич дає високу оцінку обізнаності Адама Богорича, який 1584 р. видав граматику словінської мови, як він сам зазначає в заголовку, за аналогією до латинської мови, і яка, за свідченням В. Ягича, аж до 40-х років XIX ст. правила за основний посібник з орфографії.

У багатослівному, за тодішнім звичаєм, заголовку своєї праці [31]

---

[31] Повна назва праці А. Богорича: Arcticae horulae succisivae, De latinocarniolana literatura, ad latinae linguae analogiam accommodata, Unde Moshoviticae, Rutenicae, Polo-

А. Богорич висловлює упевненість, що з його латино-словінської граматичної науки виявляється спорідненість між мовами московитів, русинів, поляків, богемів, лузатів (лужичан) та далматів і кроатів.

Уже твердження А. Богорича, в якому він підкреслює спорідненість слов'янських мов і знаходить серед них належне місце для тодішньої української мови, реалізуючи це твердження в наступних п'ятьох таблицях своєї праці, не може не привернути до себе уваги дослідника автографів І. Ужевича. Стислий зміст цих таблиць такий. У 1-й таблиці А. Богорич подає знаки кирилиці в алфавітному порядку, вимову кожного з них, слов'янську назву латинськими літерами і цифрове їх значення, тут же зауваживши, що кирилицею тепер користуються при дворі турецького султана, особливо солдати-охоронці, яких звуть яничарами, а також усі боснійці, русини і московити. У 2-й таблиці розглядаються надрядкові знаки письма русинів і московитів. 3-я таблиця знайомить читача з глаголицею того ж кроатського кутастого типу, який, за визначенням В. Ягича, має місце і в арраському рукописі (12_2), причому, як видно з тексту таблиці, А. Богорич, як і І. Ужевич (стор. 7а паризького рукопису), ще надає віри легенді, ніби Ієронім склав для кроатів глаголицю. 4-а таблиця містить карніоланський (словінський) і латинський алфавіти, а в 5-й таблиці А. Богорич демонструє переклад латинського тексту «Отче наш» на названі ним слов'янські мови, звичайно, не стільки відтворюючи природу кожної з цих мов, як рівень своєї власної обізнаності з ними.

«П'ята таблиця, — зазначає А. Богорич, — вказує на зв'язок між мовами кирилівською (старослов'янською), кроатською (з ними найбільше збігаються русинська і московитська), богемською, лузатицькою (лужицькою), карніоланською (словінською), а звідціль, — додає він, — і спорідненість цих ... мов», і саме тому точно і дуже легко виявляється їх походження.

Кожному, знайомому з автографами І. Ужевича, впадає в око така ж увага його до інших слов'янських мов, те ж саме встановлення співвідношення і зв'язків між ними, той же, в основному, добір алфавітів і метод ознайомлення з ними читача і, очевидно, така ж демонстрація цих зв'язків на прикладі зіставлення двох текстів молитви в арраському рукописі ($13_1 — 14_1$).

Отже, в обох авторів-слов'ян, що були майже сучасниками, відчувається щось спільне і в практичній меті написання такого посібника, і в ідейному задумі — окреслити, явити світові ще одну слов'янську мову в ту епоху, коли в боротьбі проти своїх політичних і класових ворогів почала формуватися національна свідомість кожного слов'янського народу та за-

---

nicae, Boemicae et Lusaticae linguae, cum Dalmatica et Croatica cognatio, facile deprehenditur.

Praemittuntur his omnibus, tabellae aliquot, Cyrillicam et Glagoliticam, et in his Rutenicam et Moshoviticam Orthographiam continentes, Adami Bohorizh. Witebergae. Anno MDLXXXIII.

роджувалася ідея всеслов'янської єдності. Таким чином, суть справи тут, очевидно, не в тому, чи могла бути граматика А. Богорича одним з першоджерел І. Ужевича, а в тому, що саме такий стиль викладу граматик слов'янських мов, а серед них і тодішньої української, відповідав настроям тієї епохи. Його-то, цей стиль, і відтворив І. Ужевич у своїй граматиці.

Тепер залишається тільки уточнити питання про мовний матеріал граматики нашого автора, на який попередні дослідники або дивилися, за висловом О. І. Соболевського, як на «смесь белорусских и польских элементов», або стояли на позиції В. Ягича, яка в даному разі, по суті, мало чим відрізняється від поглядів О. І. Соболевського.

Не зупиняючись саме тут на питанні про «польські елементи», наявність яких природна в мові граматики І. Ужевича, як і в українській книжній літературній мові тієї епохи взагалі, звернемося безпосередньо до аналізу мови автографів І. Ужевича.

У граматиці, звичайно, можна знайти ряд фонетичних ознак, властивих мовам і білоруської, і української народностей. Це явище ствердіння губних і **р**, дуже поширене в тексті автографів; наявність звукосполучень **ри**, **ли**; перехід **л** у **в** після зредукованого перед наступним приголосним; протетичні голосні, наприклад, **ирцѣ** (6$_2$); наявність у правописі граматики переважаючого **е** замість **ѣ**, спільні ознаки в наголосах (наприклад, **одина́дцатъ, чотирна́дцать**) тощо. Але в граматиці І. Ужевича немає будь-яких фонетичних ознак, властивих тільки білоруській мові, не кажучи вже про те, що явища акання, дзекання і цекання відсутні зовсім. Зате ф о н е т и ч н і р и с и, властиві тільки українській мові, дуже виразні. Ось основні:

1. Заміна **ѣ** на і добре виявлена в ряді прикладів обох автографів: **ѡ(т) грихѡвъ** (20$_1$); **во всихъ** (53б); **в злотоглови** (61а), **по обѣди** (70а), **вмѣсти** (74$_1$); **по ѹлици** (79$_2$); **виншѹю** (33а, 58а) — **вѣншѹю** (79$_1$), при польському winszuję; **поклонїмся — поклонѣмся** (14$_2$); **варѣмо, варѣте** (49).

2. Перехід етимологічного **о** в **і**: **розки[ш]не** (51б).

3. Збіг у вимові етимологічних **и — ы**. Виразні приклади цього явища, зокрема, після губних приголосних: **ѻ҆чи** (13б); **ѻ҆чы** (16б); **ѿчи** (29$_1$); **херѹвимы — херѹвими** (4б); **м[ѹ]ч[е]н[и]цы — мѹченици** (4а); **давыдъ** (4а); **пытель** (15а, 26$_2$).

4. Перехід **е** в **о** перед наступним твердим приголосним (84$_2$) — **чотыри** при **четвертый, шостый** при **шесть**.

М о р ф о л о г і ч н і я в и щ а. Давальний відмінок: **богови** (19$_2$); родовий відмінок однини іменників середнього роду: **телята, време́на, име́на, стриме́на, племе́на** (27$_2$) (діалектна риса наддністрянських говорів)[22].

---

[22] Див. Т. Ф. Ш и л о, Південно-західні говори на північ від Дністра, Львів, 1957, стор. 88—89.

Втрата подвоєння в іменниках середнього роду після голосних перед давнім **-ьje**, напр.: **кова́нѧ** (45_1), **панова́нѧ** (27б). У родовому відмінку множини іменника чоловічого роду — **за тыхъ днии** (63а); місцевий відмінок іменника однини: **по обѣди** (61а) і т. д., прояв категорії живого і неживого, властивий лише українській мові в знахідному однини іменників чоловічого роду, напр.: **попрови (л) маляръ ѡбраза** — emendavit pictor imaginem; **поставилъ хрыбта** — supposuit tergum (59а), поруч з: **малюючи ѡбразъ** — pingens imaginem (66а). Звертає на себе увагу також використання І. Ужевичем суфікса **-иск (о)** в іменниках типу **хлописко, кітско, мечиско** (13а), дуже поширеного в південно-західних діалектах.

Навіть ці окремі приклади засвідчують український характер мовного матеріалу, а саме південно-західних говорів з певними ознаками північно-наддністрянських: **глєжѹ** (38 б), **тысечный** (85_2). Це підтверджує і словопокажчик до граматики, в якому переважає лексика, відбита і в словнику Памви Беринди, і в рукописному словнику «Синоніма Славеноросскаѧ».

Отже, можна зробити висновок, що в поле зору дослідників історії української мови входить граматика книжної української мови XVI—XVII ст.

Відомо, що знаменита праця М. Смотрицького, як і інші попередні й сучасні йому праці такого типу, являючи собою фактично й теоретично граматику церковнослов'янської мови, відображала водночас і процес певного перетворення цієї інтерслов'янської літературної мови. Тут фіксуються, крім традиційних моментів, і певні риси живого мовлення. Універсальний слов'янський характер граматики М. Смотрицького дозволяв їй бути до певної міри посібником літературної мови в її регламентації не тільки для східного слов'янства, а в ряді випадків і для південного.

Але праця М. Смотрицького не могла, проте, стати справжньою граматичною основою того типу літературної мови на Україні, що формувався як книжна українська літературна мова, яка мала велике поширення, була відображена в творах різноманітних і багатьох жанрів писемності, починаючи від перекладів типу Пересопницького євангелія, закарпатських Нягівських повчань на євангелії, різних учительних євангелій і апостолів, значного кола ділової писемності, творів полеміки з їх пристрасною, динамічною мовою, яскравих творів драматургії і повістевого жанру і кінчаючи інтермедіями, сатиричними і посвятними віршами, а також віршами ліричними і пісенними. Цей тип літературної мови, як відомо, в своїй граматичній системі грунтувався на традиціях ділової і книжної літературної мови періоду Київської Русі, а в своєму лексико-фразеологічному наповненні, яке міняло, «українізувало» й саму граматичну структуру цієї мови, спирався на елементи живої української народної мови того часу [33].

[33] Наявність значної кількості народно-розмовних рис у цьому типі мови давала підстави називати її «мовою простою», хоч ця назва, що мала певне поширення, не може бути віднесена до творів усіх жанрів даного типу мови.

Цей тип мови також потребував своєї регламентації, свого певного нормування. Щодо слововживання, то такою працею, яка фіксувала словник тогочасної української літературної мови в своїй тлумачній частині, був «Лексикон» Памви Беринди (1627 р.), а невідомий автор словника «Синонїма славенороссскаѧ», безперечно, уже свідомо став першим кодифікатором української книжної літературної мови, широко, але обережно, використавши саме тлумачну частину словника П. Беринди в своїй, на жаль, ненадрукованій лексикографічній праці. Сюди ж можна віднести і «Лексикон» Єпіфанія Славинецького тощо. Праця ж Івана Ужевича дала опис граматичної системи цієї мови, саме власне української, так званої книжної літературної мови XVI — XVII ст. в її широкому діапазоні — від рис традиційної книжності і академічної ученості до народно-розмовного живого просторіччя.

Отже, період XVI — XVII ст. у розвитку української мови, в історії української граматичної науки знайшов своє струнке, гармонійне відображення і в лексикографічних працях того часу, і в граматиці Івана Ужевича. Введенням у наукове життя праці І. Ужевича заповнюється певна прогалина в історії української граматичної науки щодо опису граматичної системи української літературної мови XVI — XVII ст. Українська філологія, підготовка філологічних кадрів, славістика в цілому дістають важливий матеріал як для його застосування в сучасних потребах, так і для дальших наукових досліджень. Зокрема, слід продовжувати пошуки матеріалів для дальшої характеристики самої особи Івана Ужевича. Адже І. Ужевич спромігся не тільки дати опис системи української літературної мови, але і в теоретичному плані своєї праці стояв на рівні тодішніх філологічних знань слов'янського і європейського світу.

Даючи назву своїй граматиці, І. Ужевич ішов за звичаєм тодішніх слов'янських істориків, граматистів, які свій народ називали богемами, поляками, русинами, а коли йшлося про мовні справи, то називали свою мову lingua sclavonica — мовою слов'янською. Так вчинив і І. Ужевич, наззавши свою граматику слов'янською, себе — слов'янином, але коли йому доводилось згадувати в своїй граматиці про живу українську мову, то він користувався тоді найбільш поширеною за його часів на Заході назвою свого народу — Ruteni — русини.

ПАРИЗЬКИЙ РУКОПИС

ГРАММАТЫКА СЛОВЕНСКАЯ

N°

3876.

Grammaire Esclavone

Ecrite par Jean Usevich Candidat de la faculté de ~~paris~~ Theologie de Paris

L'an de grace 1643.

manuscrit in 4°

Граматыка
Словенская

написана

пре Іоанна Ужевича Словенина; Славной Академіи Парижской в Теологіи Студента

в Парижу

Рокоу от нарожения Сна Бжого

АХМГ

Grammatica Sclavonica

scripta

Per Ioannem Vzeuicium Sclauum Celeberrimae Academiae Parisiensis Studiosum Theologum:

Parisiis

Anno a Natiuitate Filij Dei 1,6,4,3.

Alphabetum Sclauonicum

А́ А Б В Г Д Є Ж Ѕ З Ꙁ

Ї И К Л М Н О П Р С Т

Т У ОУ Ѹ Ф Х Ѿ Ц Ч Ш

Щ Ъ Ы Ь Ѣ Є Ю Ꙗ Ѻ Ѧ

Ѡ Ѯ Ѱ Ѳ Ѵ ҃

Talibus characteribus Sclauonorum Typographi in imprimendis libris utuntur; Alius est apud eos amanuensium character, quo solent Epistolas chirographos, priuilegia aliaq complurima extempore manuscribere, quem characterem taliter infra expressum habes

А а Б б В Г Д Є Ж Ж Ѕ Ѕ З Ї И І Ꙁ

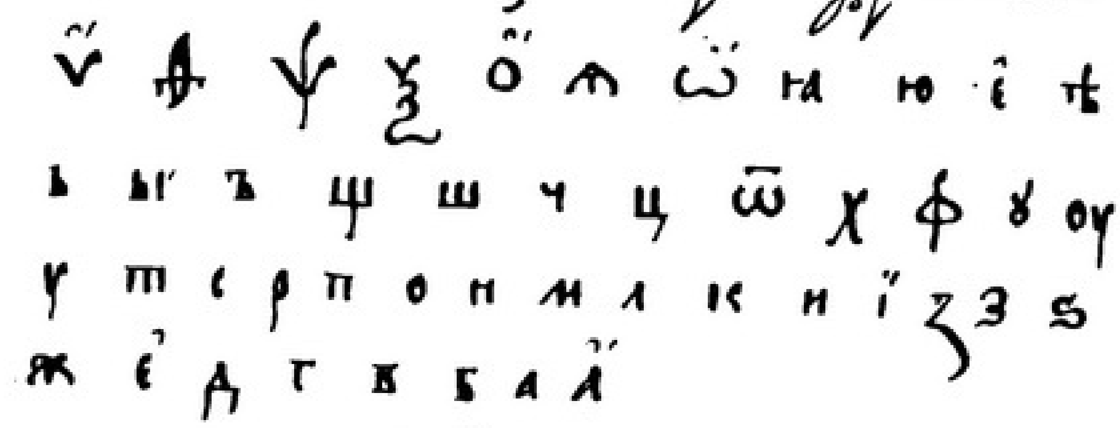
Л М Н О П Р С Т У Ѹ Ф Х Ѿ

Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Ѣ Є Ю Ꙗ Ѻ Ѧ

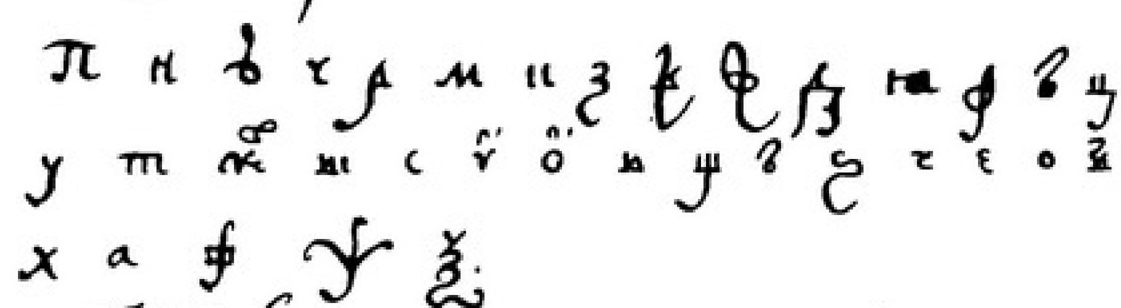
Ѡ Ѯ Ѱ Ѳ Ѵ ҃

Alphabetum inuersum

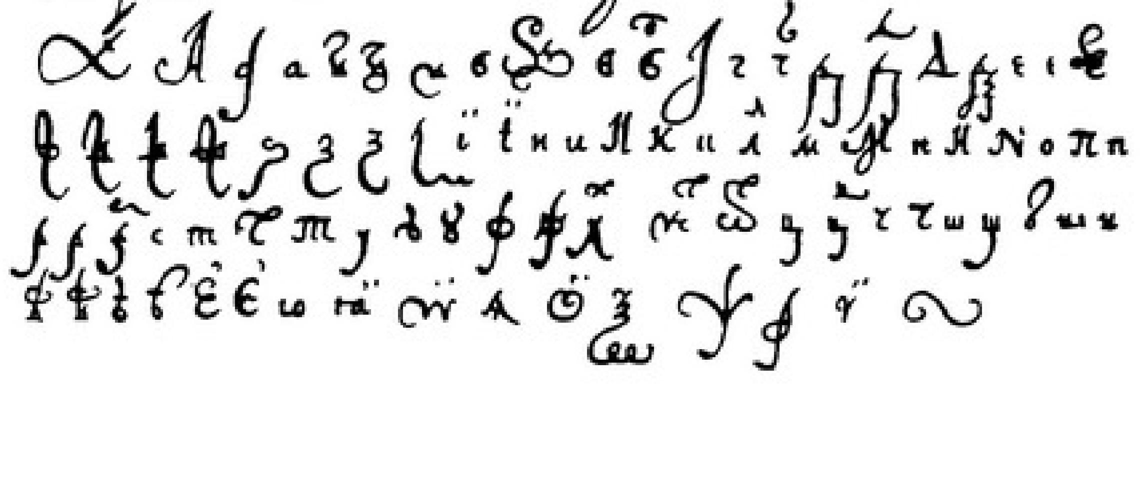
Quod apud Sclauones pueris, quo melius characterum notitiam in se confirment plerumque præscribitur

Alphabetum mixtum

Alphabetum Amanuensium in quo litteræ eadem pluries diuersimode exprimuntur ad perfectam manuscriptorum Sclauonicorum cognitionem

Compositio syllabica utroq[ue] modo

Ба бе би бо бъ бра бре бри бро бръ

Ва ве ви во въ Лро мро прѣ дла сла

Да де ди до дъ зла дре ври хро дръ

Га ге ги го гъ Сма цра чре зло сто

Жа же жи жо жъ пса сла мна пга сно

Ѱа ѯе ми но пъ хри пръ дръ пло

ча ща шк ѯы ѯи дла мне зло што

Ба бе би бо бо̑ кла̑ зда

Ва ве ви во воу прѣ хла

Да де ди до дꙋ ѯа дрꙋ

Га же мї ло пꙋ ѯво кла̑

Ѱа че ци шо що̑ флю сѣ

Ѳрю кто мнѣ здє бѣ гла сти

Спаси Господи люди своя и благослови достоянїе твое

Lectio plana

Милость Бога Отца и Сы-
на и Святого Духа, Святое
Троицы зо всеми вами пра-
вославными хрестіаны аминь

Lectio eadem abbreuiata

Млсть Бга Ба Отца и Сна и
Стго Дха Стой Троцы зо всеми
вами првславными хртіаны амин

Plana

Plana	Владыка Господь царъ вседержитель Христосъ
Abbreu:	Влдка Гдь, Гь цръ вседржтель Хрсъ, Хсъ
Plana	Пророкъ Давыдъ мученикъ человекъ славный
Abbrea:	Пркъ Двдъ мчнкъ члкъ славный

Блаженъ мужъ боися Господа в заповедехъ его восхощет зело сильно

Lectio plana Amanuensium

Нехай будеть честь и слава Христу Іису-
су Богу царю спасителю благодателю всед(ержи)-
телю душ наших владыце, которого хвалятъ и
славятъ в небѣ Ангели Архангели Херувими
Серафими Пророци мученици и всѣ святии навѣ-
ки вѣков Амин Амин Амин

Abbreviata

Неха(й) буд(е)т че(с)ти и сл(а)ва Хр(ист)у Іс(у)с(у) Б(о)гу ц(а)рю Сп(аси)те-
лю благод(а)телю, вседержителю, д(у)ш н(а)ших вл(ады)це
которого хвал(ят) А(н)г(е)ли Арх(анге)ли херувими и серафи-
ми Пр(о)р(о)ци м(у)ч(е)ни(ц)и и вс(и) С(вя)тии навѣки вѣков Амин

Прий(ди)те бл(а)гословенни(и) О(т)ца моего наслѣдуйте уготова-
ное вам ц(а)р(ст)во небесное от сложения мира. Проклятыи
в огонь вѣчныи к дьяволу уготованныи Амин

Преславная присно дѣво Богородице Марие мати Христа
Бога нашего прийми молитвы наша и принеси Сыну твоему да спасет
и просвѣтит тебе ради души наша: Отпущение наше [illegible]

Alphabeti genuina pronunciatio

A as buкн веди hlahol dobro iesé giвите

А А Б В Г Д Є Ж

seto semla igke i xaxo ludi myslite nach

Ѕ Зꙁ Ї Н К Л М Н

on покой irci слово твердо ик ук phert

О П Р С Т Ѵ Ꙋ Ф

xey ot ci tcher cha chtcha ier iory

Х Ѿ Ц Ч Ш Щ Ъ Ы

ier iat ie iu ia o ia xsи псилом

Ь Ѣ Є Ю Ꙗ Ѻ Ѧ Ѯ Ѱ

phita ichica словотитла

Ѳ Ѷ ҃

Salutatio Mariæ Virginis

Бг҃ородице дв҃о радуйсѧ ѡбрадованнаѧ ма-
рїе Господь стобою, благословена ты в женахъ и
благословенъ плⷪ҇ чрева твоего. ѧко роди Христа спа-
са избавителѧ душамъ нашымъ. Аминь

Commentarius literarum

Literas Sclavoni habent numero quadraginta tres
ut videre licet in alphabeto. Ex quibus Consonantes
sunt viginti quatuor hæ scilicet Б В Г Д
Ж Ѕ З К Л М Н П Р С Т Ф Х
Ц Ч Ш Щ Ѯ Ѱ Ѳ

Reliquæ sunt vocales, Eæq; in duplici differentia.
Quædam enim sunt quæ in principio medio et fine di-
ctionis ponuntur suntq; numero octo А Є І И Ѹ
Ю ІА Ѿ. Quædam vero quæ tantummodo in medio
et fine non autem ab initio dictionis collocantur et sunt eti-
am numero octo Ү Ъ Ы Ь Ѣ Ѧ Ѵ О,
hæc duplex Vocalium differentia libros Sclavonicos legenti
facile patebit.

Diphtongos et si aliquos Sclavoni habeant ut sunt
ІА Ю Ѹ Ѿ Ы, quia tamen in lectione sclavonica
pro simplicibus vocalibus reputantur non est quid de iis obser-

uandum veniat. Quod autem sint diphtongi euidens est
nam primum ꙗ est quasi ia secundum ю velut io
ȣ vt ou ѿ sicut dus oo ы deniq; instar xi
Graecarum literarum

Porro Obseruandum est de Vocali и haec vocalis quando notatur accentu acuto и́ solet in dictionibus produci vt вíжу пи́шꙋть. Quando autem accentu gaudet graui in fine dictionis ponitur vt est берѝ пишѝ quae obseruatio et de alijs vocalibus in fine dictionis positis valet si perse syllabam cum praecedenti consonante efficiant vt панà Dominam богà Deum sed haec obseruatio minus expediens est
Altera quae sequitur valdè obseruanda, valet enim ad distinguendos recte numeros, casus declinationum et partes orationis. Obseruandum itaq; haec litera и si ponatur in fine alicuius dictionis notata accentu graui ѝ efficit perse syllabam distinctam à praecedenti vocali vt небесныѝ celestes est q; Nominatiuus pluralis. Si autem haec eadem litera posita in fine dictionis habeat

obliquam supra se apostrophum non efficeret syllabam à præcedentibus dictionis vocalibus distinctam vt НЕ=
БЕСНЫЙ et profertur per contractionem vt НЫЙ non sunt duæ syllabæ sed vna, et tum temporis НЕБЕ
СНЫЙ est nominatiuus singularis.

Tandem hæc vocalis notata apostropho recta И si distet parum à sequenti dictione vt vg. И БГЪ et Deus, tunc est conniunctionis partis significatq; et; quod valdè in lectione Cyrilliano charactere exarata (Hieronimianus enim ex Cyrilliano traductus vulgo habet accentuum notas) linguæ huius studiosos observandum erit. Verùm Amanuenses Sclauoni- hanc rationem accentuum aut propter festinationem in scribendo, aut quia linguam callent à natura, vel denique propter meram negligentiam plerumq; omittunt.

De Vocalibus О Ꙋ et ІА

Harum prima vocalis si notetur apostropho recta vg. О̑ potest initio dictionis locari vt О̑ТЕЦЪ. quodsi distet à sequenti dictione est præpositionis partis

significat de vt ѿ Бо́гꙋ de Deo. Alias absq apostropho in medio et fine dictionis ponitur vt vt коло rota, Eodem modo habent se duæ reliquæ scilicet ꙋ et ꙗ. ꙋ enim si distet à præcedenti dictione scat apud vt ꙋ Бо́га apud Deum ita quoq significat ego. Quod si vero coniungantur statim cum dictionibus sunt de integritate illarum, vt ꙗ́вный apertus ꙋлица Platea

De Vocalibus ѵ et ъ, ь

Vocalis а si ponatur in fine dictionis post vocalem ї induit naturam literæ [illegible] vt Єѵсевїа ѵ etiam induit naturam literæ vt Єѵсевїа sed hoc rarissime accidit frequentius namq litera в tam in manuscriptis quam impressis ponitur vt дво́ръ non двор. sed hæc vocalium varietas melius in exercitio lectionis vnicuiq patebit, ъ autem et ь sono pronunciationis differunt quorum vnum ъ nimirum asperius alterum ь mollius pronunciatur cum sua

consonante quam sequitur ut ПАНЪ ПѢСНЬ frequentissime in fine dictionis ponuntur et contracte proferuntur ut in ПАНЪ et ПѢСНЬ videre est

De Consonantibus

Plurimi Grammaticorum longas solent de Consonantibus (ut in una quaq lingua pronunciationis varietas requirit) texere commentationes: dum hanc consonantem ore aperto, illam altius palato lingua vel parum diductis dentibus proferendam docent. quod sanè cum sit discentibus operosum Ego dispendiua temporis et laboris in sclavonica literarum pronunciatione planè frustranei studiosis nolens facessere, omnes consonantes et vocales ut in eorum characteristicâ delineatione videre licet, partim latinarum, et græcarum partim deniq Gallicarum prolatione syllabarum quantum fieri potuit expressi. Commodum tamen esset cum aliquo recte pronuntiationem sclavonicam callente huius rei gratia conversari,

Ultimo de Consonantibus observabis eas nunquam in fine dictionum solas sed cum vocalibus simul poni: nisi forte sit suprapositæ nec invecto cum alijs ordine consistentes exemplum utriusque hoc est ПАНОМЪ ПАНОᵐ, ubi vides in priori dictione consonantem М non solitarie sed addita vocali Ъ positam, in altero loco autem eandem consonantem (quoniam facta sit verticalis) absque vocali esse collocatam: idem tene de alijs

vel sic ПАНОМ ubi vides ut consonans iste М solitarie pona- tur in fine, ei verticalem addi non esse vocalem,

De Partibus Orationis

Partes Orationis Sclavoni quemadmodum et latini habent octo.

De Nominibus Adiectivis

Nomina adiectiva apud Sclavonos triplicem sortiuntur terminationem. Masculina desinunt in ЫЙ vel ИЙ ut НЕБЕСНЫЙ, СЛАДКИЙ, cælesti, dulcis, Fæminina in А vel АЯ ut СЛИЧНА vel СЛИЧНАЯ pulchra, Neutra autem terminantur in ОЕ НЕБЕСНОЕ cæleste, СЛАДКОЕ dulce

Adiectivorum masculinorum
DECLINATIO.

Nominativo	ый | ий	небесный	сладкій
Genitivo	ого	небесного	сладкого
Dativo	ому	небесному	
Accusati	ого	небесного	
Vocativo	ый | ий	небесный	сладкій
Ablativo	ымъ | с имъ	небеснымъ	сладкимъ

Numero plurali

Nominat	ыи | ии	небесныи	сладкіи
Genitivo	ыхъ | ихъ	небесны…	сладкихъ
Dativo	ымъ | имъ	небеснымъ	сладкімъ
Accusati	ыхъ | ихъ	небесныхъ	сладкихъ
Vocativo	ыи | ии	небесныи	сладкии
Ablativo	ыми | ими	небесными	сладкіми

Exempla masculina

Зацный *celebris* ясный *clarus* латвый *facilis*
послушный *obediens* пристойный *conveniens*
хитрый *astutus* высокій *altus* низкій *humilis*
оученый *doctus* пышный *superbus* &c.

Si quæras discrimen inter Nominatiuum singularem et pluralem Masculinorum: Item inter Genitiuum et Datiuum singularem Fæminino rum.? Respondeo hoc petendum esse ex litera И diverso accentu notata, quæ modo per se syllabam efficit vt in numero plurali: modo contrahitur vt in Nominatiuo singulari, vide Commentarium de literis.

Neutra Adiectiua in numero singulari eodem modo inflectes quemadmodum Masculina, exceptis Nominatiuo Accusatiuo et Vocatiuo qui desinunt in OE vt НЕБЕСНОЕ cæleste, ТЕЛЕСНОЕ Corporeum sunt[3] sibi similes secundum illam Latinorum Regulam Neutra tres casus habent similes, nominandi Accusandi et vocandi.

Obseruabis Adiectiua duarum

terminationum ut brevis et unius ut Felix apud Sclavonos non reperiri sed tantum trium terminationum ut НЕБЕСНЫИ, НЕБЕ НАА, НЕБЕСНОЕ, Sicut apud Latinos bonus bona bonum

Exempla

Господскїи Dominicus, Божескїи Divinus земскїи Terrenus Пекелныи Infernalis золотистыи Aureus, сребрныи, Argenteus, железныи Ferreus etc.

Ut autem Adiectiva omnia sine difficultate possis declinare: observa diligenter declinandi Adiectivi consonantem quae vocales terminativas istas ЫИ АА, ОЕ immediate praecedit: hanc consonantem in reliquis casuum terminationibus retinebis, alioquin facile aliquid adderes

aut diminueres. Exemplum sit небесный ubi vides consonantem н praecedere vocales terminativas scilicet ыи, eandemque per omnes casus retinere.

Sunt aliqua Nomina Apellativa desinentia in ыи Masculina et in ая vel а Feminina: Item in ое substantiva perpauca Neutra quae instar Adiectivorum declinabis ut крайчий scindens panem ad mensam Regis Подскарбий Subthesaurarius, Крайчова Patris uxor, Сынова Filij uxor. Мостовое telonium, на лезное inventivum seu donum pro aliqua re inventa, торговое solui à venditi rebus etc

Adiectiva à proprijs et Apellativis nominibus orta Masculina in ъ, Feminina in а, et Neutra in о, ut Стефановъ, Стефа-

нова, Стефа́ново quasi dicas Stephaneus Stephanea, Stephaneum, ле Воеводинъ воеводина, воево́дино quasi diceres Palatineus, Palatinea, Palatineum, idem Palatini: : Huc spectant Adiectiva Sacræ linguæ Sclavonicæ, ut Благенъ, beatus Благословенъ benedictus, возлюбленъ, amatus

DECLINATIONES
Nominum Substantivorum
DECLINATIO : Ima :
Nominum desinentium in A,
Numero Singulari

Nominativus	а	Староста
Genitivus	ы єи,	Старосты
Dativus	е	Старосте
Accusativus	ѹ	старостѹ
Vocativus	о	старосто
Ablativus	ою,	старостою + старостѣ,

Numero plurali

Nominativo	ы et и	Старосты
Genitivo	ъ et овъ	Старостъ.
Dativo	омъ et амъ,	Старостомъ
Accusativo	овъ, et ы,	Старостовъ,
Vocativo	ы et овe	Старосты
Ablativo	ами, + ахъ,	Старостами, старостахъ,

Exempla

Воевóда Palatinus Монáрха Monarcha
Вымóвца Eloquens злочúнца, Malefactor
похлéбца Adulator, мáтка, mater etc.

Obseruabis diligenter Nominá desinen
tia in A vocalem quæ sequitur duas istas
consonantes нна, мка, тка, пка, ска, шка
рка, ut Пáнна Virgo шáпка pileus прé-
ска, nota блóшка Itala, тащóрка Vipera
et nonulla aliá in Genitivo et Accusativo plu-
rali inter has duas consonantes interponere

vocalem e vt ПАНЕНЪ non ПА́ННЪ Virginum
МАТЕКЪ non МА́ТКЪ, idq euphoniæ causa
Excipe omnia Apellatiua Masculina
item Apellatiua vtriq sexui communia, quæ
illam vocalem e excludunt: Ac præterea
Genitiuum pluralem dupliciter formant vt,
СТАРОСТЪ et СТАРОСТОВЪ Capitaneor ЗЛОЧИНЦЪ
et ЗЛОЧИНЦОВЪ Malefactorum
Nomina vero Fæminina vnicam geni-
tiui pluralis formationem habent, vt. ПА́НЕНЪ
non et ПАНЕ́НОВЪ, МАТЕКЪ МАТЕ́КОВЪ
Apellatiua Fæminina deriuata à
substantiuis masculinis, vt БРАТОВА́Я
Fratris vxor СЫНОВА́Я Filij vxor non sunt
huius declinationis, sed adinstar Adiectiuo-
rum Fæmininorum declinabis.
Regula perpetua esto Nomina huius

Declinationis desinentia in ка in Dativo Singulari tantum, consonantem к abjciunt loco cujus aliam consonantem ц assumentia, uti Звлоіка procrastinatio habet in Dativo Singulari Звлоце sic матіка матце etc.

DECLINATIO, II;

Nomina terminata in ъ Masculina et in O, neutra sic declinantur

Numero Singulari

Nominativo ъ — пáнъ , O, бозство
Genitivo -- а — пáна
Dativo ѹ — пáнѹ
Accusativo а — пáна — O, бозство
Vocativo е ъ пáне — O, бозство
Ablativo омъ пáномъ

Numero plurali

Nominativo ы оке et и , паны . а, теля́тіка
Genitivo овъ панóвъ окъ, теля́токъ
Dativo омъ панóмъ теля́тікомъ

Accusativo овъ, ы, пановъ, et паны | А телятка
Vocativo ове, ы, и, панове, паны, | телятка
Ablativo ами, панами + ахъ | телятками

Exempla in ъ

збѣдинъ amphora стидинъ status: богъ Deus
духъ spiritus сынъ Filius берегъ margo et

Exempla in о

хлопенско crassus vir пйско baculus magnus,
мечисно gladius magnus телятико vitulus хло-
пятико puerulus козлятико hedulus etc

Desinentia in хъ, жъ, et къ vocati
vum singularem formant in у, ut страхъ
timor страху : сторожу: custos стороже
раку cancer раку : Formant tamen
ista Ablativum et in ъ non inusitate,
ut страхъ: ракъ, сторожъ

Nomina huius declinationis in ъ ter-
minata si fuerint rebus inanimatis imposita
Accusativum utriusque numeri similem habent

Nominatiuo ut сыръ caseus лѣсъ silua: сы, ры: casei, лесы silua sic ножъ culter топоръ securis боръ saccus дворъ Aula etc

Terminata in ецъ in Vocatiuo singulari assumunt loco ц aliam consonantem ч ut отецъ Pater кравецъ sartor купецъ Mercator, отче, кравче, купче.

Duo ista nomina око oculus et ухо auris habent in plurali numero очи, уши quæ per pluralem numerum desinentium in ь fœmininorum declinabis.

Nota sedulo nomina terminata in есъ енъ, ецъ, елъ, енъ, онъ, ut овесъ, auena, блазенъ scurra отецъ Pater покалонъ козеленъ, hædulus козелъ hædus, amittere in Genitiuo singulari et consequenter in reliquis casibus vocalem o et e ut козелъ, Geni:

козла non козелъ, початокъ exordium по-чатка non початокъ, бубенъ, timpanum бу-бна, бузъ sambucus бза etc

Excipe родъ annus сонъ Draco, пророкъ Propheta, отрокъ Puer [illegible] helus, столпъ, collumnis человекъ homo потокъ Tor-rens мракъ tenebræ, retinentia prædictas vo-cales in obliquis vt рода. пророка, сно-на, человека Reliqua vsus docebit,

Fæminina ista мощь vis мочь vrina пращь funda, [illegible] canum venantium colla-re речь res сечь, cædes, матерь Mater млечь intestinum piscium instar lacti serosi, кровь sanguis бровь palpebra [illegible] congium [illegible] ahenus [illegible] patina, non sunt huius loci sed pertinent ad declinationem fæ-mininorum desinentium in ь:

Nomen venerandum христосъ in Genitivo dic христа, Iesus

Quomodo cognoscantur in Polonicis characteribus nomina desinentia in ъ et ь

In Polonica lectione desinentia in ъ cognosces ea sola ultima consonante nullo accentu notata ut chłop vir Dąb quercus, Rak, cancer Prorok Propheta

Terminata verò in ь ex ultima quoq; consonante molli accentu notata ut boiaźń timor Przyiaźń Amicitia, Przyiaciel, Amicus: kowal Faber,

DECLINATIO : III :

Nomina desinentia in ь et й contractũ Masculina: Item in є et ѧ neutra sic declinabuntur:

Numero Singulari

Nominati. ь, камень, й, гултай, є. Збавеніє: ѧ: теля

Genitivo. ѧ, каменѧ, гултаѧ: збавенѧ, телѧтѧ

Dativo ю, каменю. etc

Accusativo. ь и м камена, тултаа, езбаене, а тела

Vocativo, ю, каменю, тултаю, е зб: а тела

Ablativo, емь. камене, тултае, збаене, телате

Numero plurali

Nomina: и et е камени et камене | а малевана а, телата

Geniti евь, каменев

Dativo емь, каменемь

Accusa, евь et е, каменев et камене, а малевана а телата

Vocati и et е, камени, et камене, а малевана, а телата,

Ablati. ами, каменами, etc

Exempla

ший baculus Дунай Danubius день Dies
пень truncus, откупление redemptio милосер
дие, Misericordia: дитта Infans щена caniculus

Nomina ista пень день, тьмтеал
cribrum, учень discipulus спитень nomen
menus полетти petasus тьмтетти rusrica,
отень цнм прахоцень adnexa инафели
pars calcei vezanta финзели astutia, базени
capsus in Genitivo ac reliquis utrinq nume-

ri obliquis amittunt vocalem е vt день, dies
дна non дена, sic пень пна &c

Excipies ремень corium корень radix,
перстень annulus гребень pecten камень
lapis кремень silex хмель lupulus цель meta
prædictam vocalem retinent, vt ремень, реме-
на non ремна. хмель, хмеля, &c

Obserua diligenter Nomina ne-
utra Diminutiua terminata in а assumere
syllabam та in Genitiuo vt тела, телата,
гуса pullus anseris гусата. пороса, по
росата щена canis catulus щената

Excipe nomen, има quod genitiuum
format имена non имата

Porro Fæminina desinentia in а non
sunt huius declinationis vi кухна culina
лазна. balneum, стайна stabulum боловна
bouile &c sed ad statim sequentem fæmininorum

desinentium in ъ pertineat :

Neutra in ое ut мостовое telonium налѣ-ное donum pro re inventa non sunt huius declinationis sed more adiectivorum neutrorum declinantur.

DECLINATIO. IV,

Nomina in ь et я Fœminina sic declinant

Numero Singul

Nomina	ь, пѣснь, я, лазня	balneum
Geniti.	и. пѣсни,	лазни
Dativo	и, пѣсни,	лазни
Accusa	ь, пѣснь, ю, лазню,	
Vocati	ь, пѣснь, я	лазня
Ablati	ею. пѣснею,	лазнею

Numero plurali

Nomina:	и, пѣсни:	лазни
Genitivo	ей, пѣсней,	лазней
Dativo	емъ. пѣснемъ,	лазнемъ
Accusa.	и, пѣсни,	лазни
Vocati	и пѣсни,	лазни
Ablativo	ами, пѣснами :	лазнами, ѣ ахъ,

Exempla

стали chalybs, биести vimen приповиести adagium чести honor напасти crimina(?) слабости Debilitas: : пьхна culina сьвча на ovile пропоиина Propensa госпоџи на hospita пьзна officina etc

Exeuntia in ъ Accusativum singularem perpetuo formant in ю, ut лазню etc

Ad hanc declinationem pertinent Feminina desinentia in ъ ut моћь vis пећь fornax, твáрь. facies, etc.

Huc referas очи oculi et уши, aures quæ tamen singulari numero per secundam declinationem inflectuntur ut око oculus ухо auris,

De Comparatione

Comparatio Sclauonis quemadmodum et Latinis est Duplex : scilicet Regul: et Irreg:

Gradus etiam Comparationis 3, Positiuus Comparatiuus et Superlati.

Typus Comparationis g[e]n[er]alis

Mascul	Femi:	
Positi: in ый vel ий	а vel аа	in ое
Comp: in шний	ша vel шаа	in шое
Superl: in най-щний	най-шаа	in най-шое

Regularis Comparatio format Superlati-uum a Comparatiuo tantum praeposita sil-laba най vt зацный, зацнейший, най зацнейший : зацная : зацное,

Exempla

темныи tenebrosus ясныи lucidus хи-трыи astutus слодкий dulcis горкий A-marus грубыи densus,

Obseruabis Positiuos desinentes in ный, рый et лый vt зацный praestans мудрый sapiens смаглый fuscus, in comparatiuo loco ы assumere aliam vo-calem е vel ѣ, idq[ue] euphoniae causa vt зацный, зацнейший vel зацнѣйший

Positiuus desinens in кий amitte in Comparatius consonantem к vt слодкий, слодший non слопший,

Tabula Regularium

	P	C	S:
M:	Зацный Praestans	Зацнейший	найзацнейший
F:	Зацная	Зацнейшая	найзацнейшая
N	Зацное	Зацнейшое	найзацнейшое
M:	Слодкий, dulcis	слодший	найслодшый
F:	Слодкая	слодшая	найслодшая
N:	Слодкое	найслодшое	найслодшое,

Tabula Irregularium

Добрый bonus лепший, melior найлепший, op.

Злый Malus горший Peior найгорший

Великий Magnus болший Maior найболший

Dicitur etiam praesertim Polonis беликий, бенший набенший.

Ratio Irregularis Comparationis eadem est Sclauonis quae et latinis. nimirum quod Comparatiuus cum Positiuo in Significatione conueniat in voce

autem discrepet.

Notabis diligenter Positiuum desinentem in оκий in Comparatiuo istas duas literas о и к amittere vg. глȣбокии, глȣбшии, Profundus

De Casibus Nominum Vagabundis

Sclauonica lingua Casus quosdam habet vagabundos idest ad nullum ex 6 consuetis pertinentes, qui casus cum per se solitarie nunquam in oratione vsum habeant (quia scilicet nec voce nec significatione tenus perfecti essent) cum praepositionibus istis при penes на supra в in positi plenam sortiuntur significationem vg. на ѡбѣдѣ in prandio при панахȣ coram Dominis, при людехȣ coram hominibus, в желѣзѣ in ferro,

Porro recordandum Vagabundos, habere locum in Substantiuis Nominibus tantum: Adiectiua illos non agnoscunt, verum cum praedictis

præpositionibus ablativum singularem et Genitivum pluralem adhibent: ви безчестнымъ in honesto безчестныхъ in honestis, при доброимъ penes bonum: Et hæc de Nominum Declinationibus sufficiant

De Pronomine

Ego. Pronomen primæ personæ sic declinatur

Numero Singulari

Nominativo -- ꙗ́ Ego

Dativo --- мне, мнѣ, ми,

Accusativo — мне, мене, мѧ

Ablativo --- мною

Numero Plurali

Nominativo --- мы Nos

Genitivo ---- насъ Nostrum

Dativo ---- намъ Nobis

Accusa. ---- насъ Nos

Ablativo ---- нами nobis

Tu Pronomen sic declinatur

Numero Singulari

Nominativus - - ты   Tu

Dativus - - - тобе, тобѣ

Accusativus - - - . тебе Saeva habet тя

Vocativus - - - - - . ты

Ablativus - - ...... тобою

Numero Plurali

Nominativus - - - . вы   Vos

Genitivus - - - - васъ

Dativus - - - вамъ

Accusativus - - - васъ

Vocativus - - - - - вы

Ablativus - - - - - .. вами

Sui Pronomen sic declinatur

Dativus - - - - - . собѣ, собе

Accusa: - - - - - - себе

Ablativus - - - —— - собóю   Numero plurali caret

Possesiva Pronomina a primitivis supe-
rius positis orta, itemq. alia plura (quorum
nominativos et Genitivos tantum subiunge-
mus) more Adiectivorum declinabis

Pronomen Meus, mea, meum

Nominati. мой, моя, мое
Genitivus моего моей моего

Pronomen Tuus Tua Tuum

Nominativus твой, твоя, твое
Genitivus твоего, твоей, твоего

Pronomen, Suus, Sua, Suum

Nomina: свой, своя, свое
Genitivus своего, et своего, своей, своего

Pronomen Noster, Nostra, Nostrum

Nomina: нашъ et нашый наша, нашая, нашое, et наше
Genitivus нашего, нашей, нашего

Pronomen Vester, Vestra, Vestrum

Nominativo	Вашв et Вашиӣ	Ваша et Вашда	Ваше et Ваше,
Genitivo	Вашо̀го	Вашо̀й	вашого

Pronomen Is, Iste, Hic, Ea ista etc.

Nominativo	той	таꙗ et тад	тое. et то,
Genitivo	того	тоѝ и тоей	того,

Pronomen Ille, Illa Illud,

Nominativo	о̑нв et о̑нниӣ	о̑на et о̑нда	о̑ное et о̑но,
Genitivo	о̑ного	о̑ной	о̑ного,

Pronomen Ille ipse, Illa ipsa

Nominati	о̑вв et о̑ввиӣ	о̑ва et о̑вда	о̑вое et о̑вое,
Genitivo	о̑вого,	о̑вой	о̑вого,

Pronomen Relativum Qui, Qua, Quod,

Nominativo	Которы̑ et Которыӣ	Которая	Которое
Genitivo	Которого	Которой	Которого,

Pronomen Interrogativum seu Infinitum cum suis compositis

Nominativo Кто, Quis, e хто,

Genitivo ---- кого Cuius

Dativo ------ комъ Cui

Accusati------ кого Quem et quid,

Ablativo--- --- кимъ Quo,

Pronomen Quicunque et Quiscunque

Nominativo — ктоколвекъ Quicunque

Genitivo —— когоколвекъ

Dativo ---- комъколвекъ,

Accusativo --- когоколвекъ

Ablativo ---- кимъколвекъ

Pronomen Quid

Nominativo — що, et што Quid

Genitivo ----- чого cuius

Dativo ------ чомъ et чемъ

Accusativo---- чого et що,

Ablativo --- чимъ

Pronomen Quidcunque

Nominativus ---- щоколвекъ

Genitivus ------ чогоколвекъ

Dativus ------- чомуколвекъ

Accusativus ---- чого ся щоколвекъ

Ablativus ----- чимъколвекъ,

Pronomen Aliquis et Aliquid

Nominativus хтось Nomina щось et щось

Genitivus когось Genit: чогось,

Pronomen Qualis et Quale

Nominati такій, такая, такое

Genitivus такого, такой такого,

Pronomen Nemo sive Nullus

Nomina жаденъ, жадная, жадное,

Genitivus жадного, жадной, жадного

Componuntur etiam Pronomina cum particulis istis же et жъ. et sonant Ipse ipse, vel Ipsemet

Nominativo тойже, таяже, тоеже,
Genitivo тогоже тойже, тогоже,

Observatio

Derivatio Pronominum fæcundior est Sclavo nis quam Latinis latini enim saltem a primi tivis pronominibus derivant ista possessiva ut ab Ego Meus a Tu Tuus, a Sui Suus, Sclavoni ab istis ultra adhuc alia possessiva deducunt ut a свой suus formant свойский quasi Suanus sic a твой Tuus твойский quasi Tuanus Item a мой, мойский, qua si Meanus et a нашъ, noster, нашский quasi Nostranus: etc

Pronomen istud Singulare contractum

го illum, quod est tertiæ personæ venitq; ab него,
ille, quod habet Genitivum et Accusativum sin-
gularem него tantum cum verbis commode po-
nitur ut взялъго, accepit illum заколълго,
occidit ipsum, non autem cum præpositionibus
ut si velis dicere ab illo, non dices отго,
sed отнего

Porro Contractum ихъ illorum vel illos, ve-
niens ab онихъ tam cum verbis quam præposi-
tionibus usum habet, bene enim effertur, взялъ
ихъ, accepit illos, et отнихъ, ab illis

Contracta ista duo нихъ, et него, ve-
nientia ab онихъ, illorum, et онего, illius
cum præpositionibus locum habent, ut отнихъ
ab illis, при нихъ, penes illos

Frequens usus est pronominis contracti ни

quod est generis omnis) cum Præpositionibus istis по, на, в, alioqui sine præpositionibus nullum habet usum. нз мвдо нами, collimo in ipsum вповедо нами, spero in ipso, малозазле нами ægre fero ipsum etc.

по Pronomen aliquando valet idem quod et, idq accidere plerumq solet in oratione disiunctiva ut si dicere velles Et hoc et illud, sic efferes по по, по инбо ubi по prius positum valet idem quod et, simile ē huic по напо по на инбо позиеридетих, Et hoc et illud aspicit, siue nunc hoc nun illud aspicit. Штрáетих по само, по тамо, cursitat nunc huc nunc illuc seu et huc et illuc, sed hæc potius syntaxin quam simplicem Pronominis Anathome concernunt, de qua in præsenti dicta sufficiant.

Breuis de Coniuga-
tionibus Admonitio

Sclauonica lingua coniugandi ratio-
nem ita dispositam habet vt præter Dua
lem quem more linguæ Græcæ admittit, in
omnibus ferme temporibus: etiam diuer
sam generis rationem districtis terminatio
nibus designatam, (idq in præterito perfecto
et plusquam perfecto) more Hæbreorum
admittat. Reliqua tempora vt sunt
Præsens Indicatiui, et Futurum itemq
Imperatiuus per omnia genera vnam
terminationem agnoscunt. Quæ res mox
in schemate Coniugationum clarius apparebi

De Verborum coniugationibus

Sum Verbum Substantiuum sic coniugatur

Modus Indi: Temp: præsens

Ꙗ̂ ѥсмемъ	ты ѥсїесь	онъ ѥсть
vel самъ есть	тыже есть	онъ есть

Dualiter Ѥ̂смесва, vel ѥ̂смехвѣ, Ѥ̂стеста

Plura: Мы ѥсмесамы, вы ѥ̂стесте, они суть

Præteritum Imperfectum, Perfectum et Plusquam perfectum est idem efferturq per tria genera scilicet Masculinum Fœmininum et Neutrum, tribus dis tinctis terminationibus designata, more Hebræo.

In Masculino

S: ꙗ̈ былемъ et самъ былъ ego fui, ты былесь et самъ былъ | онъ былъ.

Dualiter Былѧхва nos duo fuimus, Быласта aut Быласѣ

Plurali Былисмы, Былисте, Были

In Fœminino.

Былама ego femina fui, Быласъ, Была

Dualis est idem per omnia genera,

Pluralis Былисмы, Былисте, Былы

In Neutro

Singu: билов, билоси, било,

Dualis et pluralis idem ut in Fæminino,

Futurum per omnia gra: idem

Sing: ја будꙋ ego ero ти будеш, онб будети

Duali: ми будевѣ ви будета, 3ia caret,

Plur: ми будемо ви будете они будꙋте

Imperativi præsens et Futurum per omnia gra:

Singula: ти буди 3ia нинб vel нинђ нека буде,

Dualiter ми будива, ви будита: 3 caret

Plurali: ми будимо, ви будите, нини нека будꙋ,

Præteritum Imperf: Perf: et Plusqu: perfectum

Sing: нехаѣи биои si quod essem, нехаѣиси бил, нехаѣи билб,

Duali: нехаѣихва била, нехаѣиста била

Plur: нехаѣисмо били : нехаѣисте били нехаѣи били

Fæmininum in ла, Neutrum in ло, quibus etiam dualis numerus communis est ut superius

Optativi præsens, imperfe: et Futurum

Singul: бораѣихб бил utinam essem бораѣиси бил, бораѣи бил

Dualiter [illegible], [illegible], 3 caret

Plur: [illegible], [illegible], [illegible],

Fœmininum in ла Neutrum in ло ut superius

Præteritum plusquam perfectum

In Masculino

Sing: [illegible] fuissem [illegible], [illegible]

Duali ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] | [illegible],

Plur: [illegible] | [illegible] | [illegible], |

Fœmininum in ла Neutrum in ло, ut ante

Obserua hoc Tempus præteritum plusquam perfectum optatiui excludere a se particulas in alijs optatiui temporibus vsurpari solitas [illegible] [illegible], vtinam et similia

Coniunctiui imperfec: Perfe: et Plusquam perfe:

In Masculino

Sing: [illegible] | [illegible] | [illegible]

Dualis: [illegible], [illegible]

Plu: [illegible] | [illegible] | [illegible]

Fœmininum in ла Neutrum in ло,

Præsens et Futurum assumitur ab Indicatiuo tantum addita particula бѫдѫщи cum, ut бѫдѫщи ѣстьмъ etc

Infinitiuus per omnia tempora

Бытти, vel Бытти esse, fuisse Futurum esse

Participium absolutum Бѫдѫщи (quasi essendo

Participium præsens per tria genera more Adiectiuorum Adiectiuè formatur

Бѫдѫщий ille qui est, Бѫдѫщая illa quæ est Бѫдѫщое, illud quod est

De Duali numero,

Duali numero Sacra lingua Sclauonica frequentissime utitur ut Быховѣ, vel Быхова Nos duo fuimus, Быстѣ, vos duo fuistis : Item Polonica ut Былиахва, et Былиасва Nos duo fuimus Былиаста vos duo fuistis Tertia Duali carent quam etsi nonulli proferant, quia tamen à Fœminina Singulari non differret, melius carebit : Si enim de duobus in tertia persona dicerem ut: вѣта Была (ut nonulli dicunt) valet idem, illa fuit,

Coniugatio verborum consequentium unica,

Indicatiui modi Tempus praes: per omnia genera

Sin: Пануıо Dominor Пануешъ, пануети,

Dua: Пануева nos duo dominamur Пануета;

Plu: Пануемо Пануете Панують

Praeterit, imperf: Perfec: et Plusquam perfectum In Mascul:

Si: Пановдлємъ, Пановдлєси, Пановдлъ

Dualiter Пановдлахва, Пановдласта, 3: caret

Plu: Пановдлихми, Пановдлисте, Пановдли,

In Foeminino

Sin: Пановдламъ, Пановдласи; Пановдла

Dualis idem qui in Masculino

Plura: Пановдлышхми, Пановдлисте, Пановдлы sed iste pluralis Polonico Idiomati proprius est, alijs non item, siquidem pluralis masculinus in omni gre suffici

In Neutro

Sing: Пановдломъ, Пановдлоси, Пановдло

Dualis et Pluralis idem

Futurum Indicativi per omnia genera idem, quod ex Futuro Verbi Substantivi Sum et Infinitivo alterius verbi coalescit

S: бꙋдꙋ пановати ero dominari | бꙋдешь пановати | бꙋдетъ пановати

D: бꙋдева пановати, бꙋдета пановати,

P: бꙋдемо пановати, бꙋдете пановати бꙋдꙋтъ пановати,

Imperativi præsens per omnia genera

S: панꙋй Impera sive dominare нехай панꙋєтъ

D: панꙋйва, . панꙋйта

Pl: панꙋймо, панꙋйте, нехай панꙋютъ

Præteritum perfe: et plusquamperfectum
In Masculino

S: былъсꙋм пановалъ, былесь пановалъ былъ пановалъ
(нехай particu laris ... si quod imperasset

D былисмова пановала былиста пановала

P былисми пановали былисте пановали, были пановали,

In Fœminino

S: нехай былам пановала былась пановала была пановала

Dualis et Pluralis communis est,

In Neutro

S: нехай быхъ пановало, бысь пановало, бы пановало,

Dualis et pluralis communis est nisi quod in plurali tam Fœminina quam Neutra loco и in fine assumunt vocalem ы ex и et пановали, formant пановалы, quod a Polonis maximè observatur

Futurum Imperatiui est idem quod Indicatiui tantum addita particula imperante нехай ся,

Optatiui præsens, imperfe: perfec: et Futurū

бодай S: быхъ пановалъ, бысь пановалъ, бы пановалъ

D: быхва пановала, бысте пановала, 3: caret

P: быхмы пановали, бысте пановали, бы пановали,

In Genere Fœminino

бодай S быхъ пановала, бысь пановала, бы пановала

Dualis et Pluralis est communis

In Genere Neutro

бодай S: быхъ пановало, бысь пановало, бы пановало,

Dualis et Pluralis est communis

Præteritum plusquamperfectum,

In Genere Masculino

[illegible] | S: [illegible], [illegible], [illegible],
D: [illegible], [illegible],

Plu: [illegible], [illegible], [illegible]

In Fæminino

[illegible] | S [illegible], [illegible], [illegible]

Dualis et Pluralis communis

In Neutro

[illegible] | S: [illegible], [illegible], [illegible],

Dualis et Pluralis communis est,

Observa in hoc tempore præterito plusquam perfecto esse adiuvans præteritum verbi Sum scilicet [illegible] [illegible], [illegible] adiunctum verbo [illegible]: quæ ob servatio omnibus alijs verbis in hoc tempore etiam competit:

Futurum est idem cum Præsenti,

Coniunctivus per omnia similis Optativo tantum ab[?] ... Adverbio [illegible] cum loco [illegible] utinam

Futurum assumitur ab Indicativo addito quoque prædicto Adverbio [illegible] cum,

Infinitivi modi præsens

панобати vel панобáти Dominari

Participium omnis generis seu absolutum

пануючи Dominans

Participium secundum, natum ex priori absoluto addita vocali й contracta adiectivè movetur, per tres terminationes v. пануючий, пануючая, пануючоє Dominatus, Dominata, Dominatum,

Gerundium панобáня:

Ex quo Gerundio perpetuo nascitur ^nomen^ neutrum substantivum mutata ra in vocalem є v. пановані Dominium, item præteritum participij partis pas sivæ vocis ut infra melius patebit, sed in hoc ver bo non nascitur quia est deponens,

Et. Per hanc coniugandi normam omnia reli qua verba sive sint Activa sive Passiva Neutra aut Neutropassiva facillimè inflectentur modo

duo obseruanda suadeo, primum Formā coniu-
gandorum verborum seu quod idem est terminatiuas in
omnibus modis et temporibus personarum syllabas; Secun-
dum; obserua, Coniecturam ex infinitiuis de præ-
terito vel vice versa, quod vtrumq; hic statim subijcio,

Forma coniugandorum verbo-
rum generalis,

Prima persona Indicatiui in 8 vel ro|
Secunda in ншв, vel ешв:
Tertia in ите vel ете
Præteriti Ima persona in лешв vel лехв
Secunda in лесе. Tertia in лв,
Imperatiuus in и contractum et и longum
vt панди. Dominare пиши scribe; Formatur
quoq; Imperatiuus in з et и vt ѣзи, sic. ѣзв co
mede: ѣзи, discede: sed hoc fit rarius

Nascitur autem Imperatiuus ex Secunda perso na Indicatiui mutata ешь in vocalem й contra ctam, vel ишь in и syllabicum, Toties autem per й contractum effertur, quoties vocalem terminatiuam primæ personæ Indicatiui alia vocalis præcedit ut пандую: пандуешь: dic пандуй. Si vero terminatiuam primæ personæ consonans præcedat Imperatiuus per и syllabicum formabitur, ut пишу, пишешь, пиши Scribe,

Futurum Indicatiui coalescit ex Futuro ver bi sum et infinitiuo, alicuius alterius verbi, ut буду пановати sonat ero Dominari seu Dominabor: sic буду писати sonat ero scribere, Dicitur etiam напишу quod est compositum ex præpositione на, et пишу Sed hæc futurorum cum præpositionibus com posita usu magis quam arte innotescit: Addam tamen in verborum congerie uniuscuiusque proprium futurum

Si illud natum est recipere,

Infinitivus desinit in и vel ы ut па новати, vel пановати, Dominari просити, vel просити rogare, сечи secare idque praecedente qua cunque Consonante ut videre est in allatis exemplis,

Gerundium in на ut писáна scribendum, панована Dominandum: A quo Gerundio facili negotio participia praeterita passiva vocis formantur mutata vocali A in в, а, о, vel ыи аа, ое, ut писанв, et писмный, писмна, et писмная, писано et писаное, scriptus, scripta scriptum: Si autem loco A addas е nascetur Nomen Substantivum neutrum ut писмне scriptio, читане, lectio,

Participium Absolutum in ши syllabam, quae semper primae personae Indicativi addenda est ut пановю, addita ши fit пановши Dominans,

Participium trium terminationum ex absoluto facillime pullulabit si addas ŭ contractum, et aѧ oe ut пдѣвіонъ, аддитѫ ни, fit пдѣвіонни, пдѣвіонаѧ, пдавіоноe, instar Græcorum τύπτων, τύπτουσα : τύπτων,

Et hæc coniugandi et formandi ratio omnibus verbis conuenientissima est : Passiua enim Neutra ~~passiua~~ et Deponentia nonulla addere solent principalibus terminationibus syllabam сѧ, ut чудѣвіосѧ miror, умиваосѧ lavor seu lavo me, кръщѫсѧ baptisor, боіосѧ timeo etc ubi syllaba сѧ quamuis sit de integritate verborum quoad significationem non tamen quoad coniugationem; siquidem in omnimodo, persona numero et tempore hæc syllaba сѧ manet immutabilis

Generis ratio tantum in præterito attenditur

In Masculino igitur dices лежъ vel лехъ vt
пѣновалежъ et пѣновалехъ, :

In Fœminino лажъ, vel лахъ vt пѣнова-
лажъ, vel пѣновалахъ,

Neutrum habet ложъ vel лохъ, vt пѣнова-
ложъ, vel пѣновалохъ, :

Reliqua Tempora vnam pro omnibus generi-
bus terminationem retinent.

Coniectura ex Infinitivo de Præterito vel vice versa

Si Infinitiuus desinat in аттн vt знаттн
cognoscere Præteritum terminabitur in алежъ
vt зналежъ, vel è contra, si Præteritum habet
in алежъ Infinitiuus exibit in аттн, vt in
exemplo patet Similiter, клежъ, кттн,
vt чинилежъ, чинити, facere, Sic quoque quorum

præterita faciunt алемъ. Infinitivus dabit ати,
ut сдѣлалемъ, сдѣлати, videre

Nihil ergo aliud in eruendo sive investigando præ
terito ex infinitivo et vice versa observandum erit
quam duæ istæ vocales a, ut in priori, et i ut in
posteriori formatione præcedentes syllabam ти,
quæ est infinitivi et syllabam лемъ quæ est præte
riti ut liquet in allatis exemplis et adhuc addo
expressius vg. читати. legere facit in præterito чита-
лемъ legi носитати носиталемъ portari ubi vides duas
prædictas vocales remanere tam in infinitivo quam
in præterito: Et hanc infallibilem investigandi
eum præteritorum et infinitivorum regulam suadeo
bene menti esse imprimendam.

Aliter se res habet in Anomalis in quibus
vocalem prædictam infinitivus cum præterito non habet
communem ut est verbum иду eo quod habet præteri

tum шедшемъ Infinitivum итти &c

Quæ itaq; ab illa regula degenerabunt Anomala sunto et his inter coniugandum diligenter observatis facillime verborum natura penetratur;

Cæterum quod spectat ad mutationem consonantium in secunda singulari persona Indicativi occurrentem congeries verborum huius rei gratiâ facta maximo erit adiumento, reliqua dabit usus

Congeries Verborum

multifariâ terminationem habentum.

In hac Verborum congerie talem methodum servabo, Inprimis Terminatione verbi posita in qua plura verba convenientia ~~similiter~~ secundam personam præteritum et infinitivum similitudine formant generalem de illis regulam trado

Secundo quæ eiusdem terminationis existentia â

generali regula degenerant illa excipio,

Tandem ut verborum natura discenti facilius innotescat anathomiam principalium verbi parti um accuratam instituo: hoc est designo Secun dam personam: primo, præteritum, Futurum (si sit Anomalum (nam de regularibus communis regu la servireť) Imperativum Infinitivum, Gerundium et Absolutum participium: quibus recte perspectis cæter levi negotio (ut pote ab his derivata) cogno scentur usus tantum optimus discentum magi ster urgendus est. Sequuntur terminationes ver borum figurativa:

АЮ

Secundam personam facit ешꙋ, Præteritum але Infinitivum ати Gerundium анд v. спевало, canto спевашꙋ, спевалемꙋ, спевати, спе вана: Futurum et Participium fiunt per suas regulas

Exempli

читаю lego колатаю pulso, сподѣваюся
spero знаю cognosco даваю, do

Excipies verbum маю, habet quod in secun
da persona convenit. sed Præteritum format мѣ
лемъ: Infinitum мѣти Gerundium мѣна
Item verbum драю quod in præterito habet
драталемъ: Infinitum дратати scindere
Item умираю: præter: умарлемъ, si sit ver
bum perfectum sin autem Privatum dic уми
ралемъ, moriebar: Gerund: умираня Futu
rum habet умрѣ, cuius secunda in ешь. At
verbum драю, Futurum dat дерору, cuius
secunda in ешь. ut дероешь

Participium fit per regulam generalem,
Verbum tamen даю præter communem regulam
futurum: usitatissime habet, дамъ, dabo, даси

vel дамъ, dabis, дастъ vel да, dabit:
in Plurali дадимъ, dabimus дасте, dabitis
дадутъ, dabunt,

АЮ

Secunda exit in ЕШЪ Præteritum in ИЛЕМЪ Infinitivum in ИТИ, si sint Verba perfecta: Quod si Inchoativa: dabunt præteritum АЛЕМЪ: Infinitivum АТИ. Supinum Secundum utriq commune ЕМА, ut позволяю, позволишъ, позволалемъ, et позволилемъ, позволати et позволити, позволена Futurum позволю, cum zda имъ, Participium nascitur ex communi regula

Exempla

одвалаю Subruo прекинаю абдо прекинаюся intercedo розволяюся licentior, одвалаюся concedo збавляю salvo старыяю agito,

Excipe Frequentativa quæ in zda cum Primitivis conveniunt sed præteritum АЛЕМЪ, Infini: АТИ
Futurum utrobiq fit exclusa vocali А à 1ma persona Indicativi, ut позволяю, позволю, etc:
Participia communem sequitur Regulam,

ую et юю

Terminata per ую et юю Secundam Indicativi formant in ешъ Præteritum in овалемъ Infinitivum in овати, Gerundium in ована, ut милую Amo, милуешъ, миловалемъ, миловати, милована, sic бою, боишъ, in Præterito Euphoniæ causa nonnulli mutant о in е, ut боевалемъ, dices tamen bene et боiовалемъ: боевати, et боiовати, боевана et боiована

Futurum et Participium pullulant ex suis Regulis

Exempla триумфую, triumpho празную, sanctifico празную otior винщую gratulor честую tracto пануйю Dominor помою venor купую emo жмою, rosno grana colligo, quod e aum

Excipe шую canibus prædam urgeo quod habet quidem secundam personam шуешъ sed Præteri

tum швалешъ Infinitivum швати Geru: швана
Item чую audio dic чуешъ, Præter: чулешъ,
Infinitivum чути etc

Futurum, Imperativus et Participium funt
per suas regulas communes

ию, et ыю,

Quorum thema est in ию, vel ыю Secunda per
sona exit in ешъ Præteritum in илешъ, vel ылеша.
Infinitivus in ити, vel ыти Gerundium
in ита vel ыта ut шию, шиешъ, шилешъ,
шити, шита sic выю ululo выешъ, вылешъ,
Exempla вию glomero, вию, ululo пию bibo
Excipe verbum плию quod in Secunda perso
na conuenit, praeteritum format плинилешъ
Infini: плинити, Gerund: плиниа, Item
verbum лию in Zda concordat, praeteritum
habet лилешъ et ляилешъ, Infini: лити et ляти

Ex quo лью composita instar frequentativorum nascuntur ut выливаю, effundo, проливаю profundo, разливаю, affundo. Habentque Praeteritum et caetera dupliciter, unum ex terminatione аю, quae facit алъ, aliud a suo primitivo iure hereditario vendicant,

Futurum Impera: et Particip: per communes regulas. Futurum tamen usitatissime вылью, пролью, etc

ѢЮ,

Parit Secundam in ѣешь. Praeteritum ѣлъ Infinitivum ѣть Gerundium ѣя ut мудрѣю, languesco мудрѣешь, мудрѣлъ, мудрѣть, мудрѣя, Exempla совѣю ululam moveo, cоловѣю? effoemino, молодѣю, seu млодѣю, juvenesco, твердѣю, duresco мрачнѣю et caetera inchoativa similiter desinentia

Excipe сѣю semino et вѣю, ventilo, quae habent secundam personam in ешь similiter, ut Praet:

ritum алемъ, Infini: алти Gerund: ала

Futurum Imperativus et Participium nascuntur ex suis regulis communibus, Futurum tamen plerumque cum præpositionibus reperitur, ut зcолтю змолотю, змелю, наклю, etc.

ою,

Secunda persona in онешь, Præteritum in онлемъ Infini: онти, Gerund: оена, ut гою sanaвulnus гонешь, гонлемъ, гонти, гоена

Exempla гною putrefacio, кою, sedo, кою scindo, двою, duplico, трою, triplico,

Excipiendа sunt стою zdravstvuiti sto, quod præteritum habet стоалемъ Infinitivum стоати: Gerund: стоана, Item пою canto Secundam format поешь, præteritum пелемъ, Infinitivum пети Gerundio potius caret, nisi velis a verbo спеваю, eiusdem significationis sed

diuersæ terminationis assumere vt спѣвана, canendum
Verbum item боюся times Secundæ in ешъ Præteritum боялешься, Infini: боятися

Futurum Imperatiuus et Participia fiunt per suas regulas communes :
гою tamen futurum vsitatè format cum præpositione згою, sic игою, вигою Secundæ гою, вгою, quietabo, item гною, habet згною, putrefaciam

КѴ,

Secundam parit кешъ Præteritum клешъ, Infinitiuum клести vel loco к vsitatius assumitur с, vt спети Gerundium клена : vt зрекѫ inspicio зрекешъ, зреклешъ : зрекена, зректи et зрести : Sic скубкъ deplumo, vel vellico,
Futurum Imperatiuus et Participium prodeunt ex suis regulis communibus : скубкъ tamen præterea futurum vsitatè habet ѡскубкъ,

кѹ,

Secunda flectit чешѫ mutata ц in ч, Praeteritum цлешъ Infinitivus perdita цѹ, format чи, Gerundium чена vel сенѹ, seco, сечешъ, сецлешъ, сечи, сечена

Exempla блецѹ нако пенѹ, asso, денѹ tamen potius futurum quam praesens sonare videtur, potest tamen esse praesens si significet idem quod (inquam)

Futurum Imperati: et Participium dabit regula communis пенѹ tamen et сенѹ habent futurum, ѕпенѹ assabo, ѕсенѹ, secabo, etc

ню et пю

Secunda кшѫ Praeteritum клешъ Infinitivum кпи Gerundium ена vel смолю pice illino смолишъ, смолклешъ, смолкпи, смолена: Futurum et Imperativus persicas regulas communes: смолю tamen futur: habet ѕасмолю,

Exceptio participij

Observabis quæ ante л habent aliam consonan-
tem abiecto л: ponunt terminationem ахи cum
præcedente quæ exceptio formando quoq gerun-
dio competit. v. люблю habet Participium
любахи non люблахи Item Gerund. любена non
люблена : sic вонтплю, dic вонтпахи non
вонтплахи Gerund: вонтпена non вонтплена
ob eandem causam :

Quæ autem in лю sine præcedente alia consonante
exeunt abiecto лю addunt ахи, ut хвалю laudo
participium habet ~~ch~~ хвалахи

Exceptio præterit.

Excipies ista Verba стелю 2da сте-
лешь: Præteritum слалешь Infinitivum слати
Gerundium слана Item verbum шлю mitto
secundam habet шлешь : Præteritum слалешь
et послалешь, Infinitivum слати Gerundi
слана : Participium Imperativus et Futu-
rum promanant ex suis regulis communibus;.
стелю tamen habet futurum постелю, sternam

шило quoq; format пошило, minuo

Колю Zdam facit колемъ, pungo, Praete-ritum кололемъ, Infini: колоти Gerundium duplex, колена et колота

Item мелю molo, Zdam tenet мелемъ, Preteritum мололемъ, Infinitivum моло-ти Gerundium мелена et молота.

Sic quoq; полю herbas malas eradico habet полемъ, пололемъ полоти, полота et полена

Futurum Imperativus et Participium fiunt per suas regulas communes

мелю tamen praeterea habet futurum змелю.

ШУ

Secundam poscit сишъ Prateri силемъ, Infinitivum сити Gerundium шена: Participium сачи ut прошъ rogo, просишъ просилемъ, просити, прошена, просачи

Exempla, колю falcenecto, голошу proclamo
виш pendeo,

Attsta sequentia грешу pecco. стражу, горе
facio: смешу risum provoco плошу abigo, et non
nulla, consonantem ш in secunda persona et
in reliquis retinent ut смешу secundam habet
смешишь, Præteri: смешалешь, Infinitiua
смешить: Participium шаги, ut смешущи
Futurum cum Imperativo sequuntur regulam
communem

Degenerant item quædam ut брешу latro
et прешу habentia secundam in ешь: sed
Præteritum брешу, dic брехалешь Infinitiui
брехати Gerundium брехана Futurum Impe
ratiuus et Participium per regulam communem,
Прешу etiam quod præteritum format
пресалешь: Infinitiuum пресати Gerun: пресана
Futurum Imperatiuus et Particip: ex Regula communi
прешу tamen habet futurum вытане выпрешу, etiam

гȣ

Dabi Secundam жешь, mutato г: in ж:
Præteritum recepto iterum г: abexilio, dic глешь
Infinitivum гтти, vel чи, Gerundium exulante
г: жена, ut стригȣ tondeo стрижешь, стри-
глешь, стригтти, vel стригчи, стрижена
Futurum Imperati: et Participium fiunt per suas re-
gulas communes Futurum tamen commodè dicitur
ѡстригȣ, quod est compositum, :

Exempla могȣ possum стерегȣ custodio,
Excipies текȣ curro quod Secundam format чешь,
ut. течешь, in alijs terminationem sequitur principa-
lem: Sed huius terminationis verba sunt rariora,

дȣ

Secunda facit ђешь: Præteritum ђлешь: In-
finitivum sublato ђ: стти: Gerund: ђена
ut. бођȣ: pungo, бођешь, бођлешь, бође-
на: Futurum Imperativum et Participi-
um fiunt per suas regulas communes

Exempla кладу, pono. пряду neo, веду duco, реву boo,

Excipies ѣду quod secundam habet ѣдешь sed præteritum ѣхалъ: Infinitivum ѣхати Gerund: ѣхана Item иду eo, quod secundam format идешь, sed Præteritum ишолъ vel шедлъ, Infinitivum ити,

Futurum Imperativus et Participium amant regulas communes: Futurum tamen ѣду dicitur поѣду Item иду eo, пойду, ibo, Item Verbum кладу pono recipit положу, cuius 2da ложишь, etc

ЖУ

Quædam secundam locant зовешь Præteritum звалъ, Infinitivum звати, Gerundium звана, Participium званъ, ut зову convoco ad pugnam, vel ad iram, вызовешь: вызовет

варзити, важена. варзаль.

Exempla сеѕу sedeo, глеѕу aspicio смеѕу sordeo
плаѕу terrifico, хоѕу ambulo, воѕу ducito ѣзѕу
equito главу polio, раѕу consilium do раѕуса consu-
lo aliquem саѕу colloco seu planto блуѕу erro, хро-
ѕу frigefacio роѕу pario etc.

Futurum et Imperatiuus fiunt per suas regulas
communes: Futurum tamen plerumq in his compo
sitis profertur, vt ваѕу, dic звауѕу: раѕу/по
раѕу, саѕу, посаѕу, блуѕу, заблуѕу etc.

Quedam autem Secundam ferunt зишв, vt
Præteritum зилелв: Infinitiuum зити Gerun
dium ѕена Participium захи, vt лаѕу
лазишв, лазилелв, лазити, лаѕена, ла
захи. Imperatiuum dic лази, repe,
Futurum nascitur per suam regulam

Quaedam Secundam ducunt пишꙋ, Prae-
teritum писалъ, Infinitiuum писати, Parti-
cipium писанъ, Gerundium писа: ut режꙋ,
tenes режешь: резалъ, резати,
резано: резати: sic лежꙋ, iaceo
дрожꙋ, tremo etc. At ista, треплꙋ
torreo, смажꙋ torreoque, вяжꙋ pondero, пишꙋ-
шꙋ cruciumeo, Praeteritum dant писаль
Infinitiuum писати, Gerundium пиша,
Participium mutato ꙋ in a euphoniae causa
fit per communem regulam: Futurumque
per suam regulam communem смажꙋ ѧма
et вяжꙋ, habens vsitati ꙋ смажꙋ, torrebo,
и вяжꙋ ponderabo, : Imperatiuum
ista formant in и, ut вяжи, смажи, трепли
At vero habentia praeteritum писалъ, Impe-

ratiuna secundum regulam communem formabunt.

Quorundam deniq. Secunda in ϐeшϐ, Præteritum залеmϐ Infini: затти Gerundum зана ut ϐаϐϐ, ligo ϐraϐeшϐ, ϐrазалеmϐ ϐrазáтти, ϐrазана Futurum Imperativus et Participium fiunt per regulam communem. маϐϐ tamen Imperativum formát маϐϐ, macula ρϐϐϐ, ρϐϐϐ, Exempla sunt наϐϐ narro. ρϐϐ, hinnio ρϐϐϐ, scindo, in quibus Futura plerumq. composite efferuntur ut ρϐϐϐ, зарϐϐϐ, si significet mactare ϐаϐϐ зϐтаϐϐ, наϐϐ, знаϐϐ, narrabo, etc.

38

Secundam habet зеmϐ Præteritum злеmϐ, Infinitivum зтти, Gerund, зена ut лϐзϐ repo лϐзлеmϐ, лϐзтти, лϐзена. Impera: dic лϐзи

Exempla грызу mando, mandis везу veho quæ Imperativum formant per regulam communem. Futurum tamen efferunt composite: ut грызу, згрызу, везу, повезу, лѣзу, полѣзу

НУ

Secunda нешь Præteritum нулешь Infinitivum нути Gerundium нена, ut плину, плинешь, плинулешь, плинути, плинена: Futurum Imperativus et Participium fiunt per regulas communes

Exempla славну celebror вяну, иневяну eoperaquam мину cito curro,

Excipies жну meto quod secundam habet жнешь Præteritum жалешь Infinitivum жати Gerundium жата: Item Verbum плену secundam format пленешь,

Præteritum плакалъ : Infinitivum плака-
ти Gerundium плаката
Futurum Imperativus et Particip: per reg: com:

ру varium

Quædam Secundam formant per ешь
Præteritum perdita vocali е in ралъ, In-
finitivum рати Gerundium рана, ut бе-
ру, accipio берешь, бралъ, брати,
брана, ut перу, percutio серу caco,
деру lacero, ору aro зову voco dicitur et
зеру : Futurum Imperativus et
Participium nascuntur ex Regulis communi
bus : беру tamen Futurum usitate format
возму, accipiam et озму,

Quædam Secundam creant in ешь Præteri
tum, алъ Infinitivum ати Gerundium
ена ut варю coquo варишь, варилъ, варити,

бареня huc spectant творю creo,
вѣрю credo мѣрю metior говорю, confabulor, сварю
ся rixor корю humilio корюся humilior горю
ardeo морю mortem causo,

Imperatē Futurum fit secundum regulam communem
морю tamen vsitate dices умори, гори, згори
вари, звари, вѣри, довѣри, корися, покорися,

Participium nascitur more solito tantum
mutata у in a, идз euphoniæ causa, vt вѣрю,
вѣрачи, non вѣручи,

Quædam item Secundam in ею: Præ
teritum полеѧю, Infinitiuum попти Gerū
полтя, vt порю scindo, порею, пороленю
поротти, sic порю procingo, sed hæc раша
reperiuntur quæ præteritum similiter forment

Futurum Imperatiuus et Participium ex regu
lis suis gradibus pullulant, порю tamen Futurū
vsitate amat зпорю, vel покорю,

Porro тру Secundam facit трешь, vers
Præteritum тарлемь Infinitivum тартн
Gerundium тартя : Futurum Impe-
rativus et Participium sequunt regulā cōmēs
Futurum tamen тру, dices затру, conteram

Ast тру conspicias Secundam facit трешь
Præteritum трлемь Infinitivum тртн,
Gerundium тртя Futurum Imperativus
et Participium sequuntur regulas communes
Futurum tamen usitate dicitur затру,

су

Secunda сешь, Præteritum слемь, Infini
tivum стн Gerundium сетя ut несу fero,
несешь, неслемь, нестн, Gerund: несетя
Futurum Imperativus et Participium prodeunt
ex suis regulis communibus, Futurum ta-
men usitatissime несу, dic понесу, feram,

Exempla: тиргасѹ, agito, пасѹ: pasco,

48 variæ

Quorundam Secunda in чашв, Præteritum чаїє Infinitivus чатти, Gerundium чена, ut sunt Чачѹ, Чачашв, Чачиленв, Чачатти, Чачена: huc spectant рачѹ, tracto, сочѹ quæro, блочѹ trahe лечѹ, sano, тавчѹ, sagino, рѹчѹ spondeo, мочѹ humecto,

Futurum Imperativus et Participium prone nunè ex suis regulis communibus, рачѹ na nèa et Чачѹ Imperativum dices рачв, Чачв,

Quædam etiam Secundam in чашв, Præteritum in чалєнв Infinitivum чатти, Gerundium чана ut цракічѹ, цракічашв цракічалєнв, цракічатти, цракічана: huc spectant гѹчѹ boo, мочѹ sileo

рикȣ, rugio клекȣ genuflecto бекȣ, mugio борчȣ frendeo скрепчȣ more pica conqueror,

Futurum et Imperativus promanant ex suis regulis Participium quoque sed mutata ȣ in a [illegible] grā

Quaedam Secundam in тишȣ: Praeteritum ти-лемȣ Infinitivum тити Gerundium ћена, vel тена Participium diuertit à communi in тачи, ut плачȣ solvo платишȣ, платилемȣ, пла-тити, плаћена et плачена, платачи

Futurum et Imperativus ex Regulis communibus nascuntur, злочȣ tamen Futurum vsitate habet позлочȣ: item плачȣ, заплачȣ, soluam свечȣ засвечȣ, illuminabo,

Quaedam item Secundam in чемȣ. Prae-teritum калемȣ Infinitivum кати Gerundium кана ut скачȣ salio, скачемȣ, скакалемȣ, скакати, скакана: huc spectant квачȣ gra-culor, крачȣ, corniculor, :

Sed хлепчȣ lambo, мечȣ, iacio шепчȣ susurro

дерȣ, garrio сверчȣ frinso сверкнȣ fritin-
nio сверчȣ, deo плещȣ crepito сковчȣ mo-
re canis quaritor Futurum Imperativus et
Participium fiunt per regulas communes,

Excipe хочȣ volo, et нехочȣ nolo haben-
ti Secundam хочешь, ни хочешь, Præteritum
vero, хотѣлъ Infinitivum хотѣти, ~~supi-~~
~~num~~ Gerundium хотѣнии sed minus usitatè
Participium хотящъ, : Futurum præter
quam quod ex communi regula ortum habeat
usitatè dicitur захочȣ, volam Imperativus
extra Regulam communem хоти : нехай хочѣ
хотятюс, velimus, хотѣти vel хотѣтие, нехай
хочȣтъ, vel хотятъ

пȣ

Secunda плетешь Præteritum плелъ, Infiniti-
vus сплести Gerundium плетя, ни плетȣ, vinio
плетешь, плетѣлъ, плетения, плестя,
huc spectat метȣ verro, лечȣ premo etc

Futurum Imperativus et Participium oriunt ex regulis communibus : плетȣ tamen, Futur habet ȣплетȣ, sic метȣ, ȣметȣ, c

щȣ

Quorundam Secunda стишь Præteritum стилень Infinitivum стити Gerundium щена, ut крещȣ baptizo крестишь, крестилень, крестити, кре-щена Participium diversi a communi in стен, ut крестени : huc spectant мощȣ pu-tem facio гȣщȣ, denso, гощȣ hospitor пощȣ, ieiuno etc : Futurum et Imperativus fiunt per regulam communem крещȣ tamen Futurum dat окрещȣ, мощȣ quoque помощȣ,

Quorundam vero Secundam formant щишь, Præ-teritum щалень Infinitivum щати Gerundium щана ut верещȣ seu врещȣ vociferor, верещишь, вереща-лень. верещати, верещана : huc spectant пи-щȣ, strepo тищȣ pipio, Futurum et Impera-tivus fiunt per regulas communes Participium quoque per

mutata ꙋ in a euphoniæ gratiâ ut пережаху, бе-
режаху, тружаху etc.

Excipies плещꙋ et плещꙋ plodomanibus Secun-
da плещемъ Præteritum плещиахꙋ Infinitivum
плещиати Gerundium плещиаха

Futurum Imperativus et Participium oriuntur ex
suis regulis communibus: Et hæc quantum ad ver-
borum naturam cognoscendam attinebat dicta
sufficiant. Cæterum coronidis loco variationem
aliquantulam in verborum in 1ma persona Indicativi,
Præterito perfecto, et Infinitivo inter Polonos Bohemos
Ruthenos Moravos et Croatas consistentem, subjice-
re non inutile visum est.

Poloni primam Indicativi semper per ę cau-
datum efferunt, ut piszę scribo Rutheni ean-
dem per ꙋ reddunt ut пишꙋ quod et Sacra Scla-
vonica servat: Bohemi et Moravi cum Croa-
tis per и, ut пишѝ:

Præteritum Poloni cum Ruthenis habent idem

ut писалемъ, nonnulli tamen Rutheni parum va-
riant dum dicunt, писавшемъ, et писавемъ,
At Bohemi et Morani efferunt псалсемъ, et
писалсемъ: Porro Sacra lingua Sclavonica
præteritum effert per ахъ, ut писахъ scripsi чи
тахъ legi, глаголахъ dixi

Infinitivus Polonis venit in ac, uc, ec,
ic ut pisac, czuc, serzec, bic Ruthenis vero
Bohoemis Moranis et cæteris populis per ати,
ути, ити, etc. ut писати, чути, роби
ти, hoc idem Sacra lingua quoque commune ut
держати audire глаголати, dicere etc

Participium Poloni formant in ąc ut czy
taiąc Bohoemi et Morani etc. in ущи, ut чи
тающи, пишущи: In Gerundiis omnes
conveniunt in а ut писана, читана,
Sacra tamen на amat ut читанїа, писанїа,
сращенїа, избавленїа, quæ Gerundia nomina
potius sunt, propter formationem tamen præteritorum passivorum

loco Gerundiorum in Coniugationibus posuimus,

De Genere Verborum

Verbi genus uniuscuiusq[ue] ex latino cognosces; Si enim latinum fuerit Activum, Passivum, neutrum vel Deponens Sclavonicum eiusdem generis appellabis vg[ratia] вабляю allicio, Activum, et вабляюся allicior Passivum; sic послѣдую, consequor Deponens бѣгу curro, Neutrum, etc

Passiva ex Activis fiunt addendo syllabam ся ut крещу baptizo, addita syllaba ся, fit крещуся baptizor, admodum fermè latinorum qui Activis addunt or, ut fiant passiva,

Ratio differentiæ inter Passivum et Deponens est eadem quæ apud Latinos, scilicet quòd ex Deponenti non liceat Activum formare, ut дивлюся miror, non dicitur дивлю, sicut nec miro.

Porro usus et constructio Verborum passivorum

(de qua in sintaxi) melius eorum naturam declarabit, : Impersonalia quoq; more latinorum nascuntur in tertia persona, quorum itidem natura ex sintaxi innotescet

De Participijs,

Participia in DUS et in RUS non agnoscit Lingua Sclavonica; sed in illis rite exprimendis circumlocutione vtitur, vt si velim dicere scribendæ sunt Epistolæ, dic потреба писати листы idest opus est scribere literas

Participia præterita passiua formantur vt писана scribendum, dempta а, et subrogata syllaba ный, ая, ое, vt писаный, писаная, писаное, scriptus, scripta, scriptum, de quo in generali coniugandi forma sufficienter dictum est Restat aliquid de Compositione verborum ~~[illegible]~~ per modum appendicis dicendum

Appendix

De Compositione verborum varia,

In Compositione verborum cum præpositionibus significatione verbi et præpositionis penetrata facile percipies quo fine talis facta est compositio: quod vel ex latinis patet verbi gratia verbum iacio apud Latinos componitur cum varijs præpositionibus nempe, adjicio, rejicio, subjicio, injicio, projicio, objicio etc, ubi ad significat additamentum re, segregationem sub, subiectionem, in supra positionem etc sic apud Sclavonos verbum даю cum præpositionibus compositum variam pro ratione significationis præpositionum sortitur consignificationem sic придаю, vel прихдаю significat addo, надъдаю, do supra, отдаю reddo

Sic etiam verbum падам, cado multis iungitur praepositionibus vt нападам incido in aliquem припадам procido допадам adsequor seu advolvor, ѿпадам recido обпадам circumvenio западам occido, пропадам pereo вишпадам excurro потпадам cado sub, ѹпадам concido: harum itaq praepositionum congeriem isthic habes, про, пре, при, по, на, над, скоз, сприд, ѿ, до, роз, в, з̌, за, зе, ѹ, ви, quarum singularum vim et significationem ~~ex significatione~~ quamuis vsus magis ratam faciat praesertim si cum verbis componantur, iuuat tamen multum si eorum naturam ex significatione perspectam habeas:: hoc idem dogma quoq in compositione verborum cum Adverbijs servandum censeo,.
Interim superius positarum praepositionum ad,

verborum cumquibus componuntur sensum melius pene-
trandum addere libuit aliquas significationes, quas
non solitarie absq verbis consideratas sed facta verborum
cum illis collatione quid scilicet simul consignificent
afferimus. Præpositio itaq про alicuius rei
perfectionem assecutionemue significat vt прослабаю,
assequor, протнбаю, ad finem bibo, пропобитаю
perficio seu opus ad finem perduco etc
Об, et обвъ idem quod circum, significant, com
ponunturq cum verbis tum temporis quando circulariter
seu totaliter res aliqua agere, patiue significat vg
обълегаю мѣсто obsideo Civitatem, отпадаю
цвѣтли circumcadunt flores, отпалилось дере-
во, ambustum est lignum, обходъ circumire
От, отъ significat idem quod præpositiones latinæ re
et ab, vt отписалъ, rescripsit mihi: от
вращаю отъ меня, abalienauit a me etc
На abundantiam alicuius significat, vt настрадать

multum seminare наѣдатися satis comede-
re наскакатися satis saltare начитатися
satis legere

Подъ frequenter Inchoationem significat,
ut подпилъ parum inebriatus est

Пре valet idem quod trans ut пребилъ
transverberavit прескочилъ transsilijt : Signi
ficat etiam super: ut превосходитъ наукою
единъ другого unus alterum doctrina antecit
превитяжилъ superavit

При valet ad, ut придаю addo
припущаю, admitto прилучаю adiungo

Роз significat idem quod inseparabilis
praepositio dis, ut розсѣваю, dissemino
розрываю, disrumpo

В valet in ut вписати inscribere,

вы significat ex ut выбити excutere,
выгнати expellere выступити, excedere
interdum tamen hæc præpositio вы exactam
passionem vel actionem alicuius rei significat
ut вытерпети perpeti выпити ebibere

з́ valet de et ex ut зборзити decipere
item злупити expoliare

за valet ob ut задростити obducere
закрываетися occultat закываетися occidit.

Et hæc de Natura verborum Simpli:
cium ac compositorum dicta sufficiunt

De Adverbio

Adverbia permulta formantur ab Adiectivis Nomini-
bus in e, ut a, зацный praestans зацне, praestanter
добрый bonus. добре bene а злый зле male &c.

Exeunt etiam plurima in O ut a трудный
difficilis venit трудно, difficulter трудливий.
celer трудно, celeriter : Inter quae desinentia
in O sunt quaedam ita Sclavonis una voce ca-
dentia, ut latine exprimenti pluribus vocibus imo
magna circumlocutione opus sit sunt ista
соболно idest pellibus zobelinis ornatum : слугно
idest multis servis comitatum; конно idest pluri-
bus equis stipatus

Quaedam speciem declinationis praeseferunt et com-
ponuntur cum praepositione з ex, ut з заслона
ex illa parte mensae : з зарека, ex altera parte fluvij
здалека a longe, з высока ab alto, з глубока ex profundo,

Notandum est Adverbia formata ex Gentilibus nominibus Adiectivis semper in ȣ desinere, ut Gallicè Пофранцȣзскȣ Germanicè Понемецкȣ Item ab officijs personarum naturisq; viventium Animalium desumpta ut Попанскȣ more Dominorum Похлопскȣ more Rusticorum Побȣлтанскȣ more nebulonum. Formatio autem ista videtur esse composita ex particula по et Adiectivo in ȣ declinato, ut ex немецкий, понемецкȣ; etc

Adverbia loci

In Loco

Где ubi Гдеколвекȣ ubicunq; Всюдȣ ubiq; [illegible] Гдегде ubivis Внȣтрȣ intus Близко prope Нагорѣ supra Надоле infra Тȣсамȣ тамȣ hic illic, etc:

De Loco

нетомрѣ unde ѿтѣла et ѿсѣла hinc,
ѕтамъвтамла et ѕтамъвтомрѣ et ѕѿбодъ,
illinc ѕверхꙋ desuper ѕдолꙋ ab infra a.

Ad locum

самъ huc тамъ illuc гдѣ, seu докудъ
quo, далекъ longè вблизъ, retro погорѣ
sursum надолъ deorsum направо dextrorsum
налѣво sinistrorsum 118, et на вѣкъ, навзна
pronè, взнакъ supinè

Per locum

тудѣ illac сюды hac ѿтуды illac тă
тамъ et ва тамтѣнды ecce illac

Adverbia Temporis

теперь, днесь, тепер[ь], сегодня hodie, nunc
недавно aliquamdiu, давно diu вскорѣ interea
рано mane вечеръ et позно vesperi ранехонько

summopere завше semper завсегды semper

никгды nunquam мало, малочко, нахви-

лю paulisper поки et поколь quousque

потоки hucusque иле quatenus игрушке

равно olim неравно nuperrime, передтым

antea вотора cras perendie назавтра.

позавтре, postridie попозды пооврегды

interdum скоро sine вместо statim

abunde еще adhuc досыта satis

Numeri

раз semel дварадзы еще двару bis три

радзы ter seu tribus vicibus etc. вкапроте

quoties толикро, toties частократне saepissime

редко vario Redditiva sunt ista,

иле quot толико tot || зась, теды, et повторе

знову iterum seu etiam

Affirmandi тако, иѡвшено, ita
заправди, поправде profecto исти et
заистие equidem, праве plane иѡвше
ito безпохибно, несумнине, infallibiliter

Negandi не, non, ани et ни, neque
намние; ѣинамние minime нарѣдним стао
со ѣним nullomodo, варзного иврпо, nulla
ratione, ничайно, ничидно, ни вшени nullatenus

Demonstrandi ето, ecce ево
en ето ти enecce ево ти, et ено ти,

Optandi ваши, et Богдай utinam

Hortandi нуто, нуке, eia, age agedum
нуто ѣдно, нуто ти ино agedum agite,

Ordinis запши, по ѣим, напоѣим
deinceps похвали, напохвиловѣ, paulopost
пройтем primo, задином postrema parte
иконечне omnino вдаем nisum итомѣ adhuc.

Interrogandi чемꙋ, рънахого, quare
дза, азаръ, за, залк, nunquid чемътаиъ
quare ita чемъне quarenon тако то quomodo
Similitudinis тако, quemadmodum, такова
quasivero Ѣли сен таиъ тако tanquam, рио-
но, таиъвзито quasi тамъре, новамъ prout
равне pariter всезаедно, здетиресиеда инд.
чей aliter, некатеке non aliter
Qualitatis добро bene зле male,
сердечне animose прудко velociter лацно
facile трудно difficile горко, amare
слатко dulciter, сроицо et срогзе vehementer
еднако uniformiter двояко, bifariam сто-
ряко centifariam etc
Quantitatis веле et много, et сила multi
мало, невеле, новсем, parum назвише [illegible]

Dubitandi снатли ет подобно, forsan
если ли, чили, зали, utrum правдали
verumne, такли itane таковже sic ergo

Congregandi ни сполу, сполемъ, и
посполу и заедно, гда образъ significant simul
громадою gregatim полкомъ catervatim
гуртомъ congregatione

Separandi поединкомъ, розрѣзне
зособна sigillatim seu seorsim иначей
aliter надвое, bifariam розмаитсе, розлично
multifariam тилко solum тилко modo, [illegible]
saltim [illegible] solummodo vel duntaxat

Eligendi радѣй potius [illegible] imo
и вышемъ, quinimo, imo verè

Prohibendi нехай, не, нехъ, ne :

Eventus з трафу, з припадку, з трафунку
casu forte, vel fortuito,

Comparandi ut пенкне pulchrè пенкнѣй pulchrius, найпенкнѣй pulcherrimè, барзо valde барзѣй magis, найбарзѣй maximè просто simpliciter, совито, duplo magis, близко, prope ближѣй propius, найближѣй proximè

Diminuendi смачно sapidè смачнюхно, sapidiusculè, смачнюсенечко: sic дробно дробнюхно, дробнюсенечко exiliter

мало parum мнѣй minus, наймнѣй minimè

веле multum бенцѣй plus найбенцѣй: добрѣ bene, лѣпѣй melius, найлѣпѣй optimè, злѣ, malè горѣй peius, найгорѣй pessimè:

Adverbia redditiva якъ, такъ quo, eo

иле, тыле, quoties, toties

In Adverbijs ex Superlativis ortis utimur particulis isti що, seu що et tако seu такъ, quæ significant, quam, ut такъ найлѣпѣй, quam optimè

De Præpositionibus

Præpositionum numerus totuplex potest esse Sclauonis quotuplex Latinis sed earum constructionis natura longè diuersa: Quædam enim quæ apud Latinos accusatiuum amant à Sclauonis cum Datiuo efferuntur aut cum Genitiuo

Genitiuo. addicta

до : Ad

у ; apud

з тоие стороны ex ista parte

з ӥной стороны ex illa parte

около, circum за, sub, за..ола:

подле, бедле, бедлуг, подлуг, мхіа мимо, trans, близко, подле, prope

безъ, кромѣ, прочь, кромѣ, кроме quæ omnia idem significant, scilicet sine, præter

дѣля propter, потаи clam,

презъ, черезъ per отъ, sou от a, ab, з ex:

Dativum sequentes

к8, к, ad Противно, противъ, напро
тивъ adversus

Accusativi et Ablativi famuli
idque ratione motus aut quietis

за post et pro, на in подъ sub, межи
inter надъ supra предъ, м...

Casibus Vagabundis faventes

при penes, по, post о in, и въ пане
et въ панахъ. vel de,

Ablativum regentes

предъ, ante с et з cum,

Accusativo gaudent

По et за pro на in подъ sub межи inter
надъ super, предъ, об ante,

Notabis istas duas præpositiones з, с, ali-
quando euphoniæ causa inconstructione assumere
vocalem о ut зовсѣми cum omnibus, вовсѣхъ in
omnibus : Istas porro duas надъ et передъ
finalem vocalem ъ, mutare in aliam о ut пере
домною coramme надомною supra me

De Coniunctionibus

Conjunctiones more latinorum sunt Dupli
ces: Simplices et Composita Simplices sunt
vz. ista зблагa, quoniam что, quia изъ...
cum и et а, et если si тереи, igitur
всенуъ, ergo Composita ани neque
иво et alio aut либотеръ aut etiam пан-
тамивъ adhuc также quam нежели [illegible]
Comparationi rerum deservientia ut выноа апивое
нажели тово : нежели priusquam скоро quamprimum
тарантамивъ перетва лово, et alio хотя quamuis

Дѣйствѣ etenim поневажъ, quandoquidem
барзи saltim лечъ, але sed Дѣйновень
quanquam. притомжеѣ, иже, quod, quia
нѣбошень quinimo нѣшемъ

De Interiectionibus

Interiectionum usus ad exprimendo varios
animi affectus, Sclavonica lingua prout et alys
convenit :

Lætandi vt гопса, гопсе, гоцъ, ю,
Dolendi Лихъ, тяхъ, ой, ah, o,
нестетятижъ, heu
Ridendi vt хахаха, гогого,
Exprobrandi Лгай, гала тфу, ha
Silendi vt цыть,
Applaudendi vt тю тю, тю,
Et hæc de partibus orationis si
gillatim dicta sufficiant,

SYNTAXIS

Nomina Adiectiua cum suis Substantiuis in eodem genere numero et casu concordant ut Всемогущий Богъ Omnipotens Deus цнота милая virtus amabilis человѣкъ ученыи; homo doctus

Duo aut plura Nomina Substantiua eidem rei deseruientia eodem gaudent casu ut Iисусъ Христосъ Искупитель Iesus Christus Redemptor: Кроль Давидъ Пророкъ Rex David Propheta est.

Relatiua concordant cum suo Antecedente in genere et numero, ut мѣлемъ сокола которыи качки хутко ловилъ habui falconem qui celeriter anates prehendebat.:

Quotiescunque duo Nomina Substantiua fuerint in oratione posita, quorum unum respectu alterius sit Subiectum: illud quod est Subiectum erit genitiui casus ut здоровостъ тѣла, sanitas corporis

слепота очей caecitas oculorum ~~etiam~~
сꙋптелности розꙋма subtilitas ingenij etc.

Quoties tamen inter duo Substantiua sola intercedit possessio alterum Substantiuum tran sit in adiectiuum quod est frequentissimum apud Sclauonos, ut Корона Кролевина, Regia na Regina, non Корона крола:

Nisi velis Genitiuo Substantiui adiungere Adiectiuum ut Корона Крола перского, Corona Regis Persiae

Obiter itaque sciendum seu potius remi niscendum est in idiomate Sclauonico a proprijs et appellatiuis nominibus deriuari Adiectiua ut: a Павель Павлов, a Paulo, Pauleus, a Стефань, Стефанов a Stephano Stephaneus a Гетьман гетмански, a Dux Ducalis etc.

ergo constructio ista ut Liber Pauli non Книга Павла, sed Книга Павлова: item Equus Ducis Конь гетманский non Конь гетмана etc.

Plurima Nomina Substantiua et Adiectiua genitiuum laudis vel vituperij regunt, vt повный цнотъ plenus virtute, годный заплаты Dignus mercede. пильный наказенства observans pietatis винен смерти, reus mortis щоровень добрыхъ дѣлъ, vanus bonis operibus

Exempla Substantiuorum чловѣкъ великого розуму Homo magna intelligentia, волъ великихъ роговъ bos magnis cornibus, птакъ згиткного голосу Auis iucunda vocis

Genitiuo quoque iunguntur ista треба oportet, seu opus est, шкода, seu non oportet тесно, panitet quaquidem apud Latinos non nisi per verba efferuntur, vt шкода хлѣба лѣнивому non opus est pane pigro треба цноты доневы opus est viuente ad Calum тесно пану безгрошей tadet Dominum sine pecunia

Adiectiua dimensionis accusatiuum

cum præpositione in, postulant ut долгое поле
на двѣ милѣ, latus campus duo milliaria,

Sed Comparativi nati a positivo dimensi
onis, ablativum requirunt ut ширший на два
двема лактами latior [illegible] duabus ulnis
bene tamen et in accusativo dices, ut ширший
на два лакта latus, duas ulnas

Adiectiva similitudinis, et dissi-
militudinis, commodi aut damni dativo
iunguntur, ut подобный сынъ отцу, Filius
similis Patri слуга пану послушный
и покорный servus Domino obediens
ac vilis страшный судъ Божій грѣш-
нику Terribile iudicium Dei peccatori, ми-
лостивый есть Богъ милующимъ и боящимся
его, misericors est Deus amantibus et ti-
mentibus eum

Gentilia Substantiva ablativum sine
præpositione adsciscunt ut немецъ родомъ Ger-

manus natione Слохъ штъдного, Italus arte Нгречинъ зрадного Græcus perfidia

Pluvima Nomina Apellatiua abla tiuo laudem aut vituperium præseferente indigent, vt Панъ побагого, Dominus diui tiate паленцъ достатковъ Pauper opibus quod à Sclauonis sententiosius effertur sic Знимъ шъ Панский, иншраша блаженная idest Par Animus Crasso res est cum paupere Codro терпъ лесъ силого Hercules viri bus закон ц а бимисковъ Sano animo,

De Pronominibus obseruanda

Pronomina ista свой suus, своя sua своё, suum quæ quamuis apud Latinos tertiæ deseruiant personæ Sclauoni tamen perquam commode omnibus accommodant personis vt за маю своего пана ego habeo suum Dominum

ти маєшъ своєго ωтца Tu habes suum patrem
онъ покорнымъ єстъ своєму старшому, Ille obediens est suo Superiori

Idem etiam contingit pronomini primitivo собѣ et себе, sibi, et se въ тѣхъ словахъ собѣ ωраю Ego sibi arabo, pro mihi arabo ти собѣ сѣєшъ, Tu sibi (pro tibi) seminas ωни собѣ рвутъ illi sibimetunt, вы себе вымовляєте, Vos excusatis vos

VERBORUM Syntaxis

Verba personalia finiti modi nominativum aperte vel occulte regunt въ тѣ спѣваю ego canto vel ово молюся, ти пишешъ Tu scribis онъ танцуєтъ ille tripudiat

Verba Activa pleraque accusativo adstipulantur въ стрѣлецъ мѣсто obsedit Cum... capiet заѣхавъ з добра стрельцѣвъ, Sagittarius nactus est ...

Quædam item verba Activa nanciscuntur genitivum partis eaq; quamplurima: Porrò partis genitivum voco qui rei alicuius partem non autem rem totam datam habitam aut concessam exprimit vg̃ дай ми хлѣба, Da mihi panis, id est panem: Dicitur etiam benè дал ми хлѣб, dedit mihi panem sed tunc totus panis datus alicui non autem pars, estq; accusativus verbi acti, qui ad Regulam superiorem pertineat: Sic genitivus partis apparet in his locutionibus ѹкропи ми вина scilicet mihi panni, sub intellige partem пошкоальем вина, по правки, gustavi vini idest partem, usus istius regulæ præsentissimus quoq; est in lingua Gallica dicitur enim дай ми хлѣба Donne moi du paen etc.

Activa quæ apud latinos duos accusativos unum personæ alterum rei regunt vg. Doceo te grammaticam apud Sclavonos genitivum rei adsciscunt, vg. учу тебе грамматики, Doceo te Grammatica

Item quæ apud latinos accusativum rei cum dativo personæ construunt vg. Do tibi panem Sclavonis ille accusativus migrat in Genitivum, ut дарую тобѣ хлѣба Do tibi panis

Appendix

Obiter scire expedit plurima esse verba genitivo gaudentia, horum nonnulla apponere placuit cætera ab usu lectionis et colloquij sunt petenda: Sunt autem ista Зборонюю defendo: стережу custodio: жиую, ожю, уживаю, заживаю utor учу doceo, лютуюся misereor жалую doleo хи-бую aberro боюся timeo позичаю mutuo жадаю desidero виншую gratulor слухаю audio навикаю, привикаю consuesco потребую requiro etc

Duo tamen Pronomina ista primitiva я ego
ты, Tu cum careant genitivo casu cum talibus
verbis in accusativo ponuntur ut жадаетъ мене
матка desiderat me mater, чекаетъ мене то-
варишъ expectat me socius

Item plurima verba Composita cum præ
positionibus istis отъ, до, надъ, по, подъ
пре, при, у, за, з: genitivum comitantur
ut отступити от цноты. Recedere a virtute отъ,
отмовилъ беспечности: Recusavit operam:
Notabis hoc verbum отмовляюся si significet
recuso cum genitivo incedit, si autem significet
abstraho seu allicio recipit Accusativum ut
отмовилъ панну, хлопца, слугу abstraxit si
ne allexit virginem, ~~virginem~~, puerum, servum
et отмовилъ король брата своего посломъ,
Recusavit Rex fratrem suum legatis:
доступаю, assequor: доступилъ живота
вѣчного assecutus est vitam æternam

достигл славы consecutus famam и достигаю,
достигалъ годины perseveravit ad horam et ca
tera ex до, composita

Навыкаю consuesco, навыкнулъ набоженства
assuefactus pietati, huc spectat нахиляю, inclino
наровляю, facesso. напиваюся Excipitur
написалъ, quod accusativum amat ut написал
книгу, scripsit librum

Надаваю supero, надалъ грошѣ supra
dedit pecuniam: надставилъ хрибета sup
posuit tergum

Поправляю, emendo поправилъ малярь
образа emendavit pictor imaginem: Позволяю
concedo, позволилъ мешканья concessit habitandi
Excipe поважаю duplicem habens sensum:
si significet vereor accusativum posuit ut пова
жаю неприятеля vereor hostem. Sin vero
significet utor vescor fruor, genitivum paritire
capit ut поважаю хлѣба etc.

Подставляю, suffulcio, подставилъ рамъ

suffulcire domum подпиваю inebrior, подпилъ вина inebriatus est vino

Преставаю desino Преставати злости cessare a vitiis pauca sunt composita ex praepositione ista пре cum genitivo usitatius accusativo gaudent ut превити дни superare diem Преплынути реку transnatare fluvium Прескочити коня transilire equum etc — пре

Прикоротити волосовъ abbreviare capillos — при

Прибывает ти веселья impersonaliter dictum, accedit laetitia sic etiam dicitur прибывает компаніи accedit societati,

Уливаю пива effundo cerevisia Укорочу площадь abbrevio aream Ухожу злости fugio nequitiam, — у

Збываю фрасунку abjicio sollicitudinem Збавляю бѣдного кого, libero aliquem miseria, — з

Замешкиваю обѣда tardo prandium, занедбалемъ науки neglexi scientiam Заживаю роскоши utor voluptate etc — за

Quædam Verba Activa ablativum rei sine præpositione poscunt ut владаю мѣстомъ воискомъ Rego civitatem, exercitum, пєрвиозуи шлемъ, конми, возомъ, dirigo temonem equos currum, Зрашбєтеи хлѣбомъ seligit panem; Мыславецъ вабити птица мясомъ, Venator allicit avem carne;

Constructio Verbi passivi

Verba passiva plurima ablativum qualitatis et instrumenti sine præpositione possident at Учерниився черниломъ Denigratus est atramēto vel potius denigravit se atramento: Тулико добла ся цнотою præclaris est virtute, заклався ножемъ occisus est seu occidit se cultro: Et hæc constructio locum habet quando quis sibi ipsi passionem infert si enim ab alio inferatur, per activam locutionem efferendum est ut si velim dicere occisus sum ibi dicam тамъ ся мене заклали idest, Tunc occidit.

Lingua autem sacra Sclavonica more Latinorum passivam constructionem (scilicet) cum praepositione A vel Ab agnoscit ut Христосъ крестился ѿ Іѡанна во Іердани : Christus baptizatus est ab Joanne in Jordane

De Constructione pretij

Accusativus pretij vel commutationis cum praepositione за, pro, verbis iungitur ut Купилемъ коня за десети злотихъ, Emi equum pro decem florenis Продалъ сꙋкню за пяти золотыхъ vendidi vestem pro quinque florenis : Арцимарелісоня за вола mutavi equum pro bove etc.

Constructio Verborum Neutrorum

Verbum естемъ sum apud Sclavonos multifariam habet constructionem Primo enim Nominativo ut человѣкъ есть смертелное сотворѣне,

Homo est mortalis creatura :

Secundo petit Ablativum v.g. Генрикъ
четвертый естъ королемъ въ Францій
Henricus quartus est rex in Gallia

Tertio cum Genitivo laudis vel vi-
tuperij v.g. чловекъ естъ доброго сумненя
Homo est bonae conscientiae Гетманъ естъ
духа великого, Dux est magni animi
Хлопецъ злого выхованя : Puer pessimae
educationis

Quarto idem verbum естемъ cum prae-
positi accipitur Ablativum cum praepositi-
one в in recipit v.g. Панъ естъ в собо-
ляхъ, в злотоглавѣ, в шапцѣ, в чоботахъ
Dominus est in pellibus zobolinis in tela
aurotexta in pileo, in calceis

Nonnunquam occulte in oratione subin-
telligitur ut нѣкоторых речахъ, subintellige

Бѣдѣ, aut Быїло id est non multum huius vo
luptatis, cui vel erat

Verbum стаю, seu ставаю, seu
заставаю, Fio, ablativo sine praeposi
tione gaudet, ut стаю кролемъ seu
заставаю кролемъ fio Rex, застал
гетманомъ, factus est Rex

De Ablativo absoluto

Ablativus absolutus ab omnibus fere verbis
in Slavonico idiomate nascitur qui perpetuo
desinit in ши, ut сказавши, писавши
et pti ex infinitivis ти syllaba mutata
in вши, ut писати scribere, писавши
scripto, Qui si veniat a verbo Activo
casum regit sui parentis verbi vt Юдашъ
продавши христа повѣсився, Judas ven

dito Christo suspendit se ipsum. Ita etiam derivatus a Passivis constructionem retinet passivam, quemadmodum ab Absolutis descendens hæreditat regimen eorum, ut Passivè Вбравшися въ хорошихъ шатахъ пошолъ до костелу vestitus pulchris vestibus iuit ad templum : Absolutè танцовавши, шермовавши пошолъ до домѣ, Cum tripudiasset, digladiatus fuisset, seu quasi dicatur post tripudiationem et saltationem, domum abiit Впившися пошолъ спати, inebriatus iuit cubitum

De Tempore

Tempus in genitivo vel Ablativo exprimitur ut того часу, et тимъ часомъ hoc tempore того дня, et тимъ днемъ

hac die, тоѝ годинѣ et того годи-
нѣго hac hora, того року et тимь
рокомь, hoc anno

Effertur etiam cum præpositione в̌, in
vt в тоѝ часъ, in illo tempore

Quod si velimus durationem alicuius rei
vel personæ exprimere vt Regnante Ludo
vico, vel Imperante Cæsare, favente
serenitate, lucente die, etc: vtimur abla-
tivo cum præpositione за, sub vt за це-
саря Нерона христiане были пренаслѣдовани
Imperante seu durante Nerone christiani erant
afflicti за тогодьи побравь жито, durante
serenitate messuit frumentum

Si contingat aliquid præteritum fuisse
aut futurum esse quod vt Latine se efferretur
Fuit his diebus disputatio, vel Erit hoc anno
caritas annonæ has duas temporis propositiones

duplicater Sclauonice efferre poteris Primo
absq praepositione, vt latini тьими дьнми
бъила диспутациа, his diebus fuit dis
putatio: Secundo idem efferter additis
praepositionibus по, за, в, vt потьих
дьни et затьихъ дьний et втьихъ дьнахъ
бъила vel бъдет диспутациа, idem
his diebus fuit vel erit disputatio

Syntaxis Locorum,

Nomina propria Vrbium, pagorum
Regnorum, prouinciarum, siue quies significet
in loco siue motus fat ad locum, ex loco, per
locum continuo cum praepositionibus effe-
renda sunt vt Кроль есть в Парижу
Rex est Parisijs: и въшел есть до Парижа

Mercatores veniunt Parisios, Прислано ми листѣ з Паризка missae mihi fuerunt literae Parisiis

Motus tamen per locum in quibusdam nominibus loci exprimitur per ablativum sine praepositione, quamvis hic nonnulla subjiciunt praepositionem, ut поле campus улица platea рынокъ forum, гора mons долина, vel долъ fossa vel locus demissus рѣка fluvius море mare лѣсъ silva etc. ut шли смо горою, долиною, лѣсомъ, etc: ivimus per montem in declive, silvam, фенговали смо морем рѣкою, navigavimus per mare per fluvium etc. Haec tamen etiam cum praepositione per презъ bene efferuntur, ut пливимо презъ Дунай, et Дунаемъ, navigo per Danubium etc.

Notandum est Nomina aliqua Regnorum non posse uno vocabulo in lingua Sclauonica reddi com modè, vg. Italia, Germania, Turcia, Francia seu Gallia, Vngaria Scithia, etc. sed loco istorum, no men ipsorummet incolarum in numero plurali adhibetur ut si velis dicere, discessi per Vngariam, debes di cere, поехалъ презъ венигри, idest per Vngaros презъ влохи, idest per Italos, etc.

Vel circumlocutione adhibita vg. презъ влоскую землю per terram Italicam, Vngaricam etc.

Reperiuntur nihilominus aliqua quæ singu lari nomine fœminino commodè efferuntur, ut Франзия Москва, Полща Polonia Лифляндия, Хина, Индия, Японія, Малтабрія, Персия, Наталя лия, голандия etc.

De Numeralibus

Sclauoni res numerant in Nominatiuo casu per numerum usque ad 5 exclusivè à 5 autem

in reliquo numeri progressu genitiuum rei numeratae exprimunt vt єдинъ воль, vnus bos два воли duo boues, трехъ козли tres hædi четырохъ грошѝ, quatuor grossi, Incipiendo autem a 5 deinceps genitiuum rei adhibent vt пятъ воловъ, non пятъ воли, 5 boues шестъ золотыхъ 6 milium, non шестъ золотых, etc:

Ordinalia sicut apud latinos adiectiue exprimuntur, vt першій primus, второй vel другій secundus третій tertius etc

Interrogatiua ordinalia non sunt ad instar latinorum quotus, quota, quotum, accommoda, sed eorum loco vtuntur Relatiuis, который, которая, которое, qui, quæ, quod vt si velis dicere quotus habet pomum, dic который ма яблуко, idest qui vel quis habet pomum etc

Distributiuis etiam proprijs carent
sed ea cum præpositione по circumloquuntur
ut si velim dicere bini, terni, quaterni etc
dicam подва, потри, почетыри, ubi patet
simplicem numerum cum præpositione по
componi

Assumit quoque numerus genitiuum
pluralem ихъ illorum cui additur verbum
impersonaliter prolatum desinens in ло, neutrum
ut пятти ихъ прибежало quinque ipsorum
aduenerunt, десятти ихъ утекло Decem ipso-
rum fugerunt сто ихъ полегло, centum perijt,

Constructio Infinitiui

Infinitiuus cum verbo finito frequentis
sime (ut apud Iannos) venit ut хочу тебѣ
милостыню дати volo tibi eleemosinam dare
пристоитъ изнотакове житии / Decet bene viuere

Utuntur quoque Infinitivo loco futuri Indicativi ut писати иному листы, scribere ipsi literas, idest scribet ille literas Быти тобѣ в Парижу esse tibi Parisijs idest Tu eris Parisijs

Nonnunquam adhibetur Infinitivus suppresso seu subintellecto verbo finito idque in narrationibus factum aliquod exaggerantibus ut скоро злѣзна Панъ всланети, то естии, то питии, то спатии etc. Quamprimum Dominus ex lecto surrexerit tum comedere tunc bibere tum saltare; subintelligitur incipit vel consuevit:

Constructio Gerundiorum

Gerundiorum constructio non effertur per gerundium sed per participium absolutum ut si velim dicere, Iocando vulneravit me dicam Жартуючи ранилъ мене etc.

De Participijs

Participia eosdem casus regunt quos verba a quibus proficiscuntur ut малюючи ωбразъ pingens imaginem, etc пишучи листи повѣдаю исторію, scribens literas narrauit historiam :

Participijs in RVS, cum lingua Sclauonica destituatur circumlocutione opus erit adhibito futuro Indicatiui modi et coniunctione quod, ще vel жебы, ut сподѣваюся жебыми за мою працу нагородишь, spero quod tu mihi pro meo labore compensa-uens, idest spero te mihi pro meo labore compensaturum : Вѣмъ жебы Богъ грѣшниковъ будетъ карати, Scio quod Deus peccatores puniet, idest Deum peccatores puniturum

De Impersonalibus

Impersonalia in о ex praeterito participio passi uo nata accusatiuum regunt, vt стато мечем святую Екатерину, idest, Decolatum est gladio sanctam Catharinam, venitq стато, а стали таких decolatus : Написано листов, scriptum est literas valet idem quod scripta sunt litera

Alia item in ло a tertia persona praeteriti Indicatiui prouenientia, seu potius tertia persona neutrius generis, cum genitiuo plurali vsurpantur vt приехало десять солдатов, venit decem militum, idest venerunt decem milites, умерло нѣколко людей mortuum est aliquot hominum, idest mortui sunt aliquot homines ex

Ista тесно ми, taedet me, жалко ми poenitet me встыдно ми pudet me genitiuum praeter datiuum poscunt, vt тесно ми убозства, taedet me paupertatis, жалко ми убогого, miseret me pauperis

Dativo contenta пристоитъ decet, годит ся licet, належит incumbit, трафляет ся, и приключает ся contingit, здает ся, videtur, вольно licet, пригодает ся evenit ut пристои чловеку поштено жити, Decet hominem probè vivere. Належит пану ведати о челяди, spectat ad Dominum scire de Servis

Plura tamen impersonalia latina circum loquuntur Sclavoni, ut, sufficit, efferunt per adverbium доситъ satis, видет ме, видит их videor mihi: pro Apparet, utuntur infinitivo знати, ut знати з плане таки в узе рову пришлии

Немашъ, non est, Genitivo indiget ut немашъ пана в дому, non est Dominus domi, немашъ грошеи в мешину, no est pecunia in sac

De Adverbio

Adverbia genitivo iuncta много seu
беле multum, трока et трошка paucum до-
сыта satis, назалотрав perendie, ut беле
людей, грошей, etc. multum hominum, pecuniae etc.
досыта уродзи, хитрости, науки, смелости.
Satis pulchritudinis, agilitatis, doctrinae, audaciae.
назалотрав того нарошна perendie nahuitanschi,

Item comparata ista, ut далеко, pro-
cul, далей magis procul, наидалей maxime procul
et близко, ближей, наиближей, prope, pro-
pius, proxime, ut новий мостъ недалеко
королевскихъ палацовъ, Novus pons prope
regias aedes: солнце далее месяца, sol est
magis procul quam luna: huc spectat
выше, ниже superius inferius: долгей
longius, ширей latius et caetera Comparativa,

Constructio Comparati
uorum nominalium

Comparativi Nominum cum genitivo: aut cum praepositione inter ponuntur, vel super ut песв пабршкін нота, canis velocior cato, vel павв пенинткшиі нарв павв, Pavo pul chrior sua femella, левв срошиний мебх звератайка, leo ferocior inter animalia

Superlativus recipit genitivum multi tudinis cum praepositione з ex, найченестища здорен матика Бошан Castissima ex homi nibus Mater Dei

Regimen Praepositionum

Praepositiones cum suis casibus locantur ut крв рготпоша Eo ad Dominum : Богв естан внебі, Deus est in Coelo и на земли, et in terra Earum itaque proprios casus cognosces in partibus

orationis vbi singula sub sibi debito collocata sunt casu :

Quædam tamen variant; id est conueniunt in significatione et discrepant in casu vt пpo, et иꙋ seu ꙗ ad, пpo acquiescit genitiuo иꙋ, seu ꙗ petit Datiuum vt пpo бoгa ad Deum иꙋ бoгꙋ, ad Deum

Similiter se habent istæ duæ ꙋ et пpи apud: ꙋ nihilominus cum genitiuo пpи cum Datiuo vsurpatur vg за цнотатꙋ есть нагорода ꙋ бгa, Pro Virtute est recompensatio apud Deum : пpoбpe естиx светиxъ пpи бoгꙋ, Bene est Sanctis penes Deum

Porro ꙋ apud: positum cum pronominibus istis яз, ти, oнъ, Ego, Tu, ille recipit accusatiuum vt пpиятeли бyлиꙋ мене на oбeдъ: Amicus fuit apud me in prandio: бeле естиx ꙋтебе гостеи, multum est apud te hospitum.

Прє́дъ si significet coram, et ante, posi-
tum cum verbis activis: aut Neutris quieten
significantibus ablativo gaudet ut слуги
стоя́ти прє́дъ Паномъ: Servi stant coram Do-
mino: схоластицы читáютъ лєкцию
прєдъ ѡбѣдомъ, Scholastici legunt lectio-
nem ante prandium.

Cum verbis tamen nonnullis motus in
accusativo ponitur, ut пришолъ слуга
прєдъ Пана, venit servus ante Dominum

Sin autem прєдъ idem significet quod
quod prae, et propter, ablativo iungitur
ut немо́глємъ прєдъ хоробою до тєбє при-
єхати, non potui propter morbum ad te ve-
nire.

За dum valet pro, accusativo iunges ut
штуку за штуку Ars pro arte ласка за ласку
grata pro grata: милость за милость Amor pro amore

Si vero за, significat trans, manet cum ablativo vt войско стоитъ за рѣкою, Exercitus stat trans fluvium, гости сидятъ за столомъ, Hospites sedent trans mensam, et hoc si cum verbis quietas reperiatur: Quod si cum verbis motus ponatur accusativo indiget, vt ѣхалъ фелигмаръ за море, navigavit nauta trans mare скочилъ хлопъ за коня saltavit vir trans equum.

В in si in loco significat ablativum, sin ad locum accusativum amat, иду в мѣсто, eo in Civitatem, et иду в мѣсти eo in Civitate, Сарбона естъ в Парижѣ Sorbona è Parisijs huc referuntur межи inter подъ, sub, надъ supra

По pro ratione significationis variam sortitur constructionem, cum significat tenus, aut pro, iungitur accusativo vt упалъ в яма мнѣ по пасъ, cecidit in foveam cingulotenus,

поехалъ в Римъ по благословенїю, iuit
Romam pro benedictione: пошолъ на рынкѣ
по хлѣбъ iuit in forum pro pane
Si по signes, ex, Datiuum comitatur ut
Сынъ великия скарбы взялъ по отцу Filius
accepit magnas diuitias ex Patre,
Aliquando по notat post, et tum re
git Datiuum, ut пришолъ по обѣдовании,
venit post prandium; взялъ лыжка по
вечери, cochleare post cœnam, e prouerbium
Recipiunt etiam præpositiones Va-
gabundos casus ut по обѣдѣ, post prandium
при желѣзи penes ferrum; при шапцѣ, penes pileum.
Et hæc dicta de Syntaxi suffi-
ciant ideoque ad maiorem Dei
gloriam, et B: V: M, necnon
Sanctorum omnium
honorem Amen

Notæ Numerorum Sclauonicæ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
А	В	Г	Д	Є	Ѕ	З	И	Ѳ	І	АІ	ВІ	ГІ	ДІ

15	16	17	18	19	20	21	22
ЄІ	ЅІ	ЗІ	ИІ	ѲІ	К	КА	КВ

et sic deinceps

30	40	50	60	70	80	90	100	200	300	400
Л	М	Н	Ѯ	О	П	Ч	Р	С	Т	Ѵ

500	600	700	800	900	1000	2000	3000	4000	5000
Ф	Х	Ѱ	Ѿ	Ц	А	В	Г	Д	Є

et sic deinceps addendo vnicuiq; caudam vt: ІК : Ѧ : Ѯ : ЄІ ЗІ ѲІ О П Ч Р &c:

Epigramma ad Librum

Qui nunquam patrijs tali conspectus in oris
Ordine, clausisti Sclauica verba liber:
Lutetia prodis calamo cum partus in auras,
Patroniq; sinum gratificantis adis:
Vbere quem Pallas sacro lactauit abundè:
Pyeridumq; chori censuit esse decus.
Non autore magis quam tu lætare Patrono.
Fautor erat: speres hunc fore præsidium:

Ioannes Vgeuicius Sclauonus
Sacræ Theolo: Studiosus:

Hymnus qui sub eleuationem corporis christi Domini canitur,

Видѣхомъ свѣтъ истинный, и прiахомъ
Vidimus lucem sinceram et suscepimus
духъ небесный, обрѣтохомъ вѣру истинную
spiritum cælestem inuenimus fidem sinceram
нераздѣлимой святой троици покланяемъся
indiuiduæ Sanctæ Trinitati capita flectimus
таво нась спасла есть.
hæc enim nos saluauit,

Hymnus B: virg: M quem coronidis loco sæpissime canunt,

Достойно есть яко воистинну блажити тя
Dignum est quoniam reuera laudare te
богородице, присно блаженную и пренепорочную и
Deipara semper beatam et immaculatam et
матерь бога нашего.
matrem Dei nostri

Честнѣйшую херувимъ, и славнѣйшую воистинну
Honorabiliorem cherubim et gloriosiorem reuera
серафимъ, безъистлѣнiя бога слова рожшую, су-
seraphin sine corruptione Deum verbum parientem exi Dei ?
щую богородицу тя величаемъ.
stentem Deiparam te laudamus.

Арраський рукопис

91

91 Feuilleta

Branges (de). Sgr. de Bourcia &c

au C.té de Bourgogne

1741

O.S.C

ГРАММАТЫКА
СЛОВЕНСКАЯ
Зложена и написана
трудомъ и прилежанїе
Іоанна Ужевича
Словянина
С: ВАСИЛИИ
С: НИКОЛАИ
ЛѢТА ОТ
НАРОЖЕНИЯ СНА БЖ:
АХМЕ:

НА ГЕРБЪ ПАНОВ БРЫГАЛЛЕРОВЪ

Слушне ся в Гербѣ месецы зпайдуют;
Гдыжъ Бригаллеровъ цнотъ ясность знакую.
И звѣръ который ѿвсюль ся боронит.
Цноты и славы ѿныхъ же хоронит.
Кто зась Голуба добре уважаеть
Людскость и щирость латво имъ припаетъ.

Іоаннъ Ѿжекин Словянинъ року ахме:

Азъ	Азъ	Az	А α а	A
Буки	Буки	Buki	Б	b
Вѣди	Вѣди	Viedi	В	vv
Глаголь	Глаголь	Glagol	Г	h
Добро	Добро	Dobro	Д	d
Єсть	Єсть	iest	Є є	e
Живѣте	Живѣте	giuite	Ж	g.
Ѕело	Ѕело	zelo	Ѕ	z
Земля	Земля	zemla	З	z
- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Иже	Иже	ige	І	i
И	И	i	И	y
Како	Како	kako	К	k
Люди	Люди	ludi	Л	l
Мыслѣте	Мыслѣте	myśliete	М	m
Нашъ	Нашъ	nasz	Н	n
Онъ	Онъ	on	О	o
Покой	Покой	pokoi	П	p
Рцы	Рцы	ircy	Р	r

слóво	Слóво	slovvo	с С с с	s	
твéрдо	твердо	Tvverdo	т Т т	t	
- - - - - -	- - -		ш - - -	-	
нікъ	никъ	ik	ү у	u	
ѡникъ	ѡникъ	onyk	ꙋ ꙋ ꙋ	u	
фéртъ	фертъ	fert	ф ф ф	f	
хéръ	херъ	xer	х х х	x	
ѿтъ	ѿтъ	ot	ѿ ѿ ѿ ѿ	ô	
ци	ци	tçi	ц ц ц		
чéръ	черъ	tcher	ч ч ч	tch	
ша	ша	cha	ш ш ш	ch	
ща	ща	chtcha	щ щ щ		
юръ	юръ	ior	ъ ъ ъ		
юры	юры	iory	ы ы ы	y	infine
ѣ́ръ	ѣръ	ier	ь ь		infine
ѧ́ть	ѧть	iat	ѣ ѣ ѣ ѣ	ie	
є́	є́	ie	є є є є	e	

Ю	ю	iu	Ю	ю	iu
ІА	іа	ia	ІА	іа	ia
Ѿ	ѿ	o	Ѿ	ѿ	o
Ѧ	ѧ	ia	Ѧ	ѧ	ia
ѮИ	ѯи	ksi, ѯи	Ѯ	ѯ ѯ	ksi
ѰАЛОМЪ	ѱаломъ	psalom	Ѱ	ѱ ѱ	ps ѱ
ѲИТА	ѳита	fita	Ѳ	ѳ ѳ ѳ	f ѳ
ИЖІЦА	ижица	igitsa	Ѵ	ѵ	i ѵ
ЮСЪ	юсъ	ius	Ѫ	ѫ	u sincere
҃	҃	titla	҃	҃	҃

Преблагословенна еси Богородице Дѣво, воплотив-
шимъся изъ тебе Христомъ плѣнися адъ, Адамъ призвася, клят-
ва потребися, Ева свободися. Смерть умертвися, и мы ожихомъ.
Тѣмъ поюще вопиемъ: благословенъ Богъ нашъ изволивый
тако:

Compositio Syllabica

Ба Бе Би Бо Бȣ

Ва Ве Ви Во Ву

Га Ге Ги Го Гȣ

Да Де Ди До Дȣ

Жа Же Жи Жо Жȣ

Ѕа Ѕе Ѕи Ѕо Ѕоу

За Ꙁе Зи Ꙁо Зȣ

Ка Ке Ки Ко Кȣ

Ла Ле Ли Ло Лȣ

Ма Ме Ми Мо Мȣ

На Не Ни Но Нȣ

Па пе пи по пѹ

ра ре ри ро рȣ

Са се си со соу

Та те тї то тѹ

фа фе фи фо фȣ

ха хе хи хо хȣ

ца це ци цо цȣ

ча че чи чо чȣ

ша ше ши шо шѹ

ща ще щи що щȣ

ѯа ѯе ѯи ѯо ѯоу

ѱа ѱе ѱи ѱо ѱѹ

ѳа	ѳе	ѳи	ѳо	ѳоу
бра	бри	бре	бро	брꙋ
вра	вре	ври	вро	вро̆
гра	гре	гри	гро	гру
дра	дре	дри	дро	дрꙋ
жра	жре	жри	жро	жрꙋ
ѕра	ѕре	ѕри	ѕро	ѕрꙋ
зра	ꙁре	зрі	ꙁро	ѕро̆
кла	кле	кли	кло	клꙋ
лва	лре	лми	лло	лнꙋ
мща	мще	мри	мто	млꙋ
нна	нце	нси	нло	нрꙋ

Прѣ плю пла плы

ѣра мнѣ сна цы.

ба	бе	би	бо	бу
ва	ве	ви	во	ву
га	ге	ги	го	гу
да	де	ди	до	ду
жа	же	жи	жо	жу
ѕа	ѕе	ѕї	ѕо	ѕу
за	зе	зи	зо	зу
ка	ке	ки	ко	ку
ла	ле	ли	ло	лу
ма	ме	мі	мо	му
на	не	ні	но	ну

па пе пи по пꙋ

ра ре ри ро рꙋ

сла сле сри сви спо слꙋ

тра тре три тро трꙋ

фла фле ѯри фро фнꙋ

хла хле хни хпо хнꙋ

цра цле цни цно цтꙋ

ча чре чи чло чтꙋ

ша шре шри шло шнꙋ

щла щне щри щно щлꙋ

жа жре жри жро жрꙋ

ѱа ѱе ѱри ѱло ѱлꙋ

фа фре фри фро флꙋ

пи пра про пе пе псло

бса гла ме зло фе фло

пла пле пло рани за бе

беса весв пи пии вле сло

ура мра пра пла пла га

пло вло слв гало глв хло

хе хе ха хи ха уа

Бла го сло ви, ду ше, мо я, Гос по-
да, Го спо ди, Бо же, мой, во зве-
ли чил ся, е си, зе ло, во, и спо
ве да ни е, и ве ле ле по ту, о-
бле че, о де ва ся, све то, я ко,
ри зо ю, про сти ра я, не бо, я-
ко, ко жу, по кры ва я, во да ми,

пре вы спрен ня я, сво я, по ла га-
ай, ѡ бла ки, па во схо жде нї е,
сво е, хо дяй, на кри лу, вѣ тре ню,
тво ря, ан ге лы, сво я, ду хи, и, слу-
ги, сво я, ог нь, па лящъ.

Ѡ сно ва ай, зе млю,
на, тве рди, е я, не пре-
кло ни ся, во вѣкъ, вѣ,
ка, Бе зд на, я ко, ри за
ѡ дѣ я нї е, е я, на го-
ра хъ, ста нутъ, во ды, ѿ,
за пре ще нїя, твое го, по
бѣ гнутъ, ѿ гла са, гро ма,
тво е го, у стра шат ся,

во схо дѧть, го ры, и҆ ни
схо дѧть, по лѧ, в мѣ-
сто, е҆же ѿ сно валъ е҆
си, и҆мъ. пре дѣлъ, по ло-
жи лъ е҆ си, е҆ го же, не-
прей дѹть ни же, ѡ҆ бра.
тѧтсѧ, по кри ти, землю,
по сы ла ѧй, и҆ сто чни ки,
въ де бре, по сре дѣ, горъ,
прой дѹть, во ды, на па
ѧ ють, всѧ, звѣ рѧ, сел-
ны ѧ, ждѹть, ѻ҆ на гри,

в жа́жду свою. На ты́

пти ця́, не бе́ сны ѧ,

при ви та ютъ, ѿ сре

ды, ка ме ні́ ѧ, да дѧ́тъ,

гла͠. на па ѧ́и, го́ ры,

ѿ, пре вы спре нихъ, сво

ихъ, ѿ, пло да, дѣлъ, тво

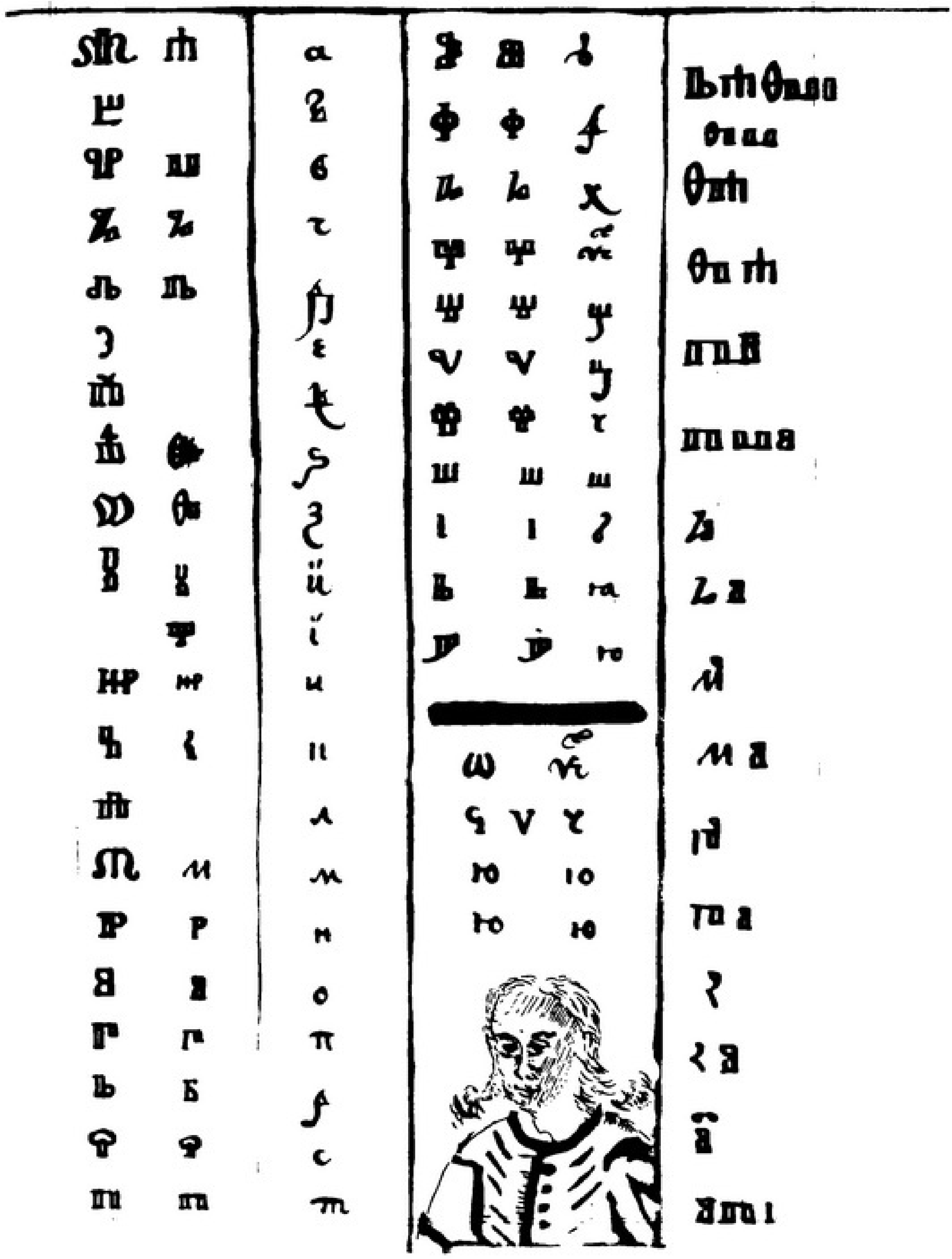
ихъ, на сы ти́ сѧ, земля,

про зѧ ба ѧи, па жи́тъ,

ско томъ, и, тра́ ву, на,

слу жбу, че ло вѣ комъ,

и з ве сти, хлѣ́бъ, ѿ зе млѧ:

Молитва Господня

Отче нашъ иже еси на небесехъ,
да светитися имя твое да прии-
деть царствие твое да будеть воля
твоя, яко на небеси и на земли
хлебъ нашъ насущный дайже намъ
днесь и остави намъ долги наша
якоже и мы оставляемъ должни-
комъ нашимъ, и не воведи насъ во
искушение но избави насъ от лукаваго.
Яко твое есть царство Отца и Сы-
на и Святого Духа ныне и присно,
и во веки вековъ

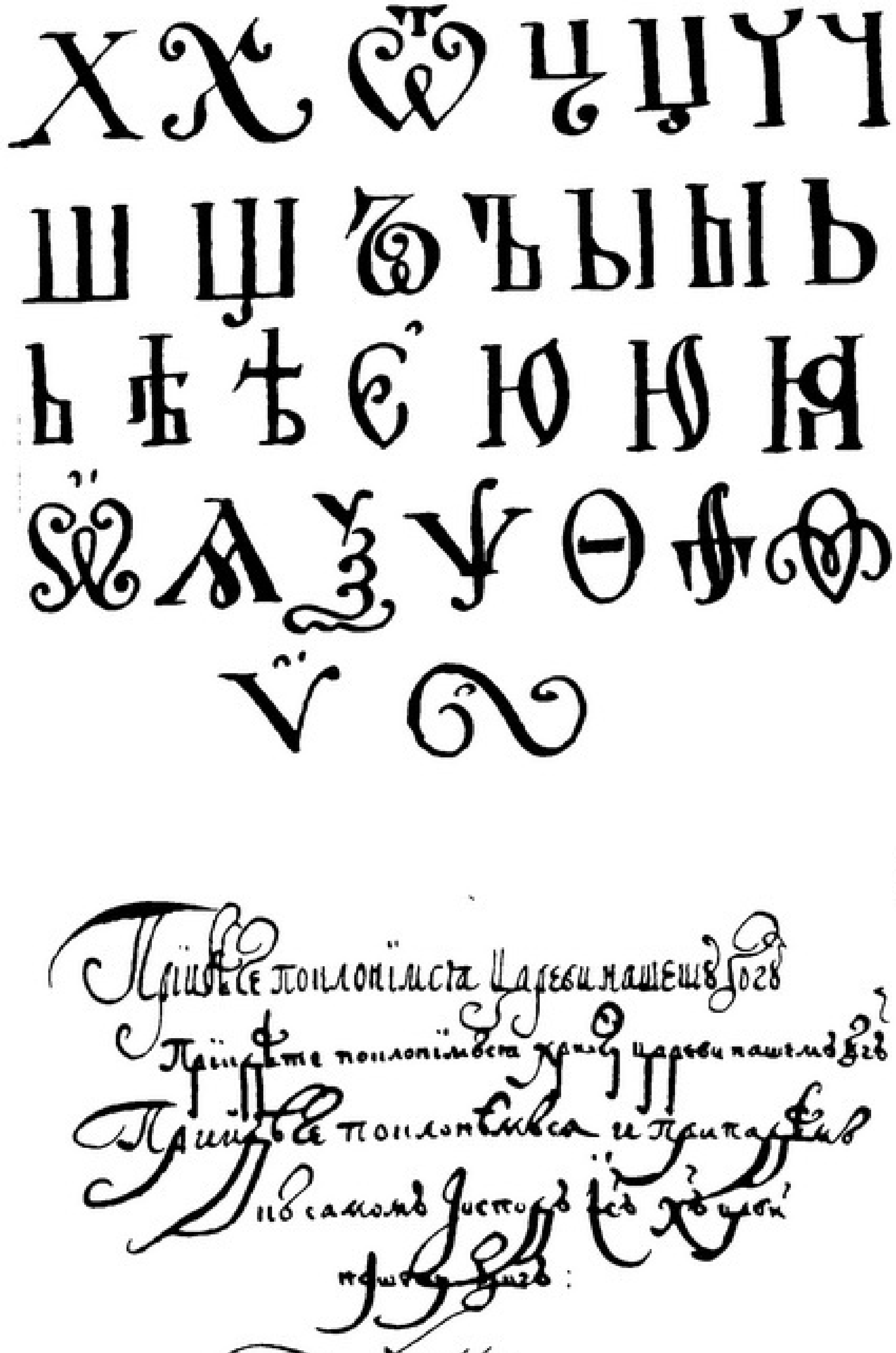
Аминь.

Молитва Паньскаа

Отче нашъ которыи єстесь в не-
бесехъ светисе имѧ твоє прийди
кролевство твоє будь воля твоя
яко на небѣ и наземли хлѣбъ нашъ
повшедний дай намъ теперъ и отпу-
сти намъ долги наша яко и мы
отпущаемъ должнiкомъ нашимъ, и-
неводи насъ во покушенiє, але насъ
избавъ от всего злого: Поневажъ твоє
єсть кролевство сила и слава Отца
и Сына и Святого Духа теперъ и-
завжды и на вѣки вѣковъ:

Аминь.

Х Х Ѿ Ч Ц Џ Ч
Ш Щ Ъ Ъ Ы Ы Ь
Ь Ѣ Ѣ Є Ю Ю Ѩ
Ѿ Ѧ Ѯ Ѱ Ѳ
Ѵ

implorațio opis B:V: Mariæ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Поздоровенє Богородицы Дѣвы Марїи.

Богородице Дѣво радуйся обрадованная Марїє Госпо

стобою, благословенна ты
в женахъ и благословенъ плодъ
чрева твоего, яко родила Христа
Спаса и Избавителя душамъ
нашимъ.

ИСПОВЕДАНИЕ ВЕРЫ
ПРАВОСЛАВНОЙ

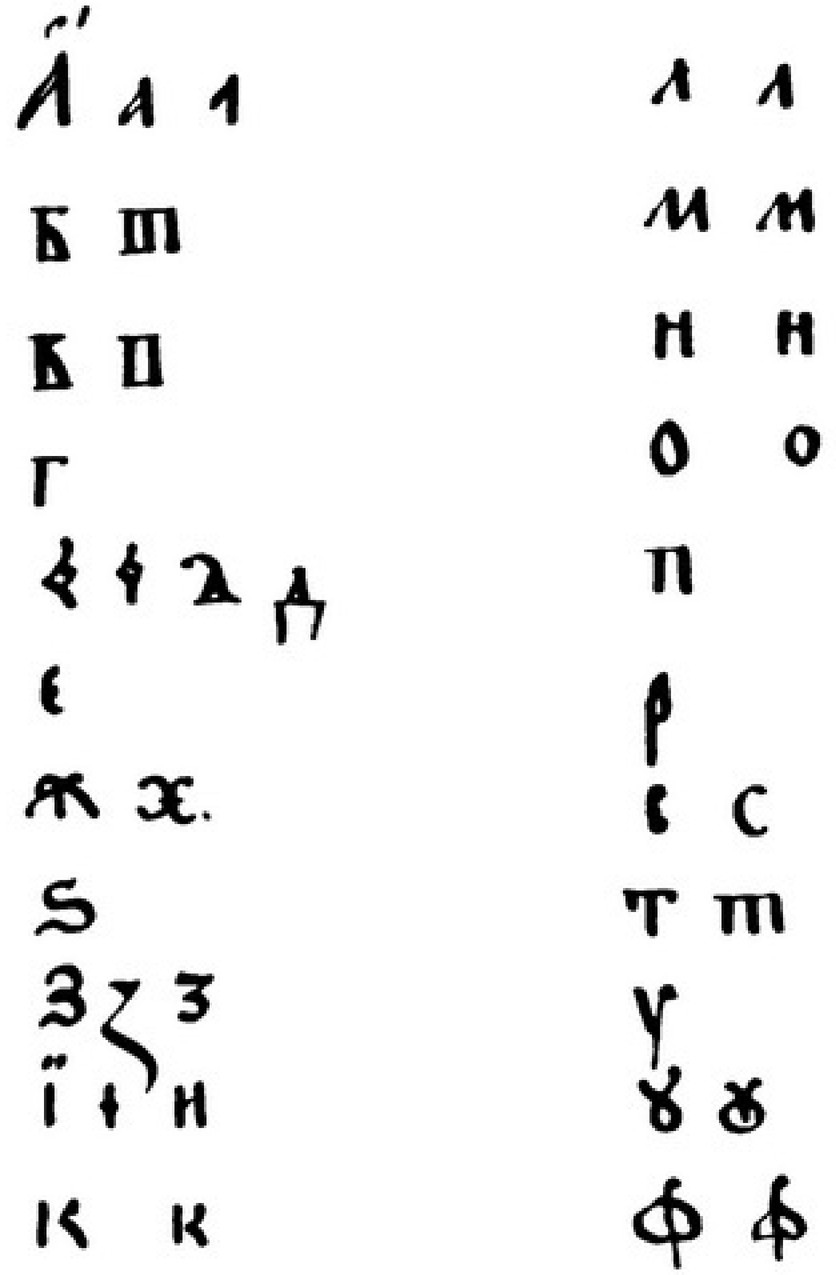
Верую во единаго Бога
Отца Вседержителя, Творца небу
и земли видимымъ же всемъ и невиди-
мымъ; и во единаго Господа наше-
го Iисуса Христа, единороднаго иже

ѿ ѿц҃а рожденнаго прежде всѣхъ
вѣкъ, свѣта ѿ свѣта Бога истин-
на ѿ Бога истинна рожденна,
а не сотворенна, единосущна Оц҃у
имже вся быша нас ради чело
вѣкъ и нашего ради спасенїя сше-
шаго со небесъ и воплотившагося
ѿ Дх҃а свята, и Марїя дѣвы,
вочеловѣчившася распятаго за ны
при Понтїистемъ Пилатѣ, стра-
давша и погребенна и воскресша во
третий день по писанїихъ, вшедшаго
на небеса и седящаго ѡдеснꙋю Оц҃а

и паки грядущаго со славою судити живым и мертвым егоже царствию не будет
конца. И в Духа святаго Господа
нашего животворящаго иже от Отца исходя-
щаго, иже со Отцем и Сыном спокланяема
и сславима глаголавшаго пророки. И
во едину святую соборную и апостольскую
церковь, исповедую едино крещение во оста-
вление грехов. Чаю воскресения мертвых
и жизни будущаго века. Аминь.

Слава Отцу и Сыну и свя-
тому Духу ныне и присно и
во веки веков. Аминь.

А҆ЗБꙊКИВЕДА́РЪ
БОСЕ́НЬСКІЙ

Х Х

Ѡ Ѿ

Ц Ч Ч

Ч Ч Ч Ч

Ш

Щ

Ъ

Ы

Ь Ь

Ѣ

Є є є

Ю

Ꙗ Ѧ

О́

Ѯ

Ѱ

Ѳ Ѳ

Ѫ

Ѷ

~

Commentarius Litterarum

Litteras Sclavoni habent numero quadraginta quatuor ut videre licet in alphabeto.

Ex his Consonantes sunt viginti quatuor hæ scilicet

Б В Г Д Ж Ѕ З К Л М Н П Р С Т

Ф Х Ц Ч Ш Щ Ѯ Ѱ Ѳ.

Reliquæ sunt Vocales. Eæq in duplici differentia

Quædam enim sunt Præpositivæ ut А Є І И Ѹ

Ю Ꙗ Ѿ, Quædam Postpositivæ ut Ѵ Ъ Ы

Ь Ѣ Ѧ Ѷ Ѫ О, quæ duplex Vocalium differentia

libros Sclavonicos legenti facile patebit

Diphtongos etsi aliquos Sclavoni habeant ut sunt Ꙗ,

Ю, Ѹ, Ѿ, Ы, nihilominus quia in lectione Sclavonica pro

simplicibus vocalibus reputantur non est quod de iis obser-

vandum veniat. Quod autem diphtongi sint evidens est

nam primum ꙗ valet quasi ia. Secundum ю velut io ȣ ut ou ѿ sicut duo oo, ы denique instar ni Graecarum literarum

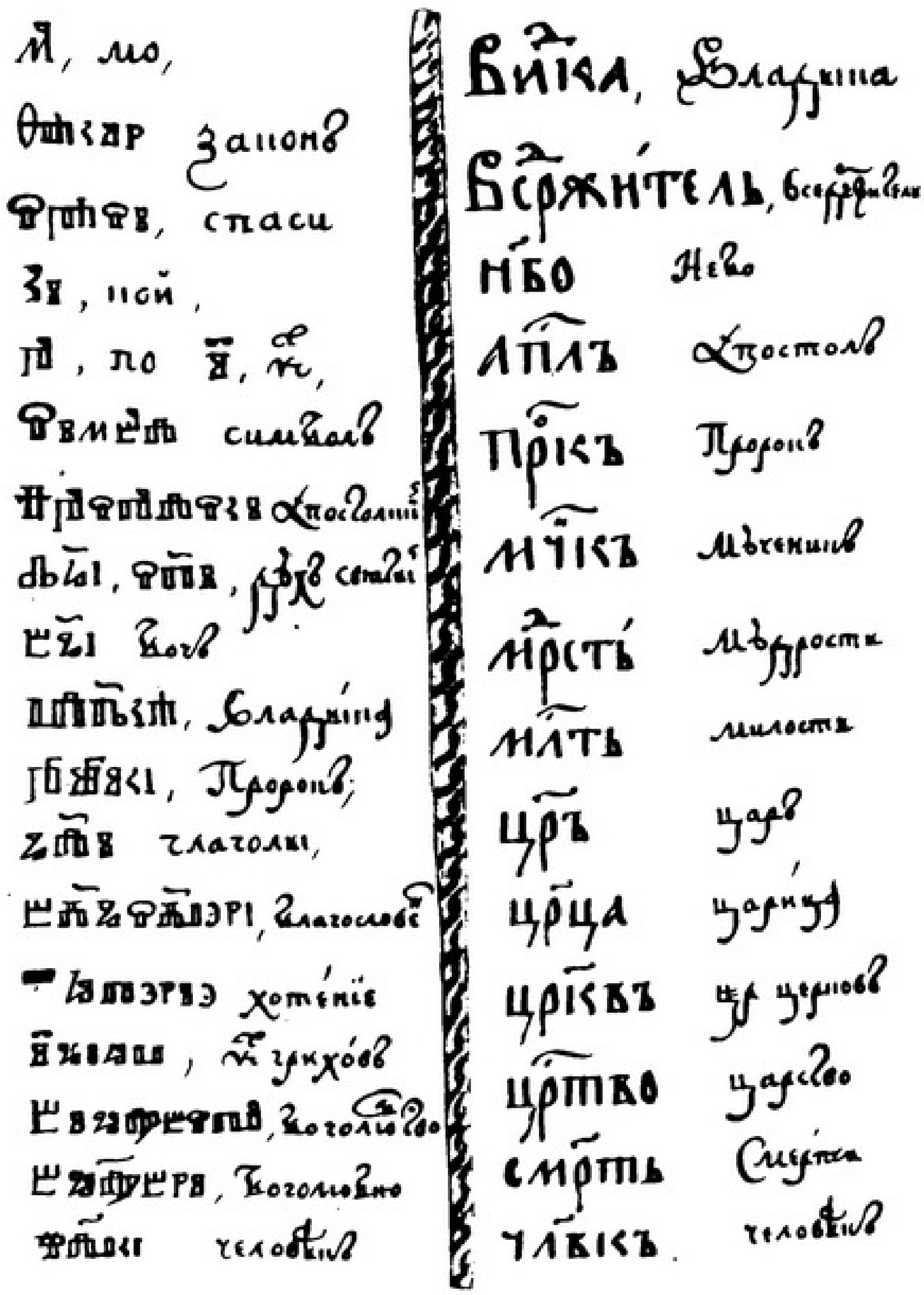
Observandum de Vocali и quae si ponatur in fine alicuius dictionis accentu gravi notata vz ѝ efficit per se distinctam à praecedenti vocali Syllabam ut небесныѝ caelestis estque Nominativus pluralis. Si autem haec eadem littera posita in fine dictionis habeat supra se apostrophum obliquam non efficit syllabam à praecedentibus dictionis vocalibus distinctam ut небесный profertur per contractionem ut ный non sunt duae syllabae sed una et cum temporis небесный est Nominativus Singularis

ѵ et ѵ idem valent. ъ autem et ь sono pronunciationis differunt ъ nempe asperè ь verò molliter cum Consonante sibi iuncta profertur ut стáлъ stetit, et стáль chalybs

Consonantes in fine dictionis sine vocalibus nunquam ponuntur vz чловѣкъ Homo конь Equus
Si verò fuerint verticales absque vocalibus collocantur ut
чловѣ҃к ко҃н сло҃н elephas теле҃ц vitulus

Lectio abbreuiata et plana

Гдⷭь. Гь҃	Господь
Гдн҃ь, Гн҃ь	Госпóдень
Бг҃ъ, Бъ҃.	Богъ
Сн҃ъ, Дх҃ъ.	Сынъ, Дýхъ,
Блг҃венъ	Благословенъ
Блж҃енъ	Блажéнъ
Бл҃влю	Благословлю
Дш҃а, члв҃къ,	Душа человѣкъ
Сл҃ва срⷣце	Слáва сéрдце
Бе҃ Бу҃, Бв҃и	Боже, Богу, Богови
Гл҃ъ, Гл҃ы, Гл҃ю	Глаголъ Глаголы глаголю
Ст҃о, Ст҃ый	Свѧто, свѧтый
Вл҃ка Хс҃ъ	Владыка Христосъ

Нбо Нébo
Апл Апостол
Пркъ Пророк
Мчкъ Мученик
Млть милости
Црь царь
Црца царица
Црквь церковь
Цртво царство
Смрть Смерти
Члвкъ человек

De Partibus Orationis

Partes Orationis Sclavoni quemadmodum et Latini habent octo scilicet Nomen, Pronomen Verbum Participium Adverbium Prepositionem Coniunctionem et Interiectionem.

De Declinationibus Nominum

Declinationes Nominum sunt quatuor

DECLINATIO PRIMA

est Nominum desinentium in А

Numero Singulari

Nominativo	А,	Старóста	Capitaneus
Genitivo	Ы et И	Старóсты	
Dativo	Ѣ	Старóстѣ	

Accusativo	У	Старосту
Vocativo	А et О	Староста vel Старосто
Ablativo	ОЮ	Старостою.

Numero Plurali

Nominativo	Ы et И.	Старостиы
Genitivo	Ъ et ОВЪ	Старостъ et Старостов
Dativo	ОМЪ et АМЪ,	Старостом, et Старостам
Accusativo	Ы et ОВЪ	Старостиы et Старостов
Vocativo	Ы et ОВЕ	Старостиы et Старостове,
Ablativo,	АМИ, + АХЪ	Старостами + Старостах?

Exempla

Воевода Palatinus Монаха Monacha
Быловица Eloquens, злочница Malefactrix
Похлебица Adulator Матиа Mater etc.:
Haec Exempla sicuti et alia similiter terminata
plurima ad normam primae declinationis pertinent

Obseruationes in Primam Declinatio:

Obseruabis diligenter Nomina desinentia in A vocalem quæ sequitur duas istas consonantes нна мка, тка пка, ска, шка, рка, ut панна мамка Nutrix шапка Pileus крѣска Nota блошка Psala гадюрка Vipera et cætera in Genitivo et Accusativo plurali inter has duas consonantes interponere Vocalem ut панен non verò панн Virginum мамек non мамкъ Nutricum idque Euphoniæ gratia.

Excipies Appellativa Masculina item Appellativa verò seu communia quæ illam vocalem non admittunt ac præterea Genitivum pluralem dupliciter formant ut Старостъ et Старостовъ злочинцъ et злочинцовъ.

Appellativa verò præcisè Fœminina unica Genitivi pluralis

formatione contenta sunto vt ПАНЕНЪ non ce ПАНЕНОВЪ Virginum МА́ТЕКЪ non vero МАТЕКОВЪ.

Porro Appellativa Fæminina derivata ab Appellativis masculinis vt БРАТОВАѦ Fratris vxor quæ venit à БРА́ТЪ Fratre СЫНОВАѦ Filij vxor à СЫНЪ Filius ВОЕВО́ДИНАѦ Vxor Palatini etc: non sunt huius declinationis, sed more adiectiuorum Fæmininorum declinantur.

Nomina terminata in ХА, Datiuum Singularem formant in ШЕ vel СЕ vt МОНАРХА, МОНА́РШЕ vel МОНАРСЕ, ПАТРЇАРХА, ПАТРЇАРШЕ vel ПАТРЇАРСЕ Patriarcha;: Sicut etiam desinentia in eundem Datiuum formant in ЦЕ vt МА́КА МАТЦЕ Matri ЗБЛО́КА prolongatio ЗБЛОЦЕ.

Exempta quoque in ТА vt СЛУГА Seruus КНЇГА Liber ДУГА iris, etc in Datiuo singulari loco litera Г assumunt З vt СЛУГА, СЛУЗИ, КНЇГА КНИЗИ, ДУГА ДУЗИ, ЧЕРГА ordo ЧЕРЗИ,

DECLINATIO SECUNDA

Nomina desinentia in ъ Masculina et Neutra in O sic declinantur

Numero Singulari,

Nomi ъ. Панъ Dominus, O: Слово Verbum
Geni: а, Пана
Dati: ꙋ, Панꙋ
Accu: а, Пана O: Слово
Voca: е, Пане O, Слово
Abla: омъ Паномъ

Numero Plurali:

Nomi ы, ове, Паны, Панове а Слова
Geniti овъ, Пановъ
Dati омъ, Паномъ
Accus: ы овъ, Паны Пановъ, а, Слова

Vocati ві обе Паны панове, А. слова
Ablati ами и ахъ, Панами, панахъ,

Exempla in, ъ,

Збанъ *Amphora* Станъ *Status* Богъ *Deus*
Духъ *Spiritus* Сынъ *Filius* Берегъ *margo*
Громъ *Tonitru* Кресъ *terminus* Крестъ *crux*

Exempla in O

Хлописко *Vir crassus* Кійско *baculus magnus*
Мечиско *Gladius magnus* Рабско *porum* Войско –
Exercitus *Quae etiam Sclavoni in* е *efferunt ut*
хлопище, Кійще. мечище *Et cae-
tera Magnificativa. Hic spectant Dimi-
nutiva ut* Телятко *Vitulus* Козлятко
Hedulus Хлопятко *Puerulus et caetera &*

Nomina huius declinationis desinentia in хъ, жъ, къ Vocatiuum singularem formant in у ut страхъ horror страху. Стражъ Custos страже. ракъ Cancer раку

Nomina item huius declinationis Masculina rebus inanimatis imposita Accusatiuum vtriusque numeri similem habent Nominatiuo v.g. сыръ Caseus Accusatiuo quoque сыръ Caseum sic лѣсъ silua Accusatiuo etiam лѣсъ. Eadem obseruatio valet et de Numero plurali v.g. Nominatiuo сыры Casei Accusatiuo сыры, Caseos

Desinentia in ецъ ut ѡтецъ Pater кравецъ Sartor мысливецъ Venator купецъ Mercator Vocatiuum Singularem formant in че ѡтче кравче, мысливче, купче.

Nota diligenter Nomina terminata in енъ,

ЕСЪ, ЕЦЪ, ЕЛЪ, ЕКЪ, ОКЪ *vt* БЛА́ЗЕНЪ

Scurra ПЕ́СЪ *Canis* ѾТЕ́ЦЪ *Pater* ѠСЕЛЪ *Asinus*

КОЗЕЛЕКЪ *hædulus* ПОЧА́ТОКЪ *principium* *&c*

amittere in Genitiuo Singulari et consequenter in reli-

quis Casibus vocales О *et* Е *vt* КОЗЕЛЪ, КОЗЛА

non КОЗЕЛА. ПОЧА́ТОКЪ, ПОЧА́ТКА

non ПОЧА́ТОКА *hanc legem seruant* ПАХО́ЛОКЪ

Aulicus ПОСТРО́НОКЪ *funis* ѸПА́ДОКЪ *casus*

ЩѸ́ДЛОКЪ *Talitrum* ВЕНО́КЪ *et* ВЕНЕ́ЦЪ *Sertum*

ѾРО́ДОКЪ, ВЫРО́ДОКЪ *Degenerans* ДА́ТОКЪ *Datio*

Et Composita ПРИДА́ТОКЪ *Additio* НА́ДАТОКЪ

Superadditio ВЫДА́ТОКЪ *impensa* СО́НЪ *Somnus*

БѸБЕНЪ *Timpanum* БЛА́ЗЕНЪ *Scurra* БЕЗЪ *Sambucus*

МЕХЪ *fibra seu pili arborum*

E*xcipies* РОКЪ *Annus* БО́КЪ *latus* СМО́КЪ *Draco*

пророкъ Propheta ѿрокъ Puer жарлокъ Heluo стоікъ Colluvies потокъ Torrens потопъ Diluvium чловѣкъ Homo мрокъ Tenebra, et nonulla predictas vocales scilicet o et e in obliquis retinentia vz рока, пророка, смока et caetera

Porro Fœminina ista моцъ vis мочъ urina процъ Funda ѿброжъ Millus речъ res сечъ cædes матеръ Mater млечъ lac piscium кровъ Sanguis бровъ palpebra конекъ Congium панекъ Ahenens крннокъ patina et nonulla, non sunt huius loci sed pertinent ad declinationem Fœmininorum desinentium in ъ

Nomen venerandum Хрыстосъ Christus in Genitivo habet Хрыста non Хрыстоса

Duo ista Nomina ѡ́ко Oculus et ꙋхо auris habent in plurali numero ѡ́чи non ѡ́ки, ꙋши non ꙋхи, quae pluraliter more Femininorum desinentium in ь declinatis

Coniectura

Quomodo in Polonicis Characteribus Nomina desinentia in ъ et ь cognoscenda sint?

In Polonica lectione desinentia in ъ cognosces ex ultima consonante nullo accentu notata verbi gratia: chłop Vir, Dąb Quercus, Rak. Cancer. Prorok Propheta.

Desinentia verò in ex ultima quoque Consonante accentu molli notata ut Bojaźń, timor Przyjaźń, Amicitia. Miłość Amor Ostrożność, Cautela.

DECLINATIO TERTIA

Nomina desinentia in ь et й contractum Masculina. Item in е et ѧ Neutra sic declinantur

Numero Singulari

Nomi: ь, камень, й галтай, е, болание, ѧ: тела

Geniti а, камена, Lapidis

Dati, ю каменю,

Accu: ь а, камень,

Voca: ю, каменю
Abla: емъ, каменемъ

Numero Plurali

Nomi: и et е, камен каменe, а telnga
Geni: евъ каменевъ телгатов
Dati: емъ. каменемъ
Accu: и et е каменни et камене, а, telnga
Voca: и et е камени et камене, а, telnga
Abla: ами et ахъ; каменами, камен...

Sed Diminutiua Neutra in а, sic Numero plurali declinantur Nomina: а, телгачка Genit: телгачив Datiuo Телгачомъ;

Accusatiuo

Accusativo Телятина, Vocativo Телятина Ablat. Телятинами + Телятинахъ:

Exempla

ДЕНЬ Dies ПЕНЬ Truncus КІЙ Baculus

ДУНАЙ Danubius РАЙ Paradisus МАЛЕВАНЕ Pictura ЗБАВЕНЕ Redemptio НАСМЕВАНЕ Irrisio ДИТЯ Puerulus КОЗЛЯ Haedus ЩЕНЯ Caniculus ГУСЯ Pullus Anseris

Nomina Rerum inanimatarum in Accusativum Singularem similem formare Nominativo verbi causa ОГЕНЬ Ignis ПЕНЬ Truncus.

Nomina ista ПЕНЬ Truncus ДЕНЬ Dies ПЫТЕЛЬ Cribrum УЧЕНЬ Discipulus СМЫЧЕНЬ

Mensis полеть Petasus пыпеть, Singultus Galli. огень Ignis приходень Advena
кнафель particula adversariorum? фиктель Ars
вязень Captivus, in Genitivo ac reliquis utriusq
numeri Casibus amittunt vocalem е, ut день
дня non дена, пень пня non
пена, полеть полта, etc.

Excipies ремень corium корень
Radix перстень Annulus гре-
бень Pecten камень lapis кре-
мень Silex хмель lupulus цель
meta: prædictam vocalem е retinentia, ut
ремень, ремена, кремень —
кремена, et cætera similiter

Observa diligenter, Nomina Neutra Diminutiua terminata in Ѧ assumere in Genitiuo syllabam ТѦ vt ТЕЛѦ vitulus Genitiuum format ТЕЛѦТѦ, sic ГУСѦ Pullus Anseris ГУСЍТѦ et reliqua

At verò Neutra non diminutiua vt БРЕМѦ Onus СТРЫМЍ Stapes ИМѦ Nomen ПЛЕМѦ Progenies Genitiuo formant БРЕМЕ́НѦ. ИМЕНѦ, СТРЫМЕ́НѦ, ПЛЕМЕ́НѦ, et cætera

Porrò Fæminina desinentia in Ѧ vt КУХНЍ Culina ЛА́ЗНЍ Balneum СТАЙНѦ Stabulum ВОЛОВНЍ Bouile et cæte non sunt huius declinationis, sed ad statim sequentem nimirum Quartam Fæminorum pâneant,

Neutra in ОЕ loco substantiuorum usurpata ut мостовое Telonium находное Inuentiuum торговое Licitatiuum et caetera similem usum habentia non sunt huius loci; sed more Adiectiuorum Neutrorum declinantur.

DECLINATIO QUARTA

Nomina terminata in Ь et А Faeminina sic declinantur

Numero Singulari.

Nomina: Ь сталь. А, лазна

Genitivo и, ста́ли chalybis;

Dativo и, ста́ли

Accusati ь, ста́ль, ю, ла́зню

Vocati, ь, сталь я лазня

Ablativo ею, сталею:

Numero Plurali.

Nomi и, стали . лазни, Balnea

Genit: ей сталей

Dati: емъ, ста́лемъ

Accus и, ста́ли

Voca: и, стали

Abla; ами, сталами & ахъ,

Exempla

пѣснь cantio вѣсть Rumor

приповѣсть prouerbium честь honor,

напасть *criminatio* слабость *debilitas*
кухнѧ *Culina* ѡвчарнѧ *Ovile*
пророкинѧ *Profetissa* господынѧ
Hospita

Ad hanc Declinationem pertinent Faeminina desinentia in ъ *vg* моцъ *Vis* ѡброжъ *Milles* речъ *Res* печъ *Fornax* тварь *Facies* потварь *Criminatio* мышъ *Mus* кокошъ *Gallina* роскошъ *Voluptas* стражъ *Custodia*

Venerabile nomen ма
рїѧ *ad hanc etiam declinationem spectat,*
Huc quoque referentur pluralia ista.
ѡчи *Oculi* уши *Aures et* дѣти

Pueri: quæ Nomina Singulari numero diversam petunt declinationem, Duo scilicet priora secundam posterius verò tertiam. Et hæc de Nominibus Substantivis dicta sufficiant.

DECLINATIO

Nominum Adiectiuorum est duplex

Prima est Masculinorum in ЫЙ vel ИЙ Secunda Fæmininorum in А vel АА Neutra autem in ОЕ more Masculinorum declinantur retentis Nominativo Accusativo et Vocativo: similibus: secundum illam Grammaticorum Regulam. Neutra tres Casus habent similes

Nominandi Accusandi et Vocandi: qua Regula Neutris etiam Substantivis competit

DECLINATIO

Masculinorũ

Numero Singula:

Nominativo	ый	небесный	Cælestis
Genitivo	ого,	небе́сного	
Dativo	ому,	небе́сному	
Accusati	ого,	небе́сного	
Vocativo	ый,	небе́сный	
Ablativo	ымъ,	небе́снымъ	

Numero, plurali,

Nomina,	ы̀й,	небесны̀й
Geniti.	ыхъ,	небе́сныхъ
Dati.	ымъ	небеснымъ
Accus	ый	небесны̀й

Vocativo ый, небесный,
Ablativo ыми, небесными,

DECLINATIO
Fæmininorum
Numero Singul:

Nomina,	ая,	Золотая
Geniti	ой,	Золотой
Dativo	ой,	Золотой
Accusa,	ую,	Золотую
Vocati:	ая,	Золотая
Ablati,	ою,	Золотою

Numero plurali Fæminina adinstar Mas-culinorum declinabis.

Nomina quoq; Neutra adinstar Mascu-linorum veriusq; numeri declinantur.

Discrimen inter Nominatiuum Singularem et pluralem Masculinorum : Item inter Genitiuum et Datiuum Singularem Fæmininorum petendum e ex litera И nunc Syllabicè nunc contractè prolata vide Commentarium de literis.

Obseruabis Adiectiua duarum terminationum vt breuis breue et vnius vt Fælix apud Sclauonos non reperiri sed tantum trium terminationum vt НЕБЕ́СНЫЙ, НЕБЕ́СНАѦ НЕБЕ́СНОЕ ad instar Bonus Bona, Bonum

Sunt aliqua Nomina Appellatiua desinentia in ЫЙ Masculina, et in АѦ vel А Fæminina. Item in Substantiua Neutra perpauca quæ ad instar Adiectiuorum declinantur vt КРАЙЧИЙ Scindens panem ad mensam Regiam ПОДСКАРБІЙ Subthesaurarius

ПИВНИЧИЙ *Cellarius* ЛОВЧИЙ *Venatorum praefectus* ЛЕСНИЧИЙ *Silvae Praefectus*, БУДОВНИЧИЙ *Aedilis*, БРАТОВА́Я *Fratris uxor* СЫНОВА́Я *Filij Uxor* МОСТОВОЕ *telonium* ТОРГОВОЕ *licitatium* НАЛЕ́ЗНОЕ *Inuentium et si quae alia usus recepit*

Adiectiua *à Proprijs et Appellatiuis Nominibus oriuntur. Masculina in* Ъ *Foeminina in* А *et Neutra in* О *ut sunt à* Стефанъ *Stephanus* Стефанов Стефанова, Стефа́ново *quasi Stephaneus - Stephanea Stephaneum: sic a* Воево́да *Palatinus,* Воево́динъ Воево́дина, Воево́дино *quasi Palatineus Palatinea Palatineum: Et haec*

Adiectiua sunt fere possessiua à Nominibus Proprijs et Appellatiuis descendentia quemadmodum ab ego Meus, a Tu, Tuus etc.

Porro Sacra lingua Sclauonica plerumque Adiectiua format in Ъ, ut БЛАЖЕ́НЪ Beatus ИЗБАВЛЕ́НЪ Redemptus. Format quoque in ЫЙ ut ИСТИННЫЙ verus СВѦТЫЙ et СВѦ Sanctus ПРОКЛѦТЫЙ et ПРОКЛѦ́ТЪ maledictus

Exempla

ВСЕМОГУ́ЧИЙ Omnipotens МИЛОСЕ́РДНЫЙ Misericors БОЖЕСКІЙ Diuinus ЗЕМЪСКІЙ Terrenus ПЕКЕ́ЛНЫЙ Infernalis ЖО́ЛТЫЙ Fuluus ЗЕЛЕ́НЫЙ Viridis ЧЕ́РНЫЙ niger et cetera

DE COMPARATIONE

Comparatio Sclauonis prout et Latinis est Duplex, scilicet Regularis et Irregularis.

Gradus Comparationis quoque Tres,

TYPUS COMPARATIONIS.

Posit: Mas: ый vel ний Comp: шый vel ший Sup: най–ший
Pos: Fœm: а, vel аа, Com: ша vel шаа, Sup: най—шаа,
Pos: Neu: ое, Comp: шое Superla: най—шое,

чарный, чарнейшій, найчарнешний
заџный џаџнейший, найџаџнешій
смачный смачнейшій найсмачнешій
бачный, бачнейшій, найбачнейший,

Obseruandum est Positiui desinentes in окій vt глубокій profundus шерокій latus высокій altus formant Comparatiuos глубшій, шершій вышшій

A Positiuo verò in лый plerumque descendit Comparatiuus dupliciter, сталый сталейшій, стáлшій stabilior трвалый durabilis ωспáлый Somnolentus

Superlatiuus tam in Comparatione Regulari quam Irregulari nascitur ex Comparatiuo praeposita sillaba най vt patet ex Typo superiore et exemplis allatis

Irregularium numerus correspondet Latinis vz:

добрый Bonus лепшій Melior

наилепшїй *Optimus* злый *Malus* горшїи *Peior* найгоршїи *Pessimus* [illegible] Великїй *Magnus* болшїи *Maior* най-болшїи *Maximus* малый *Paruus* мен-шїй *Minor* найменшїи *Minimus*,

DE CASIBVS Nominum Vagabundis.

Sclauonica Lingua

Casus quosdam habet Vagabundos: idest ad nullum ex Sex ordinarijs pertinentes: qui Casus cum per se solitarié nunquam in Oratione usum habeant, (quia videlicet neq voce neq significatione tenus perfecti essent) cum Præpositionibus istis при,

corám, vel penes НА supra В in positi
plenam sortiuntur significationem verbi gra
НАСѠБѢДИ In prandio ПРИ ПА́НАХЪ
coram Dnis. ПРИЛЮДЕХЪ coram hnibus
В̓ЖЕЛѢЗИ In Ferro В̓ ДНА̃, in diebq
Et hi Vagabundi Casus plerumq Singulariter
per И vel Е efferuntur vt В̓ЖЕЛЕЗИ
vel В̓ЖЕЛЕЗЕ, plurali autem numero
in vel desinunt vt patet supra.
Nota Vagabundorum Casuum in decli
nationibus Nominum Substantiuorum ad
locum Ablatiui crux ✠ apponitur.
Porro Nomina Adiectiua Vagabundis
carent, sed cum prædictis præpositionibus Abla-
tiuum Singularem (si sint Masculina) aut Da

tiuum Singularem (si fuerint Fœminina) componunt: Utrumq genus

DE PRONOMINIBUS

Ꙗ́ Ego Pronomen primæ personæ Numeri Singularis sic declinatur.

Nominatiuo Ꙗ́ Ego
Genitiuo caret
Datiuo мнѣ, мне
Accusatiuo мене мне, мѧ
Vocatiuo caret
Ablatiuo мнóю

Numero Plurali

Nominatiuo мы Nos

Genitiuo нáсъ Nostrum

Datiuo нáмъ Nobis

Accusa. нáсъ

Vocati caret, ,

Ablati: нами

Ты Tu Pronomen Numero Singulari
sic declinatur

Nominatiuo Ты, Tu,

Genitiuo

Datiuo тобѣ, тобе

Accusa. тебе, тя

Vocatiuo ты ,

Ablatiuo тобою

Numero Plurali

Nominatiuo Вы, Vos.

Genitivo васъ

Dativo вамъ

Accusa васъ

Vocativo вы

Ablativo вами.

Sui Pronomen in utroq; Numero similiter declinatur: caretq; Nominativo et Genitivo et Ablativo

Dativo собѣ. собе

Accusa себе

Ablativo собою

Pronomina Possessiva

à Primitivis Superioribus derivata itemq; alia plurima (quorum hii Nominativos et Genitivos tantum subiunximus)

more Adiectiuorum declinabis

Nominatiuo	мой meus	моя	мое
Genitiuo	моего	моей	моего
Nominatiuo	твой Tuus	твоя	твое
Genitiuo	твоего	твоей	твоего
Nominati	свой Suus	своя	свое
Genitiuo	своего	своей	своего,
Nomina	нашъ, нашый,	наша,	нашое,
Genitiuo	нашого,	нашой,	нашого
Nomin	вашъ вашый	ваша	вашое
Geni	вашого	вашой	вашого
Nomin	той hic	тоя	тое
Genitiuo	того	той	того

Nominativo ѡ҆́нъ et ѡ҆́ный, ѡ҆́наѧ : ѡ҆́ное,
Genitivo ѡ҆́ного. ѡ҆́ной. ѡ҆́ного.
Quod etiam aliter sic per sua genera declinatur

Nominativo ѡ҆́нъ, ѡ҆́на, ѡ҆́на
Genitivo о҆́ного, о҆́ной, о҆́но,
Dativo о҆́номꙋ, о҆́ной, о҆́номꙋ,
Accusat о҆́ного, о҆́нꙋю о҆́ного
Vocativo caret
Ablativo о҆́нымъ о҆́ною, о҆́нымъ

Numero Plurali

Nominativo, ѡ҆́ный
Genitivo, ѡ҆́ныхъ
Dativo, ѡ҆́нымъ
Accusa, ѡ҆́ный et ѡ҆́ныхъ
Vocativo, caret
Ablativo, ѡ҆́ными

Nomina	вѣбъ iste	самъ ipse	сей hicce
Genitivo	вѣбого	самого,	сего
Dativo	вѣбому	самому	сему
Accusa	вѣбого	самого	сего
Vocativo	caret		
Ablativo	вѣбымъ	самымъ,	симъ

Pluraliter

Nomi	вѣбыи	самыи,	сии
Geni	вѣбыхъ	самыхъ	сихъ
Dati	вѣбымъ	самымъ	симъ
Accu	вѣбыхъ	самыхъ	сихъ
Vocati	caret		
Ablat	вѣбыми,	самыми,	сими;

Et si quæ reliqua ad Pronominum deriva torum numerum accommodata reperiuntur, simili modo declinabis.

PRONOMINA

RELATIVA

INTERROGATIVA

Et Infinita

Nominativo Которын quis qui котора, которої

Nominativo Кто quis quid хто quis quid што, що

Genitivo кого чого.

Dativo кому.

Accusa кого, чого

Vocativo caret

Ablativo ким, чим

Iакій Qualis такій Talis якій колве

Qualiscunq каждый Omnis жадє, Nemo

ктóсь et хтóсь Aliquis штóсь et
цóсь Aliquid нѣ́ктось et нѣ́-
тось Nonnullus vel Non nemo et este:
adinstar кто et хто declinantur retenta semper
invariabiliter syllaba сь.

Obseruándum Deriuatio
Pronominum facundior est Sclauonis quam La-
tinis. Latini etenim saltem a Primitiuis
Pronominibus deriuant ista Possessiua vt
ab Ego Meus à Tu Tuus, à Sui Suus
Sclauoni verò ab istis vltra adhuc alia dedu-
cunt Possessiua vt a свой suus свóйскій
quasi Suanus à твóй Tuus твойскій qua-
si Tuanus assimiliter à мой, мойскій
quasi meanus à нáшъ, нáскій nostras
et si qua alia deriuentur.

DECLINATIO

nominis ѡ҆ба́дꙍа

Nomin ѡ҆ба́дꙍа ѻ҆бе́дꙍѣ ѻ҆бо́е
Geniti ѡ҆бꙋ̀ ѻ҆бꙋ́дꙍꙋ́хъ
Dati ѻ҆бꙋ́мъ ѻ҆бꙋ́дꙍꙋ ѻ҆бе́ма
Accus ѻ҆бꙋ́дꙍꙋ́хъ *Ambos*
Vocati caret
Ablati ѻ҆бе́ма

De Compositione variatione ac deriuatione Nominum

Composita добродѣ́телство *Beneficentia* кривоприся́жство *Peieratio* златоѹ́стый

Chrysostomus въ тропогіи ventiges красо

моца Ornatiloquens красомовство Ornati=

loquentia чарнокнижник Magus чарнокниж

ство. Magia Богословъ Theologus

Богословна Theologia, et caetera

Variatio Declinationis

Чловекъ homo numero plurali habet:

люди homines 4tae declinationis рокъ

Annus Numero plurali лѣта anni

3tia declinationis ad instar Diminutivorum

Singularia tantum млеко

lac макъ papaver пшеница tri

ticum et similia quae ponderantur

Collectiva посполство

populus стадо grex птаство aves,

гулта́йство Turba Nebulonum
рыцерство Heroes жолне́рство
Militia

Pluralia tántum

уста ora
ви́лы sulcus крести́ны baptisma
родины natalitia имени́ны nominalia

Deriuatio Nóminum

Deriuata a Nominibus prop-
rÿs Personarum федоръ Theodorus
федоро́вичъ Theodorides федоро́вна
Filia Theodori ива́нъ Johannes ива́но
вичъ Johannides ивановна Filia Johannis
Deriuata ab Appellatiuis offi-
cium aliquod significantibus воево́да,

Palatinus воєводичъ Palatini Filius воєводѧнка, Filia Palatini воєводи наѧ Uxor Palatini Староста Capitaneus Старостинаѧ Uxor Capitanei Старостичъ Filius Capitanei Старостѧнка Filia Capitanei

Â Proprijs Urbium vt à

Краковъ Cracovia Краковѧнинъ et Краковчикъ Incola Cracoviensis-

Краковѧнка de Fœmina dicitur

Sic Римъ Roma Римѧнинъ Romanus

Римѧнка de Fœmina

A Provincijs Слонско

Syllesia Слензакъ Syllesita

Сленяжачка Fœmina in Syllesia nata
Немецъ Germanus Немкиня Germana
Моравецъ Moravus Моравка Moraua
Мосвка Moscouia Москвитинъ Moscouita. Московка Fœmina Mosconita

À Materialibus Злото

Aurum Злотникъ се Золотаръ Auri faber. Муръ Murus Мураръ Murarius
Горнецъ се горщокъ: ola гончаръ Figulus Возъ currus Возница Auriga

Deriuata per diminutionem

: малый paruus малюхный paruulus малюсенкій Minutior малюсенечкій, малюсенеченкій etc.
Similr Камень. lapis Камыкъ lapillus

КАМЫЧОКЪ lapillus ЗБАНЪ Ampho ra: ЗБАНОКЪ Amphorula ЗБАНОЧОКЪ etc.

DE GENERIBUS NOMINUM

Nomina desinentia in Ъ

Й contractum et Ь Masculina sunto ut ПАНЪ Dominus ОРАЧЪ Arator ПРОРОКЪ Propheta ЗАЦНЫЙ Celebris ДУНАЙ Danubius ГУЛТАЙ Nebulo ДЕНЬ Dies ПЕНЬ Truncus КАМЕНЬ lapis.

Excipiuntur ista Fœminina РЕЧЪ Res ПЕЧЪ Fornax СЕЧЪ cædes et cætera sub Declinatione prima enumerata

Item Fœminina in Ь ut ПѢСНЬ cantilena ВѢСТЬ Rumor et reliqua sub Declinatione ter

tia contenta superius: Præcipuè verò Nomina qualitatem Corporis vel animi significantia qualia sunt plurima vz. БОЛЕСТЬ Dolor МУДРОСТЬ Sapientia ГОРКО Amaritudo СЛОДКОСТЬ Dulcedo МИЛО Amor ВДЯЧНОСТЬ Placiditas.

2 Desinentia in A Feminina st vt ПАННА et ДЕВКА et ДЕВИЦА Virgo : МАННА Manna ВОДА Aqua

Excipies Appellativa Masculina ВОЕВОДА Palatinus МОНАРХА Monarcha ПАТРІАРХА Patriarcha et cætera

Exeuntia in О, Е et Ѧ Neutrorum partes sequuntur vt БОЖЕСТВО

Diuinitas МНОЗСТВО Multitudo ПОСПОЛСТВО Populus ВШЕТЕЧЕН=
СТВО Adulterium БЕЗПЕЧЕНСТВО
Alacritas. ЦВИЧЕНЕ Exercitium
ПИСАНЕ Scriptio ЗБАВЕНЕ Redemptio
Porro Desinentia in А si fuerint Dimi
nutiua Neutris adscripulantur ut ДИТА
Infans ТЕЛА Vitulus КОЗЛА Hædulus
ПАХОЛА Ephebus ГУСА Anseris pullus,
Et si non fuerint Diminutiua Fœmininam
sequuntur sortem СТАЙНА Sta
bulum ѠВЧАРНА Ouile КУХНА
Culina ЛАЗНА Balneum etc.
Et hæc de Nominibus
dixisse sufficiat

DE CONIVGATIONIBVS VERBORVM

CONIVGATIO PRIMA

Omne Verbum Sclauonicum Præterita tempora siue sint perfecta siue plusquam perfecta secundum Personarum vel rerum diuersa genera diuersimode format

Verba Primæ Coniugationis habent primam personã desinentem in vocalem quã alia vocalis præcedit. ex gra

кую cudo малюю Pingo, etc:

Indicatiui modi tempus Præsẽs

Per omnia Genera uniformiter.

Singulariter

Ego Я, кую cudo

Tu, Ты, куешъ cudis

Ille, Онъ, куетъ cudit

Pluraliter

Nos Мы, куемъ cudimus

Vos Вы, куете cuditis

Illi Они, куютъ cudunt

Præteritum Imperfectum, Perfectum et Plusquam Perfectum difformiter.

Singulariter

	ковáлемъ	Ego Fœmina cudi
Masculinè	ковáлесь	
	ковáлъ	
	ковáламъ	Ego Masculus cudi
Fœmininè	ковáлась	
	ковáла	
	ковáломъ	Ego Animal cudi
Neutraliter	ковáлось	
	ковáло	

Pluraliter uniformiter

ковáлисмы	cudimus
ковáлисте	
ковáли	

Indicatiui Futurum per omnia genera uniforme componiturq; ex Futuro verbi Sum et infinitiuo alterius verbi. Singulariter,

Ego Ѧ̈ бꙋ́доу ковáти cudam
Tu ты бꙋ́дешъ ковáти
On ѡ̈нъ. бꙋ́деть ковáти

Pluraliter

Nos мы бꙋ́демъ ковáти cudemus,
Vos вы бꙋ́дете ковáти
Illi ѡ̈ни бꙋ́дꙋть ковáти

Alij aliter hoc idem Futurum efferunt componendo Praeteritum alicuius verbi cum Futuro Verbi Substantiui sic Singula:

бꙋ́дꙋ, ковáлъ
бꙋ́дешъ, ковáлъ
бꙋ́деть, ковáлъ

Pluraliter

бꙋдемъ ковали
бꙋдете ковали
бꙋдꙋть ковали,

Præter hanc tamen formandi Futura Tempora normam, unum quodq; verbum habet peculiare Futurum simpliciter sonans, vg

сıкꙋю Cudam
сıкꙋешъ
сıкꙋеть Et reliqua ad instar Indicatiui Præsentis inflectendo

Imperatiuus per omnia genera uniformis manet desinitq; in vocalem и contractam paucissimis exceptis

кꙋи cude
нехаи кꙋе vel кꙋеть cudat.

кꙋймы

кꙋйте

нехай кꙋють

Optatiui Præsens Imperfec: Perfectum et Plusquam perfectum difformiter

Singulariter

ѡ vel		бымъ ковалъ
бодай	*Mas.*	бысь ковалъ
Vtinam		бы ковалъ
		бымъ ковала
	Fe.	бысь ковала
		бы ковала
		бымъ ковало
	Neu:	бысь ковало
		бы ковало

Numero Plurali *vel ut supra*

ѡ бысмы ковали

vel Бодай utinam — бы́сте кова́ли

бы кова́ли

Praeteritum plusquam perfectum differ:

бы́мъ бы́лъ кова́лъ

M: бы́сь бы́лъ кова́лъ

бы бы́лъ кова́лъ

ѿ vel Бодай F: бы́мъ бы́ла кова́ла

бы́сь бы́ла кова́ла

бы́ бы́ла кова́ла

бы́мъ бы́ло кова́ло

N: бы́сь бы́ло кова́ло

бы́ бы́ло кова́ло

Pluraliter uniformiter

бы́смы бы́ли кова́ли

ѿ vel Бодай utinam — бы́сте бы́ли кова́ли

бы бы́ли кова́ли

Hoc Tempus compositum est ex Præterito verbi Sum et verbo proprio КОВАЛЪ Particula autem БЫМЪ si, pro ratione personarum et numeri variatur ut patet

Subiunctiuus Modus per omnia similis est Optatiuo solum loco præpositiui БОДАЙ ponendum est ІКГДЫ cum : Præsens autem et Futurum assumuntur ab Indicatiuo præposita prædicta particula ІКГДЫ

Infinitiui Præsens

КОВАТИИ vel КОВА́ТЬ cudere

Gerundium Primum

КОВА́НА cudendum

Ex hoc Gerundio multa deriuantur: et in primis Præteritum Passiuum facile nascitur si А finale mutetur in sillabam ЫЙ, АА, ОЕ, КОВАНЫЙ cusus

КОВА́НАЯ cusa КОВА́НОЕ cusum

Ex eodem quoque Gerundio nascitur Nomen substantivum Neutrum verbale si loco Я ponatur Е. vt КОВА́НЕ cusio et sic de caeteris

Gerundium Secundum

КꙊЮЧИ cudendo;

Hoc posterius Gerundium nascitur ex prima Persona Indicativi numeri Singul: addita sillaba — ЧИ vt КꙊЮ; КꙊЮ=ЧИ.

Participium trium terminationum oritur quoque ex Gerundio posteriore vg. КꙊЮЧІЙ cudens КꙊЮЧАЯ cudens КꙊЮЧОЕ cudens instar Graecorum ὁ τύπτων ἡ τύπτουσα τὸ τύπτον;

Imperativus derivatur in vtraque

Coniugatione ex Secunda persona præsentis Indicatiui muta syllaba ЕШЪ in Й contractum vel НШЪ in Ӣ sillabicum.

Prima igitur Coniugationis Imperatiui per Й contractum effermatur vt КѸЮ cudo КѸЙ cude:

Secunda autem per Ӣ sillabicum vt ПИШѸ scribo ПИШИ scribe,: Ratio est quia prima persona Indicatiui primæ Coniugationis desinit in vocalem præceden te alia vocali; Prima verò secundæ Coniugationis persona terminatur in vocalem præcedente Consona. Et propter hanc Imperatiuorum primarumque Indicatiui Singularis numeri personarum differentiam Prima Coniugatio a secunda discrepat.

CONIVGATIO SECVNDA

Secundæ Coniugationis verba habent primam Indicatiui personam exeuntem in vocalem præceden te consona ut пишꙋ́ scribo варꙋ coquo

Indicatiui Præsens unifor:

Numero Singulari

Ꙗ̑, варꙋ Coquo

Ты, ва́ришъ

ѡ҃нъ, варитъ

Numero Plurali

мы ва́римъ

вы варите

о́ни, варя́ть

Praeteritum imperf: perfec: et Plusquam perfectum per omnia gra: differ:

вари́лемъ

Masc: вари́лесь

вари́лъ

вари́ламъ

Fa вари́лась

вари́ла

вари́ломъ

Neu: вари́лось

вари́ло

Pluraliter uniformiter

варилисмы

варилисте

варили

Futurum Indicatiui siue composi tum siue simplex uniforme est

Numero Singulari

буду варити Coquam

будешъ варити

будеть варити

Numero Plurali

будемъ варити

будете варити

будуть варити

Imperatiui : tempus praesens

вари coque нехай вари coquat

Pluraliter.

варѣмо *coquamus*

варѣте

нехай варѧть

Optatiui Modi Præsens, imperfec:

Perfec: ~~[illegible]~~ *: difformiter*

бымъ варилъ

Masc: бысь варилъ

бы варилъ

ѡ vel бодай *Utinam* — бымъ варила

Fæ бымъ варила

бы варила

бымъ варило

Neut: бы варило

бы варило

Præteritum plusquam perfectũ difformiter

бымъ былъ варилъ

Masc. бысь былъ варилъ

бы былъ варилъ

бымъ была варила

Fæ. бысь была варила

бы была варила

ѿ вел бодан vtinam

бымъ было варило

Neu. бысь было варило

бы было варило

Plurali: uniformiter

бысмы были варили

бысте были варили

бы были варили

Coniunctiuus similis est Optatiuo: Præ
sens autem et Futurum mutuatur ab
Indicatiuo: Particula præpositi
ua Coniunctiui est КГДЫ cum

Infinitiui Præsens

ВАРИ́ТИ vel ВАРИ́ТЬ Coquere,

Gerundium Primum

ВАРЕ́НА coquendum

Et ab hoc Gerundio deriuanda
de quo in priori Coniugatione dictum

Gerundium Secundum

ВА́РАЧИ coquendo

Participium trium terminationum
ex posteriori Gerundio natum,

ВАРАЧИЙ Coquens ВАРА́ЧАЯ ВАРАЧОЕ

Coniectura ex præteri

to de Infinitiuo et vice versa.

Quorum Infinitiuus desinit in áти Præteritum terminabitur in áлемъ vel e diuerso, vt ковáти ковáлемъ писáти, писáлемъ, scripsi

Quorum verò Infinitiuus terminatur in ити Præteritum exibit in и́лемъ vt вари́ти, вари́лесм чини́ти, чини́лемъ

Sed in Anomalis hæc Coniectura non valet vt si verba и̂дꙋ Præteritum sit шóлемъ vel шéдлемъ Infiniti: и́ти̂, vel sic бры́дꙋ transeo aquam

брꙋ́лемъ брылемъ Si veró veniat a брожꙋ habet Præteritum бро́дилемъ Infini: бродити

Imperatiuus itidem in nonnullis perpaucis in ь vel ъ formatur vt мажꙋ Maculo мажъ Macula смажꙋ Torreo сма́жъ Torre, ла́жꙋ Repo ла́зь Repe сежꙋ Sedeo сѧ́дь Sede et cætera

De Verbis Passiuis

Passiua eodem modo vt Actiua Coniugantur tantum addita syllaba сѧ quæ per omnes Personas et numeros invariabilis manet vg умыва́юсѧ

lauor vel lauome **умывáешъся**
lauaris **умывáетъся** lauatur
Caeterùm quòd spectat ad mutatiònem
Consonantium in Secunda Indicatiui
Singularis numeri occurrentem; Conge
ries verborum huius rei ergo facta maxi
mo erit adiumento :

CONIVGATIO
Linguæ Sacræ

Indicatiui Præsens uniform.
Singulariter

áзъ Ego **глаго́лю́** Dico,
ты Tu **глаго́леши**
о́нъ ille **глаго́летъ**

Dualiter

мы глаголевѣ *Nos duo loquimur*

вы глаголета

Tertia caret

Pluraliter

мы глаго́лемъ

вы глаголете

ѡни · глаго́лютъ

Præteritum imperfectum Perfectum et plusquam perfectum: difformiter, prima et tertia persona indifferente

азъ, глаго́лахъ

глаголáлъ єси

ты, глаголáла єси

ѿнъ, ѡна, ѿно, глаго́ла

Dualiter

мы глаголаховѣ

вы глаголаста

Tertia caret

Pluraliter

глаголахомъ

глаголасте

глаголаша vel глаголахꙋ

Futurum Dupplex Primum ex Futuro verbi sum et infinitivo proprij scilicet глаголю compositum Secundum vero Futurum cum præpositione compositum quod etiam lingua populari commune est

Futurum Primum

бꙋдꙋ глаголати

бꙋдеши глаголати
бꙋде глаголати
Dualiter,
бꙋдевѣ глаголати
бꙋдета глаголати
Tertia caret,
Pluraliter
бꙋдемъ глаголати
бꙋдете глаголати
бꙋдꙋть глаголати
Futurum Secundum
Singulariter
воꙁглаголю Dicam
возглаголеши dices
воꙁглаголеть dicet

Dualiter

возглаголевѣ Nos duo dicemus

возглаго́лета

Tertia caret

Pluraliter

возглаго́лемъ

возглаголете

возглаго́лютъ

Imperatiui Praesens

Singulariter

глаголи vel да глаго́леши dic

да глаго́летъ dicat

Pluraliter

глаголѣмъ vel да глаго́лем Dicamus

глаго́лѣте vel да глаго́лете Dicite

да глаго́лютъ dicant

Optatiuus idem cum Indicati=
uo tantum præpositis particulis ДА in
præsenti, et ДАБЫ in Præterito per
fecto plusquam perfecto et Futuro

Tempus Præsens

ДА ГЛАГОЛЮ

ДА ГЛАГОЛЕШИ etcætera.

Præteritum imperfectum, Perfectum et
Plusquam perfectum

ДАБЫ АЩЕБЫ ГЛАГОЛАХЪ etc.

Subiunctiuus per omnia similis Opta
tiuo, tantum addita particula КОГДА
quod significat cum

Infinitiui Præsens

ГЛАГОЛА́ТИ

Gerundium глаго́люще dicendo

Participium trium termina:

глаго́лющїй

глаго́лющаѧ Dicens

глаголющое

Ab Infinitiuo si dematur sillaba ти et loco eius addatur alia нне́ erit глаго́ла́нне́ dictio:

Si verò addatur ный, наѧ, ное, præteritum participium passiuum consurget глагола́мый, глагола́наѧ, глаго ла́мое dictus dicta, dictum,

Obseruandum verò est de secunda Indicatiui Persona: Præteriti prima: et infinitiui terminatione: quod hæc varientur ~~duplici~~ ~~ter~~, penes vocalium diuersam ante vltimas sillabas

collocationem vt глаголеши, Dicis

крестиши baptisas глаголахъ dixi

крестихъ baptisaui глаголати

Dicere крестити baptisare etc:

CONIVGATIO

Verbi Substantiui

Indicatiui Tempus præsens per omnia genera uniformiter,

Singulariter

иа естемъ *Ego sum*

ты, естесь

онъ есть

Pluraliter

мы естесмы, *Nos sumus*

вы єстєстє

ѡни сꙋть

Præteritum Imperfectum Perfectum et Plusquamperfectum differmiter

былємъ. Fui Masculus

былєсь,

былъ,

былямъ, Fui Fœmina

былясь

была

быломъ. Fui animal

былось,

было.

Pluraliter uniformiter

былисмы,

былистє,

были.

Futurum Indicativi uniformiter

Singulariter

бꙋ́дꙋ Ero

бꙋ́дешъ eris

бꙋ́деть erit

Pluraliter uniformiter

бꙋ́демъ

бꙋ́дете

бꙋ́дꙋть

Imperativi praesens et Futurum unif:

Singulariter

бꙋдь Sis

нехай бꙋдеть. sit

Pluraliter:

бꙋдмы Simus

бꙋдте *sitis*

нехай бꙋдꙋть *sint.*

Optativi Praesens Imperfectum Perfectum plusquamperfectum et Futurum difformiter: Singulariter

бымъ былъ *utinam fuissem,*

бысь былъ

бы былъ

W vel Bodaj s. utinam

бымъ была

бысь была

бы была

бымъ было

бысь было

бы было

Pluraliter uniformiter,

БЫЛИСМЫ Fuimus

БЫЛИСТЕ

БЫЛИ,

Coniunctiui Præsens Imperfe: et Futurum ab Indicatiuo mutuatur. cætera verò communia habet cum Optatiuo: præposita particula ІЄГДЫ; cum

Infinitiui præsens:

БЫТИ vel БЫТЬ esse

Gerundium

БѸДѸЧИ quasi essendo

Participium trium terminationum

БѸДѸЧІЙ, БѸДѸЧАѦ, БѸДѸЧОЄ quasi essens

Verbum Anomalum

Indicatiui modi Tempus Præsens

Singulariter unifor:

Comedo, ѣмъ, еси, ѣсть

Pluraliter

ѣмы ѣсте ѣдять

Præteritum perfectum et plusquamper-fectum difformiter

ѣ́лемъ, ѣ́лесь, ѣ́лъ, *Masc*

ѣламъ, ѣ́лась. ѣ́ла, *Fæ*

ѣ́ломъ, ѣ́лось, ѣ́ло, *Neutr:*

Pluraliter uniformiter

ѣ́лисмы, ѣ́листе, ѣ́ли

Imperatiui Præsens uniform:

ѣжъ *comede* нехай *comedat*

Pluraliter

ѣжмы, ѣжте, нехаиѣдѧ,

Optatiuus et Coniunctiuus ad in star superiorum formantur

Infinitiui Praesens

ѣсти vel ѣсть comedere

Gerundium

ѣдачи comedendo.

Participium trium terminationum

ѣдачий, ѣдачаѧ, ѣдачое. Comedens.

CONGERIES

Verborum variam terminationem haben tium

Аю secundam personam facit ешъ

Praeteritum алемъ Infinitivus ати, Ge-
rundium ана ut спеваю canto, спева-
ешъ спевалемъ, спевати, спевана,
Futurum et Participium per Regulam
communem (de qua in Coniugationibus actum)
formantur :

Excipies Praeterita Verborum istorum
драю scindo лаю Arguo: драалемъ
лагалемъ Futurum in his praeter com
munem formandi futura modum simplex ad
hibetur, удрою, scindam Secunda
Futuri persona удроншъ scindes, по-
лаю arguam Ѕда Futuri полаешъ.
Porrò умираю habet praeteritum умар-
лемъ Infinitivus умрети Gerundium
умирана Futurum умаръ Ѕда Fu:

turi умрешь, употаю, sedo, pre
teritum dic употилемъ: осветаю
illumino освѣтилемъ, et освечалемъ
звичаю praeteritum звичайлемъ:
assuefeci залецаю, commendo, зале
цилемъ et залецалемъ: Futurum
et Participium formantur secundum Regu-
lam communem

АЮ Secunda persona in ешъ.
Praeteritum perfectum in илемъ, et
алемъ Infinitiuus ити vel ати,
Gerundium ена et ана ut позволяю,
позволяешъ, позволилемъ et позво
лялемъ hoc tamen secundum magis praete
ritum imperfectum vel plusquam perfectum
videtur: позволяти concedere, поз

волена : Futurum позволю, cu- ius 2da позволишь : Participium fit co muniter,

НЮ et ЫЮ Secundam facit ешь, Prae teritum илемь vel ылемь Infinitivo ити vel ыти Gerundium ита, vel ыта ut шию sarcio, шиешь, ши лемь, шити, шита sic biio, glorie vo выю, ululo пию, bibo выю verbero [illegible]выю, calo :

Excipe ллию, vel ллею glutino cuius secunda persona ллешь, in terminatio ne praeteriti conveniet Gerundium ллене на vel ллеена : Лию autem prae teritum format лиалемь fudi, Infiniti- uum лиати Gerundium лиана :

Ast Composita проливаю profundo,
выливаю effundo заливаю affundo etc.
dupliciter præteritum formant, пролива-
лемъ et проліялемъ etc. Futura
horum вылію effundam пролію, за-
лію Formantur etiam comniter,

ОЮ Secunda оишь Præteritum
оилемъ Infinitiuus оити Gerund
оена vt гою sano гоишь, гоилемъ
гоити, гоена sic крою, Duplico
трою triplico, ною quieto строю, or-
dino: Futurum tamen istorum præ-
ter communem formandi modum cum præposi-
tionibus effertur узгою sanabo, упою
quietabo настрою. Participium pro communi,

Excipiuntur стою ли стоялемъ, стояти, стояна item пою canto secundam faciens поешъ, praeteritum пѣлемъ Infini: пѣти Gerundio potius caret Item боюся timeo secundam habet бонися praeteritum боялемъся Infinitivo боятися Futurum et Participium formantur communiter,

Ую et юю secunda ешъ Praeteritum овалемъ Infini: овати Gerund: ована ut милую amo, милуешъ, миловалемъ, миловати, милована sic бою bello боешъ боевалемъ боевати, боевана etc

ѢЮ secunda ешь præteritum ѣлемь
Infinitivo ѣти Gerundium ѣна ut
мрьѣю languesco, мрьѣешь, мрьѣлемь
мрьѣти, мрьѣна Similiter formant
совѣю ululam moribus efformo моло
дѣю, iuvenesco тврьдѣю duresco, мла
дѣю mollesco голубѣю columbesco, ша
лѣю, insolesco etc.
Excipe сѣю semino вѣю ventilo, хотѣю
agito дѣю facio, Quorum præterita,
вѣалемь, сѣалемь хотѣалемь, дѣ-
алемь Infini дѣяти сѣяти etc.
Gerundia дѣяна сѣяна etc.
Futura et Participia sem Regulam com
БУ secunda бешь Præteritum балемь,

Infinitivo бти vel сти Gerundium
бена ut гребꙋ fodio гребешь греблем
гребти vel грести гребена: Sic
Щибꙋ deplumo: Futurum et Parti comm.
Щибꙋ tamen habet ωщибꙋ deplumabo,

КȢ secunda тешь mutata н in т
Praeteritum нлемь Infinitum omissa
media syllaba нꙋ format in ти Gerund.
тена ut Сенꙋ seco, сетешь, сенлем
сети Сетена: At vero ренꙋ
potius futurum quam praesens sonare vi
detur ut ренꙋ слово, dicam verbum:
ita usus obtinuit; usurpatur nonunquam
pro praesenti si significet idem quod (inquam)
ut тамь ренꙋ читалъ, Ego, inquam legi)

Futurum et Participium per Regulam com̃,
пенȣ tamen et сенȣ Futurum formant —
зпенъ ascabo, зсенȣ, vel посенъ secabo
ЛЮ et НЮ secunda нишъ Praeterita
илемъ Infinit: нтк Gerund: ена уз'
смолю picc illino смолншъ смолилемъ, смо
литк смолена. Sic чернꙋ denigro звонꙋ
pulso голю rado, болю malo etc. Futurum
fit per Regulam communem: Participium quoq;
fit com̃i sed mutata prima persona vocali termi
natiua ю in А ut смолю. смолатик ex
любꙋлю tamen amo, et бонтплю dubito,
Participium formant любатик бонтпа
тик, ex quo facili Gerundium secundum co
noscitur ex Gerundio namq; secundo ortum du-
cunt Participia, de quo dictum in Conjugationibus

Excipies ista verba шлю mitto, здашлешь et стелю, sterno стелешь, quæ Præteritum, Infini: et Gerund: eodem modo formant ut слалемъ misi et stravi слати mittere et sternere слана mittendum et sternendum: horum itaq[ue] duorum verborum ex casu ipsis adiecto differentia petenda est. Si enim dicas слалемъ, vel слати по- стелю, подушки, поврвъ etc: idest sternere lectum, pulvinaria etc: pertinebit ad sterno: si verò dicatur слалемъ vel слати те лагзника, хлопца, etc idest mittere ser uum puerum pertinebit ad mitto; Mittimus enim servos, sternimus autem tapetia vel quid simile: Futura horum verborum diffe rentiam eandem inculcant пошлю, enim

significat mittan, постелю vero ster
ram : зовлю vel зовю, grana vostro
colligo : de quibus dictum præteritum format
зовалемв, : нолю pungo нолемв
et половолемв, мелю molo, мололемв,
полю, eradico, пололемв : Futurum
et Participium communiter fiunt,
ШУ secunda сишв Præteritum си-
лемв Infini : сити Gerundium шена
Participium сайн vt прошв rogo про
сишв, просилемв, просити, проше
на, просайн : sic вишв pendeo голошв
declaro ношв fero пражв rubefacio
Cæterum hæc sequentia грешв pecco,
страшв terrefacio смешв risum provoco
порошв pulvere aliquid aspergo, ворошв tango

et nonulla perpauca ш consonantem in 2da persona ac in reliquis retinent, ut смешу смешишъ, смешилемъ, смешити смешена, смешати себе. Futurum per communem nascitur Regulam.

Porro брешъ lacero 2dam habet брешешъ præteritum брехалемъ. Infini. брехати Gerund. 1: брехана, 2: Gerund: брешвенъ; At verò пришъ elicio пришешъ, præt: пресалемъ Inf: пресати, Ger 1: пресана, Ger: 2: пришвенъ: similiter пишъ. scribo, Слишъ verò 2dam habet Слишишъ audis Præteri. Слишалемъ et слихалемъ Infinitivum Слишати et слихати: Futurum et Particip: ex Regula com

ГУ secunda жешь amisso г; Præte-
ritum recepto iterum г, глемъ, Infinitiv:
гти vel чи, Gerundium, i: exulante г:
жена ut Стригу, tondeo Стрижешь
Стриглемъ, стригти, et Стригчи
vel стричи : sic могу possum стере,
гу custodio etc. Rara tamen est hæc ver
borum terminatio.

Excipies жегу curro cuius 2da жежешь
præteritum жеглемъ et жежалемъ, in aliis
adhæret principali. Futura et Partici
pia oriuntur per Regulam communem

ДУ secunda дешь præte: длемъ,
Infini sublato д: сти Gerund: i: дена
ut кладу pono кладешь, кладлемъ,

пла́сти, пладе́на sic бодꙋ pungo,

ведꙋ duco прадꙋ neo, &c.

Excipiuntur е́дꙋ vel идꙋ proficiscor

идꙋ eo Quorum præterita, ехалемъ pro-

fectus sum Infini е́хати, Gerundium:1:

е́хана : ишолемъ vel шедлемъ im

ити ire идена eundum :

Horum omnium Futura præter Regulam

communem etiam cum præpositionibus. simpli-

citer efferuntur ut пологꙋ ponam поведꙋ

ducam, поидꙋ ibo, пое́дꙋ proficiscar

Жꙋ secunda дишъ, præte: дилемъ

Infini: ди́ти Gerund:1: жена Gerund:2:

дати ut важꙋ incuso adnixas вадн̃

вадилемъ: вадити, важена: ва-

згачи sic вођу duco смерђу sordeo пађу thurifico глађу polio блуђу erro рађу Consulo aliquem рођу pario хлођу frigefacio. Futurum cum praepositionibus componunt simplex ut звађу, повађу, порођу, порађу.

Quorundam secunda зишь Praeteri: зилемь Infini: зити, Gerund: ђена: Participium згачи ut лађу repo лазишь, лазилемь, лазити, лађена, лазгачи, sic вођу veсито, пађу desinuo, рађу laedo, Observa пађу multiplicem habere significationem significat enim, destruo, et habet praeteri: пазилемь, Infinit: пазити, Gerund: 1, пађена, Gerundium

secundum пазгати,, significat etiam thurifico, significat tandem, narro: et tunc secundam format пажешь, praeter: пазалемь, Infini: пазати, Gerund, 1: пазана, Gerund: 2: пажьти,

Quaedam item secundam formant жишь praeteritum variant: ista enim пражу asso смажу torreo важу pondero, ижу circumeo, praeteritum formant жилє Infini: жити Gerund: жена Gerund: 2d: жати ut пражу, пражишь, пра-жилемь, пражити, пражати

Et vero ista держу teneo, лежу iaceo дрижу tremo praeter: жалемь, Infinitu: жати : Ger: 1: жана: Gerund: 2dum

вачи: ut держꙋ, держишь, держвалемь
держвати, держкана, держвачи: etc.
Futurum et Participium ex Regula comm:

Зꙋ Secunda зешь Praeterit: злемь
Infinitiu: зти Gerund: 1, зена ut лѣзꙋ
repo лѣзешь, лѣзлемь, лѣзти, лѣзена
лѣзвчи sic грызꙋ mando, mandis: везꙋ,
veho Futurum et Participium sunt comm:
Futura tamen simplicia usitatiora sunt, ut
полѣзꙋ repam, повезꙋ veham, згрызꙋ,
mandam etc.

Нꙋ Secunda нешь praeteritum нꙋлемь
Infini нꙋти Gerund: 1, нена Gerun 2:
нꙋчи, ut плинꙋ no, плинешь пли
нꙋлемь, плинꙋти, плинена, –

плкинѹчи : ѕiс ꙁнѹ inclino, слкинѹ sum celebris ꙁршинѹ transeo aquam, прахнѹ, desidero etc:

Excipies ꙁнѹ meto præteri: ꙁалемъ infini ꙁатти Gerund: ꙁатѧ Item плене exerceor, плѧлемъ Infini плѧсти Gerundium плѧтѧ Futurum et Particip: communi modo nascuntur

рѹ Secunda ѐшъ præteritum abiecta vocali е ꙁалемъ. Infinit: ꙁатти Gerund ꙁатѧ ut ꙁерѹ accipio ꙁерешъ, ꙁралѐ ꙁраттѧ, ꙁратѧ sic перѹ percutio серѹ caco ѕерѹ lacero нирѹ aro, ꙁерѹ uro, Futurum et Participium ex Regula comm: Quorundam Secunda in ншъ præteritum

илемь Infiniti: ити Gerund: 1: ена: Gerund: 2 аӗи, ut варь coquo варишь, варилемь, варити, варена, вараӗи: sic творь creo вѣрь credo мѣрь metior говорь confabulor сварьса rixor порь humilio: порьса humilior, горь flagro морь mortifico. Futurum et Participium hnt secun̄ regulam communem морь tamen simplex Futurum habet умрь варь, зварь coquam, вѣрь, добѣрь credam порь, попорь humiliabo.

Porro Ȣорь е͡ш [illegible], порь lacero, Едам formant in ешь, praeteritum поролемь, Infini: пороти Gerund: 1: порота, Ger: 2: порьӗи, Ȣорь vero Gerundio carere videtur dici tamen potest Ȣорена; Ȣорьӗи sed melius passive effertur scilicet Ȣорена, Ȣорьӗи

трѣ vero здам habet трешь Præteritū тарлемь Infini: тарти, vel терти, Gerund: 1, тарта Futurum et Participium communiter : прѣ eo inficias зда прешь præteritum прелемь Infiniti прети Gerund: здим прѣди, imo autem carere videtur

Сѫ secunda сешь præteritum слемь Infiniti: сти Gerund: 1: сена Gerund: 2: сѣвши ut несъ fero несешь, неслемь, нести, несена, несѣвши, sic тарасъ agito пасъ pasco. Futurum et Participium fiunt comm: несъ tamen Futurum habet понесъ. feram.

Чѫ secunda чишь, præteritum чилемь

Infiniti: чити Gerundi: 1: чена: Gerund
2: чачи, ut зачъ video, зачишь, за-
чилемь, зачити, зачена, зачачи,:
sic рѣчъ spondeo рачъ tracto сочъ quæro
волочъ et влочъ, traho лечъ medeor тучъ
sagino: Futurum et Participium fit comni
зачъ tamen dicitur визачъ

Quorundam чда similis principali sed Præ
teritum чалемь Infinit: чати Gerund чана
Gerund: 2: чачи, ut кричъ clamo, кричишь
кричалемь, кричати, кричана, крича-
чи: sic тучу boo, милчу et мовчу sileo
ричу boo, ворчу frendeo клечу genuflecto, зе-
чу mugio свѣрчъ, Futurum ex Regula com,

Quædam чдам, habent тишь Præteriti
тилемь Infini. тити Gerund: 1 чена

Gerundium 2: тгачи, ut злотѣ deauro
злотишѣ, злотилемѣ, злотити, зло=
чена: злотгачи, sic цвѣтѣ circumago
вертѣ terebro тратѣ perdo платѣ solvo,
светѣ illumino, Futurum per Regulam comment
злотѣ tamen dicitur позлотѣ, платѣ, за-
платѣ, светѣ засветѣ, illuminabo
Alia item Zdam in чешѣ, præteritum
палемѣ Infini: пати Gerund: 1: пана,
Gerund 2: чѣчи, ut плачѣ ploro, пла=
чешѣ плапалемѣ плапати, пла-
пана, плачечи, sic спатѣ saleo
кратѣ crocito et c: Aet vero -
хлептѣ lambo, метѣ iacio шептѣ susurro
ретотѣ ringor сверпотѣ trinso, иленотѣ cre
pito снобитѣ more Canum queritor, et cætera

voces animantium præteritum formant, та:
лемъ Infiniti: тати Gerund: тана:
Gerund: 2: таючи, vt регочу регочешь
реготалемъ. реготати, реготана,
реготаючи, :

Excipe хочу volo, præteritum, хотѣлемъ
Infini: хотѣти Gerund: 1: хотѣна Ger: 2
хотачи Futurum præter communem for
mandi modum habet simplex зхочу

ТУ, secunda · тешъ præteritum тлемъ
Infini: сти Gerund: 1: тена Ger: 2 тучи,
vt плету, Vincio, плетешъ, плелае,
плести, плетена, плетучи, : Sic
мету, verro, гнету premo, Futu: comm:
habent etiam Futura simplicia, vt упле
ту, вмету, згнету et cætera.

Щ8 secunda стишв, præteritum. стиклемв Infini: стити Gerund: 1: щена, ut крещв baptiso крестишв, крестилè крестити, крещена, крестиати; sic мощв pontem facio vel ageren гвщв denso, гощв hospitor пощв ieiuno &c.

Futura horum præter communem formandi modum efferuntur, simplr, ut крещв, вскре-щв baptisabo. мощв, помощв, гвщв, загвщв.

Quædam item за щишв præteri щалемв Infiniti: щати Gerun: 1: щана, ut верещв clamo верещишв, верещалемв, верещати, верещана, верещати, sic трещв crepo, пищв pipio, щв mingo Futurum fit communiter,

Sed плещꙋ et плещꙋ complodo manibus
Здa плещешꙋ, praes: плещалемꙋ, Inf.
плещатти Gerund: 1: плещана Futu:
et Participium fiunt per Regulam communem
Et hæc de Verbis dixisse sufficiat.

Variatio Verborum

quo ad prolationem diuersorum Sclauoniæ Populorum in modis et temporibus obseruanda breuiter additur.

Poloni primam Indicatiui personam per ę caudatum efferunt vt piszę scribo
Rhuteni eandem per ꙋ vt пишꙋ,
Bohemi Morαui Dalmatæ et cæteri

reddunt per I, vel НМЪ ut ПИШИ vel ПИШНМЪ scribo

Præteritum Poloni cum Rhutenis habent simile, ut pisatem, ПИ-САЛЕМЪ Nonulli tamen Rhutenorum dicunt ПИСАВЕМЪ scripsi, At Bohæmi et Morawi reddunt pisat-sem vel pisawsem vel psawsem Porro Sacra Lingua Sclawonica præteritum format per АХЪ ut ПИ-САХЪ scripsi ГЛАГОЛАХЪ dixi

Infinitivus Polonis venit in Ć molle ut pisać scribere, czytać legere, At vero Rutheni Bohæmi Morawi et

cæteri Sclauoniæ populi itemq Sacra lingua in ИТИ vel ИТЬ proferunt vt ПИСА́ТИ vel ПИСА́ТЬ scribere ЧУ́ТИ, audire БИ́ТИ verberare &c.

Gerundium posterius Poloni proferunt in ąc vt czytaiąc Rutheni vo ЧИТА́ЮЧИ Bohemi Morani Dalmatæ etc: ЧИТА́ИЦИ czytaici, legendo

De Participiis

Participia præsentis temporis a Gerundio posteriori more Adiectiuorum formantur v.g. ПИШУ́ЧИЙ, ПИШУ́ЧАѦ ПИШУ́ЧОЕ, scribens à ПИШУ́ЧИ scribendo. de quo in Coniugationibus actum e.

Participia verò in DUS, et in RUS lingua Sclavonica non agnoscit sed in illis rite exprimendis Circumlocutione utitur, v.g. si velis dicere Scribendus est liber; dic

потрéба писáти кни́гꙋ,

idest, opus est scribere librum: Item si dicendum veniat Scripturus sum librum dic **напишꙋ** vel **бꙋдꙋпи-сати, книгꙋ** idest scribam librum. et c.ra: per Futurum Indicativi.

DE GENERE Verborum

Verbi uniuscuiusq. Genus ex Latino

cognosces: si enim latinum erit Actiuum
Passiuum Neutrum vel Deponens: Scla-
uonicum quoque eiusdem generis existimare
licebit: vg. вáблю allicio, est
Actiuum et вáблюсѧ allicior est
Passiuum: достꙋ́пꙋю consequor
Passiua fiunt ex Actiuis addita sylla
ba сѧ vt крещꙋ̑ baptiso, кре
щꙋ́сѧ baptisor.

Differentia verò inter Passiuum et
Deponens est eadem quæ apud Latinos,
scilicet quod ex deponenti non liceat forma-
re actiuum vt ex дїа́вꙋюсѧ miror, non for
mabis дивꙋ́ю quemadmodum neque ex mi

ror formatur, miro; : et sic de caeteris,

De Aduerbio

Aduerbia ex Nominibus Adiecti-
uis plerumq; in Е rarius in О descen-
dunt ut ЗАЦНЫЙ Praestans ЗАЦНЕ
praestanter СМАЧНЫЙ sapidus
СМАЧНЕ et СМАЧНО Sapidè
ДАВНЫЙ Antiquus ДАВНО antiqui-
tus vel pridem.

Obseruandum Aduerbia
quaedam linguae huic usitatissima unico vo-
cabulo prolata quae in alijs linguis nonni-
si magno verborum ambitu absoluenda sunt,

ut̃ ША́ПНО, pulchro pileo ornatus
СЛУ́ЖНО multis seruis comitatus et
horum prius venit a ШАПКА pileus
posterius verò à СЛУГА Seruus, etc.

De Præpositionib.

Præpositionum numerus Sclauonis æqualis latino inuenitur: sed earum constructio longè diuersa. Quarum ordo talis est.

Genitiuo addictæ

ДО ad У apud ѠКОЛО circum
ПОДЛЕ. ВЕДЛЕ. ПОДЛУГЪ. ВЕДЛУГ
quæ omnia habent eandem significationem
id est, iuxta, vel secundum.

мимо trans далеко. procul близко ꙋ

подле ꙋ ведле prope без, ѿк-

ромѣ, ѿпротъ, прочъ, кромѣ

abs. sine, для, про. пре propter

потай clam презъ, черезъ,

per ѿ ꙋ ѿ a vel ab з ex за pro

Datiuum sequentes

кꙋ, к ad противко. проти

напротивъ contra

Accusatiuum et Ablatiuum

pro ratione motus vel quietis

requirentes

за post et pro на in подъ sub

межи inter надъ supra пре coram

Ablatiuum regentes
предъ ante съ. cum:
Accusatiuo gaudent.
по pro за pro на in подъ sub,
Vagabundis inseruien
tia Casibus
при penes по post в in ѿ, de
vg. вмѣсти vel вмѣстахъ In
urbe, vel in urbibus,

De Coniunctionibus

Coniunctiones sunt Duplices, scilicet Sim
plices et Composita: Simplices sunt ista
бо quia зеляша quoniam ісгдыѣ
cum и vel а et, єсли si тєды quia

Composita vero, ut, АНИ neque АБО vel АЛБО aut ЛЮБЪТЕЖЪ vel etiam ПРИТЫМЪ adhuc ЯКО sicut НИЖЛИ, НИЖЕЛИ quam, Comparatio, ni serviente ut ЛѢПШОЄ ВИНО НИЖЕЛИ ПИВО Melius vinum quam Cerevisia

De Interiectionibus,

Iactandi ut ГОЙДА, ГОЙБРЕ. ГОЦЪ ГОГОЙ io Dolendi АХЪ ѠХЪ Ѡ. НЕСТЕЙТЫЖЪ hei heu, ah, o

Exprobrandi АГАЙ. ГАЛА hui

Ridendi ut ХА, ХА. ГО.ГО.ГО.

Silendi ut ЦЫТЬ. ПСЪ,

Applaudendi ТО.ТО.ТО. ЛА.ЛА.

Hæ atq siqua alia Interiectiones reperi=antur cum nec Latinâ neq Græca aliave linguâ reddi [illegible]queant propterea quod Interiectionum voces magis ad affectus naturæ quam Conceptus animi adhibeantur, exprimendos. quamobrem in istis cum Sclauonis sclauo nisandum cum Græcis Græcizandum etc.

Atque hæc de octo Orati=onis partibus dixisse sufficiet.

SYNTAXIS

In Syntaxi tantum illæ Regulæ spectandæ sunt, quæ à latina constructione discrepant.

Constructio Geniti:

Duo Nomina Substantiua quórum vnum respectu alterius est tanquam forma vel priuatio, alterum erit genitiui casus, vt, Здоро́вость тѣла Sani-

tas corporis бѣлость твари albedo faciei гүба душѝ perditio Animæ.

Quoties autem inter duo Substantiua sola possessio intercedit: alterum Substantiuum genitiui casus, transit in adiectiuum, vitatissime vt корона королевская corona Regis, non autem корона крола nisi velis Genitiui Substantiuo adiungere adiectiuum vt корона крола француского vel гишпанского &c.

Similiter конь гетманскій equus Ducis, non конь гетмана, nisi etiã cum adiectiuo efferas vt конь гетмана турецкого, Equus Ducis Turcici.

Et hæc Regula multum facit ad proprietatem Sclauonum,

Verba Activa plurima Genitivum partis recipiunt. Genitivus verò partis est qui rei alicuius tantummodo partem non verò rem totam et integram datam; habitam concessamve exprimit vg. дал ми хлѣба dedit mihi panis idest partem, Dicitur quoq; bene дал ми хлѣб dedit mihi panem sed tunc totus panis datus esse intelligitur

Verba item Activa addicta genitivo non partis præcipuè cum istis præpositionibus componuntur ѿ, до, на, над по, под, пре, при, ѹ, за, з. vg. ѿступити ѿ ноты Recedere

à Virtute, навыкáти набоже́ства assuescere pietati достȣпи́ти не́ба assequi cœlum, наддáти гро́шей addere pecuniam подпомо́ ȣбо́гого, iuuit pauperem, престáти зло́сти relinquere malitiam заспáти вече́ри indormire cænæ ȣлáти пи́ва effundere ceruisiam

Verba item actiua simplicia nonnulla eundem casum regentia vt бороню права defendo legem хороню́ся хоробы cueo morbum, Diciturque хороню́ся прехоробою idest cueo ante morbum, хибилъ кресȣ, omisit seu non tetigit metam etc.:

Comparatiuus cum Genitiuo, vt слонце ꙗснѣйшое мѣсеца Sol lucidior luna.

Vel cum praepositione надъ supra vt слонце ꙗснѣйшое надъ мѣсецъ, Sol lucidior supra lunam

Superlatiuus cum Ablatiuo adhibet praepositionem межи inter vt слонце найꙗснѣйшое межи планетами Sol lucidissimus inter Planetas

Vel cum praepositione з ex, vt слонце найꙗснѣйшое з планетовъ Sol lucidissimus ex planetis Аристотелесъ з мудрыхъ наймудрейшии

De Passiuis

Verba Passiua ablatiuum Qualitatis et Instrumenti sine praepositione tunc admittunt quando quis sibi ipsi passionem infert vg. приωздо́билъсѧ цнотою ornatus sese virtute забилъсѧ ножемъ occisus est ~~gladio~~ cultro; idest se ipsum mactauit, cultro.

Quodsi passio alteri ab altero inferatur per actiuam locutionem vel per praeteritum passiuum à Gerundio priori formatum effertur vt si velis dicere, Occisus sum à te, dicendum тысь мене забилъ, vel ꙗ̈ є̂стемъ ѿ тебе забитый Et caetera.

Porro Sacra linguæ constructio passiua similis est latinæ passiuæ vt Христосъ креститися ѿ Іоанна во Іерданѣ. Christus baptisatus est ab Iohanne in Iordane,

Constructio Verbi Substantiui Естемъ Sum

Естемъ sum Nominatiuum vel Ablatiuum postulat vt, Естемъ кроль vel Естемъ кролемъ, Sum Rex Былемъ богатый vel Былемъ богатымъ, fui diues Зоставаю гетманомъ Fio Dux; etc.

De Deponentibus

Verbum ѹживаю vel заживаю utor Genitiuum amat, ut заживаю роскоши, бѣды, працы etc: Utor voluptate, molestia, labore,

Вѣншѹю gratulor genitiuum vel cum Datiuo persona postulat ut вѣншѹю тобѣ доброго здоровьѧ, Gratulor tibi in bona sanitate

Радѹюсѧ laetor ablatiuo cum praepositione з, ex, iungitur, ut радѹюсѧ тѣшѹсѧ з доброго здоровѧ твоего laetor ex bona sanitate tua;

Лечѹ medeor; Accusatiuo gaudet, ut лечѹ хоробѹ, id est medeor morbum idest morbo,

Caeterorum Deponentium leuis exercitatio non nam dabit,

De Impersonalibus

Verba Impersonalia ab omni verborum genere descendentia in ТО et НО, Quasi fuerint Transitiva, casum sui verbi recipiunt ut НАПИСА́НО ЛИ́СТЪ, scripta est Epistola, vel quasi scriptum ē Epistolam, vel scripserunt Eptam,

Si vero fuerint Absoluta Intransitiva id est cum praepositione efferuntur, ut БѢГА=НО СКАКАНО ПО УЛИЦИ, vel НА УЛИЦИ discurrebatur, vel quasi discursum est saltabatur vel saltatum est in platea

Impersonalibus Latinis cum passim impersonalia Sclavonica respondere nequeant, loco illorum igitur nomina freque[̃]

per usurpantur ut pro tædet, ~~dolor~~, ТЕСКНО tædiose, aduerbium, pro pænitet ЖАЛЬ dolor, nomen, pro pudet, ВСТЫДЪ pudor, nom: et nonnulla alia genitiuo rei cum Datiuo personæ indigent, ut ТЕСКНО МИ ЗЛОСТИ tædet me nequitia ЖАЛЬ МИ КОШТУ pænitet me sumptus ВСТЫДЪ МИ ГЛУПСТВА МОЕГО pudet me stultitiæ meæ etc:

De Præpositionibus

Præpositiones cum suis casibus construuntur ut ДО ПАНА ad Dnum etc:

Præpositio ЗА, cum significat pro, Accusatiuo iungitur ut ШТУКА ЗА ШТУКУ Ars pro arte, :

Sin vero trans significauerit et ponenda

veniat cum verbis motus Ablatiuum sequitur ut войско стоитъ зарѣкою, exercitus stat trans fluuium, гости седятъ за столомъ Conuiuæ sedent trans mensam, :

Quod si cum Verbis motum significantibus ponatur Accusatiui opus erit, ut ѣхалъ за море nauigauit trans mare, скочилъ за коня saltauit trans equum,

De Aduerbiorum constructione

Aduerbia si quæ ad construendum nata sint plerumque genitiuo gaudent, назаюмтръ posteriori далеко longè далей longius найдалей longissimè

веле и много multum мало parum досыть satis полно pleni etc. ut назаютръ бо́жого нарожен҃ꙗ postridie Natiuitatis Dei; земла далеко неба Terra longè à cælo etc.

De Ablatiuo absoluto

Constructio ~~[illegible]~~ Absoluti Ablatiui qui ex participio passiuo præteriti apud Latinos oritur: Sclauonis perpetuo formatur in ши retinetque sui verbi casum ut написавши листъ Scripta epistola. Formatur vero Ablatiuus iste à præteritis omnium verborum mutata finali syllaba лемъ in ши

vt написалемъ, написавши
чита́лемъ чита́вши &c.
At verò Ablatiuus præsenti parti-
cipio à Latinis redditus à Sclauonis, per
circumlocutionem effertur: v.g. Regnan-
te Rege кгды пановалъ кроль
id est cum Rex regnaret, : vel adhibita
præpositione за vt за кролевания
крола, Regnante Rege,

Tempus Genitiuo vel Abla-
tiuo exprimitur, vt того часу
et тымъ часомъ : huius temporis
et hoc tempore того дня huius diei
Effertur quoq; cum præpositionibus

istis ЗА, ПО, В, ut ЗАДНА, tempore diei, vel de die ПОТОМ ЧАСЪ hoc tempore ВТОЙ ЧАСЪ in hoc tempore —

Constructio Locorum

Nomina Propria Urbium Pagorum Regnorum Provinciarum sive quies significetur in loco, sive motus fiat ad locum, ex loco, per locum etc: cum praepositionibus efferenda sunt ut КРОЛЬ ЕСТЬ В ПАРЫЖУ Rex est Parisijs ПРИЕХАЛИ КУПЦЫ ДО ПАРЫЖА, Venerunt Mercatores Parisios

De Numeralibus

Numerantur res per numerum in Nominativo casu usque ad 5 exclusive

a 5 autem in reliquo numeri progressu genitiuus rei numeratæ adhibetur v. g. ЕДИНЪ ВО́ Unus bos ДВА ВО́ЛЫ Duo boues ТРИ ВО́ЛЫ Tres Boues ЧТЫ́РИ ВОЛЫ Quatuor Boues. Reliqua vero cum Genitiuo v. g. ПАТЬ ВОЛО́ВЪ Quinq boum non ПАТЬ ВОЛЫ Quinq Boues:

Numeri in Numero Singulari more Adiectiuorum declinantur: Numero plurali autem cum indifferenter pro vno quoq genere vsurpentur et eorum declinandi ratio ab Adiectiuorum declinatione plurali nonnihil discrepet, ea hic ad faciliorem discentium captum apponere placuit,

Numero Plurali,

Nomi	два Duo	две Duæ	двое Duo
Geniti	двꙋхъ	—	—
Dati.	двꙋмъ	двемъ	—
Accus	двꙋхъ	две	двое
Ablati.	двема	—	—

Nomi	три́ Tres	чты́ри Quatuor	пѧ́ть 5.
Genit:	тре́хъ	чты́рехъ	пѧ́ти
Da:	тре́мъ	чтыремъ	пѧ́темъ
Accu	три́	чтыри	пѧ́ть
Abla:	тре́ма	чтырма	пѧ́тма,

Religui Numeri similimodo efferuntur, quorum notitia ex usu loquendi et exercitaone facile acquiri poterit : : Сто centum, autem и тысѧча mille ad Declinaonem Nominum pertinent

Loco autem Interrogatiuorum ordinalium scilicet Quotus, Quota, Quotum, utimur pronominibus Relatiuis Который Qui Которая Quae Которое Quod, v.g. Который маеть книгу. Quotus habet librum.?

Distributiuis quoq[ue] proprijs carentes illa, adhibita praepositione, по cum numero circumloquuntur ut si velis dicere, bini boues, dic, подва волы Quaterni equi по чтыри кони.

Quantum ad Prosodiam attinet. in ea accentus ex consuetudine loquendi non autem per Regulas. obseruantur: Dicere tamen ausim Sclauonis omnibus syllabas positio:

re plerumq; esse longas, vg. ЗА́ЦНЫЙ Præ-
stans СМА́ЧНЫЙ sapidus: ubi ЗА,
et СМА, longa sunt. idq; propter duas se-
quentes consonantes; :

Carminum compo-

sitio, ex syllabarum certo numero et
finali simili desinentia seu ut vocant ca-
dentia fieri solet vg.

БЛАГОСЛО́ВЕНЫЙ ЧЛОВѢКЪ КОТРЫЙ СЛУЖИ БОГУ
И ПРЕ҃ЦНОТЫ ТОРУЕТЬ ДО НЕ́БА ДОРО́ГУ .

Polonicè

Będę Ja zawsze wielbił imię Bożego
Nie wynidzie z ust moich nigdy chwała jego.

Qui plura de Carminibus huius linguæ scire cupit
præstantissimi Poetæ Kochanowij Poloni opera adeat,

Numerus Characteristicus

1	А҃ ѡдинъ,	першии се первый
2	В҃ два,	вторый другий
3	Г҃ три,	третий
4	Д҃ чотыри	четвертый
5	Є҃ пать	патый
6	Ѕ҃ шесть,	шостый
7	З҃ сѣмъ	семый
8	И҃ ѡсмъ	ѡсмый
9	Ѳ҃ девѧт	деватый
10	І҃ десять	десатый
11	АІ ѡдинадцат	ѡдинадцатый
12	ВІ двана҃дцат,	дванадцатый
13	ГІ тринадцать,	трынацатый

14	ДІ	чтырнадца	чтырнадцатый
15	ЕІ	пятнадца	пятнадцатый
16	ЅІ	шеснадца	шеснадцатый
17	ЗІ	семнадца	семнадцатый
18	ИІ	осмнадца	осмнадцатый
19	ѲІ	девятнадца	девятнадцатый
20	К	двадцать	двадцатый
21	КА	одиннъ двадца	двадца первый
22	КВ	два двадцать	двадца вторый
30	Л	тридцать	тридцатый
40	М	чтырдеса сорок	чтырдесятый
50	Н	пятдесять	пятдесятый
60	Ѯ	шесдесять	шесдесятый
70	О	семдесять	семдесятый

80	п҃	ѡсмьдеся҃т	ѡсмъдесятый
90	ч҃	девѣдеся҃т	девѣдесятый
100	р҃	сто	сотный
200	с҃	двѣ сте	двꙋсотный [illegible]
300	т҃	триста	тресотный
400	ꙋ҃	чтыриста	чтырисотный
500	ф҃	пять сотъ	пятсотный
600	х҃	шесть сотъ	шестсотный
700	ѱ҃	семъсотъ	семсотный
800	ѿ	ѡсмъсотъ	ѡсмъсотный
900	ц҃	девятьсо҃т	девясотный
1000	҂а	тисяча	тисечный
2000	҂в	двѣ тисячи	двꙋтисечный

177 feuillets

3000 ҂г трьтисеѵи ТРИТИСЕЧНЫЙ

4000 ҂д чтыритисеѵи ЧТЫРИТИСАЧНЫЙ

5000 ҂є пѧтисеѵей *Reliqua fere inusitata sunt.*

Numerus millenarius quousq; volueris per characteres caudatos exprimi poterit incipiendo a primo usq; ad centesimum.

Atq; hac de rebus Grammaticis abunde dicta sufficiant. idq; ad M.D

G. u B. U. M. H

ПЕРЕКЛАД ПАРИЗЬКОГО РУКОПИСУ

ГРАМАТЫКА

СЛОВЕНСКАЯ

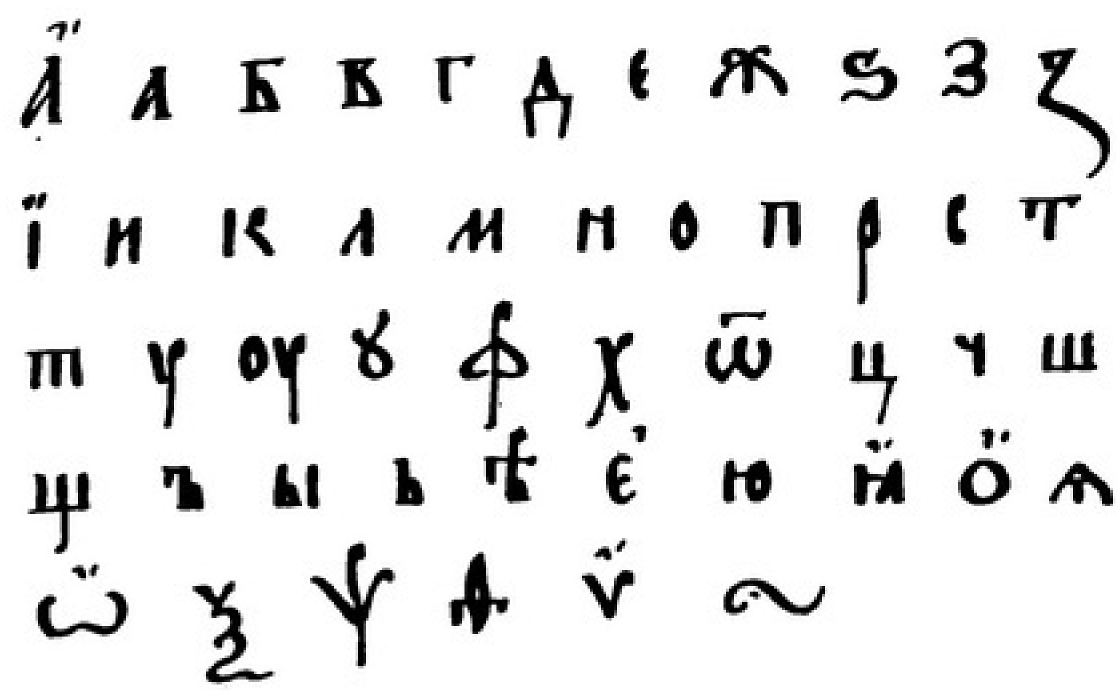
написана

пре[з] Іωанна Ужевича сло-
вянина; славной Академіи Пари-
ской в Теологіи Студента
в Парижу

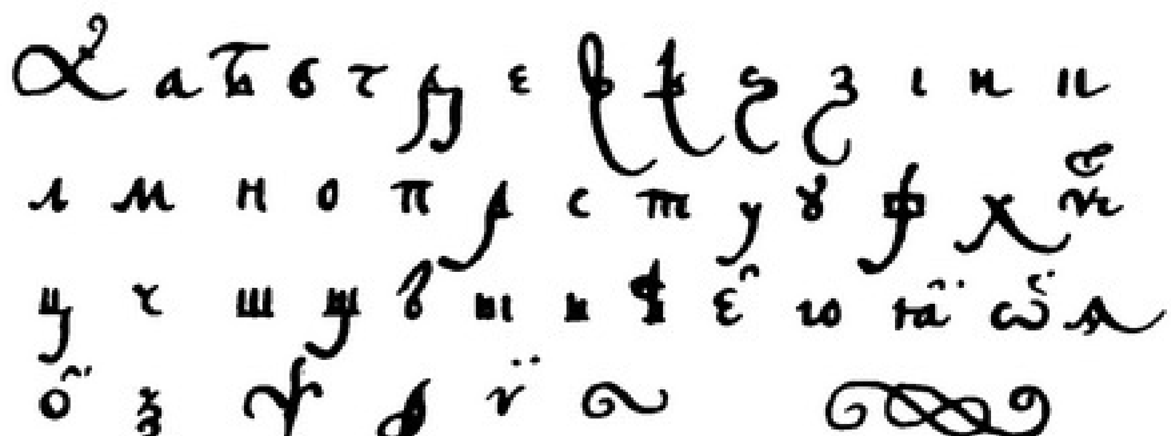
Року от нарожения Сна Бжого
А.Х.М.Г.

Слов'янська граматика написана Іваном Ужевичем слов'янином студентом теології знаменитої Паризької академії в Парижі від народження сина божого 1643

СЛОВ'ЯНСЬКИЙ АЛФАВІТ

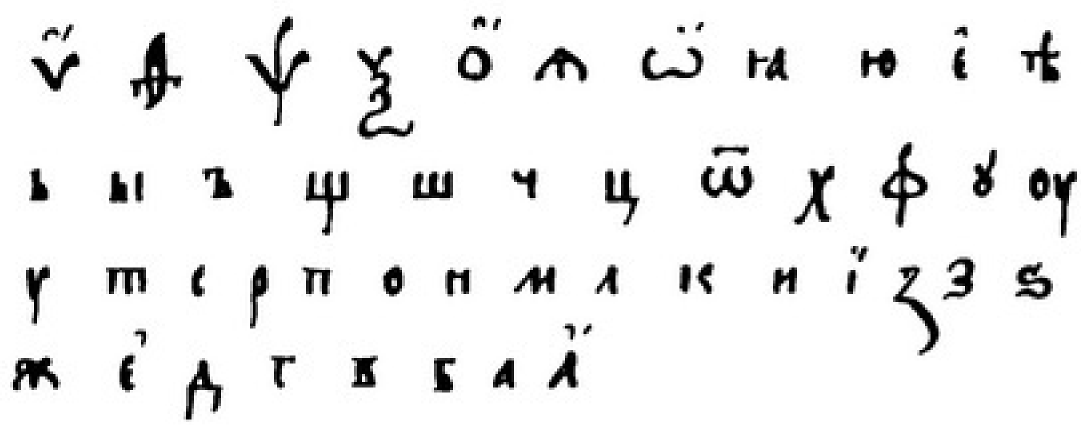

Такими слов'янськими знаками користуються друкарі при друкуванні книжок. Інші знаки у писарів, якими вони звичайно пишуть від руки листи, зобов'язання, привілеї і багато чого іншого по потребі. Саме такі знаки наведено перед тобою нижче:

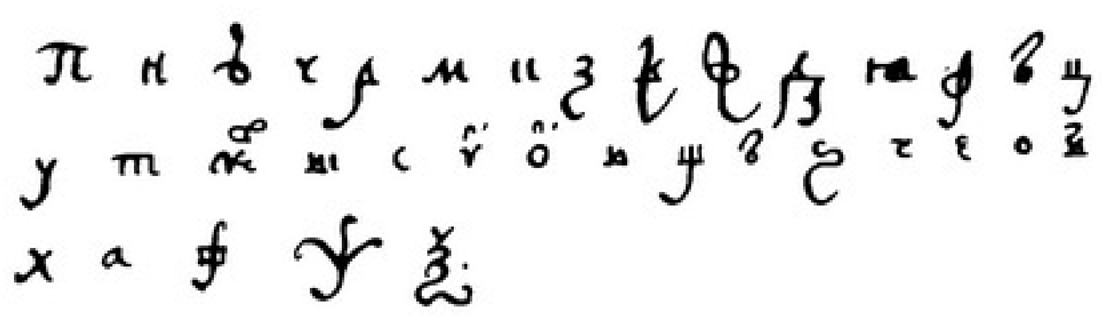

ОБЕРНЕНИЙ АЛФАВІТ

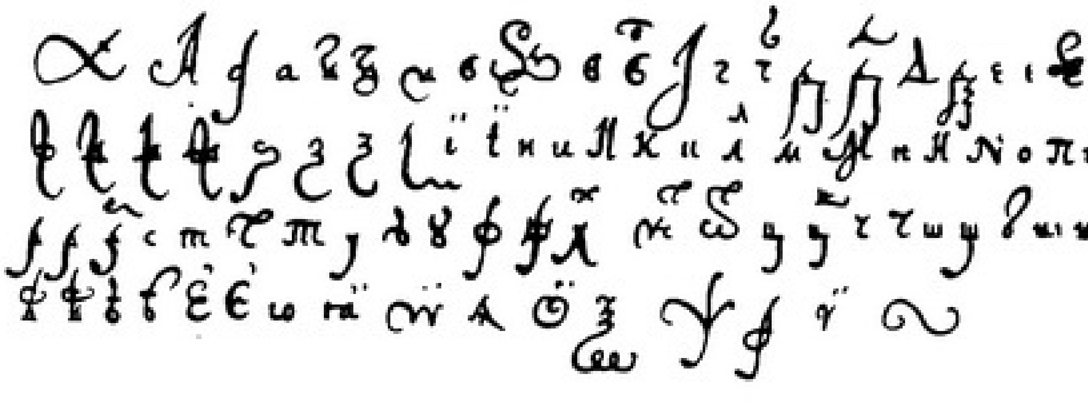
який у слов'ян здебільшого призначається для хлопчиків, щоб вони краще закріпляли свою обізнаність із знаками.

ЗМІШАНИЙ АЛФАВІТ

Писарський алфавіт, в якому ті ж самі літери зображуються кілька разів, по-різному, для досконального розуміння слов'янських рукописів

Ба бе би бо бо кла зда
Ва ве ви во воу прѣ хла
Да де ди до ду за дру
Га же мі ло пу зво кла
Ѱа че ци шо що флю сѣ
Срю кто мнѣ зде бѣ гла сти
Спаси Господи люди своя и благослови достояніе твое

ВИКЛАД ПОВНИЙ

Милость Бога Ѿца и Сы-
на и свѧтого Духа. свѧтое
Троицы зо всѣми вами пра-
вославными христіаны амин

ВИКЛАД ТОЙ ЖЕ, СКОРОЧЕНИЙ

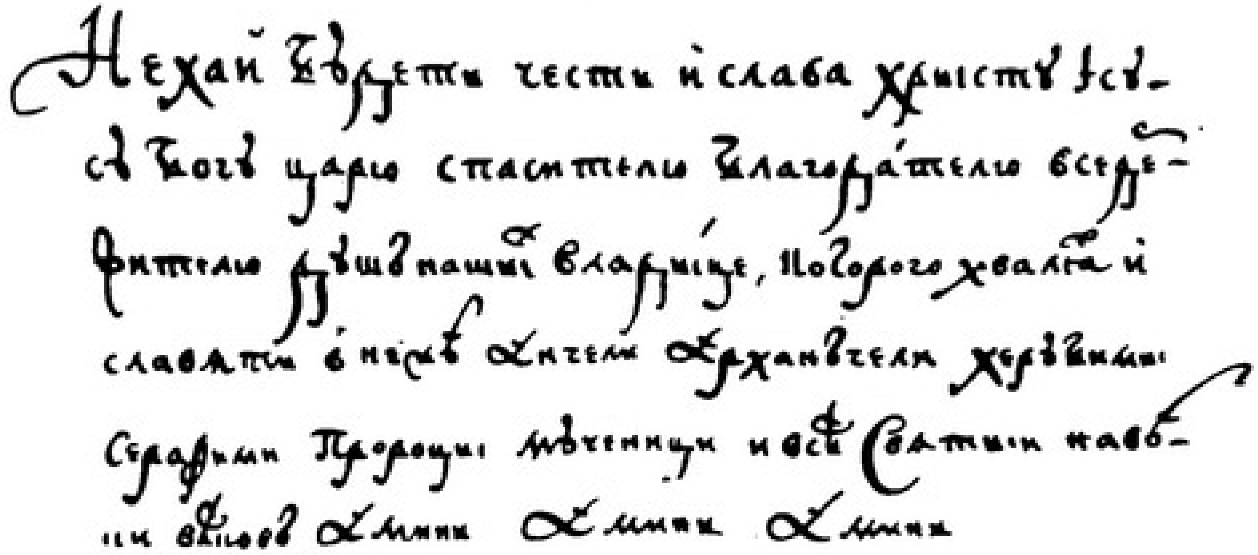
Млсть Бга Ба Ѿца и Сна и
стго Дха стои Троцы зо всѣмі
вами првславными хртіаны амі

ПОВНИЙ

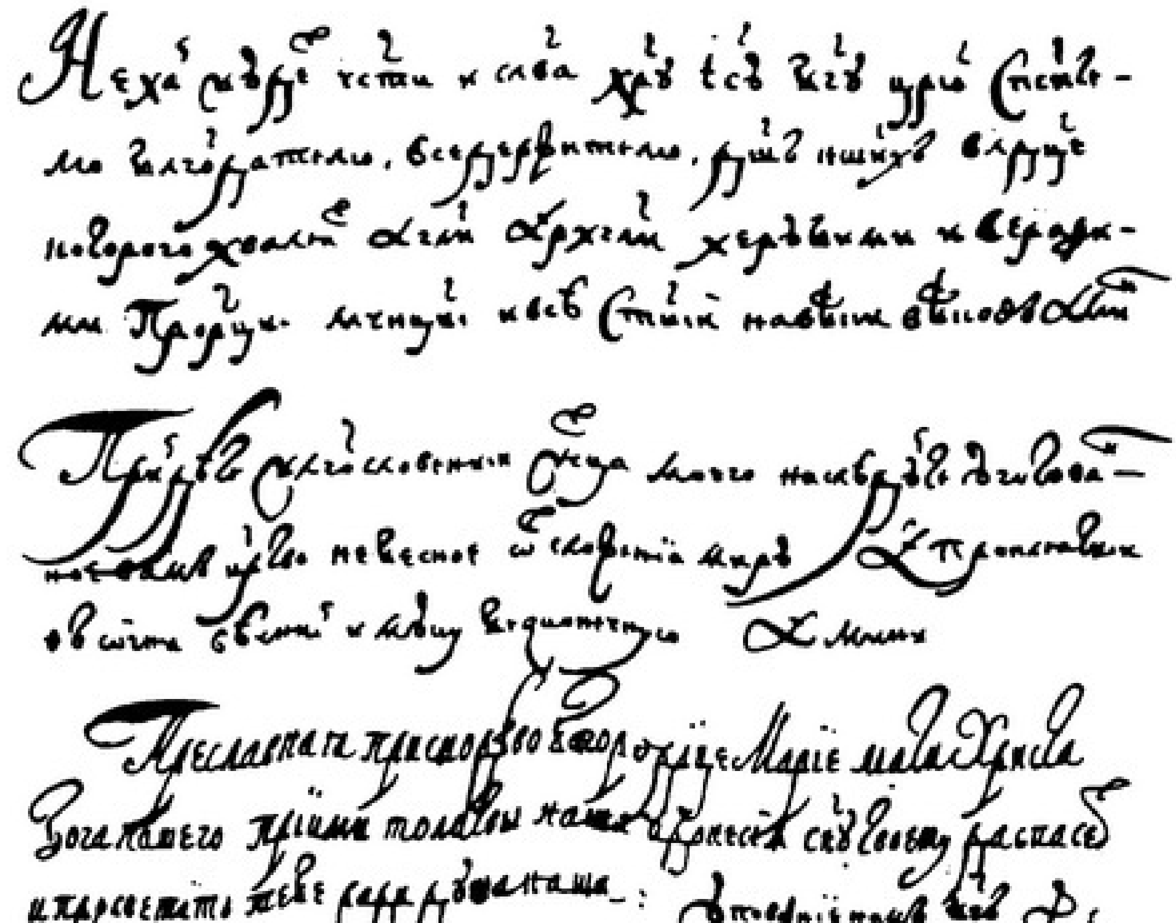
Повний	Владыка Господь царъ вседержитель христосъ
Скорочений	владка гдь. гь црь вседржтель хрсъ. хсъ
Повний	Пророкъ давыдъ мученикъ человѣкъ славный
Скорочений	Пркъ двдъ мчнкъ члвкъ слвный

Блаженъ мужъ боися Господа въ заповѣдехъ его восхощетъ зѣло сильно

ВИКЛАД ПОВНИЙ, ПИСАРСЬКИЙ

СКОРОЧЕНИЙ

УЖИВАНІ НАЗВИ (ЛІТЕР) АЛФАВІТУ

ВШАНУВАННЯ ДІВИ МАРІЇ

Бгородице дѣво радѹйсѧ ѡбрадованнаѧ марі́е Господь с тобою, благословена ты в женахъ и благословенъ плдъ чрева твоего. якω родила христа спа са избавителя душамъ нашымъ. Аминь

КОМЕНТАРІЙ ДО ЛІТЕР

Як можна бачити з алфавіту, у слов'ян літер числом — сорок три. З них приголосних — двадцять чотири, а саме:

Б в г д ж ѕ з к л м н п р
с т ф х ц ч ш щ ѯ ѱ ѳ

Всі інші — голосні. Вони діляться на дві групи: деякі з них, число вісім — **а̑ є̑ ї и ѹ ю ꙗ ѡ̑** — ставляться на початку, в середині і в кінці слова. А деякі з них — теж числом вісім — **ѵ ъ ы ь ѣ ѧ ѷ о**, — вживаються тільки в середині і в кінці, але ніколи — на початку слова. Цю різницю між голосними читачеві слов'янських книг легко буде помітити.

Якщо в слов'ян і є деякі дифтонги, як-от: **ꙗ ю ѹ ѡ̈ ы**

то в слов'янському читанні вони сприймаються як прості голосні, а тому й до уваги їх брати як дифтонги [6а]* не доводиться, хоч це, очевидно, дифтонги. Адже, наприклад, **ꙗ** — ніби **іа**; далі **ю** — ніби **іо**; **ѹ** — як **ov**; **ѡ̈** — як два **оо**; **ы** — нарешті, подібне до **и** і грецьких літер.

Далі слід взяти до уваги голосну **и**. Маючи на собі гострий наголос **и́**, ця голосна вимовляється, звичайно, протяжно, як-от: **ви́жу, пи́шꙋтъ**. Коли ж на ній стоїть наголос важкий, то вона ставиться в кінці слова, як-от: **берѝ, пишѝ**. Це спостереження стосується й інших голосних наприкінці слова, якщо вони утворюють склад з попередньою приголосною, як-от: **пана̀** — пана; **бога̀** — бога. Але це спостереження менш корисне. Зате наступне варте найбільшої уваги, бо воно дозволяє правильно розрізняти числа і відмінки у відмінах та частини мови. Отже, слід запам'ятати, що коли ця літера **и** стоїть на кінці якогось слова з важким наголосом **ѝ**, то вона сама собою, окремо від попередньої голосної, утворює склад, як-от: **небесныѝ** — небесні, тобто називний відмінок множини. Якщо ж ця сама літера стоїть на кінці слова [6б] з апострофом у нахиленому положенні над нею, то вона не утворює складу, окремого від попередніх голосних слова, як-от:

---

* Тут і далі у квадратних дужках позначається кінець сторінки оригіналу (*а* — лівої сторінки, *б* — правої) за авторською нумерацією аркушів.

небесный, і вимовляється скорочено, наприклад, **ный,** тобто буде не два склади, а один. І тоді **небесный** — називний відмінок однини.

Нарешті, коли цю голосну **ѝ**, позначену прямим апострофом, дещо віддалено од наступного слова, як-от: **ѝ бг҃ъ** — й бог, то вона стає сполучником, частиною мови, і означає **і**. На це слід звернути особливу увагу тому, хто студіює слов'янську мову за текстом, викладеним кирилівським письмом (адже ієронімове, що постало з кирилівського, не має жодних знаків наголосу). Проте писарі-слов'яни цією системою наголосів здебільшого не користуються, може, поспішаючи під час писання, може, тому, що зроду володіють мовою або, нарешті, може, просто через неуважність.

Про голосні **о, ѹ** і **ѧ**

З них перша голосна, якщо вона позначається прямим апострофом, наприклад **ѿ**, може мати місце на початку слова, як-от: **ѻ҆те́цъ.** Якщо ж ця голосна віддалена від наступного слова, то вона вже є частиною [мови] — прийменником [7а] і означає *про*, наприклад: **ѻ҆ бо́гѹ** — про бога. В інших же випадках [ця голосна] ставиться без апострофа в середині і в кінці слова, як-от: **коло** — колесо. Те саме стосується і двох інших голосних **ѹ** і **ѧ**. Адже **ѹ҆**, стоячи окремо перед наступним словом, має значення *у*, як-от: **ѹ҆ бо́га** — у бога; також і **ѧ** значить *я*. Тому-то ці голосні, постійно сполучаючись із словами, не порушують їх цільності, як-от: **ѧ҆́вный** — явний; **ѹ҆лица** — вулиця.

Про голосні **ѵ҆** і **а, ъ, ь**

Якщо голосна **а** ставиться в кінці слова після голосної **ї**, то вона набуває природи літери **ѧ**, як-от: **евсевїа.**

ѵ҆ також набуває природи літери **в**, як-от: **еѵсевїа**, але це трапляється дуже рідко, бо частіше і в рукописах, і в друку ставиться літера **в**, як-от: **дво́ръ**, а не **дѵоръ**. Однак ця різниця між голосними для кожного стане яснішою в процесі читання.

Що ж до **ъ** і **ь**, то вони по-різному звучать у вимові. З них перша, **ъ**, вимовляється з своїм попереднім приголосним, безумовно, більш твердо, а друга, **ь**, — м'якше [7б], як-от: **па́нъ, пѣснь.** Найчастіше вони ставляться в кінці слова і вимовляються стисло, як це можна бачити в [словах] **па́нъ** і **пѣснь.**

Про приголосні

Більшість граматиків звикла до довгих, складних міркувань про приголосні (бо кожній мові властива відмінність у вимові). Доти, поки вони навчають, що цю приголосну слід вимовляти, відкривши рота, а ту — з притиснутим до піднебіння язиком або злегка розтиснувши зуби, то це, звичайно, буде дуже важко для тих, хто навчається. Я, не бажаючи марнувати їх час і працю у слов'янському, зовсім недоцільному, вимовлянні літер, зробив так, щоб можна було бачити всі приголосні і голосні в їх характерному окресленні, наводячи, наскільки це було можливо, частково латинські, частково грецькі і, нарешті, французькі склади. Проте до речі було б заради цього розмовляти з ким-небудь добре обізнаним із слов'янською вимовою [8а].

Нарешті, про приголосні ти довідаєшся, що вони ніколи не стоять лиш одні в кінці слів, а тільки разом з голосними, якщо хіба випадково не знаходяться зверху, а не, як звичайно, поруч з іншими. Такий приклад того і другого становить **паномъ — пано^м^**.

Тут ти бачиш в першому слові приголосну **м** не окремо поставлену, а з додатком голосної **ъ**, в другому випадку — ту ж саму приголосну, але вміщену без голосної (бо зверху). Того ж додержуйся і щодо інших [літер].

або так: **пано^ум^**, де бачиш, що та приголосна **м** стоїть не відокремлено в кінці, а над нею, зверху, додано голосну.

ПРО ЧАСТИНИ МОВИ

Слов'яни, як і латини, мають вісім частин мови.

ПРО ПРИКМЕТНИКИ

Прикметники у слов'ян мають три закінчення. Чоловічі закінчуються на **ый** або **ий**, як-от: **небесный, сло(д)кїи** — небесний; солодкий; жіночі — на **а́** або **а҆я́**, як-от: **сли́чна** або **сли́чнаѧ** — гарна; середні ж закінчуються на **ое' — небе́сное'** — небесне, **сло́дкое'** — солодке [8б].

Прикметники чоловічого роду

Відмінювання

Називний	— **ый | ий**	**небе́сный | слод^кїи^**
Родовий	— **ого**	**небе́сного | сло (д) кого**
Давальний	— **омȣ**	**небе́сномȣ**
Знахідний	— **ого**	**небе́сного̀**
Кличний	— **ый | ий**	**небесный | сло (д) кїй**
Орудний	— **ымъ | і имъ**	**небе́снымъ | сло(д)кимъ**

Множина

Називний	**ы̀и | нѝ**	**небе́сныѝ**	**слоꙉкїѝ**
Родовий	**ыхъ | нхъ**	**небе́сны (х)**	**сло (д) кинхъ**
Давальний	**ымъ | нмъ**	**небе́снымъ**	**слоꙉкїмъ**
Знахідний	**ыхъ | нхъ**	**небе́сныхъ**	**слоꙉкинхъ**
Кличний	**ы̀и | нѝ**	**небе́сныѝ**	**слоꙉкиѝ**
Орудний	**ыми | нми**	**небе́снымѝ**	**сло́ꙉкїмѝ**

Приклади чоловічого роду:

ꙁацный — славетний; **ꙗ҆́сный** — ясний, **лѣ́твый** — легкий; **посло́ꙋшный** — слухняний, **пристойный** — відповідний; **хи́трый** — хитрий, **высо́кїи** — високий; **низкий** — низький, **оꙋчо́ный** — вчений; **пы́шный** — пишний тощо [9a].

Коли б ти спитав, яка різниця між називним однини і множини чоловічого роду, а також між родовим і давальним однини жіночого роду, то я відповідаю: у цій справі треба звертатися до літери **и**, яка має різні наголоси — то в множині як окремий склад, то, скорочуючись, — у називному однини. Дивись про це в коментарії до літер.

Прикметники середнього роду в однині ти маєш змінювати так, як і прикметники чоловічого роду, за винятком називного, знахідного і кличного, які закінчуються на **ое**, як-от: **небесное'** — небесне, **телесное'** — тілесне. Вони подібні один до одного відповідно до того правила латинів, у яких три відмінки середнього роду — називний, знахідний і кличний — подібні.

Ти побачиш, що прикметників з двома [9б] закінченнями, як наприклад brevis, і з одним, як наприклад faelix, у слов'ян немає, а лише з трьома, як-от: **небесныи, небе (с) нан, небесное** так, як у латинів: bonus, bona, bonum.

Приклади:

паньскїи — панський, **боꙁскїи** — божий, **ꙁемъскїи** — земний, **пекелны (и)** — пекельний, **ꙁолотый** — золотий, **сребрный** — срібний, **железный** — залізний тощо.

А щоб можна було легко відмінювати всі прикметники, то, відмінюючи їх, зважай на приголосну, яка безпосередньо передує голосним у таких закінченнях: **ый, ан, ое**. Цю приголосну зберігай у закінченнях усіх інших відмінків, і тоді легко буде щось додати [10a] або відкинути. Прикладом хай буде [прикметник] **небесный**, з якого ти бачиш, що приголосна **н** передує голосним у закінченні, тобто **ый**. Та ж приголосна зберігається в усіх відмінках.

Є деякі іменники загальні чоловічого роду з закінченням на **ий** і жіночого — на **ая** або **а**, а також дуже мало іменників середнього роду — на **ое**, які маєш відмінювати на зразок прикметників. Наприклад: **кранчий** — той, що ріже хліб для столу владаря, **юдскарбий** — скарбник, **братовая** — братова жінка, **сыновая** — синова жінка, **мостовое'** — мито за переїзд мостом, **належное** — знахіднє або подарунок за якусь знайдену річ, **торговое** — мито за продані речі тощо.

Прикметники чоловічого роду на **ъ**, жіночого на **а** і середнього на **о**, що утворилися з власних і загальних іменників, як-от: **Стефанювъ, Стефа** [10б] — **нова**, **Стефа́нюво**, що їх вимовляєш ніби Stephaneus, Stephanea, Stephaneum, а **воеводинъ, в'оеводина, в'оеводо́ню** — як palatineus, palatinea, palatineum, ніби кажеш: належний палатинові [воєводі]. Сюди ж належать прикметники святої слов'янської мови, як-от: **блаженъ** — блаженний, **благословенъ** — благословенний, **возлюбленъ** — улюблений.

ВІДМІНИ ІМЕННИКІВ

ВІДМІНА І ІМЕННИКІВ З ЗАКІНЧЕННЯМ НА -а

Однина

Називний	— **а**	**староста**
Родовий	— **ы** і **и**	**старосты**
Давальний	— **е**	**старосте**
Знахідний	— **ȣ**	**старостȣ**
Кличний	— **о**	**старосто**
Орудний	— **ою**	**старостою** + **старосте** [11а]

Множина

Називний	— **ы** і **и**	**старосты**
Родовий	— **ъ** і **овъ**	**старостъ**
Давальний	— **омъ** і **амъ**	**старостомъ**
Знахідний	— **овъ** і **ы**	**старостовъ**
Кличний	— **ы** і **ове**	**старосты**
Орудний	— **ами** + **ахъ**	**старостами, старо (с) тахъ**

Приклади:

вое'во́да — палатин [воєвода], **мона́рха** — монарх, **вымо́въца** — красномовець, **злочи́нца** — злочинець, **похлѣ́бца** — підлесник, **ма́тка** — мати тощо.

Ти уважно маєш стежити, щоб в іменниках, які закінчуються на голосну **а** з такими попередніми двома приголосними: **нна, мка, тка, пка, ска, шка, рка**, як-то: **па́нна** — дівчина, **ша́пка** — шапка, **кре́ска** — знак, **вло́шка** — італійка, **ящо́рка** — ящірка і деякі інші — ставити між цими двома

приголосними в родовому і знахідному множини [11б] голосну е, як-от: панен, а не панн — дівчат, матек, а не матк, заради милозвучності.

Зроби виняток для всіх [іменників] загальних чоловічого роду, а також для [іменників] загальних тієї і другої статі спільного роду, які вилучають голосну е і, крім того, родовий множини утворюють подвійно, як-от: старост і старостов — начальників, злочинц і злочинцов — злочинців.

Але імена жіночого роду мають одну форму родового відмінка множини, як-от: панен, а не паненов, матек, а не матеков.

Іменники жіночого роду загальні, утворені від іменників чоловічого роду, як-от: братова — братова жінка, синова — синова жінка — не належать до цієї відміни, і ти будеш відмінювати їх подібно до прикметників жіночого роду.

Вважатимеш за постійне правило [12а], що іменники цієї відміни з закінченням на ка тільки в давальному відмінку однини відкидають приголосну к, приймаючи замість неї іншу приголосну — ц. Наприклад, зволока — зволікання має в давальному однини зволоце, а матка буде матце тощо.

ВІДМІНА II

Іменники чоловічого роду з закінченням на ъ і середнього — на о відмінюються так:

Однина

Називний	— ъ	пан	о божство
Родовий	— а	пана	
Давальний	— у	пану	
Знахідний	— а	пана	о божство
Кличний	— е, ъ	пане	о божство
Орудний	— омъ	паномъ	

Множина

Називний	— ы, ове і и	паны	а	телятка
Родовий	— овъ	пановъ	окъ	теляток
Давальний	— омъ	паномъ		телятком [12б]
Знахідний	— овъ, ы	пановъ і паны	а	телятка
Кличний	— ове, ы	панове паны		телятка
Орудний	— ами	панами + ахъ		телятками

Приклади на ъ:

збан — амфора, стан — стан, бог — бог, дух — дух, сын — син, берег — край.

Приклади на о:

хлописко — товстий чоловік, **кїнско** — великий кий, **мечиско** — великий меч, **телятко** — телятко, **хлопятко** — хлоп'ятко, **козлятко** — козенятко.

Іменники, що закінчуються на **хъ, жъ** і **къ**, кличний відмінок однини утворюють на ȣ, як-от: **страхъ** — страх — **страхȣ**, **сторожъ** — сторож — **сторожȣ**, **ракъ** — рак — **ракȣ**. Проте вони в орудному відмінку мають і часто вживану форму: **страхъ, ракъ, сторожъ.**

Іменники цієї відміни, що закінчуються на **ъ**, у знахідному відмінку обох чисел мають таке ж закінчення, яке б вони мали, означаючи неживі предмети [13а], наприклад, називний: **сыръ** — сир, **лѣсъ** — ліс, **сыры** — сири, **лѣсы** — ліси. Так і **ножъ** — ніж, **топоръ** — сокира, **воръ** — мішок **дворъ** — двір тощо.

Іменники з закінченням на **ецъ** у кличному відмінку однини, замість **ц**, приймають іншу приголосну — **ч**, як-от: **ѿтецъ** — отець, **кравецъ** — кравець, **кȣпецъ** — купець, **ѡ(т)че, кравъче, кȣпче.**

Такі два іменники: **око** — око, **ȣхо** — вухо, у множині мають **очи, ȣши**, і ти їх відмінюватимеш у множині як [іменники] жіночого роду з закінченням на **ь.**

Добре запам'ятай, що іменники, які закінчуються на **есъ, енъ, ецъ, елъ, екъ, ѡкъ**, як-от: **ѡвесъ** — овес, **блазенъ** — блазень, **ѿтецъ** — батько, **початокъ** — початок, **козелекъ** — козеня, **козелъ** — козел, втрачають у родовому і послідовно в усіх інших відмінках голосну **о** і **е**, як-от: **козелъ**, у родовому [13б], **козла**, а не **козела, початокъ** — початок — **початка**, не **початока, бȣбенъ** — бубен — **бȣбна, безъ** — бузок — **бза** тощо.

Виняток зроби [для іменників]: **рокъ** — рік, **смокъ** — дракон, **проро(къ)** — пророк, **отрокъ** — хлоп'я, **жарлокъ** — ненажера, **стокъ** — стік бруду, **человекъ** — людина, **потокъ** — потік, **морокъ** — морок, які зберігають згадані вище голосні в непрямих відмінках, як-от: **рока, пророка, смока, человека.** Всього іншого навчить досвід. [Іменники] жіночого роду такі, як **моцъ** — міць, **мочъ** — сеча, **процъ** — праща, **окрожъ** — ошийник мисливських собак, **речъ** — річ, **сечъ** — січа, **матеръ** — мати, **млечъ** — риб'ячі нутрощі, подібні до густого молока, **кровъ** — кров, **бровъ** — брова, **коневъ** — коновка, **паневъ** — мідниця, **крыновъ** — полумисок, сюди не належать, а відносяться до відміни [іменників] жіночого роду, що закінчуються на **ъ**.

Гідне пошани ім'я **Христо́съ** у родовому відмінку вимовляй — **Христа**, Ісус [14а].

Як пізнати іменники, що закінчуються на **ъ** і **ь**, в польському позначенні?

У польському читанні іменники, що закінчуються на **ъ**, ти пізнаєш лише з останньої приголосної, не позначеної будь-яким наголосом, наприклад: chłop — чоловік, dąb — дуб, rąk — рак, prorok — пророк.

[Іменники], що закінчуються на ь, теж [пізнаєш з останньої приголосної, позначеної м'яким наголосом, як-от: boiazń — боязнь, przyiazń — приязнь, przÿiaciel — приятель, kowal — ремісник.

ВІДМІНА III

Іменники чоловічого роду, що закінчуються на ь і й коротке, а також середнього роду на е і ѧ відмінюються так:

Однина

Називний —	ь	каменЬ	й гȣлтай	е ꙁбавене	ѧ телѧ
Родовий —	ѧ	каменѧ	гȣлтаѧ	ꙁбавенѧ	телѧтѧ
Давальний —	ю	каменю	тощо [14б]		
Знахідний —	в і ѧ	каменѧ	гȣлта́ѧ	е ꙁбавене	ѧ телѧ
Кличний —	ю	каменю	гȣлтаю	е ꙁб:	ѧ телѧ
Орудний —	емъ	каменем (м)	гȣлтае (м)	ꙁбавене (м)	телѧте (м)

Множина

Називний —	и і е	камени і камене	ѧ малева́нѧ а телѧта
Родовий —	евъ	каменевъ	
Давальний —	емъ	каменемъ	а телѧта
Знахідний —	евъ і е	каменевъ і камене	ѧ малеванѧ
Кличний —	и і е	камени і камене'	ѧ малевана а телѧта
Орудний —	ѧми	каменѧми	тощо

Приклади:

кий — кий, Дȣнай — Дунай, день — день, пень — пень, ѡ (д) кȣпене — викуп, милосердїе — милосердя, дитѧ — немовля, щенѧ — щеня.

Такі іменники: пень, день, пытель — сито, ȣчень — учень, стычень — назва місяця, полеть — бриль, пыпеть — пипоть, ѡгень — вогонь, приҳодень — приходень, кнафель — задня частина взуття, фикгель — хитрощі, вѧꙁень — в'язень — в родовому та в усіх інших відмінках обох чисел [15а] — непрямих [відмінках] — втрачають голосну е̂, як-от: день — день, днѧ, а не денѧ, так пень — пнѧ тощо.

Виняток зробиш [для слів]: ремень — ремінь, корень — корінь, перстень — перстень, гребень — гребінь, камень — камінь, креме́нь — кремінь, ҳмель — хміль, цель — мета. Вони зберігають вже зазначену голосну, як-от: ремень — ременѧ, а не ремнѧ, ҳмель — ҳмелѧ тощо.

Зверни пильну увагу на іменники середнього роду зменшувальні з закінченням на ѧ, що в родовому відмінку одержують склад тѧ, як-от: телѧ — телѧтѧ; гȣсѧ — гуся — гȣсѧтѧ, поросѧ — поросѧтѧ; щенѧ — щеня — щенѧтѧ тощо.

Візьми до уваги, що іменник **имѧ** в родовому відмінку утворює **имєнѧ**, а не **имѧти**.

Іменники жіночого роду з закінченням на **ѧ**, такі, як **кꙋ́хнѧ** — кухня, **лаѕнѧ** — лазня, **стáйнѧ** — стайня, **воловнѧ** — воловня, належать не до цієї, а до наступної відміни іменників жіночого роду [15б], що закінчуються на **ь**.

Іменники середнього роду на **ов**, як-от; **мостоков** — мито за переїзд через міст, **налє (ѕ) нов** — подарунок за знайдену річ — не належать до цієї відміни, але відмінюються як прикметники середнього роду.

ВІДМІНА IV

Іменники жіночого роду на **ь** і **ѧ** відмінюються так:

Однина

Називний	— **ь**	**пѣснь**	**ѧ**	**лаѕнѧ**	— лазня
Родовий	— **и**	**пѣсни**		**лаѕни**	
Давальний	— **и**	**пѣсни**		**лаѕни**	
Знахідний	— **ь**	**пѣснь**	**ю**	**лаѕню**	
Кличний	— **ь**	**пѣснь**	**ѧ**	**лаѕнѧ**	
Орудний	— **єю**	**пѣснєю**		**лаѕнєю**	

Множина

Називний	— **и**	**пѣсни**	**лаѕни**
Родовий	— **єй**	**пѣснєй**	**лаѕнєй**
Давальний	— **ємъ**	**пѣснємъ**	**лаѕнємъ**
Знахідний	— **ѝ**	**пѣсни**	**лáѕни**
Кличний	— **и**	**пѣсни**	**лаѕни**
Орудний	— **ѧми**	**пѣснѧми**	**лаѕнѧми** + **ахъ** [16а]

Приклади:

сталь — сталь, **вѣсть** — чутка, **приповѣ́сть** — прислів'я, **честь** — честь, **напасть** — напасть, **слабость** — слабість, **кꙋхнѧ** — кухня, **ѡ҆́вча (р) нѧ** — овчарня, **пророкїнѧ** — пророчиця, **господынѧ** — господиня, **кꙋѕнѧ** тощо.

Іменники з закінченням на **ѧ** знахідний відмінок однини завжди утворюють на **ю**, як-от: **лаѕню** тощо. До цієї відміни належать імена жіночого роду, що закінчуються на **ъ**, як-от: **моцъ** — міць, **пѣчъ** — піч, **тварь** — твар тощо.

Сюди можна віднести **о҆́чы** — очі, **ꙋшы** — уші, які проте в однині відмінюються за другою відміною, як-от: **ѡ҆́ко** — око, **ꙋхо** — ухо.

ПРО ПОРІВНЯННЯ

Порівняння у слов'ян, як і в латинів, подвійне, тобто правильне і неправильне.

Ступенів порівняння також 3: звичайний, вищий і найвищий [16б].

Зразок ступенювання

Рід чоловічий	Жіночий	Середній
Звичайний на — **ый** або **ий**	**а** або **аѧ**	на — **ое**
Вищий на — **ший**	**ша** або **шаѧ**	на — **шое̑**
Найвищий на — **най-ший**	**най-шаѧ**	на — **най-шое̑**

Правильне порівняння утворює найвищий ступінь з вищого тільки за допомогою попереднього складу **най**, як-от: **ꙁацный, ꙁацнейший. найꙁацнейший.**

Приклади:

темный — темний, **ѧсный** — ясний, **хитрый** — хитрий, **слодкій** — солодкий, **горкій** — гіркий, **грȣбый** — густий.

Ти звернеш увагу на те, що (прикметники) звичайного ступеня з закінченням на **ный, рый** і **лый**, як от: **ꙁацный** — визначний, **мȣдрый** — мудрий. **смаглый** — смаглий, — у вищому ступені порівняння замінюють **ы** на іншу голосну **е** або **ѣ** заради милозвучності, як-от: **ꙁацный** — **ꙁацнейший** або **ꙁацнѣйший** [17а].

Звичайний ступінь порівняння з закінченням на **кий** у вищому ступені втрачає приголосну **к**, як-от: **слодкий** — **слодший**, а не **сло(д)кший.**

Таблиця правильного ступенювання

	Зв.	Вищ.	Найвищ.
Ч.	**ꙁа́цный** — визначний	**ꙁацнейшій**	**найꙁацнейший**
Ж.	**ꙁацнаѧ**	**ꙁацнейшаѧ**	**найꙁацнейшаѧ**
С.	**ꙁацное'**	**ꙁацнейшое'**	**найꙁацнейшое'**
Ч.	**слодкій** — солодкий	**слодший**	**найслодшый**
Ж.	**слодкаѧ**	**слодшаѧ**	**найслодшаѧ**
С.	**слодкое'**	**найсло(д)шое'**	**найслодшое**

Таблиця неправильного ступенювання

добрый — добрий, **лѣпший** — ліпший, **найлѣпший** — найліпший, **ꙁлый** — поганий, **горший** — гірший, **найгорший**, **великій** — великий, **болший** — більший, **найболший.**

Також, переважно у поляків, вимовляється: **великий, венкши (й), на (й) венкший.**

Система неправильного ступенювання прикметників у слов'ян та ж сама, що і в латинів, тобто вищий ступінь порівняння збігається із звичайним у значенні, але ж у звучанні від нього [17б] відрізняється.

Ти старанно відмітиш, що звичайний ступінь порівняння з закінченням на **окий**, як-от: **глꙋбокїй — глꙋбшый** — глибокий, втрачає дві літери — **о** і **к** — у вищому ступені.

ПРО НЕСТАЛІ ВІДМІНКИ ІМЕННИКІВ

У слов'янській мові є деякі несталі відмінки [іменників]. Вони не належать до жодного з відомих 6 відмінків. Ніколи самостійно не вживаючись у мові (бо, зрозуміло, ні звучання, ні значення самі по собі не надали б їм цієї сталості), ці відмінки набувають свого повного значення з такими прийменниками: **при** — при, **на** — на, над, **в** — в, на, як-от: **на ѡ҆бѣди** — на обіді, **при панаХъ** — перед панами, **при людеХъ** — перед людьми, **в железѣи** — в залізі.

Потім доведеться згадати, що несталі відмінки властиві тільки іменникам, а щодо прикметників, то несталі відмінки в них можливі тільки з попередніми [18а] прийменниками в орудному відмінку однини і в родовому відмінку множини, як-от: **в ѕацнымъ** — в почеснім, **в ѕацныХъ** — в почесних, **при добрымъ** — при добрім, і цього про відміни іменників і прикметників досить.

ПРО ЗАЙМЕННИК

Я — займенник першої особи — відмінюється так:

Однина		Множина	
Називний	**ꙗ҆** — я	Називний	**мы** — ми
Давальний	**мне, мнѣ, ми**	Родовий	**насъ** — нас
Знахідний	**мне, мене, мѧ**	Давальний	**на́мъ** — нам
Орудний	**мною**	Знахідний	**на́съ** — нас
		Орудний	**на́ми** — нами [18б]

Займенник *ти* відмінюється так:

Однина		Множина	
Називний	**ты** — ти	Називний	**вы** — ви
Давальний	**тобе, тобѣ**	Родовий	**васъ**
Знахідний	**тебе** у святій [мові] **тѧ**	Давальний	**вамъ**
Кличний	**ты**	Знахідний	**васъ**
Орудний	**тобою**	Кличний	**вы**
		Орудний	**вами**

Займенник *себе* відмінюється так:

Давальний **себѣ, собе**
Знахідний **себе**
Орудний **собо́ю** Множина відсутня [19а].

Присвійні займенники, що походять з первинних зазначених вище займенників, а також багато інших (з них ми наводимо тільки називні і родові відмінки), ти будеш відмінювати як прикметники.

Займенник *мій, моя, моє*

Називний **мой, моѧ, мое**
Родовий **мое'го, моеи̂, мое'го**

Займенник *твій, твоя, твоє*

Називний **твой, твоѧ, твое**
Родовий **твое'го, твоеи̂, твое'го**

Займенник *свій, своя, своє*

Називний **свой, своѧ, свое**
Родовий **свое'го і свого, своеи̂, свое'го**

Займенник *наш, наша, наше*

Називний **нашъ і нашый; наша, нашаѧ; на́шое і наше**
Родовий **нашого, нашеи̂, нашого**

Займенник *ваш, ваша, ваше* [19б]

Називний	**вашъ і вашый**	**ваша і вашаѧ**	**вашое і ваше**
Родовий	**е вашого**	**е вашои̂**	**вашого**

Займенник *він, той, цей, вона, та* тощо

Називний	**той**	**таѧ і та**	**тое і то**
Родовий	**того**	**тои̂ і тоеи̂**	**того**

Займенник *той, та, те*

Називний	**ѡ҆́нъ і ѡ҆́ный**	**ѡна і ѡ҆́наѧ**	**ѡ҆́ное і ѡ҆́но**
Родовий	**ѡ҆́ного**	**ѡ҆́нои̂**	**ѡ҆́ного**

Займенник *той самий, та сама*

Називний	**ѡвъ і ѡ҆́вый**	**ѡ҆́ва і ѡ҆́ваѧ**	**ѡ҆́во і ѡ҆́вое'**
Родовий	**ѡ҆́вого**	**ѡ҆́вои̂**	**ѡ҆́вого**

Займенник відносний *який, яка, яке*

Називний	**которы (н)** і **котрый**	**которая**	**кото́ров**
Родовий	**которого**	**которой**	**которого**

Займенник питальний або неозначений із своїми складовими [частинами]

Називний **кто** — хто і **χто** [20а]
Родовий **кого** — кого
Давальний **комꙋ** — кому
Знахідний **кого** — кого і що
Орудний **кимъ** — ким

Займенник *який би не був, хто б не був*

Називний **ктоколвекъ** — який би не був
Родовий **когоколвекъ**
Давальний **комꙋколвекъ**
Знахідний **когоколвекъ**
Орудний **кимъколвекъ**

Займенник *що*

Називний **що** і **што** — що
Родовий **чого** — чого
Давальний **чомꙋ** і **чемꙋ**
Знахідний **чого** і **що**
Орудний **чимъ** [20б]

Займенник *що б не було*

Називний **щоколвекъ**
Родовий **чогоколвекъ**
Давальний **чомꙋколвекъ**
Знахідний **чого** і **щоко (л) векъ**
Орудний **чимъколвекъ**

Займенник *хтось* і *щось*

Називний **ктось** Називний **щось** і **штось**
Родовий **когось** Родовий **чогось**

Займенник *який* і *яке*

Називний **ꙗкїй, ꙗкая, ꙗков'**
Родовий **ꙗкого, ꙗкой, ꙗкого**

Займенник *ніхто* або *жоден*

Називний **жаденъ, жаднаѧ, жаднов'**
Родовий **жадного, жадной жадного** [21а]

Сполучаються також займенники з такими частками: **же — жъ** і означають тоді «той самий» або «той же».

Називний **тойже, таѧжъ, товжъ**
Родовий **тогожъ, тойжъ, тогожъ**

Примітка

Словотвір займенників у слов'ян багатший, ніж у латинів, бо латини утворюють від первісних займенників тільки такі присвійні, як від ego → meus, від tu → tuus; sui → suus.

Слов'яни від них, крім того, виводять інші присвійні займенники, як-от: від **свой** — свій — **свойскїй,** ніби suanus, а від **твой** — твій — **твойскїй,** ніби tuanus, також від **мой — мойскїй,** ніби meanus і від **нашъ** — наш — **наскїи,** ніби nostranus тощо.

Цей займенник в однині стягнений [21б].

То — те, що відноситься до третьої особи і походить від [займенника] **ѡнъ** — той, який має [форму] **ѡ҆́ного** в родовому і знахідному однини, зручно поєднується тільки з дієсловами, як-от: **взѧлъ то** — взяв те; **забилъ то** — вбив те, — але без прийменників. Якби ти, наприклад, хотів сказати «від того», то ти не скажеш **ѡ (т) то,** а **ѡ (т) ѡ҆́ного.**

Далі, стягнене **и҆́хъ** — їх, що походить від **ѡ҆́ныхъ,** вживається при дієсловах однаково з прийменниками і без них, як-от: **взѧлъ ихъ** — взяв їх і **ѡ (т) ихъ** — від них.

Два стягнені [займенники] **нихъ** і **него,** що походять від **ѡ҆ныхъ** — їх і **ѡ҆́ного** — його, вживаються з прийменниками, як-от: **ѡ (т) нихъ** — від них, при **нихъ** — при них.

Часто вживається стягнений займенник **нь** [22а] всіх родів з прийменниками **по, на, в,** не вживаючись без них, як-от: **мѣрꙋ нань** — заміряюсь на нього; **ꙋповаю нань** — надіюсь на нього, **маю за зле нань** — досадую на нього тощо.

Займенник **то** іноді означає те саме, що й [сполучник] **і.** А це буває, звичайно, при роздільному вимовлянні, як-от: коли б ти хотів сказати й те й інше, то використовуй **то то, то ѡ҆́во,** де перше **то** означає те саме, що й **і.** Подібно і в такому [виразі]: **то нато, то на ѡ҆́во погледаеть** — і на це і на те поглядає, або і сюди і туди дивиться; **бѣгаеть то самъ, то тамъ** — бігає то тут, то там. Але це більше стосується до синтаксису, аніж до звичайного розгляду займенника, про що, тимчасом, уже досить сказано [22б].

КОРОТКА ПРИМІТКА ДО ВІДМІНЮВАННЯ ДІЄСЛОВА

У слов'янській мові система відмінювання дієслів так побудована, що вона має, крім двоїни, наявної в ній в усіх майже часах, як і в грецькій мові, також іншу систему роду, позначену (а саме в минулому — перфекті і плюсквамперфекті), як і в євреїв, окремими закінченнями. Всі інші часи, зокрема теперішній і майбутній дійсного способу, а також наказовий спосіб, мають одне закінчення для всіх родів. Все це стане яснішим далі, із схем відмінювання дієслів [23а).

ПРО ВІДМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ

Дієслово *є* відмінюється так:

Спосіб дійсний, час теперішній **ꙗ естемъ, ты е'стесь, ѡнъ е'сть** або **ꙗмъ есть, тысь е'сть, ѡнъ есть.**

Двоїна: **естества** або **е'стеχва, естеста.**

Множина: **мы естесмы, вы е'стесте, ѡныи сѹть.**

Минулий час — в імперфекті, перфекті і плюсквамперфекті — той же самий і передається трьома родами, а саме: чоловічим, жіночим і середнім, які розрізняються, як і в євреїв, трьома окремими закінченнями.

У чоловічому роді

Однина: **ꙗ былемъ** і **ꙗмъ былъ** — я був, **ты былесь** і **тысь бы(л), ѡ(н) бы(л).**

Двоїна: **была̀χва** — ми двоє були, **былиста** або **быласта.**

Множина: **былисмы, былисте, были.**

У жіночому роді

Быламъ — я (жінка) була, **былась, была.**

Двоїна та ж сама для кожного роду.

Множина: **былысмы, былысте, былы** [23б].

У середньому роді

Однина: **быломъ, былось, было.**

Двоїна і множина ті ж, що і в жіночому роді.

Майбутній час в усіх родах той самий.

Однина: **ꙗ бѹдѹ** — я буду, **ты бѹдешъ, ѡнъ бѹдеть.**

Двоїна: **мы бѹдева, вы бѹдета,** 3-ї особи немає.

Множина: **мы бѹдемо, вы бѹдете, ѡни бѹдѹть.**

Теперішній і майбутній час наказового способу один для всіх родів.
Однина: **ты бꙋдь** — ти будь, **ѡнъ** або **ѡна нехаꙑ(й) бꙋде(т).**
Двоїна: **мы бꙋдва, вы бꙋдта**, 3-ї особи немає.
Множина: **мы бꙋдмы, вы бꙋдте, ѡни неха(й) бꙋдꙋ(т).**

Минулий час — імперфект, перфект і плюсквамперфект
[для чоловіч. роду].

Однина: **неха(й) бы(х) бы(л)** — нехай би я був, **неха(й) бысь былъ, неха(й) бы былъ.**
Двоїна: **неха(и) быхва была, неха(и) быста была.**
Множина: **неха(и) бысмы были, неха(и) быстe были, неха(и) бы были.**

Жіночий рід на **ла**, середній рід на **ло.** Двоїна у них спільна, як вище [було сказано].

Бажального способу — теперішній час, імперфект і майбутній час [для чоловічого роду] — однина: **бода(и) быхъ былъ** — бодай би я був, **бода(и) бысь бы(л), бода(и) бы бы(л)** [24а].
Двоїна: **бода(и) быхва была, бода(и) быста была**, 3-ї особи немає.
Множина: **бода(и) бысмы были, бода(и) быстe были, бода(и) бы были.**
Жіночий рід — на **ла**, середній — на **ло**, як раніше.

Минулий час: плюсквамперфект

У чоловічому роді

Однина: **былъ бы(х) былъ** — був би, **бы(л) бысь бы(л), былъ бы былъ.**
Двоїна: **была быхва была, была бы(с) та была.**
Множина: **были быхмы были | были быстe были, были бы были.**

Жіночий рід — на **ла**, середній рід — на **ло**, як раніше.

Зверни увагу, що в цьому минулому часі — у плюсквамперфекті бажального способу — немає місця часткам, які звичайно вживаються в інших часах бажального способу, як-от: **бода(и) быхъ** — бодай би і подібне.

Імперфект, перфект і плюсквамперфект умовного способу

Однина: **кгды быхъ былъ, кгды бы(с) бы(л), кгды бы былъ.**
Двоїна: **кгды быхва была, кгды быста была.**
Множина: **кгды бысмы были, кгды быстe были, кгды быстe были** [24б].

Жіночий рід — на **ла**, середній — на **ло.**

Теперішній і майбутній час утворюється тільки від дійсного способу за допомогою частки **кгды** — коли, як-от: **кгды є'стемъ** тощо.

Інфінітив в усіх часах **бы́ти** або **быть** — бути в теперішньому, минулому і майбутньому.

24*

Дієприкметник самостійний — бȣдȣчи (ніби для буття). Дієприкметник теперішнього часу має три роди, як і прикметник: бȣдȣчий — той, що є, бȣдȣчая — та, що є, бȣдȣчое — те, що є.

ПРО ДВОЇНУ

Двоїною свята слов'янська мова дуже часто користується, як-от: бѣховѣ або бѣхове — ми двоє були, быста — ви двоє були. Також польська [мова], як-от: былахва і быласва — ми двоє були, быласта — ви двоє були. Третьої особи двоїни немає, хоч дехто визнає її. Але краще вважати її відсутньою, бо вона не відрізнялася б від [форми] жіночого роду в однині. Тобто, коли говорити про двох у третій особі: ѡна была (як дехто каже), то це означає те саме — вона була [25а].

ЄДИНА ВІДМІНА ДІЄСЛІВ У ЇХ ПОСЛІДОВНОСТІ

Теперішній час дійсного способу у всіх родах

и и
Однина: панȣю — паную, панȣешъ панȣетъ.

и и
Двоїна: панȣева — ми двоє пануємо, панȣета.

ѧ
и и ȣ
Множина: панȣемо, панȣете, панȣють.

Минулий час: імперфект, перфект, плюсквамперфект

У чоловічому роді

ȣ ȣ ȣ
и и и
Однина: пановалемъ, пановалесь, пановалъ.

ȣ ȣ
и и
Двоїна: пановалахва, пановаласта, 3-ї особи немає.

ȣ ȣ ȣ
и и и
Множина: пановалихмы, пановалисте, пановали.

У жіночому роді

ȣ ȣ ȣ
и и и
Однина: пановаламъ, пановалась, пановала.

Двоїна та ж сама, що і в чоловічому роді.

8 8 8
и и и

Множина: **пановалыхмы, пановалысте, пановалы,** але така множина більш властива польській мові. В інших мовах множина чоловічого роду виступає у всіх родах.

У середньому роді

8 8 8
и и и

Однина: **пановаломъ, пановалось, панoвало.**

Двоїна і множина ті ж самі [25б].

Майбутній дійсного способу в усіх родах той самий, бо він постає з майбутнього часу дієслова *є* і з інфінітива іншого дієслова.

8
и

Однина: **б8д8 пановати** — буду панувати, **б8дешъ пановати, б8де (т) пановати.**

8
и

Двоїна: **б8дева пановати, б8дета пановати.**

Множина: **б8демъ пановати, б8дете пановати, б8д8ть пановáти.**

Теперішній час наказового способу
в усіх родах

Однина: **пан8й** — наказýй або пануй **нехай пан8етъ.**

Двоїна: **пан8йва, пан8́йта.**

Множина: **пан8имы, пан8йте, нехай пан8ють.**

Минулий час: перфект, плюсквамперфект.

У чоловічому роді

нехай — частка наказова:

8 8 8
и и и

Однина: **быхъ пановалъ, бысь пановалъ, бы пановалъ** — нехай би я панував.

8 8
и и

Двоїна: **быхва пановала, быста пановала.**

Множина: **бысмы пановали, бысте пановали, бы пановали.**

У жіночому роді

ȣ
и

Однина: нехай быхъ пановала, бысь пановала, бы пановала.
Двоїна і множина спільні [26а].

У середньому роді

Однина: нехай быхъ пановало, бысь пановало, бы пановало.
Двоїна і множина спільні, якщо у множині жіночий і середній рід не приймають в кінці голосної ы замість и, утворюючи з пановáли форму пановáлы, чого особливо додержуються поляки.

Майбутній час наказового способу той же, що і дійсного, лише з додатком наказової частки нехай — хай буде.

Теперішній час, імперфект, перфект і майбутній бажального способу

бодай { Однина: быхъ пановалъ, бысь пановáлъ, бы пановáлъ.
Двоїна: быхва пановáла, быста пановáла, 3-ї особи немає.
Множина: быхмы пановали, бысте пановали, бы пановали. }

У жіночому роді

бодай | Однина: быхъ пановала, бысь пановала, бы пановала.
Двоїна і множина спільні.

У середньому роді

бодай | Однина: быхъ пановало, бысь пановало, бы пановало.
Двоїна і множина спільні.

Минулий час. Плюсквамперфект [26б]

У чоловічому роді

бодай { Однина: быхъ былъ пановалъ, бысь бы(л) пановалъ, бы былъ панова(л).
Двоїна: быхва была пановала, быста была пановала.
Множина: бысмы были пановали, бысте были пановали, бы были пановали. }

У жіночому роді

бода(й) | Однина: быхъ была пановала, бысь была пановала, бы была пановала.
Двоїна і множина спільні.

В середньому роді

бодай | Однина: **быхъ было пановало, бы(сь) было пановало, бы было пановало.**

Двоїна і множина спільні.

Зверни увагу на те, що в цьому минулому часі, у плюсквамперфекті, має місце допоміжний минулий час від дієслова є, а саме: **былъ, была, было**, поєднаний з дієсловом **пановалъ**. Це спостереження стосується також до всіх інших дієслів у цьому часі.

Майбутній час збігається з теперішнім. Умовний спосіб у всьому подібний до бажального за винятком того, що замість **бодай** — бодай ставиться прислівник **кгды** — коли.

Майбутній час [умовного способу] твориться від дійсного способу за допомогою згаданого прислівника **кгды** — коли [27а].

Теперішній час інфінітива **пановати** або **пановать** — панувати.

Дієприкметник всякого роду або самостійний **пануючи** — пануючий.

Дієприкметник другий, що постав із попереднього самостійного за допомогою голосної короткої **й**, сприймається як прикметник завдяки трьом закінченням, як-от: **пануючий, пануючая, пануючое'** — пануючий, пануюча, пануюче.

Герундій — **панованя**. З такого герундія постійно утворюється іменник середнього роду з заміною **я** на голосну **е**, як-от: **пановане'** — панування, а також минулий час дієприкметника пасивного стану, про що далі буде краще з'ясовано, але з цього дієслова, як відкладного, він утворитися не може.

І таким чином, за цим зразком дієвідмінювання всі інші дієслова, належать вони до активних чи до пасивних, до середніх, чи до середньопасивних, дуже легко відмінюватимуться [27б].

Я раджу зробити два спостереження. Перше: щодо форми відмінюваних дієслів, тобто щодо особових кінцевих складів в усіх способах і часах. Друге: зверни увагу на висновки про минулий час з інфінітива або навпаки. Те і друге я тут відразу ж і пропоную.

ЗАГАЛЬНА ФОРМА ВІДМІНЮВАНИХ ДІЄСЛІВ

Перша особа дійсного способу [закінчується] на **ȣ** або **ю**.

Друга — на **ишъ** або **ешъ**.

Третя — на **итъ** або **етъ**.

Минулий час. Перша особа — на **лемъ** або **лехъ**.

Друга — на **лесь**. Третя — на **лъ**.

Наказовий спосіб — на **й** коротке і **и** довге, як-от: **пануй** — пануй, **пиши** — пиши. Утворюється наказовий спосіб також — на **ъ** і на **ь**, як-от: **бȣдь** — будь, **ежъ** — їж, **е'дь** — їдь, але остання [форма] буває рідше [28а].

Утворюється ж наказовий спосіб від другої особи дійсного способу через заміну **ешъ** на голосну **й** або **ишъ** на **ѝ** складову. На **й** коротке [наказовий спосіб] завжди закінчується тоді, коли перед кінцевою голосною першої особи дійсного способу має місце інша голосна, як-от: **панȣю — панȣешъ**, отже, кажи **панȣй**. Якщо ж перед кінцевою голосною першої особи стоїть приголосна, то наказовий спосіб творитиметься за допомогою **ѝ** складового, як-от: **пишȣ — пишешъ — пишѝ** — пиши.

Майбутній час дійсного способу твориться з майбутнього часу дієслова *є* та з інфінітива якого-небудь іншого дієслова. Наприклад, **бȣдȣ пановати** звучить: ero dominari, тобто dominabor. Так, **бȣдȣ писати** звучить: ero scribere. Говорять також **напишȣ**. Ця [форма] складена з прийменника **на** і **пишȣ**, але такий майбутній час, що сполучається з прийменниками, більш відомий в ужитку, аніж в науці.

Проте додам, що в доборі дієслів кожному [дієслову] забезпечено окремий майбутній час [28б], якщо він властивий [цьому дієслову].

Інфінітив закінчується на **и** або **ь**, як-от: **пановати** або **пановать** — панувати; **просити** або **просить** — просити, **тѣчи** — різати, з попередньою будь-якою приголосною, як це видно з наведених прикладів.

Герундій на **нѧ**, як-от: **писáнѧ** — [для] писання; **пановaнѧ** — [для] панування. З цього герундія легко утворюються дієприкметники минулого часу пасивного стану з заміною голосної **ѧ** на **ъ**, **а**, **о** або **ый**, **аѧ**, **ое**, як-от: **писанъ** і **писаный**, **писана** і **писанаѧ**, **писано** і **писаное** — писаний, писана, писане. Якщо ж замість **ѧ** додаси **е'**, то виникне іменник середнього роду, як-от: **писане'** — писання, **читане** — читання.

Дієприкметник самостійний з закінченням на **чи**, яке завжди потрібно додавати до першої особи дійсного способу, як-от: **панȣю** з доданим закінченням **чи** утворює **панȣючи** — пануючий [29а].

Дієприкметник з трьома закінченнями дуже легко буде утворити від самостійного, додавши **й** стягнене і **аѧ**, **ое'**, як-от: **панȣючи** з доданою **й** утворює **панȣючий**, **панȣючаѧ**, **панȣючое** подібно до τύπτών, τύπτȣσα, τύπτών у греків.

І цей спосіб відмінювання і творення для всіх дієслів найвідповідніший. Адже пасивні дієслова, середні та деякі відкладні додають, звичайно, склад **сѧ** до основних [своїх] закінчень, як-от: **дивȣюсѧ** — дивуюся, **ȣмываюсѧ** — вмиваюся, або мию себе, **крещȣсѧ** — хрещуся, **боюсѧ** — боюся тощо, де склад **сѧ** вказує на додержання дієсловами їхнього значення, а не дієвідміни, бо в кожнім способі, особі, числі, часі цей склад **сѧ** лишається незмінним.

Рід розрізняється тільки в минулому часі [29б]. А саме у чоловічому роді скажеш **лемъ** або **лехъ**, як-от: **пановалемъ** і **пановалехъ**, у жіночому **ламъ** або **лахъ**, як-от: **пановаламъ** або **пановалахъ**, середній рід має **ломъ** або **лохъ**, як-от: **пановаломъ** або **пановалохъ**.

Всі інші часи додержуються одного закінчення для всіх родів.

ПРО УТВОРЕННЯ МИНУЛОГО ЧАСУ ВІД ІНФІНІТИВА І НАВПАКИ

Якщо інфінітив закінчується на **ати**, як-от: **ȥнати** — знати, то минулий час одержує закінчення **алемъ**, як-от: **ȥналемъ**, і навпаки, якщо минулий час закінчується на **алемъ**, то інфінітив — на **ати**, як це ясно і з такого прикладу: **илемъ, ити: чинилемъ — чинити** — робити. Якщо ж у [30а] минулому часі закінчення **ѣлемъ**, то в інфінітиві — **ѣти**, як-от: **седѣлемъ — седѣти** — сидіти.

Отже, щодо виявлення чи дослідження, як [утворюється] минулий час від інфінітива або навпаки, то нічого іншого не доведеться взяти до уваги, крім двох голосних **а** та **и** при утворенні першої і другої форм, а саме: кожна з цих голосних передує складові **ти** в інфінітиві і складові **лемъ** в минулому часі. З наведених прикладів усе це можна зрозуміти. Щоб було ясніше, додаю, що, наприклад, **читати** — читати переходить у минулому часі в **читалемъ** — читав, **носити — носилемъ** — носив, де, як бачиш, обидві зазначені голосні залишаються і в інфінітиві, і в минулому часі. Зрозуміло, що це нехибне правило про утворення минулих часів та інфінітивів повинне добре закріпитися в пам'яті.

Інша справа з неправильними дієсловами, коли попередня голосна в інфінітиві і в минулому часі не однакова, як-от: дієслово **идȣ** — іду має в мину[30б]лому часі **шедлемъ**, а в інфінітиві **ити** тощо.

Отже, коли приділити при відмінюванні належну увагу неправильним дієсловам, що відступають від цього правила, то їхня властивість усвідомлюється дуже легко.

Нарешті, щодо зміни приголосних у другій особі однини дійсного способу, то [тут] в найбільшій мірі допоможе добір дієслів, зроблений заради цього, а решту дасть практика.

ДОБІР ДІЄСЛІВ З РІЗНИМИ ЗАКІНЧЕННЯМИ

У цьому доборі дієслів я буду дотримуватися такої послідовності:

По-перше, на основі певного закінчення дієслова, спільного для багатьох подібних дієслів при утворенні ними другої особи, минулого часу та інфінітива, формулюю загальне відносно них правило.

По-друге, я відокремлюю всі [дієслова], що, маючи те ж саме закінчення [31а], відступають від загального правила.

Нарешті, щоб тому, хто вивчає, було легше усвідомити властивості дієслів, я запроваджую точний розподіл основних форм дієслова, а саме: визначаю другу особу, встановлюю минулий і майбутній час, якщо дієслово неправильне (бо щодо правильних дієслів, то діятиме загальне правило), наказовий спосіб, інфінітив, герундій і дієприкметник самостійний. Добре це усвідомивши, все інше (що від них походить) легко буде засвоїти. Але вчителеві потрібно пильнувати, щоб досягти при цьому найбільшої користі для учнів. Далі йдуть основні закінчення дієслів.

аю

Друга особа закінчується на **ешъ**, минулий час — на **але (м)**, інфінітив — на **ати**, герундій — на **ана**, як-от: **спеваю** — співаю, **спеваешъ**, **спевалемъ**, **спевати**, **спевана**. Майбутній час і дієприкметник творяться відповідно до своїх правил [31б].

Приклади:

читаю — читаю, **колатаю** — б'ю, **сподеваюса** — сподіваюся, **ꙁнаю** — знаю, **даваю** — даю.

Окремо розглянеш дієслово **маю** — маю, друга особа якого правильна, але форма минулого часу **мѣлемъ**, інфінітив — **мѣти**, герундій — **мѣна**.

Також дієслово **краю**, яке в минулому часі має **крашлемъ**; інфінітив — **крашти** — краяти.

Також **ѹмираю**. Минулий час **ѹмарлемъ**, якщо це дієслово доконане. Якщо ж його значення починальне, то кажи: **ѹмиралемъ** — умирав, герундій — **ѹмирана**, майбутній час має **ѹмрѹ**, друга особа якого закінчується на **ешъ**. Але дієслово **крою** в майбутньому часі дає **ѹкрою**, друга особа якого **ишъ**, як-от: **ѹкроишъ**.

Дієприкметник твориться за загальним правилом. Проте дієслово **даю**, утворюючи минулий час за загальним правилом, у майбутньому часі здебільшого має: **дамъ** — дам, **даси** [32а] або **дашъ** — даси, **дастъ** або **да'** — дасть. У множині **дамо** — дамо, **дасте** — дасте, **дадѹтъ** — дадуть.

аю

Друга особа закінчується на **ешъ**, минулий час — на **илемъ**, інфінітив — на **ити**, якщо це дієслова доконані; а якщо починальні, то в минулому часі закінчення буде **алемъ**, в інфінітиві — **ати**, в герундії, в обох випадках, закінчення однакове — **ена**, як-от: **поꙁволаю**, **поꙁво́лаешъ**, **поꙁволалемъ** і **поꙁволилемъ**, **поꙁволати** і **поꙁволити**, **поꙁволе́на**.

Майбутній час **поꙁволю**, а друга [особа] **ишъ**. Дієприкметник твориться за загальним правилом.

Приклади:

ѿбалаю — руйную, **причинаю** — додаю, **причинаюса** — входжу, **доꙁволаюса** — сваволю, **ѿбалаюса** — занепадаю, **ꙁбавлаю** — визволяю, **стрелаю** — стріляю.

Окремо розглянь дієслова многократні, які в 2-й [особі] збігаються з первинними, але закінчуються на **алемъ** у минулому часі і на **ати** в інфінітиві, [причому] в майбутньому часі завжди зникає голосна **а** 1-ї особи дійсного способу, як-от: **поꙁволаю** — **поꙁволю** тощо.

Дієприкметник твориться за загальним правилом [32б].

ȣю і юю

[Дієслова], що закінчуються на ȣю і юю, другу [особу теперішнього часу] дійсного способу утворюють на ешъ, минулий час — на овалемъ, інфінітив — на овати, герундій — на ована, як-от: милȣю — люблю, милȣе'шъ, миловалемъ, миловати, милова́на. Що ж до воюю — воюешъ, то в минулому часі заради милозвучності о іноді переходить в е, як-от: вое'валемъ, хоч непогано сказати і воіовалемъ, воевати і воіовати, воевана і воіова́на.

Майбутній час і дієприкметник творяться за своїми правилами.

Приклади:

триȣмфȣю — тріумфую, празнȣю — освячую, прожнȣ́ю — відпочиваю, виншȣю — поздоровляю, честȣю — частую, панȣю — паную, полюю — полюю, кȣпȣю — купую, клюю — дзьобом зерна збираю, що властиве птахам.

Окремо розглянь [дієслово] цвȣю — гоню здобич собаками, друга особа якого цвȣешъ, але ми [33а] нулий час цвалемъ, інфінітив — цва́ти, герундій — цва́на. Те ж [дієслово] чȣю — чую [2-а особа від нього] — чȣешъ, минулий час — чȣлемъ, інфінітив чȣти тощо.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами.

ию і ыю

[Дієслова], що закінчуються на ию або ыю, у другій особі мають ешъ, у минулому часі — илемъ або ыле(м), інфінітив — ити або ыти, герундій — ита або ыта, як-от: шию (sartio — шию) — шиешъ, шилемъ — шити — шита. Також выю — вию, вые'шъ, вылемъ.

Приклади: вию — звиваю [в'ю], выю — вию; пію — п'ю. Окремо розглянь дієслово клию [клею]; правильне в другій особі, яке в минулому часі має форму клинилемъ, в інфінітиві — клинити, у герундії — клие'на. Також дієслово лию, правильне в другій особі, має [таку] особливість: [в минулому часі] — лалемъ і лилемъ; інфінітив — лити і лати [33б]. Від дієслова лию утворюються складні дієслова, на взірець многократних, як-от: виливаю — виливаю, проливаю — проливаю, доливаю — доливаю, і утворюють минулий час та інші [форми] подвійно: по-перше, за допомогою аю, яке дає — алемъ, а решту форм — відповідно до основної їх послідовності в утворенні.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник [творяться] за загальними правилами. Проте в майбутньому часі — найуживаніша [форма]: вылию, пролию тощо.

ѣю

Породжує другу особу — на **вшъ**, минулий час — на **ѣлемъ**, інфінітив — на **ѣти**, герундій — на **ѣна**, як-от: **мдлѣю** — млію, **мдлѣвшъ**, **мдлѣлемъ**, **мдлѣти**, **мдлѣна**. Приклади: **совѣю** — нагадую поведінкою сову, **молодѣю** або **млодѣю** — молодію, **твердѣю** — твердію, **мякчѣю** та інші починальні [дієслова], що мають подібні закінчення.

Окремо розглянь [дієслова] **сѣю** — сію і **вѣю** — провітрюю, які у другій особі закінчуються також на **вшъ** [34а], але минулий час — **ялемъ**, інфінітив — **яти**, герундій — **яна**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Проте майбутній час здебільшого утворюється з прийменниками, як-от: **ѕсовѣю**, **ѕмолодѣю**, **ѕомдлѣю**, **насѣю** тощо.

ою

Друга особа [таких дієслів закінчується] на **оишъ**, минулий час — на **оилемъ**, інфінітив — **оити**, герундій — **овна**, як-от: **гою** — гою рану, **гоишъ**, **гоилемъ**, **гоити**, **гов'на**.

Приклади: **гною** — гною, **кою** — заспокоюю, **крою** — розриваю, **двою** — подвоюю, **трою** — потроюю.

Потрібно окремо розглянути [дієслово]: **стою** — стою, 2-а особа якого — **ишъ**, минулий час — **стоялемъ**, інфінітив — **стояти**, герундій — **стояна**. Також **пою** — співаю, в другій особі утворює **поешъ**, минулий час — **пѣлемъ**, інфінітив — **пѣти**. Герундія краще не утворювати, якщо не хочеш використати [цю форму] від дієслова **спѣваю** з тим же значенням, але [34б] з іншим закінченням, як-от: **спѣвáна** — співання. Дієслово **боюся** — боюся також у другій особі має закінчення **ешъ**, у минулому часі — **боялемъся**, в інфінітиві — **боятися**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами.

[Дієслово] **гою**, проте, утворює майбутній час звичайно з прийменником: **ѕгóю**; [—] так і: **крою** — **ѹкрою** — розріжу, **кою** — **ѹкою** — заспокою, також: **гною** має **ѕгною** — згною.

бѹ

Породжує **вешъ**, минулий час — **блемъ**, інфінітив — **бти** або замість **б** — частіше **с**, тобто **сти**, герундій — **бена**, як-от: **гребѹ** — гребу, **гребешъ**, **греблемъ**, **гребéна**, **гребти** і **грести**. Так і **скѹбѹ** — скубу пір'я або обскубую.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними правилами. [Дієслово] **скѹбѹ**, проте, має, крім того, звичайно, майбутній час — **ѿскѹбѹ** [35а].

к8

Друга особа переходить в **чешъ** із зміною **к** на **ч**, минулий час **клемъ**, інфінітив, втративши **к8**, закінчується на **чи**, герундій — на **чена**, як-от: **сек8** — січу, **сечешъ**, **секлемъ**, **сечи**, **сечена**.

Приклади: **влек8** — волочу, **пек8** — печу, **рек8** — здається, краще звучить як майбутній час, ніж теперішній, проте в значенні «кажу» може бути й теперішнім.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальним правилом: проте **пек8** і **сек8** в майбутньому часі мають: **ꙁпек8** — буду пекти, **ꙁсек8** — буду сікти тощо.

лю і **ню**

Друга особа **нишъ**, минулий час — **илемъ**, інфінітив — **ити**, герундій — **ена**, як-от: **смолю** — мащу смолою — **смо́лишъ**, **смолилемъ**, **смолити**, **смоле́на**. Майбутній час і наказовий спосіб [творяться] за своїми загальними правилами. Проте **смолю** в майбутньому часі має **ꙁасмолю** [35б].

Виняток у дієприкметнику

Ти помітиш, що [дієслова], які перед **л** мають іншу приголосну, втрачають **л** і дістають закінчення **ачи** з попередньою [приголосною]. Цей виняток стосується також і утворення герундія, як-от: від **люблю** — форма дієприкметника **любачи**, а не **люблачи**, а також герундій — **любена**, а не **люблена**. Теж при **вонплю** кажи **вонтпачи**, а не **вонтплачи**, герундій — **вонтпена**, а не **вонтплена** з тієї ж причини.

Дієслова, що закінчуються на **лю** без попередньої якоїсь приголосної, замість кінцевого **ю**, додають закінчення **ачи**. Наприклад, **хвалю** — хвалю має дієприкметник **хвалачи**.

Виняток у минулому часі

Окремо розглянеш такі дієслова. Від **стелю** 2-а особа **стелешъ**, минулий час — **слалемъ**, інфінітив — **слати**, герундій — **слана**. Також від дієслова **шлю** — шлю друга [особа] — **шлешъ**, минулий час **слалемъ** і **послалемъ**, інфінітив **сло́ти**, герундій — **слана**. Дієприкметник, наказовий спосіб і майбутній час [цих дієслів] творяться за своїми загальними правилами. Проте від **стелю** форма майбутнього часу **посте́лю** — постелю [36а], також від **шлю** — **пошлю** — пошлю.

Від **колю** — 2-а особа — **колешъ** — колеш, минулий час — **кололемъ**, інфінітив — **колоти**, герундій — подвійний: **колена** і **колота**.

Теж від **мелю** — мелю; 2-а особа **мелешъ**, минулий час — **мололемъ**, інфінітив — **молóти**, герундій — **мелена** і **молота**.

Також і **полю** — погані трави викорінюю — має: **полешъ, пололемъ, полоти, полота** і **полена**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами.

Проте **мелю** в майбутньому часі має, крім того, форму **ꙁмелю**.

шȣ

У другій особі вимагає [закінчення] **сишъ, в** минулому часі — **силемъ**, в інфінітиві — **сити**, в герундії — **шена**, у дієприкметнику — **сачи**, як-от: **прошȣ** — прошу; **просишъ, просилемъ, просити, прошена, просачи** [36б].

Приклади: **кошȣ** — косою стинаю, **голошȣ** — проголошую, **вишȣ** — вишу.

Але такі дієслова, як **грешȣ** — грішу, **страшȣ** — страшу, **смешȣ** — сміх викликаю, **плошȣ** — відганяю і деякі інші, зберігають приголосну **ш** у другій особі однини і в усіх інших [формах]. Наприклад, від дієслова **смешȣ** друга особа — **смешишъ**, минулий час — **смешилемъ**, інфінітив — **смешити**, дієприкметник — **шачи** — **смешачи**. Майбутній час і наказовий спосіб творяться за загальним правилом.

Відхиляються також деякі [дієслова], як-от: **брешȣ** — гавкаю і **крешȣ**, що в другій особі закінчуються на **ешъ**. Але в минулому часі від [дієслова] **брешȣ** кажи: **брехалемъ**, інфінітив — **брехати**, герундій — **брехáна**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник [творяться] за загальним правилом. [Дієслово] **крешȣ** — викрешую вогонь, в минулому часі утворює форму **кресалемъ**, і інфінітиві — **кресати**, у герундії — **кресана**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник [творяться] за загальним правилом. Проте **крешȣ** в майбутньому часі має звичайно форму **викрешȣ** — викрешу [37а].

гȣ

У другій особі дасть — **жешъ** з заміною **г** на **ж**; в минулому часі **г** знову з'являється. Отже, кажи **глемъ**, і інфінітиві — **гти** або **чи**, в герундії — **г** зникає — **жена**, наприклад: **стрыгȣ** — стрижу — **стрыжешъ, стрыглемъ, стрыгти** або **стрычи, стрыжéна**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Проте в майбутньому часі легко, як складна форма, утворюється **ѿстрыгȣ**.

Приклади: **могȣ** — можу, **стерегȣ** — сторожу.

Окремо розглянеш форму **бегȣ** — біжу, яка в другій особі набуває — **жишъ**, як-от: **бежишъ**, в усіх інших формах має початкове закінчення. Правда, дієслів з цим закінченням не так багато.

д8

Друга особа — **дешъ**, минулий час — **длемъ**, інфінітив з утратою **д** — **сти**, герундій — **дена**, наприклад, **вод8** — колю, **водешъ**, **водлемъ**, **водена**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами [37б].

Приклади: **клад8** — кладу, **пряд8** — пряду, **вед8** — веду, **г8д8** — реву.

Окремо розглянеш [дієслово] **ѣд8**, друга особа якого **ѣдешъ**, але минулий час — **ѣхалемъ**, інфінітив — **ѣхати**, герундій — **ѣхана**. Також [дієслово] **ид8** — іду, друга особа якого — **идешъ**, але минулий час — **ишолемъ** або **шедлемъ**, інфінітив — **ити**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник полюбляють загальні правила. Проте майбутній час від **ѣд8** — **поѣд8**, а також: **ид8** — **пойд8**. Те ж від дієслова **клад8** — **полож8**, 2-а особа якого — **жишъ** тощо.

ж8

Деякі дієслова мають у другій особі — **дишъ**, у минулому часі — **дилемъ**, в інфінітиві — **дити**, в герундії — **жена**, дієприкметник — **дячи**, як-от: **важ8** — підбурюю до бою або до гніву, **вадишъ**, **вадиле (м)** [38а], **вадити**, **важена**, **вадячи**.

Приклади: **сеж8** — сиджу, **глеж8** — гляджу, **смерж8** — смерджу, **каж8** — каджу ладаном, **хож8** — ходжу, **вож8** — воджу, **ѣждж8** — їжджу на коні, **глаж8** — гладжу, **раж8** — даю пораду, **раж8ся** — вдаюся до когось за порадою, **саж8** — розміщаю або сиджу, **бл8ж8** — блуджу, **хлож8** — холоджу, **рож8** — роджу тощо.

Майбутній час і наказовий спосіб творяться за своїми загальними правилами. Майбутній час, проте, в межах цих правил здебільшого утворюється як складний, наприклад, [від] **важ8** кажи: **звраж8**, **раж8** — **пораж8**, **саж8** — **посаж8**, **бл8ж8** — **збл8ж8** тощо.

Крім того, деякі [дієслова] мають у другій особі **зишъ**, у минулому часі — **зилемъ**, в інфінітиві — **зити**, в герундії — **жена**, у дієприкметнику — **зячи**, як-от: **лаж8** — **лазишъ**, **лазилемъ**, **лазити**, **лажена**, **лазячи**. Наказовий спосіб передай через **лазь** — повзай. Майбутній [час] твориться за своїм правилом (38б). Деякі [дієслова] у другій особі мають **жишъ**, у минулому часі — **жалемъ**, в інфінітиві — **жати**, у дієприкметнику — **жачи**, у герундії — **жана**, як-от: **держ8** — держу, **держишъ**, **держалемъ**, **держати**, **держана**, **держачи**. Так і **леж8** — лежу, **дрыж8** — дрижу тощо. Проте [дієслова] **праж8** — сушу, **смаж8** — теж сушу, **важ8** — важу, **кр8ж8** — ходжу навколо — в минулому часі дають **жилемъ**, в інфінітиві — **жити**, в герундії — **жена**.

Дієприкметник, змінивши 8 на **а** заради милозвучності, твориться за загальним правилом, майбутній час — теж за своїм загальним правилом. Проте [дієслова] **смаж8** і **важ8** мають звичайно складні форми: **8смаж8** —

усмажу і з҃важꙋ — зважу. Форми наказового способу в цих [дієсловах] закінчуються на ъ, як-от: важъ, смажъ, пражъ.

Але [дієслова], що в минулому часі мають жалемъ, наказовий [39а] спосіб творитимуть за загальним правилом.

Нарешті, друга особа деяких дієслів закінчується на жешъ, минулий час — на ꙁалемъ, інфінітив — на ꙁати, герундій — на ꙁана; як-от: важꙋ — в'яжу, вꙑжешъ, вꙑꙁалемъ, вꙑꙁати, вꙑꙁана. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальним правилом. Проте мажꙋ в наказовому способі утворює форму мажъ — маж, рѣжꙋ — рѣжъ. Приклади такі: кажꙋ — оповідаю, ржꙋ — іржу, рѣжꙋ — краю, від яких майбутній час здебільшого твориться як складний, наприклад: рѣжꙋ — ꙁарѣжꙋ, якщо означатиме «[в жертву] зарізати», ва҃жꙋ — ꙁважꙋ, кажꙋ — ꙁкажꙋ — оповідатиму тощо.

ꙁꙋ

У другій особі має ꙁешъ, минулий час — ꙁлемъ, інфінітив — ꙁти, герундій — ꙁена, як-от: лѣꙁꙋ — повзу, лѣꙁлемъ, лѣꙁти, лъꙁена. У наказовому способі кажи лѣꙁь [39б].

Приклади: гры҃ꙁꙋ — гризу, гризеш, веꙁꙋ — везу, форма наказового способу яких утворюється за загальним правилом. Проте майбутній час постає в складній формі, як-от: грыꙁꙋ — ꙁгрыꙁꙋ, веꙁꙋ — повеꙁꙋ, лѣꙁꙋ — полѣꙁꙋ.

нꙋ

Друга особа — нешъ, минулий час — нꙋлемъ, інфінітив — нꙋти, герундій — нена, як-от: плынꙋ — плынешъ, плынꙋлемъ, плынꙋти, плынена. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними правилами.

Приклади: слынꙋ — славлюся, брнꙋ або брынꙋ — іду водою, минꙋ — швидко біжу.

Окремо розглянеш жнꙋ — жну, яке має другу особу — жнешъ, минулий час — жалемъ, інфінітив — жати, герундій — жата. Теж дієслово кленꙋ, форма другої особи якого кленешъ [40а], минулий час — кламемъ, інфінітив — кла́сти, герундій — клата. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник [творяться] за загальними правилами.

рꙋ — різне

Деякі [дієслова] утворюють другу особу ешъ, минулий час — з утратою голосної е — ралемъ, інфінітив — рати, герундій — рана, як-от: верꙋ — беру, верешъ, бралемъ, брати, брана, так і перꙋ — перу, серꙋ [сасо], дерꙋ — деру, ѿрꙋ — орю, жрꙋ — жеру, вимовляється і жерꙋ. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними

правилами. Проте [дієслово] **вер8** в майбутньому часі звичайно утворює форму **възм8** — візьму і **ѿзм8**. Деякі [дієслова] утворюють другу особу на **ишъ**, минулий час — **илемъ**, інфінітив — **ити**, герундій — **ена**, як-от: **вар8** — варю, **варишъ, варилемъ, варити** [40б], **варена**. Сюди ж відносяться **твор8** — творю, **вѣр8** — вірю, **мѣр8** — міряю, **говор8** — розмовляю, **свар8са** — сварюся, **кор8** — принижую, **кор8са** — принижуюся, **гор8** — горю, **мор8** — смерть спричиняю.

Наказовий спосіб і майбутній час творяться відповідно до загального правила.

Отож **мор8** вимовлятимеш звичайно **8мор8**, **гор8 — ʒгор8, вар8 — ʒвар8, вѣр8 — 8вѣр8, кор8са — покор8са**. Дієприкметник твориться звичайним способом, змінивши тільки 8 на **а**, очевидно, заради милозвучності, як-от: **вѣр8 — вѣрачи**, а не **вѣр8чи**.

У деяких дієсловах друга особа теж закінчується на **ешъ**, минулий час — на **ролемъ**, інфінітив — на **роти**, герундій — **рота**, як-от: **пор8** — розриваю, **порешъ, пороленіъ, пороти**, так і форма **вор8** — я готуюся до бою, але ці нечисленні дієслова належать до тих, що утворюють минулий час подібним способом.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник виникають за своїми загальними правилами. Проте **вор8** в майбутньому часі звичайно полюбляє форму **ʒвор8** або **побор8** [41а].

Далі, **тр8** породжує другу особу **трешъ** — треш, минулий час — **тарлемъ**, інфінітив — **тарти**, герундій — **тарта**. Майбутній час, наказовий спосіб, дієприкметник творяться за загальними правилами. Проте в майбутньому часі **тр8** вимовлятимеш як **ʒетр8** — зітру.

Дієслово ж **пр8** — заперечую — в другій особі утворює **прешъ**, у минулому часі — **прѣлемъ**, в інфінітиві — **прѣти**, в герундії — **прѣна**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними правилами. Проте в майбутньому часі звичайно кажуть **ʒапр8**.

с8

Друга особа — **сешъ**, минулий час — **слемъ**, інфінітив — **сти**, герундій — **сена**, як-от: **нес8** — несу, **несешъ, неслемъ, нести**, герундій — **несена**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Але в майбутньому часі [від форми] **нес8** найчастіше вимовляй **понес8** — понесу [41б]. Приклади: **тряс8** — трясу, **пас8** — пасу.

ч8 — змінюється

Друга [особа] деяких дієслів [закінчується] на **чишъ**, минулий час — на **чиле (м)**, інфінітив — на **чити**, герундій — на **чена**, як-от: **бач8** — **бачишъ, бачилемъ, бачити, бачена**.

Сюди належать: **рачȣ** — пригощаю, **сочȣ** — шукаю, **влочȣ** — волочу, **лечȣ** — лікую, **тȣчȣ** — вгодовую, **рȣчȣ** — ручуся, **мочȣ** — зволожую.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Але [від] **рачȣ, вачȣ** в наказовому спос бі ти скажеш **рачъ, вачъ.**

Інші ж [дієслова] в другій особі закінчуються на **чишъ,** минулий час — на **чалемъ,** інфінітив — на **чати,** герундій — **чанѧ,** як-от: **крычȣ** — **крычишъ, крычалемъ, крычати, крычанѧ.** Сюди належать: **гȣчȣ** — реву, **молчȣ** — мовчу [42а]; **рычȣ** — ричу, **клечȣ** — стою навколішки, **бечȣ** — мукаю, **ворчȣ** — бурчу, **скверчȣ** — скрегочу як сорока.

Майбутній час і наказовий спосіб творяться відповідно до своїх правил, так само і дієприкметник, але заради милозвучності, з заміною **ȣ** на **а**.

У деяких [дієсловах] друга [особа] закінчується на **тишъ,** минулий час — на **тилемъ,** інфінітив — на **тити,** герундій — на **ценѧ** або **ченѧ.** Закінчення дієприкметника на **тѧчи** відступає від загального [правила], як-от: **плачȣ** — плачу — **платишъ, платилемъ, платити, плаценѧ** і **плаченѧ, платѧчи.**

Майбутній час і наказовий спосіб творяться за загальними [правилами]. Однак **ʒлочȣ** в майбутньому часі має **поʒлочȣ,** також **плачȣ** — **ʒаплачȣ** — заплачу, **свечȣ** — **ʒасвечȣ** — світитиму.

У деяких [дієсловах] друга особа закінчується також на **чешъ,** минулий час — на **калемъ,** інфінітив — **кати,** герундій — **канѧ,** як-от: **скачȣ** — скачу, **скачешъ, скакалемъ, скакати, скаканѧ.** Сюди ж належать: **квачȣ** — кричу як грак, **крачȣ** — крячу.

Але **хлепчȣ** — лижу, **мечȣ** — мечу, **шепчȣ** — шепчу [42б], **регочȣ** — базікаю, **свергочȣ** — свергочу, **сверкочȣ** — щебечу, **свергочȣ** — те ж саме, **клекочȣ** — клекочу, **сковичȣ** — як собака, скавчу. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник утворюються за загальними правилами.

Окремо розглянь **хочȣ** — хочу і **нехочȣ** — не хочу, які в другій особі мають **чешъ,** як-от: **хочешъ,** минулий же час — **хотѣлемъ,** інфінітив — **хотѣти,** герундій — **хотѣный,** але менш уживаний; дієприкметник — **хотѧчи.** У майбутньому часі, крім [форми], утворюваної за загальним правилом, вживаються звичайно [форми] **ʒхочȣ** — схочу у наказовому способі, поза загальним правилом: **хоти, нехаи(й) хоче(т), хотѣмо** — ми хотіли б, **хтѣте** або **хотѣте, нехай хочȣть** або **хотѧть.**

тȣ

Друга особа — **тешъ,** минулий час — **тлемъ,** інфінітив — **сти,** герундій — **тенѧ,** як-от: **плетȣ** — плету — **плетешъ, плетлемъ, плете'нѧ, плести.** Сюди належать: **метȣ** — мету, **гнетȣ** — гнічу тощо [43а].

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними правилами. Але **плетȣ** в майбутньому часі має **ȣплетȣ,** а **метȣ** — **ȣметȣ** тощо.

щ8

Друга особа деяких дієслів — **стишъ**, минулий час — **стилемъ**, інфінітив — **стити**, герундій — **щена**, як-от: **крещ8** — крещу, **крестишъ**, **крестилемъ**, **крьстити**, **крещьна**. Дієприкметник, відступаючи від загального правила, [закінчується] на **стачи**, як-от: **крестачи**. Сюди ж належать [дієслова]: **мощ8** — роблю міст, **гѫщ8** — згущую, **гощ8** — гостюю, **пощ8** — пощу тощо. Майбутній час і наказовий спосіб творяться за загальним правилом; однак **крещ8** в майбутньому часі дає [форму] **ѿкрещ8**, **мощ8** теж **помощ8**.

Але деякі [з дієслів] утворюють другу особу на **щишъ**, минулий час — на **щалемъ**, інфінітив — на **щати**, герундій — **щана**, як-от: **верещ8** або **врещ8** — верещу, **верещишъ**, **верещалемъ**, **верещáти**, **верещана**. Сюди належать **трещ8** — тріщу, **пищ8** — пищу. Майбутній час і наказовий спосіб творяться за загальними правилами, а також дієприкметник [43б] — із зміною 8 на **а** заради милозвучності, як-от: **трещачи**, **верещачи**, **пищачи** тощо.

Окремо розглянемо **плещ8** і **клещ8** — плескаю руками — **плещешъ**; минулий час — **плескáлемъ**, інфінітив — **плескáти**, герундій — **плескана**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Отже, сказаного вистачило б для ознайомлення з властивостями дієслів. Проте, здається, на закінчення не зайвим буде зупинитися на невеликій різниці, що має місце в 1-й особі дієслів [теперішнього часу] дійсного способу, в перфекті і в інфінітиві дієслів у поляків, богемів, русинів, моравів і кроатів.

Поляки першу особу дійсного способу завжди передають через ę, позначене хвостиком, як-от: piszę — пишу, русини в цьому ж випадку вживають 8 — **пиш8**, як і в святій слов'янській [мові], богеми, морави і кроати, — **и**, як-от: **пиши**.

Минулий час у поляків з русинами однаковий [44а], наприклад: **писалемъ**. Проте деякі русини трохи по-іншому вимовляють: **писавъе'мъ** і **писавемъ**, а богеми і морави — **псалсемъ** і **писалсемъ**. Далі, свята мова слов'янська минулий час передає через **ахъ**, як-от: **писахъ** — написав, **читахъ** — прочитав, **глаголáхъ** — сказав.

Інфінітив у поляків закінчується на ać, uć, eć, ić, як-от: pisać, czuć stszeć, bić. У русинів, як і в богемів, моравів та в усіх інших народів — на **ати**, **8ти**, **ити** і т. ін., як-от: **писати**, **ч8ти**, **робúти**. Ця ж сама форма властива і святій слов'янській мові, як-от: **дерзати** — наважуватися, **глаголати** — говорити тощо.

Поляки утворюють дієприкметник на ąc, як-от: czytaiąc; богеми і морави та ін. — на **ци**, як-от: **читанци**, **пишици**. У герундії всі [дієслова] закінчуються на **а**, як-от: **писана**, **читáна**. Але свята [слов'янська мова]

передає **на**, як: **читанїа, писанїа, крещенїа, избавленїа**, і такі герундії скоріше належать до іменників. Отже, при утворенні пасивних форм минулого часу [44б] ми їх поставили в дієвідмінах замість герундіїв.

ПРО СТАН ДІЄСЛІВ

Виходячи з латинської мови, ти дізнаєшся про стан кожного дієслова, бо якщо латинське [дієслово] буде [в стані] активному, пасивному, середньому або відкладному, то й слов'янською мовою ти його віднесеш до того ж самого стану, як-от: **ваблю** — ваблю — до активного і **ваблюса** — ваблюся — до пасивного, також **достигаю** — досягаю — до відкладного; **бегꙋ** — біжу — до середнього стану тощо.

Пасивні [форми] з активних творяться за допомогою складу **са**, як-от: **крещꙋ** — хрещу, але **крещꙋса** — хрещуся. Так майже і в латинських [дієсловах], коли вони додають or до активних [форм], щоб стати пасивними.

Різниця між пасивним [станом] і відкладним полягає в тому, що і в латинів, а саме: з відкладного не можна утворити активного стану, як-от: **дивꙋса**, тобто miror не вимовляється як **дивꙋю**, тобто miro. Далі [в синтаксисі] вживання і будова пасивних дієслів [45а] краще з'ясують їх властивості. Безособові [дієслова], як і в латинів, творяться в третій особі, властивості їхні теж розкриваються в синтаксисі.

ПРО ДІЄПРИКМЕТНИКИ

Слов'янська мова не знає дієприкметників на dus і rus, але вона їх добре передає в описовій формі. Наприклад, коли я хотів би висловитись: scribendae, sunt epistolae, то ти скажи: **потреба писати листы**, тобто opus est scribere literas.

Пасивні дієприкметники минулого часу творяться так: **писана** — для писання, замінивши **а** на склад **ый, аа, ое**, утворює [форму] **писаный, писанаа, писаное** — писаний, писана, писане. Але про неї досить сказано в загальному огляді дієвідмінювання. Залишається сказати дещо в додатку про будову дієслів [45б].

ДОДАТОК

Різне про будову дієслів

Усвідомивши значення дієслова і прийменника при сполученні дієслів з прийменниками, тобі легко буде зрозуміти мету такого сполучення.

Ця мета стає ясною, наприклад, з латинських [дієслів]. Дієслово iacio у латинів сполучається з різними прийменниками, а саме: adijcio, reijcio, subijcio, inijcio, proijcio, obijcio тощо, де ad означає «додаток», re — «відділення», sub — «піддавання», in — «положення над» тощо.

Так і в слов'ян, дієслово **даю** у сполученні з прийменниками набуває різного значення відповідно до значення прийменників.

Наприклад, **додаю** або **придаю** означає «додаю» [addo[, **надъдаю** — даю понад [do supra], **ѡ(т)даю** — віддаю [reddo] [46а].

Дієслово **падаю** — падаю теж сполучається з багатьма прийменниками, як-от: **нападаю** — нападаю на кого-небудь, **припадаю** — припадаю, **допадаю** — досягаю або прикочуюсь, **ѡ(т)падаю** — відпадаю, **ѿпадаю** — обпадаю, **ꙁападаю** — западаю, **пропадаю** — пропадаю, **выпадаю** — вибігаю, **по(д)падаю** — падаю під, **ѹпадаю** — падаю.

Отже, в твоєму розпорядженні є така група прийменників: **про, пре, при, по, на, надъ, ѡбъ, ѡдъ, ѿ, до, роꙁ, в, ꙁ, ꙁа, ꙁе, ѹ, вы.**

Хоч роль і значення кожного з них стали б чіткішими при вживанні, і особливо коли вони сполучаються з дієсловами, проте краще тобі усвідомити їх справжню природу, [виходячи] з [їх] значення. Я вважаю, що цієї настанови слід буде додержуватися і щодо сполучення дієслів з прислівниками.

До речі, щоб краще зрозуміти роль [46б] зазначених вище прийменників при дієсловах, з якими вони сполучаються, слід розглянути декілька значень [прийменників] не окремо від дієслів, а на основі порівняння дієслів з ними, оскільки вони утворюють одне значення разом з дієсловами. Наприклад, прийменник **до** вказує на закінчення і досягнення чого-небудь, як-от: **доставаю** — досягаю, **допиваю** — до кінця п'ю, **доробляю** — закінчую або доводжу справу до кінця тощо.

Ѿ і **ѿбъ** означають те ж саме, що й навколо, і сполучаються з дієсловами тоді, коли яка-небудь річ має значення «послідовно або до кінця вести чи витримувати», як-от: **ѿблегаю мѣсто** — облягаю місто, **ѿпадають квѣтки** — опадають квітки, **ѿпалилосе дерево** — дерево обпалилося; **ѿбходити** — обходити.

Ѡдъ — означає те саме, що й латинські прийменники re і ab, як-от: **ѡ(д)писалъ ми** — відписав мені, **ѡ(д)далилъ ѡ(т) мене** — віддалив від мене тощо.

На вказує на достаток чогось, як-от: **насѣяти** [47а] — багато сіяти, **наѣдатисѧ** — досить їсти, **наскакатисѧ** — досить скакати, **начиталсе** — досить читав.

Подъ часто вказує на початок, як-от: **поднилъ** — трохи сп'янів.

Пре означає те ж, що й **через**, як-от: **пребилъ** — перебив, **прескочилъ** — перескочив, а також **над**, як-от: **преходить наѹкою єдинъ дрѹгого** — один одного наукою перевершує, **превитяжилъ** — переміг.

При означає **до** [при], як-от: **придаю** — додаю, **припѹщаю** — припускаю, **прилѹчаю** — прилучаю.

Роз означає те ж, що й невідокремлюваний прийменник [префікс] **роз**, як-от: **розсев ю** — розсіваю, **розрываю** — розриваю.

В означає **в**, як-от: **вписати** — вписати [47б].

Вы означає **з**, як-от: **выбити** — витрусити, **выгнати** — вигнати, **выстȣпити** — виступити. Іноді, проте, цей прийменник **вы** вказує на доконаність пасивного або активного [стану] чого-небудь, як-от: **вытрвати** — витримати; **выпити** — випити.

З означає **від** і **з**, як-от: **зводити** — зводити, також **злȣпити** — зчистити.

За означає **за**, як-от: **заростаеть** — обводиться, **закриваеть** — закриває, **заливаеть** — убиває.

Отож про природу простих і складних дієслів сказано досить [48а].

ПРО ПРИСЛІВНИК

Прислівники на **е** утворюються переважно з прикметників, як-от: від **зацный** — визначний — **зацне** — визначно, **добрый** — добрий, **добре** — добре, від **злый** — **зле** — погано тощо.

Дуже багато [прислівників] твориться також на **о**, як-от: від **трȣдный** — трудний — походить **трȣдно** — трудно, **прȣдкый** — прудкий — **прȣдко** — прудко. Серед прислівників з закінченням **о** деякі у слов'ян одним словом виражають стільки, що латинська мова потребувала б для цього багатослівного пояснення, наприклад: **соболно** означає: соболевими шкурками оздоблено; **слȣжно**, що означає: в супроводі багатьох слуг; **конно** означає: багатьма кіньми оточений.

Деякі [прислівники], виникнувши з відмінкової форми, сполучаються з прийменником **з** — **з**, як-от: **з застола** — з тієї частини столу; **з заречя** — з другого берега річки: **здалека** — здалека, **звысока** — звисока; **зглȣбока** — зглибока [48б]. Потрібно пам'ятати, що прислівники завжди закінчуються на ȣ, коли їх утворено з прикметників на означення приналежності до якогось народу, як-от: по-французькому — **пофранцȣскȣ**; по-німецькому — **понемецкȣ**. Також [прислівники], що стосуються до обов'язків людей або вдачі тварин, як-от: **попанскȣ** — за панським звичаєм, **похлопскȣ** — за селянським звичаєм, **погȣлтайскȣ** — за гультяйським звичаєм. Очевидно, такі прислівники утворюються з часткою **по** від прикметника з закінченням на ȣ, як-от: від прикметника **немецкий** — **понемецкȣ** тощо.

ПРИСЛІВНИКИ МІСЦЯ

На місці

Где — де, **гдеколвекъ** — де б то не було, **всюды** — всюди, **ледагде** — де б не було, **внȣтръ** — всередині, **близко** — близько, **нагорѣ** — зверху, **надоле** — долі, **тосамъ, тотамъ** — то тут, то там тощо [49а].

З місця

Ѡ(т)тондъ або **ѡ(т)тȣла** і **ѡ(т)села** — звідти, відсіль, **ꙁтамътȣль** і **ꙁтамътондъ** і **ꙁѡ҆во(н)дъ** — звідти, **ꙁверхȣ** — зверху; **ꙁдолȣ** — знизу тощо.

До місця

Самъ — сюди, **тамъ** — туди, **где** або **докондъ** — куди, **пречъ** — далі, **вспакъ** — назад, **догоры** — вгору, **надолъ** — вниз, **направо** — направо, **налево** — наліво, **кȣ** і **на**, **натва(р)** — схильно, **вꙁнакъ** — навзнак.

По місцю

Тȣды — туди, **сюды** — сюди, **ѡ҆веды** — туди, **та(м)тȣды**, **тамтенды** — ось туди.

ПРИСЛІВНИКИ ЧАСУ

Тераꙁъ, **днесь**, **теперъ**, **допюро** — сьогодні, тепер, **недавно** — досить довго, **давно** — довго, **вты(м)** — між тим, **ра́но** — вранці, **вечоръ** і **поꙁно** — увечері, **ранюхно** — [49б] дуже рано, **ꙁавше** — завжди. **ꙁавжды** — завжди, **никгды** — ніколи, **мало**, **малючко**, **наховилю** — мало не; **поки** і **покȣль** — поки, **поты** — поти, **иле** — наскільки, **кгдысь** і **давно** — колись, **недавно** — щойно, **пре(д)тымъ** — перед тим, **ютро** — завтра, **наꙁаютръ** — **поютре** — на другий день, **то тогды**, **то ѡ венгды** — іноді: **скоро** або **внетъ** — відразу, **ажъ** — аж, **еще** — ще, **досыть** — досить.

На означення числа

Раꙁъ — раз, **два ра́ꙁы** і **двакро(т)** — двічі, **три раꙁы** — тричі або три рази тощо. **Велекроть** — скільки раз, **тылекро(т)** — стільки раз, **частокроть** — дуже часто, **рѣдко** — рідко. Співвідносні [слова] такі: **иле** — скільки, **тиле** — стільки, **ꙁась**, **тежъ** і **повторе**, **ꙁновȣ** — знову або також [50а].

Для ствердження: **такъ** **ни҆вшемъ** — так, **ꙁаправды**, **поправде** — справді, **исте** і **ꙁанисте** — дійсно, **праве** — ясно, **ни҆вше(м)** — авжеж, **беꙁпохибне**, **неѡ҆мы(л)не** — непомильно.

Для заперечення: **не** — не; **ани** і **ни** — ані, ні; **намней**, **вынамне(и)** — менш за все, **жадны́мъ способомъ** — жодним способом, **жадною мѣрою** — жодною мірою, **никако**, **ни҆ако**, **ѡ҆вшзки** — аж ніяк.

Для вказування **ѡ҆то** — ото, **ѡ҆во** — ось, **атоли** — однак, **ѡ҆воли** і **ѡ҆поли** — проте.

На означення бажання **ѡ҆бы** і **бодай** — коли б, бодай.

Слова спонукальні: **нꙋжъ, нꙋже** — ну ж, ну ж до діла, **нꙋжъ едно, нꙋжъ ти(л)ко** — ну ж, до діла.

На ознаку послідовності: **ꙁаты(м), потымъ, напотымъ** — зараз, по, **поχвили, напоχвилокъ** — трохи потім, **про(д)комъ** — спочатку, **ꙁадкомъ** — наприкінці, **конꙋчне** — конечне; **вꙁаемъ** — взаемно, **ктомꙋ** — аж досі [50б].

На ознаку питания: **чемꙋ, длячого** — чому, **аꙁа, аꙁажъ, ꙁа, ꙁали** — невже, **чемꙋтакъ** — чому так, **чемꙋне** — чому ні, **ꙗ҆ко то** — а саме.

На ознаку подібності: **ꙗ҆ко** — яким способом, **ꙗ҆кобы** — нібито, **бы** або **такъ ꙗко** — як ніби, **ркомо, ꙗ҆кбыто** — ніби, **такъже, ѡ҆вакъ** — як до, **ровне** — рівно, **всеꙁаве'дно** — те ж саме, **иначей** — інакше, **неиначей** — не інакше.

На означення якості: **добре** — добре, **ꙁле** — погано, **се(р)дечне'** — палко, **прꙋдко** — прудко, **лацно** — легко, **трꙋдно** — трудно, **горко** — гірко, **сло(д)ко** — солодко, **срокчо** і **сродꙁе** — дуже, **еднако** — одноманітно, **двоꙗко** — двояко, **сторако** — сто раз тощо.

На означення кількості: **веле**, і **много**, і **сила** — багато, **мало, невеле, кꙋсокъ** — мало, **наꙁбыть** — надмірно [51а].

На ознаку вагання: **скать** і **подобно** — може, **если** — коли, **чили** і **ꙁали** — або, **правдали** — чи правда, **такли** — чи так, **такъже** — також.

На ознаку з'єднування, як-от: **сполꙋ, сполемъ** і **посполꙋ** і **ꙁаедно**, також **ѻ҆раꙁъ** означають: разом; **громадою** — громадою, **полкомъ** — полком, **гꙋрмомъ** — гуртом.

На ознаку відокремлення: **поединкомъ, роꙁделне, ꙁѡ҆собна** — поодинці, роздільно або зосібно, **иначей** — інакше, **надвое** — надвое, **роꙁмайте, роꙁки(ш)не** — різноманітно, **тылко** — тільки, **тыло** — аби тільки, **быле** — принаймні, **быле тыле** — хоч стільки або хоч тільки.

На ознаку вибору: **рачей** — краще, **ѡ҆вшемъ** — авжеж, **нѡ҆вшемъ** — так, мало того.

На ознаку заборони: **неχай, не, неχъ** — ні.

На ознаку події: **ꙁбѣды, ꙁприпадъкꙋ, ꙁтрафꙋнкꙋ** — випадково або несподівано [51б].

На ознаку порівняння, як-от: **пенкне** — гарно, **пенкней** — краще, **найпенкней** — найкраще, **барꙁо** — дуже, **барꙁей** — дужче, **найба(р)ꙁей** — найдужче, **просто** — просто, **совито** — удвое більше, **блиꙁко** — близько, **ближей** — ближче, **найближей** — найближче.

На ознаку здрібнення: **смачно** — смачно, **сма(ч)нюχно** — смачненько, **смачнюсенечко**. Так: **дробно, дробнюχно, дробнюсенечко** — дрібно, **мало** — мало, **мнѣй** — менше, **наймнѣй** — найменше, **веле** — багато, **венцей** — більше, **найвенцей** — найбільше, **добре** — добре, **лепей** — ліпше, **найлепей** — найліпше, **ꙁле** — погано, **горей** — гірше, **найгорей** — найгірше.

Прислівники співвідносні: **имъ, тымъ** — щоб тим, для того, **иле, тыле** — скільки раз, стільки раз.

У прислівниках, що постали з найвищого ступеня, ми користуємося частками **що** або **цо** і **ꙗко** або **ꙗкъ**, які означають «що, як»: **ꙗкъ найлепий** — якнайкраще [52а].

ПРО ПРИЙМЕННИКИ

Прийменників у слов'ян може бути стільки, скільки і в латинів, але їхні властивості щодо сполучення слів дуже різні. Адже деякі з них у латинів полюбляють знахідний відмінок, а слов'яни вживають їх з давальним або з родовим.

Підпорядковані родовому відмінку: **до** — до, **ѹ** — коло, **при**, **ꙁ той страны** — з тієї країни, **ꙁ ѡ҆ной страны** — з цієї країни, **ѡ҆коло** — навколо; **ꙁа** — за, **ꙁа кролѧ, подле, ведле, ведлѹгъ, подлѹгъ** — біля, **мимо** — поза, **близко, подле** — близько, **беꙁъ, ѡ҆кромъ, прочъ, ѡ҆прочъ, кроме**, які всі мають те саме значення, а саме: **беꙁ** — крім; **длѧ** — поруч, внаслідок, **потай** — потай, **преꙁъ, череꙁъ** — через, **ѡ҆д** або **ѡ҆т** — від, **ꙁ҃** — з [52б];

Супроводять давальний відмінок: **кѹ, к҃** — до, **противко, противъ, напротивъ** — напроти;

потребують знахідного і орудного відмінка на означення руху аба покою: **ꙁа** — після і за; **на** — на, в: **подъ** — під; **межи** — між; **надъ** — над; **предъ, ѡ҆бъ;**

сприяють несталим відмінкам: **при** — при, **по** — після, **в҃** — в, як-от: **в пане** і **в панаχ҃** і **ѡ҆** — про;

керують орудним відмінком: **предъ** — перед, **с҃** і **ꙁ҃** — з;

полюбляють знахідний відмінок: **по** і **ꙁа** — по, за, **на** — на, в, **подъ** — під, **межи** — між, **надъ** — над, **предъ** — перед [53а].

Будеш пам'ятати, що два прийменники — **ꙁ҃** і **в҃** — заради милозвучності іноді приймають до себе голосну **о**, як-от: **ꙁо всеми** — з усіма, **во всиχ҃ъ** — в усіх. Далі, прийменники **надъ** і **предъ** кінцеву голосну **ъ** змінюють на іншу — **о**, як-от: **предо мною** — переді мною, **надо мною** — наді мною.

ПРО СПОЛУЧНИКИ

Як і в латинів, сполучники бувають подвійні, прості і складні. Прості — це, наприклад, **ꙁвлаща** — тим більше, **во** — бо, **кгды** — коли, **и** і **а** — і, **если** — якщо, **тееды** — тим-то, **венцъ** — отож. Складні: **ани** — зовсім ні, ні, **або, албо** — або, **любъ теж** — або теж, **притымъ** — при цьому, **ꙗко** — хоч, **нижли.**

Сполучники для порівняння предметів, як-от: **вино лѣпшое нижли пиво, нимъ** — перш аніж, **скоро** — чим скоріш, **притымъ** — при тому, крім того,

любо і **албо, хота** — хоч [53б], **абовѣмъ** — бо, **поневажъ** — тому що, бо, **вжды** — принаймні, **лечъ, але** — але, **ачко (л) векъ** — хоч, **прето ижъ, иже** — бо, **нѿвъшемъ** — чому ні, **ѿвшемъ.**

ПРО ВИГУКИ

Використання вигуків для виявлення різного душевного стану властиве слов'янській, як іншим мовам, наприклад, на означення радощів: **гойда, гойбре, гоцъ** — йо; суму: **ахъ, wхъ, ѿ** — ах, о; **нестеитыжъ** — горе; сміху: **ха-ха-ха, го-го-го**; докору: **агай, галѧ, тфꙋ**; мовчання, як-от: **цыгъ**; схвалення, як-от: **то, то, то**; цього, сказаного, зокрема, про кожну частину мови, вистачить [54а].

СИНТАКСИС

Прикметники із своїми іменниками узгоджуються в тому ж самому роді, числі та відмінку, як-от: **всемогꙋчий богъ** — всемогущий бог, **цнота милаѧ** — доброчинність мила, **чловекъ ꙋчоний** — людина вчена.

Два або більше іменників, що стосуються того ж предмета, стоять у тому ж відмінку, як-от: **Іс҃съ Христосъ ѿ(т) кꙋпитель** — Ісус Христос-визволитель. **Кроль Давы(д) пророк** — правитель Давид-пророк.

Відносні [займенники] узгоджуються з своїм попереднім [іменником] у роді і числі, як-от: **мѣлемъ сокола который качки хижо ловилъ** — я мав сокола, який качок швидко хапав.

Якщо в реченні є два іменники, з яких один підпорядкований другому, то підпорядкований стоятиме в родовому відмінку, як-от: **ꙁдоровость тѣла** — здоров'я тіла [54б]; **слепота ѡчей** — сліпота очей, **сꙋптелность довтипꙋ** — витонченість розуму.

Однак, коли між двома іменниками має місце приналежність, то один із них, як це найчастіше буває у слов'ян, переходить у прикметник, як-от: **корона кролевъскаѧ** — діадема правителева, а не **корона кролѧ,** якщо ти не хотів би додати до іменника в родовому відмінку прикметника, наприклад: **корона кролѧ перъского** — корона правителя Персії.

А тому слід знати, або сказати б краще, слід запам'ятати, що в слов'янській мові прикметники творяться від власних і загальних назв по-різному, як-от: від **Павелъ — Павловъ,** [як] від Paulo — Pauleus, від **Стефанъ — Стефановъ,** [як] від Stephano — Stephaneus, від **гетманъ — гетманский,** [як] від Dux — Ducalis. Отже, постає така конструкція, наприклад: Ziber Pauli — це не **книга Павла,** а **книга Павлова;** також Equus ducis — **конь гетманскїй,** а не **конь гетмана** тощо [55а].

Дуже багато іменників і прикметників керують родовим відмінком на ознаку схвалення або осуду, як-от: **по(л)ный цноты** — повний доброчин-

ності, **годный ҙаплаты** — гідний нагороди, **пилный набоженства** — той, що нильнує побожності, **виненъ смерти** — винен у смерті, **проженъ добрыхъ ȣчинковъ** — нездатний до добрих учинків.

Приклади іменників: **чловекъ великого розȣмȣ** — людина великого розуму, **волъ великихъ роговъ** — віл з великими рогами, **пта(к) вдачного голосȣ** — птах з приємним голосом.

З родовим відмінком сполучаються ще такі [слова]: **треба** — треба або є потреба, **шкода** — [немає потреби]* або не слід, **тескно** — досадно. Вони у латинів передаються тільки за допомогою дієслів, як-от: **шкода хлѣба ленивомȣ** — non opus est pane pigro; **треба цноты до неба** — opus est virtute ad caelum; **тескно пана безъ грошей** — taedet dominum sine pecunia.

Прикметники на означення виміру вимагають знахідного [55б] відмінка з прийменником **на**, як-от: **долгое поле на две миле** — поле завширшки на дві милі.

Проте вищі ступені порівняння, породжені прикметником на означення виміру, вимагають орудного відмінка, як-от: **ширший каба(т) двема локтами** — ширший нагрудник на два лікті, але добре скажеш [про це] і в знахідному відмінку, наприклад: **широкий на два локти** — два лікті завширшки.

Прикметники [на означення] подібності або неподібності, користі або втрати сполучаються з давальним відмінком, як-от: **подобный сынъ ѡ(т)цȣ** — син схожий на батька, **слȣга панȣ послȣшный и пожитечный** — слуга панові слухняний і корисний, **страшный сȣдъ божый грѣшномȣ** — страшний суд божий грішному, **милостивый е'сть богъ милȣючимъ и боячи(м)ся ѡного** — милостивий бог до тих, хто любить і боїться його.

Іменники [на означення] народності мають при собі орудний відмінок без прийменника, як-от: **немецъ родомъ** — ні[56а]мець родом, **влохъ штȣкою** — італієць мистецтвом, **кгрѐчинъ ҙрадою** — грек зрадою.

Дуже багато загальних іменників вимагають переважно орудного відмінка на ознаку похвали або осуду, як-от: **панъ повагою** — пан повагою, **калека достаткомъ** — убогий достатком. Це те, що у слов'ян сентенційно передається: **анимȣшъ панскій, интрата блаҙенская** — тобто дух дорівнює Крезові, а йдеться про Кодра убогого; **Геркȣлесъ силою** — Геркулес силою, **ҙабойца ȣмысломъ** — розбійник душею.

ЗАУВАЖЕННЯ, ЩО ЇХ ПОТРІБНО ЗРОБИТИ ДО ЗАЙМЕННИКІВ

Займенник **свой** — свій, **своя** — своя, **свое'** — своє у латинів відноситься тільки до третьої особи, а в слов'ян вдало сполучається з усіма особами —

* Умовний переклад пропущеного в оригіналі латинського виразу (очевидно — non opus est).

ꙗ маю своего пана — я маю свого пана [56б]. **Ты маешъ сво’го ѿ(т)ца** — ти маєш свого батька, **ѡнъ покорнымъ е’сть своем҃ старшом҃** — він покірний своєму старшому.

Те ж саме стосується і первинного займенника **собѣ** і **себе** — собі і себе, як-от: **ꙗ б҃д҃ собѣ ѡрати** — я собі буду орати, замість мені буду орати, **ты собѣ сѣешъ** — ти собі (замість тобі) сієш, **ѡни собѣ жн҃ть** — вони собі жнуть, **вы себе вымовлꙗе’те** — ви виправдуєте себе.

СИНТАКСИС ДІЄСЛІВ

Особові дієслова визначають називний відмінок явно чи приховано, як-от: **ꙗ спеваю** — я співаю або молюся — **молюсѧ, ты пише (ш)** — ти пишеш, **ѡнъ танц҃ѐть** — він танцює.

Більшість активних дієслів сполучається із знахідним відмінком [іменників], як-от: **ѡблеглъ мѣсто** — він обліг місто, **ꙁабилъ ꙁвѣра стрелецъ** — стрілець забив звіра [57а].

Крім того, деяка, і до того ж переважаюча, частина активних дієслів вживається з родовим відмінком частинним. Частинним же я називаю такий відмінок, який виражає частину речі, а не річ, дану в цілому, власну або позичену, як наприклад: **дай ми хлѣба** — Da mihi panis (дай мені хліба), тобто: panem — хліб. Правильно також висловлюються: **далъ ми хлѣбъ** — він дав мені хліб, але тоді дано кому-небудь цілий хліб, а не частину і цей знахідний відмінок при активному дієслові стосується до попереднього правила. Родовий частинний має місце в таких виразах: **҃кроилъ ми с҃кна** — він відкраяв мені сукна. Думай про частину [у виразі]: **коштовалемъ вина, потравы** — я покуштував вина, страви [потрави], тобто частину цілого. У французькій мові це правило також застосовується дуже широко, наприклад: **дай ми хлѣба** передається через Donne (!) moua du paen тощо [57б].

Активні дієслова, які в латинів керують двома знахідними відмінками, а саме особи і речі, як наприклад: doceo te grammaticam, у слов’ян вимагають родового відмінка речі, як-от: **҃ч҃ тебе кграмматыки** — вчу тебе граматики. В той час як у латинів активні дієслова зберігають знахідний речі з давальним особи, як-от: Do tibi panem [даю тобі хліб], то у слов’ян цей знахідний переходить у родовий, як-от: **даю тобѣ хлѣба** — даю тобі хліба.

ДОДАТОК

Мимохідь корисно довідатись, що більшість дієслів, з яких частину вже розглянено, полюбляють родовий відмінок, а все інше залежить від практики письмової і усної мови. Це дієслова: **броню** — бороню, **стерег҃** — стережу, **жыч҃** — зичу, **҃живаю, ꙁаживаю** — користуюся, **҃ч҃** — вчу, **литѹю-**

сѧ — жалію, **жалꙋю** — жалую, **хиблю** — помиляюся, **боюсѧ** — боюся, **пожычаю** — позичаю, **жадаю** — жадаю, **виншꙋю** — віншую, **слꙋхаю** — слухаю, **навыкаю, привыкаю** — звикаю, **потребꙋю** — потребую тощо [58а].

Але два первинні займенники: **ꙗ** — я і **ты** — ти — при таких дієсловах ставляться не в родовому, а в знахідному відмінку, як наприклад: **жадае (т) мене мати** — бажае мене мати, **чекаеть мене товарышъ** — чекае мене товариш.

Також більшість дієслів, сполучених з такими прийменниками: **ѡ (д), до, надъ, по, подъ, пре, при, ꙋ, ꙁа, ꙁ** — супроводяться родовим відмінком, як-от: **ѡ (т) стꙋпити цноты** — відступитися від доброчесності, **ѡ (т) мовилъ ꙋчинности** — він відмовив у послузі.

Матимеш на увазі таке дієслово: **ѿ (д) мовлѧю.** Якщо це дієслово означає «відмовляю», то воно вживається з родовим відмінком, якщо ж [це дієслово] означає «відхиляю» або «заманюю», то вживається із знахідним відмінком, наприклад: **ѡ (д) мовилъ паннꙋ, хлопца, слꙋгꙋ** — він відхилив, якщо не зманив дівчину, хлопця, слугу і **ѡ (т) мовилъ кроль брата посломъ** — правитель відмовив послам у своему братові, **достꙋпилъ живота вѣчного** — досяг життя вічного [58б]; **доста (л) славы** — дістав слави, від **доставаю, дочекалъ годины** — дочекався години й інші [дієслова], сполучені з **до.**

Навыкаю — звикаю, **навыкнꙋлъ набоженства** — призвичаєний до побожності. Сюди відносяться **нахилѧю** — нахиляю, **нароблѧю** — звичайно роблю, **напиваюсѧ.** Виняток становить **написалъ**, що полюбляє знахідний відмінок, як-от: **написа (л) книгꙋ** — він написав книгу.

На (д)аваю — даю понад, **наддалъ гроше (й)** — він більше дав грошей, **надъставилъ хрыбта** — підставив .спину.

Поправлѧю — поправляю, **поправи (л) малѧръ ѿбраꙁа** — поправив маляр образ, **поꙁволѧю** — відступаю, **поꙁволилъ мешканѧ** — він відступив помешкання.

Виняток зроби для **поживаю,** що має подвійний сенс. У значенні «перемагаю» потребує знахідного відмінка, як-от: **поживаю непрıꙗтелѧ** — перемагаю ворога, у значенні «користуюся, живлюся, маю насолоду» знову вертається до родового відмінка частинного, як-от: **поживаю хлѣба** тощо.

Подъпираю — підпираю,' **подъпарлъ домꙋ** [59а] — він підпер дім. **Подъпıꙗю** — напиваюсь. **Подъпилъ вина** — він напився вина.

Преставаю — перестаю. **Престати ꙁлости** — відійти від розпусти. Декілька дієслів з прийменником **пре,** замість родового відмінка, частіше керують знахідним, як-от: **прежити день** — пережити день, **преплынꙋти рекꙋ** — переплисти ріку, **прескочити конѧ** — перескочити через коня тощо.

Пристрычи волосовъ — зробити коротшим волосся. **Прибываеть веселѧ** — безособовий вираз: прибуває веселощів, також говорять: **прибывае (т) компанıи** — прибуває товариства.

ѹливáю пива — наливаю пива, **ѹймѹю площѹ** — вкорочую площу, **ѹхожѹ ʒлости** — уникаю розпусти.

ʒбываю фрасѹнкѹ — збуваюся клопоту, **ʒбавляю бѣды кого** — визволяю з біди кого.

ʒамешкиваю ѡбѣда — затримую обід, **ʒанедбалемъ наѹки** — занедбав науку, **ʒаживáю роскоши** — зазнаю насолоди тощо [59б]. Деякі дієслова активного стану вимагають орудного відмінка речі без прийменника, як-от: **владаю мѣстомъ, воискомъ** — керую містом, військом, **керѹю дышлемъ, конми, воʒомъ** — правлю дишлем, кіньми, возом, **бракѹеть хлѣбомъ** — нехтує хлібом, **мысливецъ вабить птака мясомъ** — мисливець вабить птаха м'ясом.

КОНСТРУКЦІЯ ДІЄСЛОВА В ПАСИВНОМУ СТАНІ

Більшість дієслів в пасивному стані керують орудним відмінком якості і знаряддя без прийменника, як наприклад: **ѹчернилъся чернѝломъ** — він почорнився чорнилом, або краще: почорнив себе чорнилом, **приш(ʒ) доби(л)ся цнотою** — він наділений доброчинністю, **ʒабилъся ножемъ** — він забитий або забив себе ножем. Але ця конструкція має місце, коли хтось завдає страждання собі самому, якщо ж [це страждання] завдає інший, то [такий] зворот слід передати активним зворотом, а саме, коли б я хотів сказати «я вбитий тобою», то я скажу: **ты сь мéне ʒаби(л)**, тобто «ти мене вбив» [60а].

Свята ж мова слов'янська, як і латинська, звичайно знає пасивну конструкцію з прийменником **від (а або ав)**, як-от: **Христосъ крестися ѡ(т) Іѡанна во Іордáни** — Христос хрещений є Іоанном в Іордані.

ПРО КОНСТРУКЦІЮ [ІЗ ЗНАХІДНИМ] ЦІНИ

Знахідний відмінок ціни або обміну з прийменником **ʒа** (pro) — за приєднується до дієслів, як-от: **кѹпилемъ коня ʒа десеть ʒлотыхъ** — я купив коня за десять флоринів, **продалъ сѹкню ʒа пать ʒолотыхъ** — він продав сукно за п'ять флоринів, **фрымарчи(л) коня ʒа вола** — він виміняв коня за вола тощо.

КОНСТРУКЦІЯ З ДІЄСЛОВАМИ СЕРЕДНЬОГО СТАНУ

Дієслово **естемъ** — я є — входить у слов'ян до різноманітних конструкцій:

по-перше, з називним відмінком, як-от: **чловѣкъ есть смертелное створе'не** [60б] — людина є смертне створіння;

по-друге, з орудним відмінком, як-от: **Генрикъ четвертый есть кролемъ в Францийи** — Генріх четвертий є правителем Франції;

по-третє, з родовим хвали або осуду, як-от: **чловекъ есть доброго сѹмнена** — людина добросовісна, **гетманъ е(ст) анимѹшѹ великого** — вождь великодушний, **хлопецъ ȥлого выхована** — хлопець погано вихований;

по-четверте, те ж саме дієслово **е'стемъ**, якщо воно вживається замість дієслова «бути одягненим», то дістає при собі орудний відмінок з прийменником **в** — в, як-от: **панъ есть в соболяхъ, в ȥлотоглови, в шапцѣ, в ботахъ** — пан у соболевих шкурках, у парчі, в шапці, в черевиках.

Іноді смисл ховається в мові, як-от: **не долго тои роскоши** — домислюється [61а] **бѹде** або **было**. Це означає: цієї насолоди небагато буде або було.

Дієслово **стаю**, або **ставаю**, або **ȥоставаю** — стаю вживається з орудним без прийменника, як-от: **стаю кролемъ** або **ȥоставаю кролемъ** — стаю правителем, **ȥосталъ гетманомъ** — він став правителем.

ПРО ОРУДНИЙ САМОСТІЙНИЙ

Орудний самостійний у слов'янській мові твориться майже від усіх дієслів, завжди закінчується на **ши**, як-от: **скакавъши, писавъши** — і постає з інфінітива шляхом заміни складу **ти** на **въши**, як-от: **писати** — писати — **писавъши** — писаним. Якщо орудний самостійний походить від активного дієслова, то він керує відмінком [іменника залежного від] цього ж дієслова, наприклад: **юдашъ продавъши христа повѣсилъ се** — Іуда продав [61б] ши Христа, сам повісився. Утворившись же від дієслів пасивних [дієприкметник самостійний] зберігає пасивну конструкцію, а постаючи від дієслів неперехідних, сприймає їхнє керування, наприклад, у пасивній [формі]: **ѹбравшыся в хендонгни шаты пошолъ до костела** — убравшись в чепурні шати, він увійшов до храму; в неперехідній [формі]: **танцовавъши, шермовавъши пошолъ додомѹ** — коли потанцював, пофехтував — чи то сказати б: після танцю і фехтування він пішов додому, **ѹпивъшися пошолъ спати** — напившися, він пішов спати.

ПРО ЧАС

Час передається з родовим і орудним відмінками, як-от: **того часѹ** і **тимъ часомъ** — того часу і тим часом; **того дня** і **тимъ днемъ** [62а] — того дня; **той годины** і **товю годиною** — тієї години; **того рокѹ** і **тымъ рокомъ** — того року.

[Час] передається також за допомогою прийменника **в** (in), як-от: **в той часъ** — в той час.

А коли хотілося б висловитись про тривалість щодо якоїсь речі або особи, наприклад: *за правління Людовика, за панування Цезаря, за сприят-*

ливої погоди, за ясної днини тощо, то ми користуємось орудним відмінком з прийменником **ꙁа** (sub), як-от: **ꙁа цесара Нерона христіане были преслѣдовани** — за панування або за життя Нерона християн було переслідувано, **ꙁа погоды пожалъ жито** — за погоди він пожав жито.

Коли б трапилось що-небудь у минулому або майбутньому, то це, наприклад, латинською мовою так би передавалося: Fuit his diebus disputatio або Erit hoc anno caritas annonae. Ці два часові звороти [62б] слов'янською мовою можна передати двояко: по-перше, без прийменника, як і латинською мовою: **тыми днями была диспꙋтацιя** — цими днями був диспут; по-друге, те ж саме передається з прийменниками **по, ꙁа, в,** як-от: **по тыи дни** і **ꙁа тыхъ дний** і **в тыхъ днахъ была** або **бꙋдеть диспꙋтацιя**, тобто цими днями був або буде диспут.

СИНТАКСИС [НАЗВ] МІСЦЕВОСТЕЙ

Власні назви міст, сіл, держав, провінцій завжди треба передавати з прийменниками і тоді, коли позначається спокійний стан на місці і коли відбувається рух до місця, з місця, через місце, як-от: **кроль есть в Парыжꙋ** — правитель знаходиться в Парижі; **кꙋпцы едꙋть до Парыжа** [63а] — купці прибувають до Парижа; **прислано ми листъ ꙁ Парижа** — мені прислано лист із Парижа.

Проте рух через місцевість у деяких назвах місцевості виражається орудним відмінком без прийменника. Сюди належать такі, наприклад, іменники, як **поле** — поле, **ꙋлица** — вулиця, **рынокъ** — ринок, **гора** — гора, **долина** або **долъ** — долина, або низьке місце, **река** — ріка, **море** — море, **лѣсъ** — ліс тощо, як-от: **шлисмы горою, долиною, лѣсомъ** тощо — йшли ми горою, долиною, лісом, **женгловалихмы моремъ, рекою** — плили ми морем, рікою тощо. Ці назви, проте, добре передаються і з прийменником через — **преꙁъ**, як-от: **плывꙋ преꙁъ Дꙋнай** і **Дꙋнаемъ** — пливу Дунаєм тощо [63б].

Слід зауважити, що деякі назви держав не можна точно передати слов'янською мовою одним словом, як наприклад: Italia, Germania, Turcia, Francia, або Gallia, Ungaria, Scithia тощо. Отож, замість них, ставляться у множині назви самих жителів, і коли б тобі захотілось висловитись discessit per Ungariam [він вибув через Угорщину], то ти повинен сказати: **поехалъ преꙁъ венигры**, тобто через угорців, **преꙁъ влохи**, тобто через італійців тощо, або висловитися описово, наприклад: **преꙁъ влоскꙋю ꙁемлю** — через землю італійську, угорську тощо.

Деякі [назви] зручно передавати одниною жіночого роду, як-от: **Францїа, Москва, Полща** — Польща, **Анкглїа, Хина, Індїа, Іапонїа, Калабрїа, Персїа, Каталонїа, Гол(л)андїа** тощо.

ПРО ЧИСЛІВНИКИ

Слов'яни ведуть рахунок предметів в межах до числа п'ять у називному відмінку, а починаючи з п'яти [64а] в усьому подальшому рахунку обчислюваний предмет ставиться в родовому відмінку. Наприклад, **єдинъ волъ** — один віл, **два волы** — два воли, **три козлы, чтыри гроши** — чотири гроші, але починаючи від п'яти і далі має місце родовий предмета, як-от: **пать воловъ**, а не **пать волы** (5 boves), **шесть жолнѣровъ** — 6 солдатів, а не **шесть жо(л)нѣре** тощо.

Порядкові числівники, як і в латинів, виражаються прикметниковою формою, як-от: **перший** — перший, **вторый** або **дрѹгий** — другий, **третий** — третій тощо.

Питальних порядкових [числівників], подібних до латинських quotus, quota, quotum, немає, але замість них користуються відносними займенниками: **который, котораѧ, котороє** — qui, quae, quod. Тому, бажаючи сказати: quotus habet pomum, ти скажи: **который маєть ѩбко,** тобто: qui або quis habet pomum тощо [64б].

У власне розділовому значенні [числівники] вживаються тільки описово з прийменником **по**, як-от: **подва, потры, почтыры** — по два, по три, по чотири, де, очевидно, просте число сполучається з прийменником **по.**

З числом сполучається також [займенник] **ихъ** — їх в родовому відмінку множини, до якого додається безособове дієслово з закінченням середнього роду на **ло**, як-от: **пать ихъ приехало** — п'ять їх прибуло, **десать ихъ ѹтекло** — десять їх утекло, **сто ихъ полегло** — сто їх загинуло.

КОНСТРУКЦІЯ З ІНФІНІТИВОМ

Інфінітив найчастіше сполучається [як у латинів], з особовим дієсловом, як-от: **хочѹ тобѣ ѩлмѹжнѹ дати** — хочу тобі милостиню дати, **пристоить цнотливе жити** — годиться добре жити [65а].

Інфінітивом користуються також замість майбутнього часу дійсного способу, як-от: **писати ѡномѹ листъ** — писати йому листа, тобто він напише листа, **быти тобѣ в Парижѹ** — бути тобі в Парижі, тобто ти будеш у Парижі.

Іноді, у висловленнях [про те], що якийсь факт перебільшують, уживається інфінітив, коли особове дієслово пропущене або невиразне, як-от: **скоро з ложка Панъ встанеть, то ести, то пити, то скакати** тощо — ледве-но з ліжка пан встане, то він уже — то пити, то фехтувати. Тут домислюється «починає» або «має звичку».

КОНСТРУКЦІЯ З ГЕРУНДІЄМ

Конструкція з герундієм передається не через герундій, а з допомогою дієприкметника самостійного. А саме, коли б я хотів висловитися «Jocando vulneravit me», то скажу: **жартѹючи ранилъ мене** тощо [65б].

ПРО ДІЄПРИКМЕТНИКИ

Дієприкметники керують тими ж відмінками, що й дієслова, від яких вони походять, як-от: **малюючи ѡ҆бразъ** — малюючи образ тощо, **пишучи листы повѣдалъ гисторїю** — пишучи листи, він розповів історію.

Не маючи дієприкметників на rus, слов'янська мова потребує описового звороту з [формою] майбутнього часу дійсного способу та із сполучником що — **же** або **ижъ**, як-от: **сподѣваюся ижъ ми за мою працу нагородишъ** — сподіваюся, що ти мене за мою працю нагородиш, тобто spero te mihi pro meo labore compensaturum, **вѣмъ ижъ богъ грѣшныхъ буде(т) карати** — знаю, що бог грішників буде карати, тобто Deum peccatores puniturum [66а].

ПРО БЕЗОСОБОВІ ДІЄСЛОВА

Безособові дієслова на **о**, що виникли з дієприкметника минулого часу пасивного стану, керують знахідним відмінком, як-от: **стято мече(м) святую Єкатерину** — стято мечем святую Катерину, причому **стято** походить від **стятый** — стятий, **написано листъ** — написано лист означає те саме, що «лист (є) написаний».

Інша справа також з [безособовими дієсловами[на **ло**, що походять від третьої особи минулого часу дійсного способу, або краще [сказати], від третьої особи середнього роду: вони вживаються з родовим відмінком множини, як-от: **привѣхало деся(т) жолнѣровъ** — прибуло десять солдатів, тобто прибули десять солдатів, **умерло килка люде(й)** — умерло кілька людей, тобто умерли кілька людей тощо.

Звороти **тескно ми** — обридло мені, **жаль ми** — жаль мені, **встыдъ ми** — стидно мені вимагають [при собі], крім давального, ще й родового відмінка, як-от: **тескно ми убозтва** — обридло мені убозтво, **жаль ми убогого** — жаль мені убогого [66б]. [Безособові форми] з давальним відмінком: **пристоить** — подобає, **годится** — можна [годиться], **належить** — належить, **трафляется, придается** — трапляється, **здае(т)ся** — здається, **волно** — можна, **пригожается** — виходить, як-от: **пристои(т) человеку цнотливе жити** — подобає людині чесно жити, **належить пану вѣдати ѡ челяди** — належить панові знати про слуг.

Проте дуже багато латинських безособових [форм] слов'яни передають описово, наприклад, *вистачає* виражають через прислівник **досыть** — досить, *стидно мені* — через **встыд(д) ми** — сором мені. Замість [безособової форми] *ясно* користуються інфінітивом **знати**, як-от: **знати з плане(т) який буде(т) рокъ пришлый.**

Немашъ — немає вимагає родового відмінка, як-от: **немашъ пана вдому** — немає пана вдома, **немашъ гроше(й) в мѣшку** — немає грошей у мішку [67а].

ПРО ПРИСЛІВНИК

Прислівники сполучаються з родовим відмінком — **много** або **веле** — багато, **троха** і **трошка** — мало, **досыть** — досить, **назаютръ** — післязавтра, як-от: **веле людей, грошей** тощо — багато людей, грошей тощо, **досыть вроды, хижости, науки, смѣлости** — досить вроди, спритності, науки, сміливості, **назаютръ божого нарожена** — на другий день народження божого.

Таким же чином [сполучаються] ступені порівняння [прислівників], як-от: **далеко** — далеко, **далей** — далі, **на(й)далей** — найдалі і **близко, ближей, на(й)ближей** — близько, ближче, найближче, як-от: **новый мостъ недалеко кролевъскихъ палацовъ** — новий міст недалеко від королівських палаців, **слонце дале(й) мѣсеца** — сонце далі, ніж місяць. Сюди ж належить [форма] **вышей, нижей** — вище, нижче, **длужей** — довше, **ширей** — ширше та інші [67б].

КОНСТРУКЦІЯ СТУПЕНІВ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Вищий ступінь порівняння прикметників [вживається] з родовим відмінком [іменника] або з прийменником між чи над, як-от: **песъ прудший кота** — пес прудший за кота або **павъ пенкнѣйший надъ паву** — павич кращий за свою самичку, **левъ сдожший межи зверятами** — лев між звірами лютіший.

Найвищий ступінь порівняння має при собі родовий відмінок множини з прийменником **з** — з: **наичистшая з людей матка божая** — найчистіша з людей мати божа.

КЕРУВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ

Прийменники із своїми відмінками вживаються так: **иду до пана** — іду до господаря, **богъ есть в небѣ** — бог є в небі, **и на земли** — і на землі. Отже, властиві їм відмінки ти знайдеш при частинах [68а] мови, де кожен [прийменник] відноситься до свого відмінка.

Проте можливі відхилення. Деякі прийменники, подібні значенням, розрізняються щодо відмінків, як-от: **до** і **ку** або **к** — до **до**. Адже **до** керує родовим відмінком, а **ку** або **к** вимагає давального, як-от: **до бога** — до бога, **ку б(о)гу** — до бога.

У подібному стані знаходяться два прийменники **у** і **при** в значенні «у» (apud). [А саме], **у** вживається тільки з родовим відмінком, а **при** — з давальним, наприклад: **за цноту есть нагорода у б(о)га** — за доброчесність — у бога нагорода, **добре есть светымъ при богу** — добре святим у бога.

Далі, **у** — у при займенниках **я, ты, онъ** — я, ти, він сполучається

із знахідним відмінком, як-от: **приятель бы(л) ꙋ мене на ѡбѣди** — приятель був у мене на обіді, **веле есть ꙋ тебе гостей** — багато в тебе гостей [68б].

Якщо **предъ** означає coram [в присутності] і ante [перед] і сполучається з дієсловами активного або середнього стану на означення нерухомості, то [цей прийменник] тоді керує орудним відмінком, як-от: **слꙋги стоѧть пре(д) паномъ** — слуги стоять в присутності пана; **схоластици читаютъ лекцію предъ ѡбѣдомъ** — учителі читають лекцію перед обідом.

При деяких же дієсловах руху ставиться знахідний відмінок, як-от: **пришолъ слꙋга предъ пана** — з'явився слуга перед паном.

Якщо ж **предъ** означає те, що й prae, propter [через, внаслідок], то він сполучається з орудним відмінком, як-от: **не моглемъ предъ хоробою до тебе приехати** — не міг через хворобу до тебе прибути.

За в значенні pro [за] сполучає із знахідним відмінком, як-от: **штꙋка за штꙋкꙋ** — мистецтво за мистецтво, **ласка за ласкꙋ** — ласка за ласку; **милость за милость** — любов за любов [69а]. Але **за**, означаючи «по той бік», сполучається з орудним відмінком, при дієсловах на означення спокою, як-от: **войско стоитъ за рѣкою** — військо стоїть за рікою, **гости седѧтъ за столомъ** — гості сидять за столом. При дієсловах же на означення руху [прийменник **за**] ставиться із знахідним відмінком, як-от: **ехалъ жекглѧръ за море** — поплив моряк за море, **скочилъ хлопъ за конѧ** — перескочив чоловік через коня.

[Прийменник] **в** — в, на означення «в місці», полюбляє орудний відмінок, а на означення «в місце» — знахідний: **идꙋ в мѣсто** — іду в місто і **идꙋ в мѣсти** — іду по місту, **Сарбона есть в Парижꙋ** — Сорбона знаходиться в Парижі. Сюди належать [прийменники]: **межи** — між, **подъ** — під, **надъ** — над.

По, в залежності від значення, вживається в різних конструкціях, а саме: в значенні «по» або «за», він вживається із знахідним відмінком, як-от: **ꙋпалъ в ѧмꙋ по пасъ** — він упав в яму по пояс [69б]; **поехалъ до Римꙋ по благословенство** — він прибув до Риму по благословення, **пошолъ на рыно(к) по хлѣбъ** — він прибув на ринок по хліб.

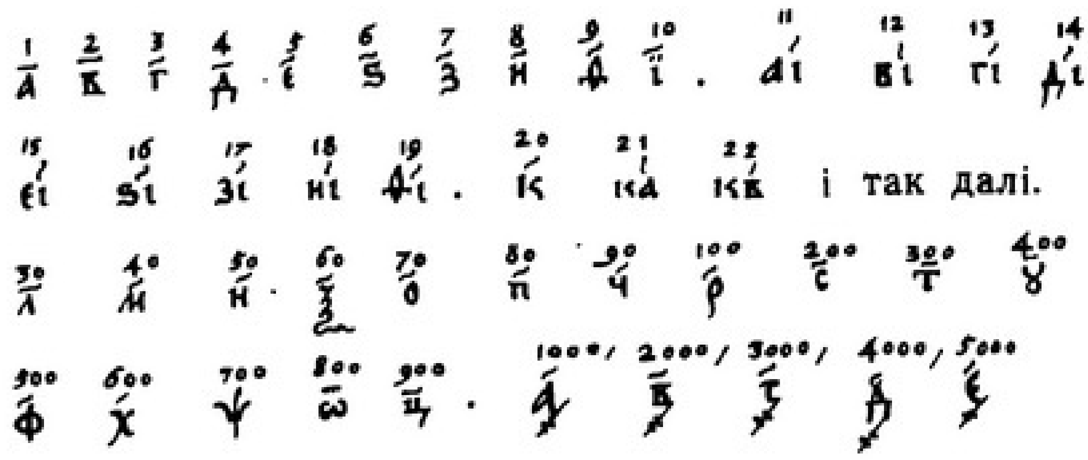
[Прийменник] **по** в значенні «ex [з, від]» супроводиться давальним відмінком, як-от: **сынъ великий скарбы взѧ(л) по ѡ(т)цꙋ** — син великі скарби взяв по батькові.

Давальний відмінок має місце і тоді, коли **по** означає «post (по)», як-от: **пришолъ по ѡбѣдованю** — він прийшов по обіді, **в часъ лыжка по вечери** — ложка по вечері — це прислів'я.

З прийменниками можливі також і несталі відмінки, як-от: **по ѡбѣди** — по обіді, **при желези** — при залізі, **при шапцѣ** — при шапці.

Сказаного про синтаксис досить, і хай це буде для більшої слави бога, благословенної діви Марії, а також і на честь усіх святих. Амінь [70а].

СЛОВ'ЯНСЬКІ ЧИСЛОВІ ЗНАКИ

і так далі, додаючи до кожного позначку, як-от:

тощо.

ЕПІГРАМА НА КНИГУ

В рідній країні, о книго, такою ніколи не знана,
Мову слов'янську містиш ти на своїх сторінках.
Але як утвір пера, в Лютеції явлений світу,
Мати Сорбонна тебе горне до лона свого.
Щедро живила її молоком священним Паллада
І оточила навкруг хором красунь-пієрід.
Тим-то не вельми цінуй мене, книго, спорудника твого,
А щонайбільш поважай матір — підпору твою.

Іван Ужевич слов'янин,
святої теології студент

Hymnus qui sub elevationem corporis christi Domini canitur[1]

Видѣхомъ свѣетъ истинный, и, приѧхомъ
дȣхъ небесный, обрѣтóхомъ вѣрȣ ӥстиннȣю
неразделимой свѧтой тройци (покланѧ́е'мъсѧ) табо насъ спасла есть

Hymnus B. virg. M quem coronidis loco salpissime canunt[2]

достойно есть ꙗко воистиннȣ
блажити тѧ
богородице, присно блаженнȣю
и пренепорочнȣю и матеръ бога
нашего
честнѣйшȣю херȣвимъ, и славнѣйшȣю воистиннȣ
серафимъ, без истленїѧ бога слова рожшȣю сȣщȣю
богорóдицȣ тѧ величаемъ

---

[1] Гімн, що співається під час вшестя тіла Христа божого.
[2] Гімн благословенної діви Марії, який на закінчення найчастіше співають.

ЗМІСТ РУКОПИСУ*

* Зміст рукопису подається за загальною нумерацією сторінок даного видання.

ПРИМІТКИ

ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Текст паризького й арраського рукописів граматики І. Ужевича в своїй латинській і слов'янській частинах в основному подібний, а місцями й тотожний.

Проте кожен із цих автографів має і свої, іноді важливі, відмінності, у зв'язку з якими В. Ягич у своїй рецензії, розглянутій у вступній статті до цього видання, висловився про арраський рукопис як про обробку паризького, дещо поширену, а подекуди нібн й поліпшену.

Різницю в літературному оформленні автографів — на початку і наприкінці кожного з них — легко помітити в процесі читання. Інша справа з розходженнями у викладі граматичного матеріалу.

Тут, по-перше, мають місце не тільки розширення, як вважає В. Ягич, але й значні скорочення у викладі окремих розділів і підрозділів в арраському рукописі, порівнюючи з рукописом паризьким. По-друге, і це, очевидно, головне, автор вносить у ряді випадків певні, іноді важливі, зміни у виклад тих або інших граматичних явищ, а також у визначення окремих граматичних категорій. По-третє, є свої труднощі в тлумаченні окремих місць рукописів. Цим питанням і присвячені примітки.

До стор. 2б:

Автор практично знайомить читача з двома різновидами кирилиці, називаючи її слов'янським алфавітом. Перший різновид, яким, як зазначає Ужевич, «користуються друкарі (типографи) при друкуванні», поширений на протязі всього тексту в заголовках, в прикладах і в парадигмах, і другий — «писарський», тобто рукописний, вживається автором в ілюстративній частині тексту обох рукописів. В арраському рукописі ці різновиди кирилиці наведено теж (6_2, $7_{1,2}$), але не згадано про їх призначення.

До стор. 2б:

В алфавіті паризького рукопису міститься знак оу (2б), відсутній в алфавіті арраського. В тексті обох автографів автор використовує цю літеру лише випадково, в окремих складах і словах, як-от: воу (3б), соу $(8)_2$, моужъ (4а), послоушный, оучоный (9а), бѹдоѹ (44_1). В алфавіті арраського рукопису, на відміну від паризького, з'являється ѫ (7_2), вимову якого Ужевич пояснює як у (19_1), але цим знаком у тексті зовсім не користується.

До стор. 3а:

Оберненим алфавітом Ужевич починає низку практичних шкільних вправ, приділивши їм менше місця в паризькому (3а—4б) і значно більше — в арраському рукописі (8_1—12_1). Вказівка автора в паризькому рукописі на практичне призначення цих вправ тим цікавіша, що подібні ж вправи можна знайти, наприклад, у підручнику для навчання гра-

мови Івана Федорова (1574 р.), сторінки Б҃—Д҃ і Є҃—И҃ якого відповідають сторінкам 3а, б паризького рукопису, а сторінки О҃—Г҃І, Д҃І—З҃І і И҃І—К҃А — сторінкам $8_1—10_2$ рукопису арраського.

До стор. 5б:

Слов'янські назви літер кирилиці в паризькому рукописі автор передає, в основному, засобами латинської графіки з домішкою деяких знаків кирилівського і грецького алфавітів, а для передачі звуків ж і ш, відсутніх у латинській мові, користується відповідними знаками французької мови (giβите, ighe, nach, ichica). В арраському рукописі латинську графіку використано послідовніше (6_2, $7_{1,2}$). Слов'янські і грецькі знаки зникають, для позначення ж залишається прийом французької вимови (giuite, ige, igitsa), але для точнішої вимови ш і слов'янського ѧ автор залучає графічні засоби польської мови (nasz при cha; psałom, ťitta). Крім того, в арраському рукописі окремими рубриками подано назви літер ще й кирилівським уставом та скорописом. Всі ці спроби фонетичної транскрипції слов'янських назв знаків кирилівського алфавіту можуть пригодитися для висновків про фонетичні риси мови автора і мови, описуваної в його граматиці.

До стор. 6а:

Ужевич, як і інші граматисти його часу, йдучи за античною традицією, не проводить чіткої різниці між звуком і літерою, хоч і розуміє, що літера — це знак для зображення звука. В українському перекладі цю невиразність, як і, в міру можливості, стиль Ужевича в цілому, збережено. Пояснення до літер, наведені в паризькому рукописі (6а—8б), в арраському ($18_1—19_1$) зведено до мінімуму, а саме, збережено: а) перелік приголосних; б) перелік голосних, що можуть стояти і на початку, і тих, що стоять лише в середині і наприкінці слова; в) погляд на дифтонги; г) вказівку на роль важкого наголосу наприкінці слова; д) погляд автора на ъ і ь як на голосні і їх функції поруч із приголосними. Решта тексту цього розділу в паризькому рукописі до арраського рукопису не ввійшла, в тому числі і практичні настанови, а також окремі поради щодо вимови голосних і приголосних описуваної Ужевичем в його граматиці мови.

До стор. 7а:

Автор додержується ще поширеної і в XVII ст. хибної думки, ніби Ієронім (IV ст. н. е.), перекладач Біблії на латинську мову, склав глаголицю на основі кирилівського алфавіту.

До стор. 7б:

1. В українському перекладі вміщено займенник ѡ, пропущений у латинському тексті «Ita quoque [ѡ] significat ego» (6-й рядок зверху).

2. В українському перекладі вписано літеру в, пропущену в латинському тексті «V̓etiam induit naturam literae [в] ut Єѵ̓севїа» (7-й рядок знизу).

3. В латинському тексті «ut двóръ non дворъ» автор повинен був написати «non дѵ̓оръ» (4-й рядок знизу). Цей недогляд автора виправлено в українському перекладі.

До стор. 8а:

У паризькому рукописі Ужевич тільки вказує на те, що слов'яни, як і латини, мають вісім частин мови, а в арраському (20_2) називає кожну з них.

До стор. 8б:

У паризькому рукописі розділ «Про частини мови» починається з прикметника, але ступені порівняння розглядаються після відмін іменника. В арраському рукописі весь матеріал про прикметник міститься після іменника (21_2—33_2). При однаковому погляді автора на родові прикметникові закінчення, в паризькому рукописі відмінюється лише прикметник чоловічого роду твердої і м'якої групи (4а), а в арраському рукописі йдеться про першу чоловічу і другу жіночу відміни (29_2—$30_{1,2}$).

До стор. 10б:

І в парадигмах, і в ілюстративній частині своєї граматики Ужевич широко використовує лексику і фразеологію, властиву українській літературній мові XVII ст., яку досить повно кодифікує «Синоніма славеноросська» в своїй лівій половині. Цей лексично-фразеологічний матеріал автор, як правило, перекладає латинською мовою своєї епохи, норми якої іноді відходять не лише формою, але й змістом від літературних норм класичної латині. Цим і пояснюється, що слова **панъ** (12б), **пророкъ** (14б), наприклад, як і більшість лексичного матеріалу своєї граматики, Ужевич перекладає точно, відповідно до норм античної латині: dominus, propheta, але лексика, породжена громадсько-політичними обставинами, звичаями, побутом, культурою різних народів Заходу і Сходу Європи, зокрема України і Польщі тієї епохи, ставить перед автором свої вимоги. Так, слова, що не мають прямих відповідників у латинській мові, йому доводиться перекладати описово, як-от: к р а й ч и й — Scindens panem ad mensam regis; **налезное** — inventum seu donum pro aliqua re (10б). В перекладі інших слів (наприклад, **вое'вода** — palatinus, крóль — rex, dux гетманъ — 61а, 78_2) Ужевич виходив, звичайно, з практики своєї епохи, і тому він міг відтворити латинською мовою зміст цих термінів у відношенні до норм античної латині тільки приблизно, неточно. У нашому українському перекладі латинської частини тексту паризького рукопису свідомо додержано, по можливості, відповідності до лексично-семантичних норм античної (класичної) латині.

До стор. 11а:

Закінчення **-е**, додане до закінчення **-ою** в орудному відмінку однини, або закінчення **-ахъ**, додане до закінчення **-ами** в орудному множини (11б, 21_1), тобто закінчення місцевого відмінка, автор називає «блукаючим відмінком» (див. стор. 18а, 33_2 і всі наступні сторінки в обох варіантах).

До стор. 13а:

Автор помилково написав «ablativus» — орудний відм., замість «vocativus» — кличний. В арраському рукописі (23_2) — цю помилку виправлено.

До стор. 14а:

Матеръ замість **мати** (діалектна форма) в арраському рукописі теж (24_2).

До стор. 17б:

Автор помилково вжив форму **найслодшое** замість **слодшое** в графі для вищого ступеня порівняння.

До стор. 18б:

В арраському рукописі (38_2—42_1) мають місце розділи (зовсім відсутні в паризькому рукописі):

а) De compositione, variatione ac derivatione nominum — Про будову та розходження в формах та в походженні іменників, про творення власних назв пестливих іменників і прикметників.

б) De generibus nominum — Про рід іменників.

До стор. 18б:

При відмінюванні займенника ꙗ в однині родовий відмінок відсутній. В арраському рукописі (34_2) назва його з'являється, але з поміткою: caret — немає.

До стор. 20б:

У паризькому рукописі відмінюються займенники **ктоколвѣкь**, **щоколвекь**, а також займенники **ктось**, **ꙗкій**, **жаденъ** в називному і в родовому відмінках (21а). Ці форми в арраському відсутні, а натомість вміщено відмінювання форм **ѡбадва**, **ѡбедве**, **обое** (38_2).

До стор. 22а:

Ця і наступна сторінки (22б), присвячені стилістично-правописним увагам до вживання займенників, в арраському рукописі відсутні зовсім.

До стор. 23а:

Автор підкреслює в паризькому автографі наявність категорії двоїни майже в усіх часах дієслова, але в арраському (42_2—49_2) двоїна відсутня і зберігається лише при відмінюванні дієслова **глаголати** (51_2—58_2).

До стор. 23б:

Під загальним заголовком «De verborum conjugatione» — «Про відміну дієслів» (23б—31а) автор пробує об'єднати в єдиній парадигматичній схемі відмінювання всіх дієслів першої, другої і, очевидно, атематичної дієвідміни. У цій його спробі, можливо, позначається вплив ідей загальної або філософської граматики, зумовлених пізньоантичними та середньовічними традиціями в схемах граматики латинської мови, і, слід гадати, ідей та логічно-математичного методу картезіанської філософії, які трохи пізніше так яскраво виявилися у славнозвісній «Grammaire générale et raisonnee» Арнольта і Ланселота (Париж, 1660 р.). З цими ідеями міг бути знайомий і Ужевич. Однак в арраському своєму рукописі він від цієї схеми уже відмовляється (див. наступні примітки), і сама назва розділу про дієслово звучить уже по-іншому: «De conjugationibus verborum» — «Про відміни дієслів» (42_2).

До стор. 23б:

Виходячи із своєї єдиної схеми відмінювання дієслів (див. наступні примітки), Ужевич дає підзаголовок: «Sum Verbum Substantivum sic conjugatur» — «Дієслово «є» основне (визначальне) так відмінюється». Іспанський лінгвіст Франциск Санкцій в своїй «Minerva seu de causis linguae latinae commentarius» (вид 1587 р. і повторно 1714 р.) так визначив суть терміна «sum verbum substantivum», узвичаєного в граматиках XVII і XVIII ст.: «Не ім'я і не дієслово є визначальним або модифікуючим фактором у реченні, а дієслово «бути» є коренем усіх дієслів, бо всі дієслова, зрештою сходяться до нього» (цит. за кн. Arens, Sprachvissenschaft, der Gang ihrer Entwiklung..., стор. 54). В арраському рукописі, відмовившись від своєї схеми, автор вміщує відмінювання дієслова «бути» після I і II дієвідміни (55_1—57_1).

До стор. 24б:

Термін «умовний спосіб» (Conjunctivus) автор вживає в усіх випадках (27а, 50_1, 57_1, 58_1), крім сторінок 46_2 і 54_1, де вжито термін «Subjunctivus» як рівнозначний до терміна «Conjunctivus». В даному випадку позначилася ще антична традиція, поширена за часів Ужевича в тодішній граматичній літературі.

До стор. 25а:

Форму бȣдȣчи автор називає в паризькому рукописі дієприкметником самостійним (participium absolutum) і послідовно додержується цього терміна в усіх тих випадках, коли йдеться про дієприслівник теперішнього часу, наприклад: панȣючи (27б), а також 29а, 36а, б, 38а, б, 33а, 43а, б, 61б. В арраському ж рукописі автор цю форму називає герундієм від дієслів глаголáти (54_2) і ѣсти (58_1). В інших випадках — від дієслів ковáти (46_1) і варити (50_1) ця форма називається герундій II, а віддієслівні іменники кованѧ, варенѧ — герундій I. Автор на ці форми посилається також на наступних сторінках арраського рукопису.

До стор. 25б:

Під заголовком «Conjugatio verborum consequentium unica» (єдина відміна дієслів у їх послідовності) автор реалізує свою спробу застосування до відмінювання всіх дієслів єдиної парадигматичної схеми (25б—28а) на прикладі дієслова пановати, як це можна

н я

спостерігати на побудові його форм пануєшъ — пановалємъ та багатьох інших. В арраському рукописі Ужевич, повернувшись до досвіду українських граматистів, відмовляється від своєї спроби і послідовно дає парадигми I дієвідміни (ковáти), II дієвідміни (варити), ц. сл. дієслова глаголáти, быти, ѣсти (42_2—58_1).

До стор. 27б:

Автор розподіляє дієслова описуваної ним мови за античною традицією на активні (activa), пасивні (passiva), середні (neutra) і середньопасивні (neutropassiva), але на стор. 29б, замість останнього терміна впроваджує термін «відкладні» (deponentia). Цим же терміном Ужевич користується і в арраському рукописі, так розкриваючи його зміст в розділі «De generibus verborum» (про стан дієслів — стор. 71_2—72_1): «Якщо латинською мовою буде стан активний, пасивний, середній або відкладний, то й слов'янською мовою слід відносити [дієслово] до того ж самого стану». Далі автор уточнює різницю між пасивним і відкладним станом дієслова в описуваній ним мові, не вбачаючи будь-якого розходження між мовою слов'янською і латинською: «адже ж з відкладного [дієслова] не можна утворити активного, як-от: з дивȣюся ти не утвориш дивȣю, так само, як з miror не утвориться miro». До цих міркувань Ужевича слід додати тільки, що він міг і не знати, що в латинській мові у Варрона є також і дієслово miro.

До стор. 28а:

Відповідно до своєї схеми, під заголовком «Forma conjugandorum verborum generalis» (Загальна форма для відмінювання дієслів), на наступних сторінках паризького рукопису (28а—31а) автор послідовно підсумовує свої спостереження над формами дієслова, які він вважає основними, зокрема приділяє увагу взаємозв'язку між інфінітивом і минулим часом в розділі «Conjectura ex Infinitivo de Praeterito vel vice versa» (30а—31а) і приходить до висновку, що «цей спосіб відмінювання і утворення для всіх дієслів є найвідповідніший» (29б). В арраському рукописі цього розділу, природно, немає, але практичні уваги автора, фонетичні і морфологічні, знайшли своє місце в інших розділах рукопису, де йде мова про ті або інші форми дієслова.

До стор. 31а:

Під заголовком «Добір дієслів з різними закінченнями» на стор. 31а—44а в паризькому рукописі і на стор. 58_1—70_1 в арраському міститься огляд основних форм ряду дієслів, розподілених по групах за ознакою кінцевого складу теперішнього часу 1-ї особи однини, причому принципових розходжень в змісті цих сторінок, крім термінологічних, в рукописах немає.

До стор. 44а:

Зміст сторінок 44а—44б паризького рукопису міститься в арраському на стор. $70_{1,2}$—71_1 під заголовком «Variatio verboru(m) quod prolationem diversorum Sclavónicae Populoru(m) in modis et temporibus observanda brevitur additur (Розходження [в формах] дієслів в часі і способі, поширення яких слід відмітити у різних народів Слов'янщини, до цього додаються). Тут Ужевич ніби перекликається з Й. І. Скалігером, який у своїй «Diatriba de Europaearum linguis» (1610 р.) розподіляє мови Європи за чотирма мовами-матерями (nutrix lingua), а до кожної з них прилучає за ознаками спорідненості менші мови. «Таких головних мов,— зазначає Скалігер,— чотири: латинська, грецька, тевтонська і слов'янська. Ця остання мова-мати розгалужується на багато різновидів: рутенський, польський, боснійський і інші, з яких кожен може доповнювати інший».

До стор. 46а:

Сторінки 46а—48а в паризькому рукописі мають назву «Appendix» (Додаток), де розглядається в морфологічно-словотворчому плані питання про роль прийменника в зміні значення дієслова. Тут автор наближається до усвідомлення категорії виду (див. арраський рукопис — 76_2—77_1).

До стор. 48б:

Питання про прислівник за прикладом сучасних йому латинських і інших граматик на Заході автор опрацьовує на стор. 48б—52б паризького рукопису дуже докладно, визначаючи численні розряди прислівників. В арраському рукописі (72_2—73_1) цей розділ зведено до мінімуму.

До стор. 52б:

В обох рукописах цей розділ (52б—53б; 73_1—74_1) розглядається в розрізі розподілу прийменників за відмінками дієслівного керування.

До стор. 53б:

Розділ про сполучник і вигук викладено в обох рукописах (53б—54а і 74_1—75_1) без істотних розходжень.

До стор. 54б:

У розділі синтаксису (54б—70а) автор паризького рукопису в тому ж порівняльному плані розглядає синтаксичні функції частин мови і, звичайно, як і всі тогочасні граматисти, до аналізу речення не підноситься, хоч саме на матеріалі речення йому нерідко доводиться проводити свої синтаксичні спостереження. В арраському рукописі цей розділ (75_2—84_1) значно стисліший. Причину цього автор частково пояснює (75_2): «У синтаксисі підлягатимуть розглядові лише ті правила, які розходяться з латинською конструкцією».

До стор. 54б:

Як і в латинській граматиці, автор починає цей розділ з аналізу синтаксичних функцій іменника, прикметника (54б, 56а, б) і займенника (56б—57а). Тут же розглядаються і предикативні форми **треба, шкода, тескно** (55б) на тій підставі, що з ними вживається родовий відмінок іменника. Арраський рукопис зберігає лише абзац про випадки сполучення іменника з родовим відмінком іменника (75_2—76_1), а названі предикативні форми переніс в розділ «De impersonalibus» (Про безособові [форми]) (79_2).

До стор. 55б:

В латинському тексті (7-й рядок знизу) пропущено слово. Виходячи з контексту і зважаючи на характер латинської лексики автора, даний текст можна виправити так: «**Шкода** [non opus est] seu non oportet», тобто **шкода**, — немає потреби або не слід.

До стор. 56а:

Питання про відмінок іменника при прикметниках вищого і найвищого ступеня в паризькому рукописі розглядається ще на стор. 68а, а в арраському на стор. 77_2.

До стор. 56б:

Тут Ужевич не дає точного перекладу прислів'я «анимѹшъ панскій...», а лише відтворює його провідну думку, використавши для цієї мети латинське віршоване прислів'я.

До стор. 57а:

На стор. 57а—60а в розділі «Verborum Syntaxis» (Синтаксис дієслів) і «Appendix» (Додаток) автор в основному розглядає безприйменникові і прийменникові зв'язки активних дієслів з різними відмінками іменників. В арраському автографі в цьому плані приділено значно менше місця лише окремим питанням, а саме:

а) 57б — про родовий відмінок частинний (genitivus partis) — в арраському рукописі — стор. 76_2;

б) 58а — дієслова ѹживаю, заживаю, вѣншѹю з родовим відм. іменника лише названо, а в арраському рукописі вони подані в контексті в розділі «De deponentibus» (Про відкладні дієслова) (79_1), якого в паризькому рукописі немає;

в) 58б — матеріал про родовий відмінок іменників при дієсловах, утворених за допомогою прийменників ѡ(д), до, на тощо, міститься в арраському рукописі на стор. 76_2—77_1.

До стор. 60а:

Сторінки 60б—61б паризького автографа в подібному ж викладі відтворено в арраському рукописі під заголовками «De passivius»» (Про пасивні дієслова) ($78_{1,2}$).

До стор. 60б:

У паризькому рукописі, в розділі «Constructio verborum neutrorum» (Конструкція з дієсловами середнього стану) (60б—61б) розглядаються різні випадки вживання форм єстємъ, было, стаю, зоставаю тощо з різними відмінками іменників. Це ж питання побіжно трактується і в арраському рукописі під заголовком «Constructio verbi substantivi єстємъ — sum» (78_2).

До стор. 61а:

В абзаці «По-четверте» автор свою думку формулює так: «Дієслово єстємъ... ставиться з орудним відмінком». Тимчасом як, за його ж термінологією, він повинен був написати «з несталим відмінком» (casus vagabundus — див. стор. 18а).

До стор. 61б:

Про цей латинський зворот в граматиці І. Ужевича, як і про ряд інших латинських граматичних термінів, сказано на стор. 61б—62а; $81_{1,2}$ для пояснення таких граматичних явищ в описуваній ним мові, до яких у латинській мові відповідників немає. Отже, правильно розкриваючи зміст латинського звороту «scripta epistola» (81_1) через «написавши лист», Ужевич приходить до висновку, що латинська форма (дієприкметникова) scripta в орудному відмінку відповідає слов'янській формі «(на)писавши». З цього Ужевич робить висновок: написавши — це participium absolutum — дієприкметник самостійний.

До стор. 62а:

На сторінках 62а—65б в паризькому рукописі значно докладніше, ніж в арраському (81_2—82_1), розкрито синтаксичні зв'язки з категорією часу і місця, а також конструкції з інфінітивом і герундієм, зовсім відсутні в арраському рукописі.

До стор. 62б:

Автор наводить приклади латинською мовою: Regnante Ludovico, imperante Caesare тощо і дає паралельні приклади: **за цєсара Нєрона, за погоди**. Ясно, що твердження «ми користуємося орудним відмінком» може стосуватися лише до латинської конструкції.

До стор. 64а:

Розділи про числівники (64а, б, 65б і 82_2, $83_{1,2}$, 84_2, $85_{1,2}$) в обох рукописах доповнюють один одного. Причому розділ «Carminum compositio» (81_1), відсутній в паризькому рукописі, лишився неопрацьованим і в арраському, ставши там ніби закінченням розділу про числівник у зв'язку з питанням про кількість складів.

До стор. 66б:

В розділі «De impersonalibus» (Про безособові [форми]) (79_2) арраський рукопис не розглядає форм на **-ло**.

До стор. 66б:

Зворот **тєскно ми** автор перекладає taedet me [гидко, обридло, набридло мені], а на стор. 55б: **тєскно** — poenitet [досадно, прикро]. Таких прикладів синонімічного перекладу слов'янських слів і зворотів на латинську мову в тексті обох рукописів чимало, і вони не тільки свідчать про глибоку обізнаність автора з синонімічним багатством латинської мови, але відіграють важливу роль при дослідженні лексично-семантичного матеріалу граматики І. Ужевича в цілому.

До стор. 67б:

Зміст розділу «De adverbio» (Про прислівник і ступені порівняння прислівника) в арраському рукописі стисло викладено на стор. 80_2—81_1 («De adverbiorum constructione»).

До стор. 68а:

Великий розділ паризького рукопису «Regimen praepositionum» (Керування прийменників) (68а, б, 69а,б, 70а) в арраському рукописі викладено в кількох абзацах ($80_{1,2}$) відносно прийменників **до, за**.

До стор. 68б:

Вислів автора «ꙋ при займенниках... сполучається із знахідним відмінком» може відноситись тільки до латинського тексту.

До стор. 69б:

Відносно вислову автора «Прийменник **в** — в на означення місця полюбляє орудний відмінок» див. примітку до стор. 61а.

До стор. 70б:

«Epigramma ad Librum» не тільки розкриває глибокі почуття автора до рідного краю, його безмірну вдячність до «alma mater» — до Сорбонни, його усвідомлення значності виконаної ним праці. Крім того, це звертання до книги промовляє ще й про неабияку вправність автора в техніці віршування. В арраському рукописі міститься (5_2) його 12-тирядковий вірш на герб **«пановъ Брыгаллѣровъ»**. Все це разом із віршованою поемою, написаною і надрукованою польською мовою в Кракові (1641 р.), ще раз зміцнює слушність припущення про ідентичність особи Ужевича в Кракові і у Франції.

ПОКАЖЧИК СЛІВ І ГРАМАТИЧНИХ ФОРМ

ВСТУПНІ УВАГИ

Автор граматики послідовно ілюструє свій виклад парадигмами, прикладами, супроводжуючи, як правило, слов'янський текст латинським перекладом.

Призначення «Покажчика» — орієнтувати читача в граматичному матеріалі обох рукописів. У зв'язку з цим граматичні форми, подані в «Покажчику» за алфавітом, мають при собі відповідні позначки до сторінок фотокопій кожного рукопису, а саме: *а* і *б* — для паризького та *1* і *2* — для арраського.

Словникові статті в «Покажчику», при наявності двох і більше форм, укладено за парадигматичним принципом, внаслідок чого початкові граматичні форми (називний відмінок іменника, наприклад, або інфінітив) тільки тоді ставляться на початку статті, коли вони мають місце в тексті рукописів.

У визначенні частин мови і їх форм додержано теперішньої граматичної термінології. Тому, наприклад, несталий відмінок автора (casus vogabundus) послідовно кваліфікується в «Покажчику» як місцевий відмінок, а такі форми, як герундій I і II, дієприкметник самостійний (participium absolutum) тощо, в «Покажчику» названі відповідно: віддієслівний іменник середнього роду, дієприслівник, дієприкметник. Ці форми, в тому числі і форма віддієслівного іменника середнього роду називного відмінка, за автором, який їх ставить у безпосередній зв'язок з основними формами дієслова і в парадигмах, і в численних прикладах, наведених ним у великих окремих розділах паризького (31а—44а) і арраського (38_1—70_1) рукописів, впроваджено також й у відповідні словникові статті «Покажчика».

В алфавіті «Покажчика» в одному розділі об'єднуються слова, що починаються з **Ї — и, о — ѡ, ѧ — ѧ**, хоч їх графічної різниці в межах словникових статей додержано. Однак, для **и** і **ы**, **ѳ** і **ѣ** збережено окремі місця в алфавіті. У розставленні знаків наголосу автор непослідовний, а в окремих випадках має місце навіть розбіжність у наголошенні тієї ж самої граматичної форми (**позво́лѧешъ** 32б — **позволі́ешъ** 59_1). У «Покажчику» такі розходження зазначаються, в усіх же інших випадках слово наголошується при наявності наголосу хоч би в одній з однакових граматичних форм у тексті рукописів.

У складному питанні про відтворення правопису слів разом і нарізно в «Покажчику», в основному, додержано теперішніх правил правопису, але в окремих випадках (особливо в правописі прислівників) збережено правопис автора (**поправди, наХвилю, поХвили, погуляйску, пофранцуску** тощо).

А

а 5б — літ. алф. — **а**, as; ~ 6_2 — **азъ** — **а**.
а 53б, 7_2, 16_2, 74_1 — спол.
або 53б, 74_2 — спол.
абовѣмъ 54а — спол.
агай 54а, 74_2 — виг.
Ада́мъ 7_2 — ім. вл. ч. одн. наз.
адъ 7_2 — ім. ч. одн. наз.
ажъ 50а — част.
аза, азажъ, азали 51а — част.
азбукиведа́ръ 17_2 — ім. ч. одн. наз.
азъ [1] див. літ. алф. **а**.
азъ [2] 51_2 — займ. одн. наз.
албо 53б, 74_2 — спол.
але 54а, 14_1 — спол.
аминь 4 а, б, 5б, 13_1, 14_1 — част.
ангели 4б — ім. множ. наз.
Анкгліа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.
ани 50б, 53б, 74_2 — спол.
анимушъ 56б — ім. ч. одн. наз.; **анимушу** 61а — род.
апо́столскую 17_1 — прикм. ж. одн. знак.
апостолъ 20_1 — ім. ч. одн. наз.
Аристо́телесъ 77_2 — ім. вл. ч. одн. наз.
арханъгели 4а — ім. множ. наз.
атоли 50б — спол.
ахъ 54а, 74_2 — виг.
ачъко (л) векъ 54а — спол.

Б

б 5б — літ. алф. — buки; ~ 6_2 — **бу́ки**, buki.
барзо 52а — присл.; **барзей** — вищ.; **найбар (з) ей** — найвищ.
бачити 42а, 68_1 — інф.; **бачу** — теп. одн. 1 ос.; **бачишъ** — 2 ос.; **бачилемъ** — мин. 1 ос.; **бачъ** — наказ. одн. 2 ос.; **баче́нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **бачачи** — дієприсл. теп.
ба́чный 32_2 — прикм. ч. одн. наз.; **бачне́йшїй** — вищ.; **найбачнейшїй** — найвищ.
бегу 37б, 45а, 64_1 — теп. одн. 1 ос.; **бежишъ** 37б, 64_1 — 2 ос.; **беглемъ, бежа́лемъ** 64_1 — мин. 1 ос.
безконечную 4б — прикм. ж. одн. знах.
безпече́нство 42_1 — ім. с. одн. наз.
безпохибне 50б — присл.
безъ 14а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **бза** 14а — род.
безъ 52б, 55б, 71б, 73_2 — прийм.
берегъ 13а, 23_1 — ім. ч. одн. наз.
бечу 42б, 68_1 — теп. одн. 1 ос.
бити 71_1 — інф.; **бию** 59_2 — теп. одн. 1 ос.

бза див. **безъ**.
bić 44б — інф. (пол.).
благода́телю 4б — ім. ч. одн. дав.

благословенство 70а — ім. с. одн. знах.

благословеный 84_1 — прикм. повн. ч. одн. наз.; **бл(а)гословеный** 4б — множ.

благословенъ 5б, 11а, 7_2, 16_1 — прикм. кор. ч. одн. наз.; **благословена** 5б, **благословенна** 16_1 — ж.

блаженнѹю 71б — прикм. повн. ж. одн. знах.

блаженъ 4б, 11а, 32_1 — прикм. кор. ч. одн. наз.

блажити 71б — інф.

блазенская 56б — прикм. ж. одн. наз.

блазенъ 13б, 24_1 — ім. ч. одн. наз.

близко 49а, 52а, 67б, 73_2 — присл.; **ближей** 52а, 67б — вищ.; **найближей** — найвищ.

блѹжѹ 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.

бо 53б, 71б, 74_1 — спол.

богатый 78_2 — прикм. ч. одн. наз.; **богатымъ** — оруд.

богословия 39_1 — ім. с. одн. наз.

богословъ 39_1 — ім. ч. одн. наз.

богъ 4б, 7а, 13а, 54б, 56а, 66а, 68а, 7_2, 19_2, 23_1 — ім. ч. одн. наз.; **бога** 4а, б, 7б, 68б, 71б, 15_1, 16_2 — род.; **богѹ** 4б, 68б, 14_2, 15_1, 19_2, 84_1; **богови** 19_2 — дав.; **бога** — 6б, $16_{1,2}$ — знах.; **(о) богѹ** 7б, **(при) богѹ** — 68б — місц.; **боже** 19_2 — кл.

богородицы 15_2 — ім. ж. одн. род.; **богородицѹ** 15_1, 71б — знах.; **богородице** 5б, 71б, 7_2, 15_2 — кл.

бодай 50б — част.; ~ 24а, б, 56_2 — в складі баж. від дієсл. **быти**; ~ 26б. 27б — **пановати**; ~ $45_{1,2}$ — **ковати**; ~ $49_{1,2}$ — **варити**.

бодѹ 37б, 64_2 — теп. одн. 1 ос.; **бодешъ** 37б — 2 ос.; **бодлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **бодения** — відд. ім. с. наз.

божий 56а — прикм. ч. одн. наз.; **божая** 68а — ж.; **божого** 67б, 81_1 — с. род.

бозскїй 10а, 32_1 — прикм. ч. одн. наз.

бозство 12б — в парад.; ~ 41_2 — ім. с. одн. наз.

бокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

болесть 41_2 — ім. ж. одн. наз.

болший, болшїй див. **великий**.

бороню 77_1 — теп. одн. 1 ос.; **(ся) боронить** 5_2 — 3 ос.

борѹ 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.; **борения** 67_1 — відд. ім. с. наз.; **борѹчи, борѹчи (ся)** — дієприсл. теп.

босенскїй 17_2 — прикм. ч. одн. наз.

ботахъ 61а — ім. множ. місц.

boiazń (пол.) 25_1 — ім. ж. одн. наз.

боятися 35а, 60_2 — інф.; **боюся** 29б, 35а, 58а, 60_2 — теп. одн. I ос.; **боишся** 60_2 — 2 ос.; **боялемъся** 35а, 60а — мин. ч. одн. 1 ос.; **боячися** 4а — дієприкм. теп. одн. наз.; **боячи(м)ся** 56а — дієприкм. теп. множ. дав.

бракѹеть 60а — теп. одн. 3 ос.

братъ 22_1 — ім. ч. одн. наз.; **брата** 58б — знах.

брати 40б, 66_2 — інф.; **берѹ** — теп. одн. 1 ос.; **берешъ** — 2 ос.; **бралемъ** — мин. ч. 1 ос.; **бери** 6б — наказ. одн. 2 ос.; **брания** 40б, 66_2 — відд. ім. с. одн. наз.; **възмѹ, ѿзмѹ** 40б — майб. 1 ос.

братовая 10б, 12а, 22_1, 31_2 — ім. ж. одн. наз.

время 27_2 — ім. с. одн. наз.; **времена** — род.

брехати 37а, 63_2 — інф.; **брешѹ** — теп. одн. 1 ос.; **брешешъ** 37а — 2 ос.; **брехалемъ** 37а, 63_2 — мин. ч. 1 ос.; **брехания** — відд. ім. с. одн. наз.; **брешучи** 63_2 — дієприсл. теп.

брнȣ 40а, **брынȣ** 40а, 66_2 — теп. одн. 1 ос.

брóвъ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.

броді́ти 51_1 — інф.; **брожȣ** — теп. одн. 1 ос.; **броди́лемъ** — мин. ч.

броню 58а — теп. одн. 1 ос.

Брыгаллѣровъ 5_2 — ім. вл. множ. род.

бры́дȣ 50_2, 51_1 — теп. одн. 1 ос.; **брнȣ́лемъ, бры́лемъ** — мин. ч.

брынȣ — див. **брнȣ**.

бȣ́бенъ 14а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **бȣ́бна** 14а — род.

бȣ́дȣ́шого див. **быти.**

бȣ́ки див. літ. алф. **б.**

бȣ́довні́чний 31_2 — ім. ч. одн. наз.

бы 51а — част.

быле, быле тыле 51б — присл.

былемъ див. **быти.**

былмъ, былъ див. **быти.**

быналіне (й) 50б — присл.

бы́ти, бы́ть 25а, 57_1 — інф.; **е́стемъ** 23б, 60б, 55_1, $78_{1,2}$; **юмъ есть** 23б — теп. одн. 1 ос.; **естемъ** 25а — в складі теп. і майб. ум.; 78_1 — у складі мин.; **естесь** 23б, 14_1, 55_1, **ты сь есть** 23б — теп. 2 ос.; **есть** 23б, 56а, 57а, 60б, 61а, 63а, 68а — б, 69б, 55_1, 82_1 — 3 ос.; **естесва, естехва** 23б — дв. 1 ос.; **естеста** — 2 ос.; **естесмы** 23б, 55_1 — множ. 1 ос.; **естесте** 55_2 — 2 ос.; **сȣ́ть** 23б, 55_2; **бы́лемъ** 23б, 55_2, 78_2; **юмъ былъ** 23б — мин. ч. одн. 1 ос.; **былесь** 23б, 55_2, **тысь бы (л)** 23б — 2 ос., **бы́лъ** 23б, 68б, 55_2 — 3 ос.; **была́мъ** 23б, 55_2 — ж. 1 ос.; **быласъ** — 2 ос.; **была** 23б, 63а — 3 ос.; **быломъ** 24а, 55_2 — с. 1 ос.; **былось** — 2 ос.; **было** — 3 ос.; ~ 61б — безособ.; **былахва** 23б — дв. 1 ос.; **былиста, быласта** — 2 ос.; **былисмы** 23б, 55_2 — множ. 1 ос.; **былисте** — 2 ос.; **были** 23б, 55_2, 62б — 3 ос.; **быхъ** 24а, б, 26а, б — у складі наказ., баж. ум. дієсл. **быти, пановати; бымъ** $45_{1,2}$, $49_{1,2}$, 56_2 — у складі баж. ум. дієсл. **кова́ти, вари̇́ти, быти** — аор. одн. 1 ос.; **бысь** — 2 ос.; **бы** — 3 ос.; **быхва** 24а, б, 26а, б, 27а — дв. 1 ос., **быста** — 2 ос.; **бѣховѣ, бѣхове** 25а — дв. 1 ос.; **быста** — 2 ос., **былахва, быласва** — дв. 1 ос.; **была́ста** — 2 ос.; **бысмы** 24б, 26а—б, 27а, 45а, 49_2, 56_2 — множ. 1 ос.; **бысте** — 2 ос.; **бы** — 3 ос.; **быша** 16_2 — аор. мн. 3 ос.; **былъ** 24а, б, 27а, 49_2, 56_2 — в скл. наказ. баж. дієсл. **быти, пановати, кова́ти, вари́ти**; мин. одн. ч.; **была** — ж.; **было** — с.; **были** — множ. **бȣ́дȣ** 4б, 24а, 57а, 63а, 67а, 13_1, 56_1 — майб. одн. 1 ос., **бȣ́дешь** — 2 ос.; **бȣ́деть** 63а, 66а, 67а; **бȣ́де** 61б, 53_1 — 3 ос.; **бȣ́дева** 24а — дв. 1 ос.; **бȣ́дета** — 2 ос.; **бȣ́демо** 24а, **бȣ́демъ** 56_1 — множ. 1 ос.; **бȣ́дете** — 2 ос.; **бȣ́дȣ́ть** — 3 ос.; ~ 26а — в складі майб. дієсл. **пановати**; ~ 44_{1-2} — **кова́ти**; ~ 48_2 — **вари́ти**; ~ 52_2, 53_1 — **глагола́ти**; **бȣ́дь** 24а, 28а, 56_1, **бȣ́ди** 14_1 — наказ. одн. 2 ос.; **нехай бȣ́деть** 4б, 24а, 56_1, **да бȣ́де (т)** 13_1 — 3 ос.; **бȣ́два** 24а — дв. 1 ос.; **бȣ́дта** — 2 ос.; **бȣ́дмы** 24а, 56_1 — множ. 1 ос.; **бȣ́дте** — 2 ос.; **нехай бȣ́дȣть** — 3 ос.; **бȣ́дȣ́чий** 25а, **бȣ́дȣ́чі́и** 57_1 — дієприкм. .ч. одн. наз.; **бȣ́дȣ́чая** 25а, 27_1 — ж.; **бȣ́дȣ́чое** — с.; **бȣ́дȣ́щаго** 17_1 — ч. род.; **бȣ́дȣ́чи** 25а, 57_1 — дієприсл. теп.

бѣга́еть 22б — теп. одн. 3 ос.

бѣгано 79_2 — предик.

бѣды 59б, 79_1 — ім. ж. одн. род.; **з бѣды** 51б — присл.
бѣлость 76_1 — ім. ж. одн. наз.

В

в 5б — літ. алф. — **веди**; ~ 6_2 **вѣди** — viedi.
в 1б, 4а, б, 5б; **въ** 18а, б, 22б, 46б, 47б, 53а, 60б, 61а, 62а, б, 63а, 65б, 67а, 68а, 69б, 79а, 5_2, 14_1, 16_1, 17_1, 34_1, 74_1; **во** 53б, $16_{1,2}$, 17_1, 78_2; **въ** 4б — прийм.
ва́блю, ваблюся 45а, 72_1 — теп. одн. 1 ос.; **вабить** 60а — 3 ос.
вадити 38а, б, 64_2 — інф.; **важꙋ** 38а, 64_2 — теп. одн. 1 ос.; **вадишъ** — 2 ос.; **вадилемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **важена** 38б, 64_2 — відд. ім. с. одн. наз.; **вадячи** 38б, 64_2, 65_1 — дієприсл. теп.
важꙋ 39а, 65_2 — теп. одн. 1 ос.; **важъ** — наказ. одн. 2 ос.
вами } **вамъ** } див. **вы.**
вари́ти 40б, 50_1, 67_1, **вари́ть** 50_1 — інф.; **варꙋ** 40б, 41а, 47_2, 67_1 — теп. одн. 1 ос.; **ва́ришъ** 40б, 47_2, 67_1 — 2 ос.; **варить** 47_2 — 3 ос.; **ва́римъ** — множ. 1 ос.; **варите** 48_1 — 2 ос.; **варять** — 3 ос.; **вари́лемъ** 40б, 48_1, 67_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **вари́лесь** 48_1 — 2 ос.; **вари́лъ** — 3 ос.; **вари́ламъ** — ж. 1 ос.; **вари́лась** — 2 ос.; **вари́ла** — 3 ос.; **вари́ломъ** — с. 1 ос.; **вари́лось** — 2 ос.; **вари́ло** — 3 ос.; **вари́лисмы** 48_2 — множ. 1 ос.; **вари́листе** — 2 ос.; **варили** — 3 ос.; **бꙋдꙋ варити** — майб. в парад.; **вари** — наказ. одн. 2 ос.; **нехай вари (т)** — 3 ос.; **варѣмо** 49_1 — множ. 1 ос.; **варѣте** — 2 ос.; **нехай варять** — 3 ос.; **бодай былъ варилъ** — баж. теп. імпрф. прф. в парад.; **варѐна** 41а, 50_1, 67_1 — відд. ім. с. одн. наз.; **варячый** 50_1 — дієприкм. ч. одн. наз.; **ва́рячая** — ж.; **варячое'** — с.; **ва́рячи** — 50_1, 67_1 — дієприсл. теп.
васъ див. **вы**
вашъ, вашый 20а, 36_1 — займ. ч. одн. наз.; **ваша, вашая** 20а — ж.; **вашое'** 20а, 36_1, **ваше** 20а — с.; **вашого** 20а, **вашого** 36_1 — ч. род.; **вашои** 20а, **вашои** 36_1 — ж.; **вашюго** 20а, 36_1 — с.
вдя́чного 55б — прикм. ч. одн. род.
вдячность 41_2 — ім. ж. одн. наз.
ведле 52б, 73_2 — прийм.
ведлꙋгъ 52б, 73_1 — прийм.
ведꙋ 38а, 64_2 — теп. одн. 1 ос.
везꙋ 40а, 66_1 — теп. одн. 1 ос.
ве́ле 51а, 52а, 67б, 68б, 81_1 — присл.; **венцей** 52а — вищ.; **найвенцей** — найвищ.
велекроть 50а — присл.
великий 17б, **ве́ликїй** 33_2 — прикм. ч. одн. наз.; **великого** 55б, 61а — род.; **великихъ** 55б — множ. род.; **великий** 70а — знах.; **болший** 17б, **болшїй** 32_2; **венкший** 17б — вищ. **найбольший** 17б, **наиболшїй** 33_2, **найвенкший** 17б — найвищ.
величаемъ 71б — теп. множ. 1 ос.
вене́цъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
Венигры 64а — ім. вл. множ. знах.
венкший див. **великий.**
вено́къ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
венцей див. **веле.**
венцъ 53б — спол.
верещ́ати 43б, 69_2 — інф.; **верещꙋ, врещꙋ** 43б — теп. одн. 1 ос.; **ве-**

рещишъ 43б, 69_2 — 2 ос.; **верещалемъ** — мин. одн. ч. 1 ос.; **верещана** — відд. ім. с. одн. наз.; **верещачи** 44а, 69_2 — дієприсл. теп.
весели 59б — ім. с. одн. род.
вечéри 77_1 — ім. ж. одн. род.; **(по) вечери** 70а — місц.
вечоръ 49б — присл.
видимымъ 16_1 — прикм. множ. дав.
вжды 54а — присл.
вздемъ 50б — присл.
взнакъ 49б — присл.
взялъ 22а, 70а, **взялъ** 22а — мин. ч. одн.
видѣхомъ 71б — аор. множ. 1 ос.
вижу 6б — теп. одн. 1 ос.
ви́лы 39_2 — ім. множ. наз.
виненъ 55б — прикм. предик.
вино 53б, 74_2 — ім. с. одн. наз.; **вина** 57б, 59б — род.
виншую 33а, 58а; **вѣншую** 79_1 — теп. одн. 1 ос.
ви́шу 37а, 63_1 — теп. одн. 1 ос.
вию 33б, **вї́ю** 59_2 — теп. одн. 1 ос.
владаю 60а — теп. одн. 1 ос.
владыка 4а, 19_2, 20_1 — ім. ч. одн. наз.; **влады́це** 4б — дав.
влеку 35б — теп. одн. 1 ос.
влоскую 64а — прикм. ж. одн. знах.
вло́хъ 56б — ім. ч. одн. наз.; **влохы** 64а — множ. знах.
влочу 42а, 68_1, **волочу** 68_1 — теп. одн. 1 ос.
вло́шка 11б, 21_1 — ім. ж. одн. наз.
внетъ 50а — присл.
внутръ 49а — присл.
во див. **в**
воведи 13_1, 14_1 — наказ. одн. 2 ос.
вода 41_2 — ім. ж. одн. наз.
вое'вáти 33а, 60_2, **воіовати** 33а — інф.; **воюю** 33а, 60_2 — теп. одн. 1 ос.; **воюешъ** — 2 ос.; **вое'валемъ, воіовалемъ** 33а — мин. 1 ос.; **вое'вáна** 33а, 60_2, **воіовáна** 33а — відд. ім. с. одн. наз.
вое'вóда 11б, 31_2, 39_2, 41_2 — ім. ч. одн. наз.
вое'вóдина 22_1, 40_1 — ім. ж. одн. наз.
вое'вóдинъ 11а, 31_2 — прикм. ч. одн. наз.; **вое'вóдина** — ж.; **вое'вóдино** — с.
вое'вóдичъ 40_1 — ім. ч. одн. наз.
вое'водянка 40_1 — ім. ж. одн. наз.
вожу 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.
возлюбленъ 11а — дієприкм. мин. ч. одн. наз.
вóйско 69б, 23_1, 80_2 — ім. с. одн. наз.; **воискомъ** 60а — ор.
воіовати — див. **воевати**.
воистинну 71б — присл.
возглаголю див. **глаголати**.
возни́ца 40_2 — ім. ч. одн. наз.
возъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.; **возомъ** 60а — ор.
воланє 25_2 — ім. с. одн. наз.
волно 67а — присл.
волосовъ 59б — ім. множ. род.
волочу див. **влочу**.
воловна 15б, 27_2 — ім. ж. одн. наз.
волъ 55б, 64б, 82_2 — ім. ч. одн. наз.; **вола** 60б — знах.; **волы** 64б, 82_2 — множ. наз.; **воловъ** 64б, 82_2 — род.; **волы** 83_2 — знах.
волю 62_1 — теп. одн. 1 ос.
воля 13_1, 14_1 — ім. ж. одн. наз.
вонилю 36а, **вонтплю** 62_1 — теп. одн. 1 ос.; **вонтпена** 36а — відд. ім. одн. наз.; **вонтпячий** 62_1 — дієприкм. теп. одн. наз.; **вонтпячи** 36а, 62_1 — дієприсл. теп.
воплотивъшагося 16_2 — дієприкм. ч. одн. знах.; **воплотивъшимъбося** 7_2 — оруд.
ворошу 63_1 — теп. одн. 1 ос.
ворчу 42б, 68_1 — теп. одн. 1 ос.

воръ 13б — ім. ч. одн. наз.
воскресе'нїѧ 17_1 — ім. с. одн. род.
воскресша 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.
восхощие (т) 4а — майб. одн. 3 ос.
вочеловѣчившасѧ 16_2 — дієприкм. теп. одн. знах.
вписати 47б — інф.
всего 14_1 — займ. с. одн. род.
вседе (р) житель 4а, 20_1 — ім. ч. одн. наз.; **вседержителю** 4б — дав.; **вседержителы** — знах.
всезаедно 51а — присл.
всемогучий 54б, 32_2 — прикм. ч. одн. наз.
всихъ див. **всѣ**.
всиакъ 49б — присл.
встанеть 65б — майб. одн. 3 ос.
встыдъ 66б, 67а, 80_1 — предик.; ~ 80_1 — ім. ч. одн. наз.
всѣ 4б — займ. множ. наз.; **всѣхъ** 16_2 — род.; **всѧ** 16_2 —с. наз.; **всѣмъ** 16_1 — ч. дав.; **всѣми** 4а, 53б — ор.; **во всихъ** 53б — місц.
всюды 49а — присл.
всѧ див. **всѣ**.
вторый 64б, 84_2 — числ. пор. ч. наз.
вты (м) 49б — спол.
вшедшаго 16_2 — дієприкм. ч. одн. знах.
вшетеченство 42_1 — ім. с. одн. наз.
въземѹ див. **брати**.
вы 19а, 24а, 57а, $35_{1,2}$, 43_1, 44_1, 48_1, $52_{1,2}$, 55_2 — займ. множ. 2 ос. наз., **васъ** 19а, 35_2 — род.; **вамъ** 4б — дав.; **васъ** 19а, 35_2 — знах.; **вами** 4а — ор.; **вы** 19а, 35_2 — кл.
вы 46б, 48а — преф.
выбити 48а — інф.
выгнати 48а — інф.
выдатокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
выкрешѹ 37а — майб. одн. 1 ос.
выликаю 34а, 60_1 — теп. одн. 1 ос.
вылию 34а, 60_1 — майб. одн. 1 ос.
вымовлиаете 57а — теп. множ. 2 ос.
вымовъца 11а, **вымовца** 21_1 — ім. ч. одн. наз.
выпадаю 46б — теп. одн. 1 ос.
выпити 48а — інф.
выродокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
высокїй 9а, 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; **вышший** 33_1 — вищ.
выступити 48а — інф.
вытрвати 48а — інф.
выхованиѧ 61а — ім. с. одн. род.
вышей 67б — присл. вищ.
вью 33б, 59_2 — теп. одн. 1 ос.; **вье'шь** 33б — 2 ос.; **вылемъ** — мин. ч. 1 ос.
в (ѣ) дати 67а — інф.
вѣди див. літ. алф. **в**.
вѣмъ 66а — теп. одн. 1 ос.
вѣка 17_1 — ім. ч. одн. род.; **вѣковъ** 4б, 13_1, 14_1, 17_1, **вѣкъ** 16_2 — множ. род.; **вѣки** 17_1 — знах.
вѣншѹю див. **виншѹю**.
вѣры 16_1 — ім. ж. одн. род.; **вѣрѹ** 71б — знах.
вѣрѹ 41а, 67_1, **вѣрѹю** 16_1 — теп. одн. 1 ос.; **вѣрачи** 41а — дієприсл. теп.
вѣсть 16б, 28_2, 41_1 — ім. ж. одн. наз.
вѣтроногїй 39_1 — прикм. ч. одн. наз.
вѣчного 58б — прикм. ч. одн. род.; **вѣчны (и)** 4б — знах.
вѣю 34а, 61_1 — теп. одн. 1 ос.; **вѣѧлемъ** 61_1 — мин ч.
вѧзати 39б — інф.; **вѧжѹ** — теп. одн. 1 ос.; **вѧжешъ** — 2 ос.; **вѧзалемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **вѧзанѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
вѧзень 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.

Г

г 5б — літ. алф. — hlahol; ~ 6_2 — **гла́голь** — głaoul.

галѧ 54а, 74_2 — виг.

где 49а, б — присл.

гдеколвекъ 49а — присл.

гдыжъ 5_2 — спол.

гдысь 50а — присл.

Генрикъ 61а — ім. вл. ч. одн. наз.

гербъ 5_2 — ім. ч. одн. знах.

Геркȣлесъ 56б — ім. вл. ч. одн. наз.

гетма́нскїй 55а, 76_1 — прикм. ч. одн. наз.

ге́тманъ 55а, 61а — ім. ч. одн. наз.; **гетмана** 55а — род.; **гетма́номъ** 61б, 78_2 — ор.

гисторїю 66а — ім. ж. одн. знах.

гишпа́нского 76_1 — прикм. ч. одн. род.

глагола́ти 44б, 54_1, 55_1 — інф.; **гла-го́лю́** 19_2, 51_2 — теп. одн. 1 ос. в парад.; **глаголеши** 55_1 — 2 ос.; **глаголахъ** 44б, 55_1 — аор. одн. 1 ос.; ~$52_{1,\,2}$ — в парад.; **бȣдȣ глагола́ти** 52_2, **возглаголю** 53_1 — майб. в парад.; **глаголи, да глаго́леши** — наказ. одн. 2 ос.; **да глаго́леть** — 3 ос.; **глаголѣмъ, да глаго́ле (м)** — множ. 1 ос.; **глаголѣте, да гла-го́лете** — 2 ос.; **да глаго́лють** — 3 ос.; **да глаголю** 54_2 — баж. теп. одн. 1 ос.; **да глаго́леши** — 2 ос.; **дабы, аще бы глаголахъ** — мин. одн. 1 ос.; **глагола́ние** — відд. ім. с. наз.; **глаголю́щїй, глаго́лющаѧ, глаголющое'** — дієприкм. теп. одн. наз.; **глагола́ный** — дієприкм. мин. ч. наз.; **глагола́наѧ** — ж.; **глагола́-ное** — с.; **глаголюще** 54_2 — діє-присл. теп.

глаголъ 19_2 — ім. ч. одн. наз.; **глаголы** — множ.

глаголь — див. літ. алф. г.

глажȣ 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.

глежȣ 38б — теп. одн. 1 ос.

глȣбокїй 18а, 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; **глȣбшый** 18а, **глȣбший** 33_1 — вищ.

глȣпства 80_1 — ім. с. одн. род.

гнетȣ 43а, 69_1 — теп. одн. 1 ос.

гною 34б, 35а — теп. одн. 1 ос.

го-го-го 54а, 74_2 — виг.

говорȣ 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.

годины 59а, 62б — ім. одн. ж. род.; **годи́ною** 62б — ор.

годитсѧ 67а — теп. одн. 3 ос.

годный 55б — прикм. одн. ч. наз.

гоити 34б, 60_1 — інф.; **гою** — теп. одн. 1 ос.; **гоишъ** — 2 ос.; **го́илемъ** — мин. ч. 1 ос.; **гое'нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.

гойда, гойде, гойвре, гоцъ 54а, 74_2 — виг.

Гол (л) ѩндїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.

голосȣ 55б — ім. ч. одн. род.

голошȣ 37а, 63_1 — теп. одн. 1 ос.

голȣба 5_2 — ім. ч. одн. род.

голȣбѣю 61_1 — теп. одн. 1 ос.

голю 62_1 — теп. одн. 1 ос.

гонча́ръ 40_2 — ім. ч. одн. наз.

гора 63б — ім. ж. одн. наз.; **горою** — ор.

горей див. **зле**.

горкїй 17а — прикм. ч. одн. наз.

горко 51а — присл.

горко (сть) 41_2 — ім. ж. одн. наз.

горнецъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.

горȣ 41а, 67_1 — теп одн. 1 ос.

горший, горшїй див. **злый**.

горщокъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.

госпо́день' 19_2 — прикм. ч. одн. наз.

господь 4а, 5б, 15_2, 19_2 — ім. ч. одн. наз.; **господа** 4а — род; **господȣ**

14_2 — дав.; **господа** 16_1, 17_1 — знах.

господы́на 16б, 29_1 — ім. ж. одн. наз.

го́сти 69б, 80_2 — ім. множ. наз.; **гостей** 68б — род.

гощу 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.

граматыка 1б — **грамма́тыка** 4_2 — ім. ж. одн. наз.; **кграмматыки** 58а — род.

гре'бень 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.

гребти, грести 35а, 61_2 — інф.; **гребȣ** — теп. одн. 1 ос.; **гребешъ** — 2 ос.; **гребемъ** — мин. ч. 1 ос.; **гребе́на** — відд. ім. с. одн. наз.

грешȣ 37а, 63_1 — теп. одн. 1 ос.

греховъ 17_1, **гриховъ** 20_1 — ім. множ. род.

громадою 51б — присл.

громъ 23_1 — ім. ч. одн. наз.

гро́ши 64б — ім. множ. наз.; **гро́шей** 55б, 59б, 67а, б, 77_1 — род.

грꙋбый 17а — прикм. ч. одн. наз.

грызȣ 40а, 66_1 — теп. одн. 1 ос.

грѣшномоу 56а — прикм. ч. одн. дав.; **грѣшныхъ** 66а — множ. знах.

градȣщаго 17_1 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.

гꙋдȣ 38а — теп. одн. 1 ос.

гꙋлтай 14б, 15а — ім. ч. одн. в парад.; ~ 25_2, 41_1.

гꙋлтайство 39_2 — ім. с. одн. наз.

гꙋрмомъ 51б — присл.

гꙋса́ 15б, 26_2, 42_1 — ім. с. одн. наз.; **гꙋса́та** 15б, 27_2 — род.

гꙋщȣ 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.

гꙋчȣ 42а, 68_1 — теп. одн. 1 ос.

Д

д 5б — літ. алф. — dobro; ~ 6_2 — **добро** — dobro.

да 4б, 15_1, 53_2, 54_1 — част.

даваю 32а — теп. одн. 1 ос.

давно 49б, 50а, 72_2 — присл.

давный 72_2 — прикм. ч. одн. наз.

Давыдъ 4а, 54б — ім. вл. ч. одн. наз.

дале́ко 67б, 80_2 — присл.; **далей** — вищ.; **найдалей** — найвищ.;

далеко 81_1 — прийм.

да́ти 65а — інф.; **да́лъ** 57б, 76_2 — мин. ч. одн.; **дамъ** 32а, б — майб. одн. 1 ос.; **даси, дашъ** 32б — 2 ос.; **дасть, да** — 3 ос.; **дамо** — множ. 1 ос.; **дасте** — 2 ос.; **дадȣть** — 3 ос.; **дай** 57а, 13_1, 14_1 — наказ. одн. 2 ос.

да́токъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

даю 46а, 58а — теп. одн. 1 ос.

два 64б, 82_2, 83_1, 84_2; ~ **два(д)цать** 85_1 — числ. кільк. ч. наз.; **две** 83_1; ~ **сте** 85_2, **двѣ**; ~ **тисячи** 85_2 — ж.; **двȣхъ** — род. **двȣмъ** 83_1 — ч. дав.; **двемъ** — ж.; **двȣхъ** 83_1, **два** 56а — ч. знах.; **две** 56а, 83_1 — ж.; **двема** 56а, 83_1 — ч. ж. ор.; **два ра́зы** 50а — присл.

двадцать 85_1 — числ. кільк.; ~ **пе́рвый**, ~ **вторый**, **двадца́тый** — пор.

двакро(т) 50а — присл.

двана(д)ца(т) 84_2 — числ. кільк.; **дванадцатый** — пор.

двое 83_1 — числ. наз. знах.

дворъ 7б, 13б — ім. ч. одн. наз.

двою 34б. 60_1 — теп. одн. 1 ос.

двоико 51а — присл.

двꙋсо́тный 85_2 — числ. пор.

двꙋтисечный 85_2 — числ. пор.

деве(т) 84_2, **деве(т)деса(т)** 85_2 — кільк.; ~ **десатый** — пор.; **деватъ со (т)** 85_2 — числ. кільк.; **дева(т)со́тный** — пор.

девица 41_2 — ім. ж. одн. наз.

девка 41_2 — ім. ж. одн. наз.

девятна (д) ца (т) 85_1 — числ. кільк.; девятна (д) цатый — пор.
девя́тый 84_2 — числ. пор.
девять див. деве (т).
день 15а, б, 26_2, 27_1, 41_1 — ім. ч. одн. наз.; дня 62а, 65б, 27_1, 81_2, 82_1 — род.; день 59б, 16_2 — знах.; днем 62а — ор.; дний 63а — множ. род.; дни — знах.; днями — ор.; днях 63а, 34_1 — місц.
дерево 47а — ім. с. одн. наз.
держа́ти 39а, 66_1 — інф.; держу — теп. одн. 1 ос.; держишъ — 2 ос.; держалемъ — мин. ч. 1 ос.; держа́ня — відд. ім. с. одн. наз.; держачи — дієприсл. теп.
дерзати 44б — інф.
деру 40б, 66_2 — теп. одн. 1 ос.
десеть 84_2, десять 65а, 66б — числ. кільк.; деся́тый 84_2 — пор.; десеть 60б — кільк. знах.
дивую 45а, 72_1, дивуюся 29б, 45а, 72_1 — теп. одн. 1 ос.
диспутация 63а — ім. ж. одн. наз.
дитя 15а, 26_2 — ім. с. одн. наз.
длужей 67б — присл. вищ.
для 52б, для 73_2 — прийм.; длячого 51а — присл.
днесь 49б, 13_1 — присл.
до 46б, 47а, 52б, 55б, 58б, 59а, 62а, 63а, б, 68а, 69а, 70а, 73_1, 76_2, 80_1, 84_1 — прийм.
dąb (пол.) 25_1 — ім. ч. одн. наз.
добре 5_2, 48б, 51а, 52а, 68б — присл.; лепей 52а — вищ.; найлепей — найвищ.
добро див. літ. алф. д.
добрый 17б, 48б, 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; доброго 61а, 79_1 — род.; (при) добрымъ 18б — місц.; добрыхъ 55б — множ. род.; лѣпший 17б, лепшій 33_1 — вищ.; найлепшій 33_2 — найвищ.; лѣпшое' 53б, 74_2 — с. вищ.
добродѣйство 38_2 — ім. с. одн. наз.
довтину 55а — ім. ч. одн. род.
догоры 49б — присл.
додаю 46а — теп. одн. 1 ос.
додому 62а — присл.
дозволяюся 32б — теп. одн. 1 ос.
докондъ 49б — присл.
долги 13_1, 14_1 — ім. множ. знах.
должникомъ 13_1, 14_1 — ім. множ. дав.
долгое 56а — прикм. с. одн. наз.
доливáю 34а, 60_1 — теп. одн. 1 ос.
долина 63б — ім. ж. одн. наз.; долиною 63б — ор.
долію — майб. одн. 1 ос.
долъ 63б — ім. ч. одн. наз.
дому 59а, б — ім. ч. одн. род.
доне́си 4б, 15_1 — наказ. одн. 2 ос.
допадаю 46б, — теп. одн. 1 ос.
допиваю 47а — теп. одн. 1 ос.
допюро 49б — присл.
дороблáю 47а — теп. одн. 1 ос.
доро́гу 84_1 — ім. ж. одн. знах.
доставлю 47а, 59а — теп. одн. 1 ос.
доста (л) 59а — мин. ч. одн.
достаткомъ 56б — ім. ч. одн. ор.
достигаю 45а — теп. одн. 1 ос.
достойно 71б — прикм. с. одн. наз.
доступити 77_1 — інф.; доступаю 58б, доступую 72_2 — теп. одн. 1 ос.; , доступилъ 58б — мин. ч. одн.
досыть 50а, 67а, б, 81_1 — присл.
дочекалъ 59а — мин. ч. одн.
дробно, дробнюхно, дробнюсенечко 52а — присл.
друѓий 64б, 84_2 — числ. пор. ч. одн. наз.; другого 47б — знах.
дрыжу 39а, 65_2 — теп. одн. 1 ос.

дѹга 22_1 — ім. ж. одн. наз.; дѹзи — дав.

Дѹнай 15а, 26_2, 41_1 — ім. вл. одн. наз.; ~636 — знах.; Дѹнаемъ — ор.

дѹхъ 13а, 19_2, 20_1, 23_1 — ім. ч. одн. наз.; дѹха 4а, 13_1, 14_1, 16_2 — род.; дѹхѹ 17_1 — дав.; дѹха 17_1 — знах.

дѹши 76_1 — ім. ж. одн. род.; дѹшъ 4б — множ.; дѹшамъ 5б — дав.; дѹша 4б, 15_1 знах.

дышлемъ 60а — ім. ч. одн. ор.

дѣва 15_1 — ім. ж. одн. наз.; дѣвы 15_2, 16_2 — род.; дѣво 4б, 5б, 7_1, 15_2 — кл.

дѣти $29_{1,2}$ — ім. множ. наз.

дѣяти 61_1 — інф.; дѣю — теп. одн. 1 ос.; дѣялемъ — мин. ч.; дѣяна — відд. ім. с. одн. наз.

Є

є 5б — літ. алф. — iest; ~ 6_2 — єсть — iest.

Євсевіа 7б — ім. вл. ч. одн. род.

его 4а, 17_1 — займ. ч. одн. род.

единороднаго 16_1 — прикм. ч. одн. знах.

единосѹщна 16_2 — прикм. ч. одн. знах.

единъ 47б, 64б, 82_2 — числ. ч. одн. наз.; единаго 16_1 — знах.; единѹ 17_1 — ж.; едино — с.

еднако 51а — присл.

ежджѹ 38б — теп. одн. 1 ос.

ежъ 28а — наказ. одн. 2 ос.

Єкатеринѹ 66б — ім. вл. ж. одн. знах.

еси 7_1, 13_1 — теп. одн. 2 ос.

если 51б, 53б, 74_1 — спол.

естемъ див. быти.

ести див. ѣсти.

есть[1] див. літ. алф. є.

есть[2] див. быти.

ехати див. ѣхати.

еще 50а — присл.

Ж

ж 5б — літ. алф. — gibнte; ~ 6_2 — живѣте — givite.

жадаю 58а — теп. одн. 1 ос.; жадае (т) 58б — 3 ос.

жаденъ 21а, 37_2 — займ. ч. одн. наз.; жадная — ж.; жадное 21а — с.; жадного — ч. род., жадной — ж.; жадного — с.; жаднымъ 50б — ч. ор.; жадною — ж.

жалѹю 58а — теп. одн. 1 ос.

жаль 80_1 — ім. ч. одн. наз.; ~ 66б, 80_1 — предик.

жарлокъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.

жартѹючи 65б — дієприсл. теп.

жати 40а, 66_2 — інф.; жнѹ — теп. одн. 1 ос.; жнешъ 40а — 2 ос.; жнѹть 57а — множ. 3 ос.; жалемъ 40а, 66_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; жата — відд. ім. с. одн. наз.

же, жъ 21а — част.; же, ижъ 54а, 66а; иже 16_1, 17_1 — спол.

железе 34_1, (в) желези 18а, 34_1 (при, в) желѣзи 70а, 34_1 — ім. с. одн. місц.

железный 10а — прикм. ч. одн. наз.

жекглярь 69б — ім. ч. одн. наз.

жекгловалихмы 63б — мин. множ. 1 ос.

женáхъ 5б, 16_1 — ім. множ. місц.

жерѹ див. жрѹ.

животворящаго 17_1 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.

живота 58б — ім. ч. одн. род.

живѣте див. літ. алф. ж.

жизни 17_1 — ім. ж. одн. род.

жити 65а, 67а — інф.

жито 62б — ім. с. одн. знах.

жнѹть див. жати.

жолнѣровъ 64б, 66б — ім. множ. род.

жолнѣрство 39_2 — ім. с. одн. наз.

жолтый 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
жрꙋ 40б, 66_2; **жерꙋ** 40б — теп. одн. 1 ос.
жъ див. **же.**
жывымъ 17_1 — прикм. мн. дав.
жычꙋ 58а — теп. одн. 1 ос.

З

з 5б — літ. алф. — selo; ~ 6_2 — **зѐло́ — ȥело.**
з 5б — літ. алф. semla; ~ 6_2 — **зе́млѧ — ȥе́млѧ.**
з 46б, 48а, б, 51б, 52б, 53а, б, 58б, 59б, 63б, 65б, 67а, 68а, 74_1, 76_1, 77_2; **с** 53а, 16_1, 74_1; **зе** 46б, **ȥо** 4а, 53б; **со** 16_2, 17_1 — прийм.
за 46б, 51а, 52б, 53а, 58б, 59б, 60б, 62б, 63а, 68б, 69а, б, 73_2, 74_1, 76_2, $80_{1,2}$, 81_2, 82_1 — прийм.
забиваеть 48а — теп. одн. 3 ос.
забилъ 22а, 57а, 60а, 78_1 — мин. ч. одн.
забилъсѧ 60а, 78_1 — мин. ч. одн.
забитый 78_1 — дієприкм. мин. ч. одн.
забойца 56б — ім. ч. одн. наз.
завжды 50а, 14_1 — присл.
завше 50а — присл.
загꙋщꙋ 69_2 — майб. одн. 1 ос.
задкомъ 50б — присл.
зае́дно 58б — присл.
зажнеа́ю 58б, 59б, 79_1 — теп. одн. 1 ос.
зансте 50б — присл.
закрываеть 48а — теп. одн. 3 ос.
залеца́ю 59_1 — теп. одн. 1 ос.; **залеца́лемъ, залецилемъ** — мин. ч. одн. 1 ос
зали 51б — част.
занедба́лемъ 59б — мин. ч. одн. 1 ос.
за́мешк ваю 59б — теп. одн. 1 ос.
западаю 46б — теп. одн. 1 ос.
запла́ты 55б — ім. ж. одн. род.
заплачꙋ́ 42б, 68_2 — майб. одн. 1 ос.
заповедехъ 4а — ім. ж. множ. місц.
заправды 50б — присл.
запрꙋ 41б — майб. одн. 1 ос.
заречѧ 48б — ім. с. одн. род.
зароставе'ть 48а — теп. одн. 3 ос.
зарѣжꙋ 39б — майб. одн. 1 ос.
засвечꙋ 42б, 68_2 — майб. одн. 1 ос.
засмолю 35б — майб. одн. 1 ос.
заспати 77_1 — інф.
застолѧ 48б — ім. с. одн. род.
зась 50а — присл.
заты(м) 50б, 5_2 — присл.
зацне 48б, 72_2 — присл.
за́цный 9а, 17а, б, 48б, 32_2, 41_1, 72_2, 84_1 — прикм. ч. одн. наз.; **зацнаѧ** 17а, б — ж., **зацное** — с.; **(в) зацнымъ** 18б — одн. місц.; **(в) зацныхъ** — множ. **зацнейший** 17а, б, 32_2 **зацнейшїй** 17б — вищ. ч.; **зацнейшаѧ** 17б — ж; **зацнейшое** — с.; **найзацнейший** 17б, **найзацнейшїй** 32_2 — найвищ. ч.; **найзацнейшаѧ** 17б — ж.; **найзацнейшое** — с.
збавене 14б, 15а — ім. с. одн. в пад.; ~ 26_2 — одн. наз.
збави́тела 16_1 — ім. ч. одн. род.
збавлѧю 32б, 59б — теп. одн. 1 ос.
збавъ 14_1 — наказ. одн. 2 ос.
збано́къ 41_1 — ім. ч. одн. наз.
збано́чокъ 41_1 — ім. ч. одн. наз.
збанъ 13а, 23_1, 41_1 — ім. ч. одн. наз.
зблизка 5_2 — присл.
зблꙋжꙋ 38б — майб. одн. 1 ос.
зборꙋ 41а — майб. одн. 1 ос.
збываю 59б — теп. одн. 1 ос.
зважꙋ 38б, 39а, 65_1 — майб. одн. 1 ос.
зварꙋ 41а, 67_1 — майб. одн. 1 ос.
звератами 68а — ім. множ. ор.
зверхꙋ 49б — присл.
звла́ща 53б, 74_1 — спол.

звло́ка 12б, 22_1 — ім. ж. одн. наз.; **звлоце** — дав.
зводити 48а — інф.
звоню 62_2 — теп. одн. 1 ос.
звысока 48б — присл.
звычаю 59_1 — теп. одн. 1 ос.; **звычайлемъ** — мин. ч.
звѣръ 5_2 — ім. ч. одн. наз.; **звѣра** 57а — знах.
звяжꙋ 39б — майб. одн. 1 ос.
зглꙋбока 48б — присл.
згнетꙋ 69_1 — майб. одн. 1 ос.
згною 35а — майб. одн. 1 ос.
згорꙋ 41а — майб. одн. 1 ос.
зго́ю 35а, 60_1 — майб. одн. 1 ос.
згрызꙋ 40а, 66_1 — майб. одн. 1 ос.
згꙋба 76_1 — ім. ж. одн. наз.
здае (т) сѧ 67а — теп. одн. 3 ос.
здалека 5_2, 48б — присл.
здоро́вость 54б, 75_2 — ім. ж. одн. наз.
здоровъѧ, здоро́вѧ 79_1 — ім. с. одн. род.
здолꙋ 49б — присл.
здрадою 56б — ім. ж. одн. ор.
зе 46б — преф.
зелꙋ́ны (й) 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
зело́ див. літ. алф. **з**.
земдлѣю 34б — теп. одн. 1 ос.
зе́мли 16_1 — ім. ж. одн. род.; **землю** 64а — знах.; **(на) земли** — місц.
зе́мла див. літ. алф. **з**.
земъскїй 10а, 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
зетрꙋ 41б — майб. одн. 1 ос.
зкажꙋ 39б — майб. одн. 1 ос.
зле 48б, 51а — присл.; **горей** 52а — вищ.; **найгорей** — найвищ.
зложе́на 4_2 — дієприкм. мин. ж. одн.
зло́сти 59б, 77_1, 80_1 — ім. ж. одн. род.
злотити 68_2 — інф.; **злочꙋ** 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.; **злотишъ** — 68_2 — 2 ос.; **злотилемъ** — мин. ч. 1 ос.; **злочена** — відд. ім. одн. наз.; **злотячи** — дієприсл. теп.
злотникъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
зло́то 40_2 — ім. с. одн. наз.
злотоглови 61а — ім. ж. одн. місц.
злотоꙋ́стый 38_2 — прикм. ч. одн. наз.
злотыхъ 60б — ім. множ. род.
злочи́нца 11а, 21_1 — ім. ч. одн. наз.; **злочинцъ, злочи́нцовъ** 12а, 21_2 — множ. род.
злꙋпити 48а — інф.
злый 17б, 48б, 33_2 — прикм. ч. одн. наз.; **злого** 61а — с. род.; **горший** 17б, **горшїй** 33_2 — вищ.; **найгорший, найгоршїй** — найвищ.
змелю 36б — майб. одн. 1 ос.
змолодѣю 34б — майб. одн. 1 ос.
знайдꙋють (сѧ) 5_2 — теп. множ. 3 ос.
знакꙋю (т) — теп. множ. 3 ос.
зна́ти 30а, 67а — інф.; **знаю** 32а — теп. одн. 1 ос.; **зналемъ** 30а — мин. ч. одн. 1 ос.
зновꙋ 50а — присл.
зо див. **з**.
зоблю, зобю 63_1 — теп. одн. 1 ос.
зѡ̓во (н) дъ 49б — присл.
золота́ръ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
золотый 10а — прикм. ч. одн. наз.; **золотаѧ** 30_2 — ж. одн. в парад.;
золотыхъ 60б — ім. множ. род.
зѡсобна 51б — присл.
зоставаю 61б — теп. одн. 1 ос.
зосталъ 61б — мин. ч. одн.
зпекꙋ 35б, 62_1 — майб. одн. 1 ос.
зсекꙋ 35б, 62_1 — майб. одн. 1 ос.
зсовѣю 34б — майб. одн. 1 ос.
зтамътондъ, зтамтꙋль 49б — присл.
зхочꙋ 43а, 69_1 — майб. одн. 1 ос.
зѣло 4а — присл.

И, Ї

ϒ 5б — літ. алф. ighe.; ~ 6_2 — **иже** — ige; **и** 5б, 6_2 — літ. алф. — і.

и 4а, б, 53б, 68а, 71б, 4_2, 5_2, 13_1, $14_{1,2}$, 15_1, $16_{1,2}$, 17_1, 74_1, 84_1 — спол.

Ива́нъ 32_2 — ім. вл. ч. одн. наз.

Ивановичъ 32_2 — прикм. ч. наз.; **Ивановна** — ж.

идена див. **ити.**

иду див. **ити.**

Їорда́ни 60б, 78_2 — ім. вл. одн. місц.

иже див. **же.**

ижица, ижїца 5б, 7б, 7_2 — літ. алф.

ижъ див. **же.**

избави 13_1 — наказ. одн. 2 ос.

избавїтеля 5б — ім. ч. одн. знах.

избавленїа 44б — ім. с. одн. наз.

избавле́нъ 32_1 — дієприкм. кор. ч. одн. наз.

икъ 5б, 7_1 — літ. алф. ѵ.

иле — тыле 50а, 52а — спол. парн. підряд.

имени́ны 39_2 — ім. множ. наз.

имъ 16_2 — займ. особ. одн. ор.; ~ 5_2 — множ. дав.

и́мъ — тымъ 52а — спол. парн. підряд.

имя 13_1, 14_1, **имя** 15б, 27_2 — ім. с. одн. наз.; **име́на** 15б, 27_2 — род.

иначей 51а — б — присл.

Їндїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.

интра́та 56б — ім. ж. одн. наз.

Іwа́нна 60б, 78_2 — ім. вл. ч. одн. род.

нѡ́вшемъ 50б, 51б, **нwвъшемъ** — присл.

Іоръ 5б, 7_1 — літ. алф. ъ.

Іоры 5б, 7_1 — літ. алф. ы.

ирцѣ див. літ. алф. р.

искꙋшенїе 13_1 — ім. с. одн. знах.

исповедание' 16_1 — ім. с. одн. знах.

исте 50б — присл.

истинный 71б, 32_1 — прикм. ч. одн. наз.; **истинна** 16_2 — род.; **истиннꙋю** 71б — ж. знах.

истленїа 71б — ім. с. одн. род.

Їсꙋсъ 54б — ім. вл. ч. одн. наз.; **Їсꙋсꙋ** 4б, 14_2 — дав.; **Їсꙋсъ** 16_1 — знах.

ис 7_2 — прийм.

исповедꙋю 17_1 — теп. одн. 1 ос.

исходящаго 17_1 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.

ити 31а, 38а, 50_2, 64_2 — інф.; **идꙋ** 30б, 38а, 68а, 69б, 50_2, 64_1 — теп. одн. 1 ос.; **идешъ** 38а — 2 ос.; **ишолемъ** 38а, 64_2, **шо́лемъ** 50_2, **шедлемъ** 31а, 38а, 50_2, 64_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **шлисмы** 63б — множ. 1 ос.; **идена** 64_2 — відд. ім. с. одн. наз.

ихъ 22а, 65а — займ. множ. род.

КГ

кгды 81_2, **кгды́ж** 74_1 — присл.; ~ 24б, 27а, 46_1, 50_1, 57_1 — у складі мин. ум. дієсл. **быти, пановати, ковати, варити, глаголати** — спол.

кгдысь 50а — присл.

кграмматыки див. **граматыка.**

кгречинъ 56б — ім. ч. одн. наз.

К

к[1] 5б — літ. алф. — **како**; ~ 6_2 — **ка́ко.**

к[2] див. **къ.**

каба (т) 56а — ім. ч. одн. наз.

каждый 37_2 — займ. ч. одн. наз.

кажꙋ 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.

казати 65_2 — інф.; **кажꙋ** 39б, 65_2 — теп. одн. 1 ос.; **кажешъ** 65_2 — 2 ос.; **казалемъ** — мин. ч. 1 ос.; **казана** — відд. ім. с. одн. наз.; **кажꙋчи** — дієприсл. теп.

казити 65$_1$ — інф.; **каж8** — теп. одн. 1 ос.; **казилемъ** — мин. ч.; **кажѐна** — відд. ім. с. одн. наз.; **казючи** 65$_2$ — дієприсл. теп.

ка́ко див. **к.**

Каливрїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.

калека 56б — ім. сп. одн. наз.

ка́мень 14б, 15б, 25$_2$, 26$_1$ — ім. ч. в парад.; ∼ 40$_2$, 41$_1$ — ч. одн. наз.

камыкъ 40$_2$ — ім. ч. одн. наз.

камычокъ 41$_1$ — ім. ч. одн. наз.

карати 66а — інф.; у грам. спол. **б8де (т) к.**

качки 54б — ім. множ. знах.

Каталонїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.

квачꙋ 42б — теп. одн. 1 ос.

квѣтки 47а — ім. множ. наз.

кервю 60а — теп. одн. 1 ос.

кий 15а, **кїй** 26$_2$ — ім. ч. одн. наз.

кїско 13а, 23$_1$ — ім. ч. одн. наз.

кїнцѥ 23$_1$ — ім. ч. одн. наз.

килка 66б — числ.

кла́сти 64$_{1,2}$ — інф.; **клад8** 38а, 64$_1$ — теп. одн. 1 ос.; **кладешъ** 64$_1$ — 2 ос.; **кладлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **кладѐна** — відд. ім. с. наз.

клекоч8 43а, 68$_2$ — теп. одн. 1 ос.

клеч8 42б, 68$_1$ — теп. одн. 1 ос.

клещꙋ 44а, 70$_1$ — теп. одн. 1 ос.

клинити 33б — інф.; **клиню** 33б, **клїю**, **клею** 59$_2$ — теп. одн. 1 ос.; **клевишъ** 59$_2$ — 2 ос.; **клинилемъ** 33б — мин. ч. 1 ос.; **кли́е'на, клее'на** 59$_2$ — відд. ім. с. одн. наз.

клюю 33а — теп. одн. 1 ос.

клѧсти 40б, 66$_2$ — інф.; **кленꙋ** 40а, 66$_2$ — теп. одн. 1 ос.; **кленешъ** 40а — 2 ос.; **клѧлемъ** 44б, **клѧлемъ** 66$_2$ — мин. ч. одн. 1 ос.; **клята** 40б, **клѧта** 66$_2$ — відд. ім. с. одн. наз.

кнафель 15а, 27$_1$ — ім. ч. одн. наз.

книга 55а, **кнїга** 22$_1$ — ім. ж. одн. наз.; **книзи** 22$_1$ — дав.; **книгꙋ** 59а, 71$_2$, 83$_2$ — знах.

kowal (пол). 14б — ім. ч. одн. наз.

кова́ти 46$_1$, 50$_2$, **кова́ть** 46$_1$ — інф.; **к8ю** 43$_1$ — теп. одн. 1 ос.; **к8е'шъ** — 2 ос.; **к8е'ть** — 3 ос.; **к8емъ** — множ. 1 ос.; **к8е'те** — 2 ос.; **кꙋють** — 3 ос.; **кова́лемъ** 43$_2$, 50$_2$ — імпрф. прф. ппрф. ч. одн. 1 ос.; **кова́лесь** 43$_2$ — 2 ос., **кова́лъ** — 3 ос., **кова́ламъ** — ж. 1 ос., **кова́лась** — 2 ос.; **кова́ла** — 3 ос.; **кова́ломъ** — с. 1 ос.; **кова́лось** — 2 ос.; **кова́ло** — 3 ос.; **кова́лисмы** — множ. 1 ос., **ковалисте** — 2 ос.; **кова́ли** — 3 ос.; **б8д8 кова́ти** 44$_1$ — майб. в парад.; **б8д8 кова́лъ** 44$_{1,2}$ — передмайб. в парад.; **ск8ю** 44$_2$ — майб. прост. 1 ос.; **ск8ешъ** — 2 ос.; **ск8е'ть** — 3 ос.; **к8й** 44$_2$ — наказ. одн. 2 ос.; **нехай к8е', к8е'ть** — 3 ос.; **кꙋймы** 45$_1$ — множ. 1 ос.; **кꙋйте** — 2 ос.; **нехай к8ють** — 3 ос.; **ѿ, бодай бымъ кова́лъ** — теп. імпрф. прф. в парад.; **ѿ, бодай бымъ былъ кова́лъ** — ппрф. (в парад.); **кова́на, кова́не** — відд. ім. с. одн. наз.; **кꙋючїй**, дієприкм. теп. ч. одн. наз.; **к8ючаѧ** — ж.; **к8ючое** — с.; **ко́ваный, кова́наѧ, кова́ное'** — мин.; **к8ючи** — дієприсл. теп.

коверъ 62$_2$ — ім. ч. одн. знах.

кого див. **кто.**

козелекъ 13б, 24$_1$ — ім. ч. одн. наз.

козелъ 13б, 24$_1$ — ім. ч. одн. наз.; **козла** 14а, 24$_1$ — род.; **козлы** 64б — множ. наз.

козлѧ 26$_2$, 42$_1$ — ім. с. одн. наз.

козлѧтко 13а, **козлѧ (т) ко** 23$_1$ — ім. с. одн. наз.

кокошъ 29$_2$ — ім. ж. одн. наз.

колатаю 32а — теп. одн. 1 ос.
коло 7б — ім. с. одн. наз.
колоти 36б — інф.; **колю** 36б, 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **колешъ** 36б — 2 ос.; **колóлемъ** 36б, 63_1; **клóлемъ** 63_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **коленѧ**, **колотѧ** 36б — відд. ім. с. одн. наз.
компанїи 59б — ім. ж. одн. род.
кóневъ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.
конечне 50б — присл.
конно 48б — присл.
конца 17_1 — ім. ч. одн. род.
кóнь 55а, 19_1, 76_1 — ім. ч. одн. наз.; **конѧ** 59б, 60б, 69б, 80_2 — знах.; **кони** 83_2 — множ. знах.; **конми** 60а — ор.
корень 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
королéвскаѧ 76_1 — прикм. ж. одн. наз.
корóна 55а, 76_1 — ім. ж. одн. наз.
корꙋ, **корꙋсѧ** 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
костела 62а — ім. ч. одн. род.
кота 68а — ім. ч. одн. род.
котóрый 20а, 54б, 64б, 5_2, 37_2; 83_2 — займ. ч. одн. наз.; **которого** 20а — род.; **которого** 4б — знах.; **котóраѧ** 20а, 64б, 37_2, 83_2 — ж. наз.; **которой** 20а — род.; **котóрое** 20а, 64б, 37_2, 83_2 — с. наз.; **которого** 20а — род.
котрый 20а, 84_1 — займ. ч. одн. наз.
коштовалемъ 57б — мин. ч. одн. 1 ос.
коштȣ 80_1 — ім. ч. одн. род.
кошȣ 37а — теп. одн. 1 ос.
кою 34б, 60_1 — теп. одн. 1 ос.
кравецъ 13б, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; **кравче** — кл.
крайчий 10б, 31_1 — ім. ч. одн. наз.
Краковъ 40_1 — ім. вл. ч. одн. наз.
краковѧ́нинъ, **крakóвчикъ** 40_1 — ім. ч. одн. наз.
краковѧнка 40_1 — ім. ж. одн. наз.
красомо (в) ство 39_1 — ім. с. одн. наз.
красомо (в) ца 39_1 — ім. ч. одн. наз.
крачȣ 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
крашȣ 63_1 — теп. одн. 1 ос.
краѧти 32а, 58_2 — інф.; **краю** — теп. одн. 1 ос.; **краѧлемъ** 32а, **крѧлемъ** 58_2 — мин. ч.
крéмéнь 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **кремéнѧ** 27_2 — род.
кресáти 37а, 63_2 — інф.; **крешꙋ** — теп. одн. 1 ос.; **крешешъ** — 2 ос.; **кресалемъ** — мин. ч. 1 ос.; **кресáнѧ** — відд. ім. одн. наз.; **крешꙋчи** 63_2 — дієприсл. теп.
крéска 11б, **крѣска** 21_2 — ім. ж. одн. наз.
крестúны 39_2 — ім. множ. наз.
крестúти 43б, 55_1, 69_2 — інф.; **крещꙋ** 45а, 69_2, 72_1, **крещꙋсѧ** 29б, 45а, 72_1 — теп. одн. 1 ос.; **крестúшъ** 43б, 69_2, **крестиши** 55_1 — 2 ос.; **крестилемъ** 43б, 69_2 — мин. ч. 1 ос.; **крестихъ** 55_1 — аор.; **крестисѧ** 60а — 3 ос.; **крещенѧ** 43б, 69_2 — відд. ім. с. одн. наз.; **крестѧчи** — дієприсл. теп.
крéстъ 23_1 — ім. ч. одн. наз.
кресъ 23_1 — ім. ч. одн. наз.; **кресꙋ** 77_1 — род.
крещенїѧ 44б — ім. с. одн. род.
кривоприсѧ́ство 38_2 — ім. с. одн. наз.
кринóвъ 24_2, **крыновъ** 14а — ім. ч. одн. наз.
кровъ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.
кролевáнѧ 81_2 — відд. ім. с. одн. род.
кролéвъскаѧ 55а — прикм. ж. одн. наз.; **кролевъскихъ** 67б — множ. род.
кролевъство 14_1 — ім. с. одн. наз.
крóль 54б, 63а, 78_2, 81_2, 82_1 — ім. ч. одн. наз.; **крóлѧ** 55а, 76_1, 81_2 — род.; **крóлемъ** 61а, б, 78_2 — ор.

кроме 52б, кромъ 73_2 — прийм.
крою 32а, 34б — теп. одн. 1 ос.
крȣжȣ 39а — теп. одн. 1 ос.
крыновъ див. криновъ.
крычáти 42а, 68_1 — інф.; крычȣ — теп. одн. 1 ос.; крычишъ — 2 ос.; крычалемъ — мин. ч. 1 ос.; крычáнѧ — відд. ім. с. одн. наз.; крычачи 68_1 — дієприсл. теп.
крыю 59_1 — теп. одн. 1 ос.
крѣска див. крéска.
ѯ — ksи 5б, ksi 7_2 — літ. алф.
кто, χто, що, што 20а, б, 37_2 — займ. в парад.; кто 5_2, 38_1; χто 38_1 ч. наз.; кого 59б — знах.
ктоколвекъ — займ. ч. одн. в парад.
ктомѵ 50б — присл.
ктось, χтось 21а, 38_1 — займ. ч. одн. наз.; щось 21а, штось, щось 38_1 — с. когось 21а — ч. род.; чогось — с.
кȣ див. къ.
кȣзнѧ 16б — ім. ж. одн. наз.
кȣпецъ 13б, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; кȣпче — кл.; кѵпцы 63а, 82_1 — множ. наз.
кѵпилемъ 60б — мин. ч. одн. 1 ос.; кȣпȣю 33а — теп. одн. 1 ос.
кȣсокъ 51а — присл.
кȣ́χнѧ 15б, 16б, 27_2, 29_1, 42_1 — ім. ж. одн. наз.
къ 14_2; к 53а, 73_2; кȣ 49б, 53а, 68б, 73_2 — прийм.

Л

л 5б — літ. алф. — ludi; ~ 6_2 — люди — ludi.
лáзити 38б, 65_1 — інф.; лáжȣ 38б, 51_1, 65_1 — теп. одн. 1 ос.; лазúшъ 38б, 65_1 — 2 ос.; лазилемъ — мин. ч. множ. 1 ос.; лáзь 38б, 51_1 — наказ. одн. 2 ос.; лажéна 38б, 65_1 — відд. ім. с. одн. наз.; лазячи (й) — дієприкм. теп., лазячи 65_1 — дієприсл.
лáзнѧ 15б, 27_2, 42_1 — ім. ж. одн. наз.; лазню 16б — знах.; ~ 16а, $28_{1,2}$ — в парад.
ласка 69а — ім. ж. одн. наз.; ласкȣ — знах.
латво 5_2 — присл.
лáтвый 9а — прикм. ч. одн. наз.
лáцно 51а — присл.
лаю 58а — теп. одн. 1 ос.; лаялемъ — мин. ч. множ. 1 ос.
левъ 68а — ім. ч. одн. наз.
ледагде 49а — присл.
лежȣ 39а — теп. одн. 1 ос.
лекцыю 69а — ім. ж. одн. знах.
ленивомȣ 55б — прикм. ч. одн. наз.
лепей 52а див. добре.
лепшїй див. добрый.
лесничий 31_2 — ім. ч. одн. наз.
лесы див. лѣсъ.
лечȣ 42а, 68_1, 79_1 — теп. одн. 1 ос.
лечъ 54а — спол.
листъ 63б, 65б, 66б, 79_2, 81_1 — ім. ч. одн. знах.; листы 45б — множ.
литѵюсѧ 58а — теп. одн. 1 ос.
лити, лати 33б, ляти 59_2 — інф.; лию 33б, 34а, 59_2 — теп. одн. 1 ос.; лялемъ, лилемъ 33б, лѧлемъ 59_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; лянѧ 59_2 — відд. ім. одн. с. наз.
ловилъ 54б — мин. ч. одн. 3 ос.
ловчий 31_2 — ім. ч. одн. наз.
ложка 65б — ім. с. одн. род.
локти 56а — ім. ч. множ. знах.; локтями — ор.
лȣкавого 13_1 — субст. прикм.
лыжка 70а — ім. ж. одн. наз.
лѣзти 39б, 66_1 — інф.; лѣзȣ 39б, 40а, 66_1 — теп. одн. 1 ос.; лѣзешъ 66_1 — 2 ос.; лѣзлемъ 39б, 66_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; лѣзь

39б — наказ. одн. 2 ос.; **лѣ́зена** 39б, 66_1 — відд. ім. с. одн. наз.; **лѣзȣчи** 66_1 — дієприсл. теп.

лѣпший див. **добрый.**

лѣсъ 13б, 63б, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; ~ 23_2 — знах.; **лѣсомъ** 63б — ор.; **лѣсы** 13б множ. наз.

лѣта 4_2 — ім. с. одн. род.; ~ 39_1 — множ. наз.

люблю 36а, 62_1 — теп. одн. 1 ос.; **любена** 36а — відд. ім. с. одн. наз.; **любячий** 62_1 — дієприкм. теп. ч. одн. наз.; **любячи** 36а — дієприсл. теп.

любо 53б — спол.

любътежъ 53б, 74_2 — спол.

люди 39_1 — ім. множ. наз.; **людей** 66б, 67б, 68а — род.; **(при) людехъ** 16а, 34_1 — місц.

люди див. літ. алф. **л.**

людскость 5_2 — ім. ж. одн. знах.

ляти, ляти* див. *лити.

М

м 5б — літ. алф. — mysłite; ~ 6^2 **мыслѣ́те** — mysliete.

ма́жȣ 39б, 51_1 — теп. одн. 1 ос.; **ма́жъ** — наказ. одн. 2 ос.

макъ 39_1 — ім. ч. одн. наз.

малеване 26_2 — ім. с. одн. наз.; **малева́ня** 15а — множ. наз. знах. кл.

ма́ло 50а, 51а, 52а, 81_1 — присл.; **мнѣй** 52а — вищ.; **наймнѣй** — найвищ.

малый 33_2, 40_2 — прикм. ч. одн. наз.; **менший** 33_2 — вищ.; **найменшїй** — найвищ.

малюсене́ченкїй 40_2 — прикм. ч. одн. наз.

малю́сенечкїй 40_2 — прикм. ч. одн. наз.

малюсенкїй 40_2 — прикм. ч. одн. наз.

малюхный 40_2 — прикм. ч. одн. наз.

малючко 50а — присл.

малю́ю 43_1 — теп. одн. 1 ос.; **малюючи** 66а — дієприсл. теп.

маляръ 59а — ім. ч. одн. наз.

мамка 21_2 — ім. ж. одн наз.; **мамекъ** — множ. род.

манна 41_2 — ім. ж. одн. наз.

Марїа 16_2, **Мария** 21_1 — ім. вл. ж. одн. наз.; **Ма́рїе** 4б, 5б, 15_2 — кл.; **Марїи** 15_2 — род.

ма́теръ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.; ~ 71б — знах.

мати 4б, 15_1 — ім. ж. одн. наз.

ма́тка 11б, 12б, 58б, 68а, 21_1 — ім. ж. одн. наз.; **ма́тце** 12б — дав.; **матекъ** 12а — множ. род.

маю див. **мѣти.**

млѣти 34а, 61_1 — інф.; **млѣю** — теп. одн. 1 ос.; **млѣешъ** — 2 ос.; **млѣлемъ** — мин. ч. 1 ос.; **млѣня** — відд. ім. с. одн. наз.

ме́жи 53а, 68а, 69б, 77_2 — прийм.

ме́не див. **ꙗ.**

менший див. **малый.**

мертвыхъ 17_1 — прикм. множ. род.; **мертвымъ** — дав.

метȣ 43а, 69_1 — теп. одн. 1 ос.

мехъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

мече (м) 66б — ім. ч. одн. ор.

мечиско 13а, 23_1 — ім. ч. одн. наз.

мечище 23_1 — ім. ч. одн. наз.

мечȣ 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.

мешканя 59а — ім. с. одн. род.

ми див. **ꙗ.**

милая 54б — прикм. ж. одн. наз.

миле 56а — ім. ж. дв. знах.

миловати 33а, 60_2 — інф.; **милȣю** — теп. одн. 1 ос.; **милȣе'шъ** — 2 ос.; **миловалемъ** — мин. ч. 1 ос.; **милова́ня** — відд. ім. с. одн. наз.;

милȣючимъ 56а — дієприкм. теп. множ. дав.
милосердїе 15а — ім. с. одн. наз.
милосе́рдный 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
милостивый 56а — прикм. ч. одн. наз.
ми́лость 4а, 69а, 20_1, 41_2 — ім. ж. одн. наз.; ~ 69а — знах.
miłosć 25_1 (пол.).
милчȣ, мовчȣ 68_1, **молчȣ** 42а — теп. одн. 1 ос.
мимо 52б, 73_2 — присл.
минȣ 40а — майб. одн. 1 ос.
мирȣ 4б — ім. ч. одн. род.
млеко 39_1 — ім. с. одн. наз.
млечъ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.
млодѣю див. **молодѣю**.
мне див. **ѧ**.
мно́го 51а, 67б, 81_1 — присл.
мнозство 42_1 — ім. с. одн. наз.
мною } див. **ѧ**.
мнѣ }
мнѣй див. **мало**.
мовчȣ див. **милчȣ**.
могȣ 37б, 64_1 — теп. одн. 1 ос.; **мо́глемъ** 69а — мин. ч. 1 ос.
мой 19б, 21б, 36_1, 38_1 — займ. ч. одн. наз.; **моѧ** 19б, 36_1 — ж.; **мое'** — с.; **моего** — ч. род.; **моей** — ж. **мое'го** 19б, 36_1, 80_1 — с.; **мою** 66а — ж. знах.
мойскїй 21б, 38_1 — займ. ч. одн. наз.
молитва 13а, 14а — ім. ж. одн. наз.; **молитвы** 4б, 15_1 — множ. знах.
молоти 36б — інф.; **мелю** 36б, 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **мелешъ** 36б — 2 ос.; **моло́лемъ** 36б, 63_1 — мин. ч. 1 ос.; **меленѧ, молотѧ** 36б — відд. ім. с. одн. наз.
молодѣю 34а, 61_1, **млодѣю** 34а — теп. одн. 1 ос.
молчȣ див. **милчȣ**.
молюсѧ 57а — теп. одн. 1 ос.
мона́рха 11б, 21_1, 22_1, 41_2 — ім. ч. одн. род.; **монарше, монарсе** 22_1 — дав.
моравецъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.; **моравка** — ж.
мо́ре 63б — ім. с. одн. наз.; ~ 69б — знах.; **моремъ** 63б — ор.
морȣ 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
Москва 64а, 40_2 — ім. вл. ж. одн. наз.
московитинъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.; **московка** — ж.
мостово́е' 10б, 16а, 28_1, 31_2 — ім. с. одн. наз.
мостъ 67б — ім. ч. одн. наз.
моцъ 14а, 16б, 24_2 — ім. ж. одн. наз.
мочȣ 42а — теп. одн. 1 ос.
мо́чъ 14а, 24_2, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
мощȣ 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.
мро́къ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.
мȣдрость 20_1, 41_2 — ім. ж. одн. наз.
мȣдрый 17а — прикм. ч. одн. наз.; **мȣдрыхъ** 77_2 — множ. род.
мȣжъ 4а — ім. ч. одн. наз.
мȣкȣ 4б — ім. ж. одн. знах.
мȣраръ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
мȣръ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
мȣкȣ 4б — ім. ж. одн. знах.
мȣченикъ 20_1 — ім. ч. одн. наз.
мȣченици, м(ȣ)ч(е)н(и)цы 4б — ім. множ. наз.
мы 18б, 23б, 24а, 63б, 7_2, 13_1, 14_1, 34_2, 43_1, 44_1, 47_2, $52_{1,2}$, 55_1 — особ. займ. множ. 1 ос.; **на́съ** 18б, 16_2, 35_1 — род.; **на́мъ** 18б, 13_1, 14_1, 35_1 — дав.; **насъ** 18б, 71б, 13_1, 14_1, 16_2, 35_1 — знах.; **нами** 18б, 35_1 — ор.
мысливецъ 60а, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; **мысливче** 23_2 — кл.

мыш 29_1 — ім. ж. одн. наз.
мѣрою 50б — ім. ж. одн. ор.
мѣрѹ 22б, 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
мѣсто 47а, 57а, 69б — ім. с. одн. знах.; **мѣстомъ** 60а — ор. **(в) мѣсти** 69б, 74_1 — місц.; **(в) мѣстахъ** 74_1 — множ. місц.
мѣсеца 67б, 77_2 — ім. ч. одн. род.; **мѣсецъ** 77_2 — знах.; **мѣсецы** 5_2 — множ. наз.
мѣти 32а — інф.; **маю** 32а, 56б — теп. одн. 1 ос.; **маешъ** 57а — 2 ос.; **мáеть** 64б, 83_2 — 3 ос.; **мѣлемъ** 32а, 54б — мин. ч. одн. 1 ос.;
мѣнѧ 33а — відд. ім. с. одн. наз.
мѣшкѹ 67а — ім. ч. одн. місц.
мякчѣю 34а, 61_1 — теп. одн. 1 ос.
мясомъ 60а — ім. с. одн. ор.

Н

н 5б — літ. алф. — nach; ~ 6_2 — **нáшъ** — nacź.
на 4б, 18а, 22б, 46б, 47а, 53а, 56а, 68а, 70а, 13_1, 14_1, 16_2, 73_2, 74_1 — прийм.
набоженства 55б, 59а, 77_1 — ім. с. одн. род.
навыкáти 77_1 — інф.; **навыкаю** 53а, 59а — теп. одн. 1 ос.
навыкнѹлъ 59а — мин. ч. одн.
нагорода 68б — ім. ж. одн. наз.
нагороднишъ 66а — майб. одн. 2 ос.
нагорѣ 49а — присл.
на (д) даваю 59а, **надъдаю** 46а — теп. одн. 1 ос.
наддáти 77_1 — інф.; **наддалъ** 59б — мин. ч. одн.
над (д) ато (к) 24_1 — ім. ч. одн. наз.
надвое 51б — присл.
надо див. **надъ**.
надоле 49а — присл.
надолъ 49б — присл.
нáдъ 46б, 53а, б, 58б, 68а, 69б, 73_2, 76_2, 77_2; **надо** 53б — прийм.
надъдаю див. **на (д) даваю**.
надъставилъ 59а — мин. ч. одн.
нав'датисѧ 47б — інф.
назáютръ 50а, 67б, 80_2, 80_1 — присл.
назвыть 51а — присл.
най 33_1 — преф.
найбарзей див. **барзо**.
найбачнѣйшїй див. **бáчный**.
найближей див. **близко**.
найболшний, найболшїй див. **великий**.
найвенкший див. **великий**.
найвенцей див. **веле**.
найгорей див. **горко**.
найгорший, найгоршїй див. **злый**.
найдалей див. **далеко**.
найлепей див. **добре**.
найлѣпшїй див. **добрый**.
найменшїй див. **малый**.
наймнѣй див. **мало**.
наймѹдрейший 77_2 — прикм. найвищ. ч. одн. наз.
найяснѣйшое див. **ясный**.
найпенкней див. **пенкне**.
найчистшаѧ 68а — прикм. найвищ. ж. одн. наз.
належить 67а — теп. одн. 3 ос.
налѣзное' 10б, 16а, 28_1, 31_1 — ім. с. одн. наз.
налѣво 49б — присл.
нáми див. **мы**.
наниеей 50б — присл.
намъ див. **мы**.
(на) нь 22б — займ. знах.
нападаю 46б — теп. одн. 1 ос.
напасть 16б, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
напиваюсѧ 59а — теп. одн. 1 ос.
напишѹ 28б, 71_2 — майб. одн. 1 ос.; **написáлемъ** 81_1 — мин. ч.; **написа(л)** 59а — 3 ос.; **написáна** 1б, 4_2 — дієприкм. мин. ж.

одн. наз.; **написавши** $81_{1,2}$ — дієприсл. мин.; **написано** 66б, 79_2 — предик.

напотымъ 50б — присл.

напохвилокъ 50б — присл.

направо 49б — присл.

напротивъ 53а, 73_2 — прийм.

нароблаю 59а — теп. одн. 1 ос.

нарожєнїа 1б, **нарожена** 67б, 81_1, **нарожена** 4_2 — ім. с. одн. род.

наскакатиса 47б — інф.

наскїй 21б, 30_1 — займ. ч. одн. наз.

наслѣду (и) те 4б — наказ. множ. 2 ос.

насмєванє 26_2 — ім. с. одн. наз.

настрою 60_1 — майб. одн. 1 ос.

насущный 13_1 — прикм. ч. одн. наз.

насъ див. **мы**.

насѣати 47а — інф.; **насѣю** 34б — майб. одн. 1 ос.

натва (р) 49б — присл.

науки 59б, 67б — ім. ж. одн. род.; **наукою** 47б — ор.

нахвилю 50а — присл.

нахилаю 59а — теп. одн. 1 ос.

начиталсе 47б — мин. ч. одн. 3 ос.

нашъ 19б, 21б, 7_2, 13_1, 14_1, 36_1, 38_1, **нашый** 19б, 36_1 — займ. ч. одн. наз.; **наша** 19б, 36_1, **нашаа** 19б — ж.; **нашое** 19б, 36_1, **наше** 19б — с.; **нашого** 19б, 36_1, **нашего** 4б, 15б, 71б, 16_2 — ч. род.; **нашей** 19б, **нашой** 36_1 — ж.; **нашого** 19б, 36_1, **нашего** — с.; **нашему** 14_2, 15_1 — ч. дав.; **нашего** 16_1, **нашого** 17_1 — знах.; **нашы (х)**, **н (а) шихъ** 4б — множ. род.; **нашымъ** 5б, **нашимъ** 16_1 — дав.; **наша** 4б, 15_1 — знах.

нашъ див. літ. алф. **н**.

не 51б, 13_1, 14_1, 16_2 — част.

неба 55б, 16_1, 77_1 — ім. с. одн. род.; **(в, на) небѣ** 68а, 14_1, **(на) небеси** 13_1 — місц.; **небесъ** 16_2 — множ. род.; **небеса** 16_2 — знах.; **(на) небесехъ** 13_1, 14_1 — місц.

небесный 9а, $30_{1,2}$ — прикм. ч. в пад.; ~ 7а, 8б, 10а, б, 71б, 31_1 — ч. одн. наз.; **небесная** 10а, 31_1 — ж.; **небесное** 8б, 9б, 31_1 — с.; ~ 4б — знах.; **небесный** 6б — множ. наз.

не 50б, 51б, 61а, 16_2 — част.

невеле 51а — присл.

него 22а — займ. одн. род.

недавно 49б, 50а — присл.

недалеко 67б — присл.

недолго 61а — присл.

невидимымъ 16_1 — прикм. множ. дав.

неиначей 51а — присл.

немецкий 49а — прикм. ч. одн. наз.

немецъ 56а, 40_2 — ім. ч. одн. наз.

немкина 40_2 — ім. ж. одн. наз.

немашъ 67а — предик.

неѡмы(л)не 50б — присл.

неприятела 59а — ім. ч. одн. знах.

нераздѣлимой 71б — дієприкм. теп. ж. одн. дав.

Нерона 62б — ім. вл. ч. одн. род.

нестейтыжъ 54а, 74_2 — виг.

нести 41б, 67_2 — інф.; **несу** — теп. одн. 1 ос.; **несешъ** — 2 ос.; **неслемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **несена** — відд. ім. с. одн. наз.; **несучи** — дієприсл. теп.

нехай, нехъ 51б — част.; ~ 4б, 24а, 43а, 44_2, 45_1, 48_2, 49_1, $56_{1,2}$ — у складі наказ.

ни 50б — част.

нижей 67б — присл. вищ.

нижели 74_2, **нижли** 74_2, 53б — спол.

низкий 9а — прикм. ч. одн. наз.

никако 50б — присл.

никгды 50а — присл.

нимъ 53б — спол.
нихъ 22а — займ. множ. род.; **(при) нихъ** — місц.
никако 50б — присл.
но 13_1 — спол.
новый 67б — прикм. ч. одн. наз.
ножъ 13б — ім. ч. одн. наз.; **ножемъ** 60а, 78_1 — ор.
носити 30б — інф.; **ношу** 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **носилемъ** 30б — мин. ч.
нужъ, нуже, нужъ едно, нужъ ты(л)ко 50б — част.
ны 16_2 — займ. множ. знах.—див. **мы.**
нынѣ 13_1, **ныне** 17_1 — присл.
нѣктось 38_1 — займ. одн. наз.
нѣсть 17_1 — предик.
нѣ(х)тось 38_1 — займ. одн. наз.

О, Ѡ

о, ѿ, Ѻ 5б — літ. алф. — on, ot, o; ~ 6_2, 7_1 — **ѡнъ, ѿтъ,** on, o.
о, ѡ[1] 7б, 46б, 47а, 53а, 74_1 — прийм.
ѡ, ѡхъ[2] 54а, 74_1 — виг.
ѡбадва 38_2 — числ.; **обедве** — ж.; **обое'** — с. в парад.
ѡбалмю, ѡбалмюсм 32б — теп. одн. 1 ос.
ѡбачу 68_1 — майб. одн. 1 ос.
ѡблегаю 47а — теп. одн. 1 ос.; **ѡблеглъ** 57а — мин. ч.
ѡбраза 59а, **ѡбразъ** 66а — ім. ч. одн. знах.
ѡбрадова́ннаѧ 5б, 15_1 — прикм. ж. одн. наз.
ѡброжъ 14а, 24_2, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
ѡбрѣто́хомъ 71_1 — аор. множ. 1 ос.
ѡбходити 47а — інф.
ѡвъ 46б, 53а — прийм.
ѡвы 50б — виг.
ѡбѣда 59б — ім. ч. одн. род.; **ѡбѣдомъ** 69а — оруд.; **(при)ѡбѣди** 18а, 68б, 70а, 34_1 — місц.
ѡбѣдованю 70а — ім. с. одн. місц.
ѡвакъ 51а — присл.
ѡвды 49б — присл.
ѡвесъ 13б — ім. ч. одн. наз.
ѡво 50б — виг.
ѡволи 50б — виг.
ѡвъ, ѡвый 20а — займ. ч. одн. наз.; **ѡва, ѡваѧ** — ж.; **ѡво, ѡвое'** — с.; **ѡвого** — ч. род., **ѡвои** — ж.; **ѡвого** — с.; **ѡвъ** 37_1 — в парад.; **ѡво** 22б — знах.
ѡвча́рнѧ 16б, 29_1, 42_1 — ім. ж. одн. наз.
ѡвшеки 50б — присл.
ѡвшемъ 51б, 54а — присл.
ѡге́нь 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **ѡгнь** 4б — знах.
ѡдъ 46б, 52б, 58б, 14_1, 73_2, 76_2; **ѡ(т)** 4б, 22а, 52б, 60б, 16_2, 73_2 — прийм.
ѡ(д)далилъ 47а — мин. ч. одн.
ѡдеснѹю 16_2 — присл.
ѡдина(д)ца(т) 84_2 — числ. кільк., **ѡдина́дцатый** — пор.
ѡдинъ 84_2 — числ. кільк. ч. наз.; **ѡдинъ два(д)ца(т)** 85_1 — числ. кільк.
ѡ(д)кѹпене 15а — ім. с. одн. наз.
ѡ(д)мовилъ 58б — мин. ч. одн.
ѡ(д)мовлѧю 58б — теп. одн. 1 ос.
ѡ(д)писалъ 47а — мин. ч. одн.
ѡ(д)стѹпити 76_2 — інф.
ѡзму див. **бра́ти.**

ѡ̓́крещꙋ 43б, 69_2 — майб. одн. 1 ос.

око 13б, ѡ̓́ко 16б, 25_1 — ім. с. одн. наз.; о̓́чи 13б, о̓́чы 16б, ѡ̓́чи 25_1, 29_1 — множ. наз.; ѡ̓́чей 55а — род.

ѡ̓́коло 52б, 73_1 — прийм.

ѡ̓́кромѣ 52б — прийм.

ѡ̓́никъ див. літ. алф. ѵ, оу, ȣ.

ѡ̓́нъ 6_2 див. літ. алф. о, ѡ.

ѡ̓́нъ 20а, 22а, 23б, 24а, 57а, 36_2, 43_1, 44_1, 47_1, 51_2, 52_1, $55_{1,2}$ — займ. ч. одн. наз.; ѡ̓́на 20а, 36_2 — ж.; ѡ̓́но — с.

ѡ̓́ный 20а, 22а, 23б, 36_2 — займ. ч. одн. наз.; ѡнаѧ — ж.; ѡное 20а, 36_2 — с.; ѡ̓́ного 20а, 22а, 36_2 — ч. род.; ѡ̓́ной 20а, 22а, 52б, 36_2 — ж.; ѡ̓́ного 20а, 22а, 36_2 — с.; ѡ̓́номꙋ 65б — ч. дав.; ѡ̓́ни 57а, 43_1, 44_1, 47_1, 51_2, 52_1, $55_{1,2}$ — множ. наз.; ѡ̓́ный 36_2 — в парад.

ѡныкъ див. ѵ, оу, ȣ.

ѡ̓́падаю 46б — теп. одн. 1 ос.; ѡ̓́падають 47а — множ. 3 ос.

ѡ̓́палилосе 47а — мин. с. одн.

ѡ̓́поли 50б — виг.

ѡ̓́прочъ 52б, 73_2 — прийм.

о̓́разъ 51б — присл.

ѡ̓́рати 57а — інф.; ѡ̓́рꙋ 40б, 66_2 — теп. одн. 1 ос.

ѡ̓́рачъ 41_1 — ім. ч. одн. наз.

ѡ̓́свечаю 59_1 — теп. одн. 1 ос.; ѡ̓́светилемъ, ѡ̓́свечалемъ — мин. ч. одн. 1 ос.

ѡ̓́селъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

ѡ̓́скꙋбꙋ 35а, 61_2 — теп. одн. 1 ос.

ѡсмдесѧ(т) 85_2 — числ. кільк.; ѡсмъдесѧтый — пор.

ѡсмна(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; ѡсмна́дца́тый — пор.

ѡ̓́смъ 84_2; ~ сотъ 85_2 — числ. кільк.; ѡсмъсо́тный 85_2 — числ. пор.; ѡ̓́смый — числ. пор.

ѡ̓́спа́лый 33_1 — прикм. ч. одн. наз.

ѡ̓́стави 13_1 — наказ. одн. 2 ос.

ѡ(с)тавленїе 17_1 — ім. с. одн. знах.

ѡставлѧ́емъ 13_1 — теп. множ. 1 ос.

ostroznosć (пол). 25_1 — ім. ж. одн. наз.

ѡ̓́стрыгꙋ 37б — майб. одн. 1 ос.

ѡ(т) — див. ѡ̓́дъ.

ѡ(т) всюл 5_2 — присл.

ѡ(т)даю 46а — теп. одн. 1 ос.

о̓те́цъ 7а, ѡ̓те́цъ 13б, 23_2, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; ѡ̓́(т)ца 4б, 14_1, 16_2, 17_1 — род.; ѡ̓́(т)цꙋ 56а, 14_1, 17_1 — дав.; ѡ̓́(т)ца 57а, 16_1 — знах.; ѡ(т)цемъ 17_1 — ор.; (по) ѡ̓́(т)цꙋ 70а, 16_2 — місц.; ѡ̓́(т)че 13_1, 14_1 — кл.

ѡ̓́(т)кꙋпитель 54б — ім. ч. одн. наз.

ѡ̓́(т)мовилъ див. ѡ̓́(д)мовилъ.

ѡ̓́то 50б — присл.

ѡ̓́(т)падаю — теп. одн. 1 ос.

ѡ̓́(т)пꙋсти 14_1 — наказ. одн. 2 ос.

о(т)ро́докъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

отрокъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.

ѡ̓́(т)селѧ 49б — присл.

ѡ̓́(т)стꙋпити 58б — інф.

ѡ̓́(т)тондъ, ѡ̓́(т)тꙋлѧ 49б — присл.

ѡ̓́хъ див. ѡ [2].

ѡчей, о̓́чи } див. око.

П

п 5б — літ. алф. — **покóй**; ~ 6_2 — **покóй** — pokoi.

Павелъ 55а — ім. вл. ч. наз.; **Павла** — род.

Павловъ 55а — прикм. ч. наз., **Павлова** — ж.

павъ 68а — ім. ч. одн. наз.; **павȣ** — ж. знах.

падаю 46б — теп. одн. 1 ос.

паки 17_1 — присл.

палацовъ 67б — ім. ч. множ. род.

панéвъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.

пáнна 11б, 21_2, 41_2 — ім. ж. одн. наз.; **паннȣ** 58б — знах.; **паненъ** 12а, 21_2, 22_1 — множ. род.

пановáти, пановáть 27б, 29а — інф.; **панȣю** 25б, 28б, 29б, 33а — теп. одн. 1 ос.; **панȣешъ** 25б, 28б — 2 ос.; **панȣеть** 25б — 3 ос.; **панȣева** 25б — дв. 1 ос.; **панȣета** — 2 ос., **панȣемо** — множ. 1 ос.; **панȣете** — 2 ос.; **панȣють** — 3 ос.; **пановалемъ** 25б, 30а, **пановалехъ** 30а — мин. ч. одн. 1 ос.; **пановалесь** 25б — 2 ос.; **пановалъ** — 3 ос.; **пановаламъ** — ж. 1 ос.; **пановалась** — 2 ос.; **пановала** — 3 ос.; **пановалахва** — дв. 1 ос.; **пановаласта** — 2 ос.; **пановалыхмы** — множ. 1 ос.; **пановалисте** — 2 ос.; **пановалы** — 3 ос.; **бȣдȣ пановати** 26а, 28б — майб. одн. 1 ос.; **бȣдешъ п.** 26а — 2 ос.; **бȣде(т) п.** — 3 ос.; **бȣдева п.** — дв. 1 ос.; **бȣдета п.** — 2 ос.; **бȣдȣть п.** — 3 ос.; **панȣй** 26б, 28б — наказ. одн. 2 ос.; **нехай панȣеть** 26а — 3 ос.; **панȣйва** — дв. 1 ос.; **панȣйта** — 2 ос.; **панȣймы** — множ. 1 ос.; **панȣйте** — 2 ос.; **нехай панȣють** — 3 ос.; **нехай быхъ пановалъ** — наказ. мин. ч. одн. 1 ос.; **н. бысь п.** — 2 ос.; **н. бы п.** — 3 ос.; **нехай быхъ пановала** — ж. 1 ос.; **н. была п.** — 2 ос.; **н. бы п.** — 3 ос.; **нехай быхъ пановало** 26б — с. 1 ос.; **н. бысь п.** — 2 ос.; **н. бы п.** — 3 ос.; **нехай быхва пановала** — дв. 1 ос.; **н. быста п.** — 2 ос.; **нехай бысмы пановали** — множ. 1 ос.; **н. быстe п.** — 2 ос.; **н. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхъ пановáлъ** 26б — баж. теп. імпрф.; прф., майб. ч. одн. 1 ос.; **б. бысь п.** — 2 ос.; **б. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхъ пановала** — ж. одн. 1 ос., **б. бысь п.** — 2 ос.; **б. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхъ пановало** — с. одн. 1 ос.; **б. бысь п.** — 2 ос.; **б. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхва пановала** — дв. 1 ос.; **б. быста п.** — 2 ос.; **бодай бысмы пановали** — множ. 1 ос.; **б. быстe п.** — 2 ос.; **б. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхъ былъ пановалъ** 27а — ппрф. ч. одн. 1 ос., **б. бысь бы(л)ъ п.** — 2 ос.; **б. бы былъ п.** — 3 ос.; **б. быхъ была пановала** — ж. 1 ос.; **б. бысь была п.** — 2 ос.; **б. бы была п.** — 3 ос.; **бодай быхъ было пановало** — с. одн. 1 ос.; **б. бысь было п.** — 2 ос.; **б. бы было п.** — 3 ос.; **бодай быхва была пановала** — дв. 1 ос.; **б. быста была п.** — 2 ос.; **бодай бысмы были пановали** — множ. 1 ос.; **б. быстe были п.** — 2 ос.; **б. бы были п.** — 3 ос.; **панована, пановане** 27б, 29а — відд. ім. с. одн. наз.; **панȣючий** — дієприкм. теп. ч. одн. наз.; **панȣючая** — ж.; **панȣючое** — с.; **панȣючи** — дієприсл. теп. 27б, 29а, б.

панскїй 56б, **панькскїи** 10б — прикм. ч. одн. наз.; **панькскаѧ** 14_1 — ж.

па́нъ 12б, 13б, 22_2, 23_1 — в парад.; **панъ** 8а, 56б, 61а, 65б, 41_1 — ім. ч. одн. наз.; **пана** 55б, 67а, 68а — род.; **пан҄ꙋ** 56а, 67а — дав.; **пана** 56б, 69а — знах.; **паномъ** 8б — одн. ор. (множ. дав.); ∼ 69а — одн. ор.; **(в) пане** 53а — місц.; **пановъ** 5_2 — множ. род.; **(в, при) па́нахъ** 18а, 53а, 34_1 — місц.

Парижа 63б, **Па́рыжа** 63а, 82_1 — ім. вл. ч. одн. род.; **Парыжꙋ** 63а, 82_1 **(в) Парижꙋ** 65б, 69б — місц.

Пари(з)ской 1б — прикм. ж. одн. род.

пасꙋ 42а, 67_2 — теп. одн. 1 ос.

пасъ 69б — ім. ч. одн. знах.

патрїархa 22_1, 41_2 — ім. ч. одн. наз.; **патріарше, патрїарсе** 22_1 — дав.

пахо́локъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

пахолѧ 42_1 — ім. с. одн. наз.

пекелный 40а, 32_1 — прикм. ч. одн. наз.

пекꙋ 35б, 62_1 — теп. одн. 1 ос.

пенкне 52а — присл., **пенкней** — вищ., **найпенкней** — найвищ.

пенкнѣйшы(й) 68а — прикм. вищ. ч. одн. наз.

пень 15а, 26_2, 41_1 — ім. ч. одн. наз.; **пнѧ** 15б, 27_1 — род.

пе́рвый 84_2, 85_1 — числ. пор. ч. одн. наз.

передъ 53а — прийм.

Персїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.

перстéнь 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.

перꙋ 40б, 66_2 — теп. одн. 1 ос.

пе́ршій 64б, 84_2 — числ. пор. ч. одн. наз.

перъского 55а — прикм. ч. одн. род.

пе́съ 68а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.

пе́чъ 29_1, 41_1, **пѣчь** 16б — ім. ж. одн. наз.

пивничий 31_2 — ім. ч. одн. наз.

пиво 53б, 74_2 — ім. с. одн. наз.; **пи́ва** 59б, 77_1 — род.

Пилатѣ 16_2 — ім. вл. ч. одн. місц.

пилный 55б — прикм. ч. одн. наз.

писанїа див. **писати.**

писати 44б, 45б, 61б, 65б, 71_1; pisać (пол.) 44б, 70_2; **писа́ть** 71_1 — інф.; **пишꙋ** 28б, 44а, 63_2, 70_1 (укр. ц. сл.); pisze (пол.) 44а, 70_1; **пиши, пишимъ** 44а, $70_{1,2}$ — теп. одн. 1 ос. **пишешъ** 28б, 57а — 2 ос.; **пишꙋть** 6б — множ. 3 ос.; **писалемъ**, pisałem (укр., пол.) 44б, 70_2, **писавъемъ** 44б, **писавемъ** 44б, 70_2, **псалсемъ, писалсемь** 44б, pisałsem, pisawsem, psawsem (бог., мор.) 70_2 — мин. ч. одн. 1 ос.

писа́хъ (ц. сл.) 44б, 70_2 — аор. одн. 1 ос.; **бꙋдꙋ писати, напишꙋ** 29б, 71_2 — майб. одн. 1 ос.; **пиши** 6б, 28а, б — наказ. одн. 2 ос.; **писанѧ** 29а, 44б, 45б, **писане'** 29а, **писанїа** 45б — відд. ім. с. одн. наз.; **пишꙋчий** 71_1 — дієприкм. теп. ч. одн. наз.; **пишꙋчаѧ** — ж.; **пишꙋчое'** — с.; **пишици** (бог., мор.) 44б — теж; **писанъ** 29а — мин. пас. кор. ч.; **писана** — ж.; **писано** — с.; **писаный** 29а, 45б — повн. ч.; **писанаѧ** — ж.; **писаное'** — с.; **пишꙋчи** 66а, 71_1 — дієприсл. теп.; **писавъши, писавъшы** 61б — мин.

писанїхъ 16_2 — ім. множ. місц.

пити 35б, 65б, 59_2 — інф.; **пїю** 33б, 59_2 — теп. одн. 1 ос.

пищꙋ 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.; **пищачи** 44а — дієприсл. теп.

плакати 68а — інф.; **пла́чꙋ** — теп. одн. 1 ос.; **пла́чешъ** — 2 ос.; **пла-**

калемъ — мин. ч. 1 ос.; плаканѧ — відд. ім. с. одн. наз.; плачȣчи — дієприсл. теп.

планѣ(т) 67а, планѣтовъ 77_2 — ім. множ. род.; планетами — ор.

платити 42б — інф.; плачȣ 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.; платишъ 42б — 2 ос.; платилемъ — мин. ч. одн. 1 ос.; плаценѧ, плаченѧ — відд. ім. с. одн. наз.; платѧчи — дієприсл. теп.

племѧ 27_2 — ім. с. одн. наз.; племе́нѧ — род.

плеска́ти 44а, 70_1 — інф.; плещȣ — теп. одн. 1 ос.; плещешъ — 2 ос.; плеска́лемъ — мин. ч. одн. 1 ос.; плеска́нѧ — відд. ім. с. одн. наз.

плести 43а, 69_1 — інф.; плетȣ — теп. одн. 1 ос.; плетешъ — 2 ос.; плетлемъ — мин. ч. одн. 1 ос.; плете́нѧ — відд. ім. с. одн. наз.; плетȣчи 69_1 — дієприсл. теп.

плодъ 5б, 16_1 — ім. ч. одн. наз.

плошȣ 37а — теп. одн. 1 ос.

плывȣ 63б — теп. одн. 1 ос.

плынȣти 40а, 66_2 — інф.; плынȣ — теп. одн. 1 ос.; плынешъ — 2 ос.; плынȣлемъ — мин. ч. одн. 1 ос.; плыненѧ — відд. ім. одн. с. наз.; плынȣчи 66_2 — дієприсл. теп.

пля́цȣ 59б — ім. ч. одн. род.

по 22б, 46б, 53а, 58б, 63а, 65а, 69б, 70а, 16_2, 74_1, 76_2, 79_2, 82_1, 83_2 — прийм.; ~ два, ~ три, ~ чтыры 65а — присл. сполучення.

поборȣ 41а — майб. одн. 1 ос.

повагою 56б — ім. ж. одн. ор.

поважȣ 65_1 — майб. одн. 1 ос.

поведалъ 66а — мин. ч. одн.

поведȣ 64_2 — майб. одн. 1 ос.

повезȣ 40а, 66_1 — майб. одн. 1 ос.

повторе 50а — присл.

повѣсилъсе 61б — мин. ч. одн.

повшедный 14_1 — прикм. ч. одн. наз.

погребенна 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.

погледать 22б — теп. одн. 3 ос.

погоды 62б — ім. ж. одн. род.

погуля́тайскȣ 49а — присл.

подле 52а, 73_1 — прийм.

подлȣгъ 52б, 73_1 — прийм.

подобный 56а — прикм. ч. одн. наз.

подобно 51б — присл.

по(д)падаю 46б — теп. одн. 1 ос.

подпилъ 47б, 59б — мин. ч. одн.

подпомо(г) 77_1 — мин. ч. одн.

подскарбий 10б, подскарбїй 31_1 — ім. ч. одн. наз.

подȣшки 62_2 — ім. ж. множ. знах.

по́дъ 53а, 58б, 69б, 74_1, 76_2 — прийм.

подъпарлъ 59а, б — мин. ч. одн.

подъпираю 59а — теп. одн. 1 ос.

подъпїраю 59б — теп. одн. 1 ос.

поединкомъ 51б — присл.

поедȣ 64_2 — майб. одн. 1 ос.; поеҳалъ 64а, 70а — мин. ч.

пожалъ 62б — мин. ч. одн.

поживаю 59а — теп. одн. 1 ос.

пожитечный 56а — прикм. ч. одн. наз.

пожычаю 58а — теп. одн. 1 ос.

позволѧти 32б, позволѧти 59_1 — інф.; позволѧю 32б, позволѧю 59а, 59_1 — теп. одн. 1 ос.; позво́лѧешъ 32б, позволѧешъ 59_1 — 2 ос.; позволѧлемъ 32б, позволѧлемъ 59_1 — мин. ч. одн. 1 ос. мин. ч. одн. 1 ос.

позволити 32б — інф.; позволю 32б, 59_2 — майб. одн. 1 ос.; позво́лишъ — 2 ос.; позволилемъ 32б, 59_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; позволилъ 59а — 3 ос.; позволе́нѧ 32б, 59_1 — відд. ім. с. одн. наз.

поздоровéне 15_2 — ім. с. одн. наз.
позлочꙋ 42б, 68_2 — майб. одн. 1 ос.
позно 49б — присл.
пойдꙋ 38а, 64_2 — майб. одн. 1 ос.
поки, покꙋль 50а — присл.
покланя́емъся 71б — теп. множ. 1 ос.; **поклонїмся, поклонїмъся, поклонѣмъся** 14_2 — майб.
покой див. літ. алф. **л.**
покорнымъ 57а — прикм. ч. одн. оруд.
покорꙋ 67_1, **покорꙋся** 41а — майб. одн. 1 ос.
покꙋль див. поки.
покꙋшенїе 14_1 — ім. с. одн. знах.
полаю — 58_2 — майб. одн. 1 ос.; **полаешъ** — 2 ос.
поле 56а, 63б — ім. с. одн. наз.
полегло 65а — мин. с. одн. 3 ос.
полеть 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **полтя** 17_1 — род.
полкомъ 51б — присл.
полно 81_1 — присл.
по(л)ный 55б — прикм. ч. одн. наз.
положꙋ 38а, 64_2 — майб. одн. 1 ос.; [**поло**]**жишъ** 38а — 2 ос.
полоти 36б — інф.; **полю** 36б, 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **полешъ** 36б — 2 ос.; **поло́лемъ** 36б, 63_1 — мин. одн. 1 ос.; **полотя, поле́ня** 36б — відд. ім. с. одн. наз.
полюю 33а — теп. одн. 1 ос.
Полща 64а — ім. вл. ж. одн. наз.
полѣзꙋ 40а, 66_1 — майб. одн. 1 ос.
помощꙋ 43б, 69_2 — майб. одн. 1 ос.
поневажъ 54а, 14_1 — спол.
понесꙋ 41б, 67_2 — майб. одн. 1 ос.
понемецкꙋ 49а — присл.
понтѣистемъ 16_2 — прикм. ч. одн. місц.
попанскꙋ 49а — присл.
поправде 50б — присл.
поправи(л) 59а — мин. ч. одн.
поправлю 59а — теп. одн. 1 ос.
поражꙋ 38б, 65_1 — майб. одн. 1 ос.
порожꙋ 65_1 — майб. одн. 1 ос.
порося 15б — ім. с. одн. наз.; **посятя** — род.
поро́ти 41а, 67_1 — інф.; **порꙋ** — теп. онд. 1 ос.; **порешъ** — 2 ос.; **поролемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **поротя** 67_1 — відд. ім. с. одн. наз.; **порꙋчи** — дієприсл. теп.
порошꙋ 63_1 — теп. одн. 1 ос.
посажꙋ 38б — майб. одн. 1 ос.
посекꙋ 62_1 — майб. одн. 1 ос.
послалемъ 36а — мин. ч. одн. 1 ос.
посломъ 58б — ім. множ. дав.
послоу́шный 9а, **послꙋшный** 56а — прикм. ч. одн. наз.
посполство 39_1, 42_1 — ім. с. одн. наз.
посполꙋ 51б — присл.
постель 62_2 — ім. ж. одн. знах.
посте́лю 36а, 63_1 — майб. одн. 1 ос.
постро́нокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
потай 52б, 73_2 — присл.
потваръ 29_1 — ім. ж. одн. наз.
потокъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.
пото́пъ 24_2 — ім. ч. одн. наз.
потравы 57б — ім. ж. одн. род.
потре́ба 45б, 71_2 — ім. ж. одн. наз.
потребꙋю 58а — теп. одн. 1 ос.
потымъ 50б — присл.
поты 50а — присл.
пофранцꙋскꙋ 49а — присл.
похвили 50б — присл.
похлевца 21_1 — ім. ч. одн. наз.
похлопскꙋ 49а — присл.
поча́токъ 13б, 14а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **поча́тка** — род.
пошлю 36б, 62_2 — майб. одн. 1 ос.
пошолъ 62а, 70а — мин. ч. одн.
пощꙋ 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.
поѣдꙋ див. **поедꙋ**.
поютре 50а — присл.

прагнꙋ 66_2 — теп. одн. 1 ос.
правда 51б — ім. ж. одн. наз.
праве 50б — присл.
пра́ва 77_1 — ім. ж. одн. род.
православной 16_1 — прикм. ж. одн. род.; **правосла́вными** — множ. ор.
пражити 65_2 — інф.; **пражꙋ** 39а, 65_2 — теп. одн. 1 ос.; **пражишъ** 65_2 — 2 ос.; **пражилемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **пражъ** 39а — наказ одн. 2 ос.; **пражачи** 65_2 — дієприсл. теп.
празнꙋю 33а — теп. одн. 1 ос.
пра́цы 79_1 — ім. ж. одн. род; **працꙋ** 66б — знах.
пре 46б, 47б, 58б, 59б, 73_2, 76_2 — преф.
пребилъ 47б — мин. ч. одн.
преблагословенна 7_2, **преблагословенная** 15_1 — прикм. ж. одн. наз.
превитяжилъ 47б — мин. ч. одн.
предо див. **предъ.**
пре(д)тымъ 50а — присл.
предъ 53а, 69а, 73_2, 74_1, 77_1; **предо** 53б — прийм.
прежде 16_2 — присл.
прежити 59б — інф.
презъ 1б, 52б, 63б, 64а, 73_2, 84_1 — прийм.
пренаслѣдовани 62б — дієприкм. мин. множ. наз.
пренепорочнꙋю 71б — прикм. ж. одн. знах.
преплынути 59б — інф.
прескочити 59б — інф.; **прескочилъ** 47б — мин. ч. одн.
преставаю 59б — теп. одн. 1 ос.
преста́ти 59б, 77_1 — інф.
прето ижъ 54а — спол.
преходить 47б — теп. одн. 3 ос.
пречъ 49б — прийм.
при 18а, б, 22а, 46б, 47б, 53а, 58б, 59б, 68б, 70а, 16_2, 33_2, 74_1, 76_2 — прийм.
прибываеть 59б — теп. одн. 3 ос.
привыкаю 58а — теп. одн. 1 ос.
пригожается 67а — теп. одн. 3 ос.
придается 67а — теп. одн. 3 ос.
прида́токъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
придаю 46а, 47б — теп. одн. 1 ос.
приехати 69а — інф.; **приехали** 82_1 — мин. множ.; **приехало** 65а, 66б — с. одн. 3 ос.
призна́еть 5_2 — майб. одн. 3 ос.
прїиди 14_1 — наказ. одн. 2 ос. **(да) прийдеть** 13_1 — 3 ос.; **при(и)дѣте** 4б, **прїидѣте** 14_1 — наказ. множ. 2 ос.
прїими 4б, **прими** 15_2 — наказ. одн. 2 ос.
прилежаниемъ 4_2 — ім. с. одн. ор.
прилꙋчаю 47б — теп. одн. 1 ос.
прими див. **прїими.**
приѡ(з)доби(л)ся 60а, **приѡздо́билъся** 78_1 — мин. ч. одн.
припадаю 46б — теп. одн. 1 ос.
припадѣмъ 14_2 — майб. множ. 1 ос.
припадкꙋ 51б — ім. ч. одн. род.
приповѣсть 16б, 28_2 — ім. ж. одн. наз.
припꙋщаю 47б — теп. одн. 1 ос.
прислано 63б — с. мин. одн. 3 ос.
при́сно 71б, 13_1, 17_1 — присл.
присноде́во 4б — ім. ж. одн. кл.
пристоить 65а, 67а — теп. одн. 3 ос.
пристойный 9а — прикм. ч. одн. наз.
притымъ 53б, 74_2 — присл.
пристрычи 59б — інф.
пришлый 67а — прикм. ч. одн. наз.
пришолъ 70а — мин. ч. одн.
прихо́день 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
причиняю 32б, **причиняюся** — теп. одн. 1 ос.
приятель 68б — ім. ч. одн. наз.
приѧхомъ 71б — аор. множ. 1 ос.
про 46б, 53а — прийм.
продалъ 60б — мин. ч. одн.

продавъши 61б — дієприсл. мин.
прожєнъ 55б — прикм. ч. одн. наз.
про(д)кємъ 50б — присл.
прожнѹю 33а — теп. одн. 1 ос.
проклѧтый 32_1 — прикм. повн. ч. одн. наз.; **проклѧтый** 4б — множ.; **проклѧтъ** 32_1 — кор. ч. одн.
проливаю 34а, 60_1 — теп. одн. 1 ос.; **проливалємъ** 60_1 — мин. ч.
пролѧлємъ 60_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **пролию** 34а; **пролїю** 60_1 — майб. одн. 1 ос.
пропадаю 46б — теп. одн. 1 ос.
пророкїнѧ 16б; **пророкинѧ** 29_1 — ім. ж. одн. наз.
пророкъ 14а, 54б, 24_2, 41_1 — ім. ч. одн. наз. prorok (пол.); **пророка** 14а, 24_1 — род.; **пророцы** 4б — множ. наз.; **пророки** 17_1 — ор.
просвєтить 4б; **просвѣтить** 15_1 — у грам. спол. з част. да — наказ. одн. 3 ос.
проси́ти 29а, 36б, 63_1, **просить** 29а — інф.; **прошѹ** 36б, 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **просишъ** — 2 ос.; **просилємъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **проше́нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **просѧчи** 36б, **просѧчи** 63_1 — дієприсл. теп.
просто 52а — присл.
противко, проти(в) 53а, 73_2 — прийм.
прѹдкий 48б — прикм. ч. одн. наз.; **прѹдшый** 68а — вищ.
прѹдко 48б, 51а — присл.
прѹдшый див. **прѹдкий.**
przyiaźń (пол.) 14а, 25_1 — ім. ж. одн. наз.; przyiaciel (пол.) 14а — ім. ч. одн. наз.
прѣти 41б, 67_2 — інф.; **прѹ** 41б, 67_2 — теп. одн. 1 ос.; **прєшъ** — 2 ос.; **прѣлємъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **прѣнѧ** 41б — відд. ім. с. одн. наз.; **прѹчи** 67_2 — дієприсл. теп.
прѧдѹ 38а, 64_2 — теп. одн. 1 ос.

ψαλομ 5б, **ѱало́мъ** 7_2 — назва літ. алф.
псъ 74_2 — виг.
птѧ(к)ъ 55б — ім. ч. одн. наз.; **птѧ́ка** 60а — знах.
птаство 39_1 — ім. с. одн. наз.
пшєница 39_1 — ім. ж. одн. наз.
пыпєть 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
пытєль 15а, 26_2 — ім. ч. одн. наз.
пышный 9а — прикм. ч. одн. наз.
пѣснь 8а, 28_2, 41_1 — ім. ж. одн. наз.; ~ 16а — в парад.
пѣти 34б, 60_2 — інф.; **пою** — теп. одн. 1 ос.; **поєшъ** — 2 ос.; **пѣлємъ** — мин. ч. 1 ос.
пѣчъ див. **пєчъ.**
пѧ(т)дєсѧть 85_1 — числ. кільк.; **пѧт'дєсѧ́тый** 85_1 — пор.
пѧтна(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; **пѧтнадцѧ́тый** — числ. пор.
пѧтсотный 85_1 — числ. пор.
пѧть 64б, 65а, 82_2, 83_1, 84_2; ~ **сотъ** 85_2; ~ **тисєчєй** 86_1 — числ. кільк. наз.; ~ 60б — знах.; ~83_1 — в парад.
пѧтый 84_2 — числ. пор.

Р

р 5б — літ. алф. — irci; ~ 6_2 — **ирцѣ** — ircy.
ради 4б, 15_1, 16_2 — прийм.
ра́дѹюсѧ 79_1 — теп. одн. 1 ос.; **радѹйсѧ** 15_1 — наказ. одн. 2 ос.
ражѹ 38б, 65_1, **ражѹсѧ** 38б — теп. одн. 1 ос.
разъ 50а — присл.
разы див. **два, три.**
рай 26_2 — ім. ч. одн. наз.
ракъ 13а, 23_2 rak (пол.) 25_1 — ім. ч. одн. наз.; **ракѹ** — кл.
ранилъ 65б — мин. одн.
ра́но 49б — присл.

ранюхно 49б, 50а — присл.
распятаго 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.
рачей 51б — присл.
рач8 42а, 68_1 — теп. одн. 1 ос.; **рачъ** 42а — наказ. одн. 2 ос.
реготати 69_1 — інф.; **регоч8** 43а, 69_1 — теп. одн. 1 ос.; **регóчешъ** — 2 ос.; **реготалемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **реготáна** — відд. ім. с. наз.; **реготаючи** — дієприсл. теп.
река 63б — ім. ж. одн. наз.; **рек8** 59б — знах.; **рекою** 63б, **рѣкóю** 69а, 80_2 — ор.
рек8 35б, 61_2 — теп. одн. 1 ос.
ремéнь 15б; 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **ремéна** 15б, 27_2 — род.
рéчъ 14а, 24_2, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
рж8 39б — теп. одн. 1 ос.
Римъ 40_1 — ім. вл. ч. одн. наз.; **Рим8** 70а — род.
римланинъ 40_1 — ім. ч. одн. наз.
рымлянка — ім. ж. одн. наз.
ркомо 51б — присл.
робúти 44б — інф.
ровне 51а — присл.
роговъ 55б — ім. множ. род.
роди 5б, 16_1 — аор. одн.
родины 39_2 — ім. множ. наз.
родомъ 56а — ім. ч. одн. оруд.
рождéнного 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. повн. знах.; **рожденна** — кор. ж.
рож8 38б, 65_1 — майб. одн. 1 ос.
рожш8ю 71б — дієприкм. мин. ж. одн. знах.
роз 46б, 47б — преф.
розделне 51б — присл.
розки(ш)не 51б — присл.
розмаите 51б — присл.
розрываю 47б — теп. одн. 1 ос.
розсеваю 47б — теп. одн. 1 ос.
роз8м8 55б — ім. ч. одн. род.
рокъ 14а, 67а, 24_1, 39_1 — ім. ч. одн. наз.; **рóка** 14а, 24_2; **рок8** 62б — род.; **рокомъ** 62б — ор.
роскошъ 29_1 — ім. ж. одн. наз.; **рóскоши** 59б, 61а, 79_1 — род.
р8ч8 42а, 68_1 — теп. одн. 1 ос.
рынокъ 63б — ім. ч. одн. наз.; ~ 70а — знах.
рыцéрство 39_2 — ім. с. одн. наз.
рыч8 42б, 68_1 — теп. одн. 1 ос.
рѣдко 50а — присл.
рѣж8 39б — теп. одн. 1 ос.; **рѣжъ** — наказ. одн. 2 ос.
рѣкóю див. **река**.

С

с 5б — літ. алф. — ѕлово; ~ 6_2 — слóво — słowo.
с див. прийм. **з**.
саж8 38б — теп. одн. 1 ос.
самъ 37_1 — займ. в парад.; **самом8** 14_2 — ч. одн. дав.
самъ 22б, 49б — присл.
Сарбона 69б — ім. вл. ж. одн. наз.
свар8ся 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
сверкоч8 43а — теп. одн. 1 ос.
сверкоч8 43а, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
светиться 13_1; **светисе** 14_1 — грам. спол. з част. **да** — наказ. одн. 3 ос.
светымъ 68б див. **святый**.
свеч8 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
свободúся 7_2 — аор. одн. 3 ос.
свой 19б, 21б, 56б, 36_1, 38_1 займ. ч. одн. наз.; **своя** 19б, 56б, 36_1 — ж.; **свое** — с.; **своего** 19б, 36_1, **свого** 19б — ч. род.; **своеи** — ж.; **своего** — с.; **своєм8** 57а, 15_1 — ч. дав.; **свое'го** 56б, 57а — знах.
свойскій 21б, 38_1 — займ. ч. одн. наз.

свѣта 16_2 — ім. ч. одн. род.; **свѣтъ** 71б — знах.

свꙗто 19_2 — присл.

свꙗтый 19_2, 20_1; **свѧтый, свѧтъ** 32_1 — прикм. ч. одн. наз.; **свѧто́го** 4а, **свꙗтого** 13_1, 14_1, **свꙗ́та** 16_2; **свꙗтаго** 17_1 — род.; **свꙗто́мꙋ** 17_1 — дав.; **свѧтой** 71б — ж.; **свꙗтꙋ́ю** 66а, 17_1 — знах.; **свѧтое** 4а — с. наз.; **свꙗтыи** 4б — множ. наз.; **светымъ** 68б — дав.

срожший 68а — прикм. ч. одн. вищ. наз.

себе див. **собѣ**;

се(д)мъ 84_2, **семъсотъ** 85_2 — числ. кільк.

седѣти 30б — інф.; **се́жꙋ** 38б, 51_1 — теп. одн. 1 ос.; **седꙗть** 69б, **седѧть** 80_2 — множ. 3 ос.; **седѣлемъ** 30б — мин. ч. одн. 1 ос.; **сѧ́дь** 51_1 — наказ. одн. 2 ос.

седѧщаго 16_2 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.

сей 37_1 — займ. ч. в парад.

семдесѧтъ 85_1 — числ. кільк.; **семдеся́тый** — пор.

семна(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; **семна́дца́тый** — пор.

семсо́тный — числ. пор.

се́мый 84_2 — числ. пор.

семъ див. **се(д)мъ.**

серафими 71б — ім. множ. наз.; **серафимъ** 4б — род.

се(р)дечне 51а — присл.

се́рдце 19_2 — ім. с. одн. наз.

серꙋ 40а, 66_2 — теп. одн. 1 ос.

сечи 29а, 35б, 61_2 — інф.; **секꙋ** 35б, 61_2 — теп. одн. 1 ос.; **сечешъ** — 2 ос.; **секлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **сечена** — відд. ім. с. одн. наз.

се́чъ 14а, 24_2, **сѣчъ** 41_1 — ім. ж. одн. наз.

сила 51а — присл.

силно 4а — присл.

силою 56б — ім. ж. одн. оруд.

символъ 20_1 — ім. ч. одн. наз.

скакати 42б, 65б — інф.; **скачꙋ** 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.; **скачешъ** 42б — 2 ос.; **скакалемъ** — мин. ч. 1 ос.; **скакана** — відд. ім. с. наз.; **скакавъши** 61б — дієприсл. мин.; **скакано** 79_2 — мин. одн. 3 ос.

скарбы 70а — ім. множ. знах.

скать 51б — присл.

скверчꙋ 42б, 68_1 — теп. одн. 1 ос.

сковичꙋ 43а, 68_2 — теп. одн. 1 ос.

скоро 33б, 50а, 65б — присл.

скочилъ 69б — мин. одн.

скꙋвꙋ 35а, 61_2 — теп. одн. 1 ос.

скꙋю див. **кова́ти.**

слабость 16б, 29_1 — ім. ж. одн. наз.

сла́ва 4б, 17_1, 19_2 — ім. ж. одн. наз.; **славы** 5_2, 59а — род.; **сла́вою** 17_1 — оруд.

славный 4а — прикм. ч. одн. наз.; **сла́вной** 1б — ж. род.; **славнѣйшꙋю** 71б — найвищ. знах.

славѧть 4б — теп. множ. 3 ос.

сла́ти [1] 36а, 62_2 — інф.; **шлю** 36а, б, 62_2 — теп. одн. 1 ос.; **шлешъ** — 2 ос.; **сла́лемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **слана** — відд. ім. с. одн. наз.

сла́ти [2] 36а, 62_2 — інф.; **стелю́** — теп. одн. 1 ос.; **стелешъ** — 2 ос.; **сла́лемъ** 62_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **слана** — відд. ім. с. одн. наз.

Сленжакъ 40_1 — ім. вл. ч. одн. наз.

Сленжачка 40_1 — ім. вл. ж. одн. наз.

слепота 55а — ім. ж. одн. наз.

сли́чна, сли́чнаѧ 8б — прикм. ж. одн. наз.

слове́нскаѧ 1б, 4_2 — прикм. ж. одн. наз.

слово 22_2, 23_1 — ім. с. в парад.; **слова** 71б — одн. род.; **слово** 61_2 — знах.

сло́во див. літ. алф. **с.**

словѧни́на 4_2 — ім. ч. одн. род.; **словѧни́на** 1б — знах.

слодкїй 8б — прикм. ч. одн. наз.; **сло́дкое** — с.; **слодкїй** 9а — ч. в парад.; **слодкий, слодкїй** 17б — вищ., найвищ.; **слодкаѧ** — ж.; **слодкое** — с.

сло(д)ко 51а — присл.

сло́дкость 41_2 — ім. ж. одн. наз.

сложенїа 4б — ім. с. одн. род.

сло(н) 19_1 — ім. ч. одн. наз.

Слонско 40_1 — ім. вл. одн. наз.

сло́нце 67б, 77_2 — ім. с. одн. наз.

слꙋга 56а, 69а, 22_1, 73_1 — ім. ч. одн. наз.; **слꙋзи** 22_1 — дав.; **слꙋгꙋ** 58б — знах.; **слꙋги** 69а — множ. наз.

слꙋжи(т) — теп. одн. 3 ос.

слꙋжно 48б, 73_1 — присл.

слꙋхаю 57а — теп. одн. 1 ос.

слꙋшне 5_2 — присл.

слынꙋ 40а, 66_2 — теп. одн. 1 ос.

слышати, слыхати 63_2 — інф.; **слышꙋ** — теп. одн. 1 ос.; **слы́шишъ** — 2 ос.; **слыша́лемъ** і **слыха́лемъ** — мин. ч. 1 ос.

смаглый 17а — прикм. ч. одн. наз.

сма́жꙋ 39а, 51_1, 65_2 — теп. одн. 1 ос.; **сма́жъ** 39а, 51_1 — наказ. 2 ос.

смачне, сма́чно 52а, 72_2 — присл.

сма́чный 32_2, 72_2, 84_1 — прикм. ч. одн. наз.; **смачнейший** 32_1 — вищ.; **найсма́чнейшїй** — найвищ.

смачнюсенечко 52а — присл.

сма(ч)нюхно 52а — присл.

смержꙋ 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.

смертелное 60б — прикм. с одн. наз.

смерть 7_2 — ім. ж. одн. наз.; **смерти** 55б — род.

смеши́ти 37а, 63_2 — інф.; **смешꙋ** 37а, $63_{1,2}$ — теп. одн. 1 ос.; **смешишъ** 37а, 63_2 — 2 ос.; **смеши́лемъ** — мин. ч. 1 ос.; **смѣше́нѧ** 63_2 — віддієсл. ім. с наз.; **смешачи** 37а, **смешѧчи** 63_2 — дієприсл. теп.

смокъ 14а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **смо́ка** — род.

смолити 35б, 62_1 — інф.; **смолю** — теп. одн. 1 ос.; **смо́лишъ** — 1 ос.; **смоли́лемъ** — мин. ч. 1 ос.; **смоле'нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **смолѧчий** 62_1 — дієприкм. теп. ч. одн. наз.

смѣлости 67б — ім. ж. одн. род.

со див. **з.**

сове див. **совѣ.**

соволно 48б — присл.

соволѧхъ 61а — ім. множ. місц.

собо́рнꙋю 17_1 — прикм. ж. одн. знах.

совѣ 19а, 57а, 36_2, **сове** 19а, 36_2 — займ. дав.; **себе** 19а, 57а, 36_2 — знах.; **собо́ю** 19а, 36_2 — ор.

совито 52а — присл.

совѣю 34а, 61_1 — теп. одн. 1 ос.

сокола 54б — ім. ч. одн. знах.

со́нъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

сопокланѧема — дієприкм. пас. теп. ч. одн. знах.

сорокъ 85_1 — числ. кільк.

сославима 17_1 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.

сотворенна 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.

сотный 85_2 — числ. пор.

сочꙋ 42а, 68_1 — теп. одн. 1 ос.

соше(д)шаго 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.

спа́са 5б, 16_1 — ім. ч. одн. знах.

спасенїа 16_2 — ім. с. одн. род.

спасеть 4б, 15_1 — в грам. спол. **да спасеть** — наказ. опис. 3 сс.

спаси 20_1 — наказ. одн. 2 ос.
спасителю 4б — ім. ч. одн. дав.
спасла есть 71б — прф. одн. 1 ос.
спати 62а — інф.
спѣва́ти 31б, 57а, 58_1 — інф.; **спева́ю**, 31б, 57а, 58_2; **спѣваю** 34б, 57а — теп. одн. 1 ос.; **спева́ешъ** 31б, 58_2 — 2 ос.; **спева́лемъ** — мин. ч. 1 ос.; **спева́нѧ** 31б, 58_2, **спѣва́нѧ** 35б — відд. ім. с. одн. наз.
сподеваюсѧ 32а, 66а — теп. одн. 1 ос.
сполемъ, сполꙋ 51б — присл.
способомъ 50б — ім. ч. одн. ор.
спѣваю, спѣва́нѧ див. **спевати.**
сребрный 10а — прикм. ч. одн. наз.
сродзе див. **срокчо.**
срокчо, сродзе 51а — присл.
ставаю 61б — теп. одн. 1 ос.
стадо 39_1 — ім. с. одн. наз.
стайнѧ 15б, 27_2, 42_1 — ім. ж. одн. наз.
сталый 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; **сталейший, ста́лший** — вищ.
ста́лъ 19_1 — мин. ч. одн.
ста́ль 16б, 19_2 — ім. ж. одн. наз.; ~ $28_{1,2}$ в парад.
ста́нъ 13а, 23_1 — ім. ч. одн. наз.
староста 11а, б, 20_2, 21_1 — ім. ч. в парад.; ~ 40_1; **старостъ, старо́стовъ** 12а, 21_2 — множ. род.
старостинаѧ 40_1 — ім. ж. одн. наз.
старостичъ 40_1 — ім. ч. одн. наз.
староста́нка 40_1 — ім. ж. одн. наз.
ста́ршомꙋ 57а — ім. ч. одн. дав.
стаю, 61б — теп. одн. 1 ос.
стелю́ див. **сла́ти** [2].
створе́не 60б — ім. с. одн. наз.
стерегꙋ 37б, 58а, 64_1 — теп. одн. 1 ос.
Стефанъ 55а, 31_2 — ім. вл. ч. одн. наз.
Стефа́новъ 10а, 31_2 — прикм. чол. одн. наз.; **Стефанова** 10б, 11а, 31_2 — ж.; **Стефа́ново** 11а, 31_2 — с.
сто 65а, 85_2 — числ. кільк. наз.; **сте** 85_2 — дв.; **ста** — множ. **сотъ** — род.
сто́къ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.
столо́мъ 69б, 80_2 — ім. ч. одн. ор.
сторако 51а — присл.
стоѧти 34б, 60_2 — інф.; **стою** — теп. одн. 1 ос., **стоишъ** — 2 ос.; **стоить** 69б — 3 ос.; **стоѧ́ть** 69а — 3 ос. множ.; **стоѧлемъ** 34б, 60_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **стоѧ́нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
страдавъша 16_2 — дієпр. мин. акт. ч. одн. знах.
стра́жъ 29_1 — ім. ж. одн. назв.
страны 52б — ім. ж. одн. род.
страшный 56а — прикм. ч. одн. наз.;
страшꙋ 37а, 63_1 — теп. одн. 1 ос.
стра́хъ 13а, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; **страхꙋ** — кл.
стрелецъ 57а — ім. ч. одн. наз.
стрелѧю 32б — теп. одн. 1 ос.
стро́жъ 13а, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; **стро́жꙋ** — кл.
строю 60_1 — теп. одн. 1 ос.
стрыгти, стрычи, 37б, 64_1, **стрыгчи** 64_1 — інф.; **стрыгꙋ** 37б, 64_1 — теп. одн. 1 ос.; **стрыжешъ** — 2 ос.; **стрыглемъ** — мин. одн. 1 ос.; **стрыже́нѧ** 37б — відд. ім. с. одн. наз.
стрымѧ́ 27_2 — ім. с. одн. наз.; **стрыме́на** — род.
стꙋдента 1б — ім. ч. одн. знах.
Стычень 15а, 26_2 — ім. вл. ч. одн. наз.
стато 61б — мин. одн. 3 ос.
статый 66б — дієприкм. мин. ч. одн. наз.
сꙋдити 17_1 — інф.

сꙋдъ 56а — ім. ч. одн. наз.
сꙋкна 57б — ім. с. одн. род.
сꙋкню 60б — ім. ж. одн. знах.
сꙋмнѣнѧ 61а — ім. с. одн. род.
сꙋптелность 55а — ім. ж. одн. наз.
сꙋщꙋю 71б — дієприкм. ж. одн. знах.
схоластици 69а — ім. множ. наз.
сынова́ѧ 10б, 12б, 22_1, 31_2 — ім. ж. одн. наз.
сы́нъ 13а, 56а, 70а, 19_2, 22_1, 23_1 — ім. ч. одн. наз.; **сына** 4а, 13_1, 14_1 — род.; **сы́нꙋ** 4б, 17_1, **сынови** 15_1 — дав.; **сыно(м)** 17_1 — ор.
сы́ръ 13б, 23_2 — ім. ч. одн. наз. — знах.; **сы́ры** — множ.
сь 23б, 25б, 26б, 60а, 43_2, $45_{1,2}$, 49_1, 78_1 — част.
сѣчъ див. **сечъ**.
сѣѧти 61_1 — інф.; **сѣю** 34 , 61_1 — теп. одн. 1 ос.; **сѣе'шъ** 57а — 2 ос.; **сѣѧлемъ** 61_1 — мин. ч. 1 ос.; **сѣѧ-нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
сюды 49б — присл.
сѧ 5_2 — займ. одн. зах.
сѧдь 51_1 — наказ. одн. 2 ос.

Т

т 5б — літ. алф. — τβερδο; ~ 7_1 — **тве́рдо** — tverdo.
такъ 50б; **такъже** 51б — присл.
такли 51б — присл.
такъ ꙗко 51а — присл.
тамъ 22б, 49б; **там же** 51а — присл.
та(м)тꙋды, тамтенды 49б — присл.
танцꙋетъ 57а — теп. одн. 3 ос.
танцовавъши 62а — дієприсл. мин.
тарти 41б, 67_2, **терти** 67_2 — інф.; **трꙋ** 41б, 67_2 — теп. одн. 1 ос.; **трешъ** — 2 ос.; **тарлемъ** — мин. ч. 1 ос.; **тартѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
тваръ 16б, 29_1 — ім. ж. одн. наз.; **тва́ри** 76_1 — род.
тве́рдо див. літ. алф. **т**.
твердѣю 34а, 61_1 — теп. одн. 1 ос.
тво́и 19б, 21б, 36_1, 38_1 — займ. ч. одн. наз., **твоꙗ** — 13_1; **твоѧ** 14_1, 19б, 36_1 — ж.; **твое** 19б, 13_1, 14_1, 36_1 — с.; **твое'го** 5б, 19б, 36_1 — ч. род.; **твоей** — ж.; **твое'-го** 16_1, 79_1 — с.; **твое'мꙋ** 4б — дав.
твойскїй 21б, 38_1 — займ. ч. одн. наз.
творꙋ 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
творца 16_1 — ім. ч. одн. знах.
тебе див. **ты**.
теды 58б, 74_1 — присл.
тежъ 50а — присл.
телеснов 9б — прикм. с. одн. наз.
те́лѧ 14б, 27_2, 42_1 — ім. с. одн. наз.; ~ 15а — знах. кл.; **телѧта** 14б, **телꙗта** 27_2 — род.; **телѧта** 15а — множ. наз., **телꙗ́та** 26_1 — наз. знах. клич.
телꙗтко 13а, **телѧтко** 23_1 — ім. с. одн. наз.; **телѧтка** 12б, 13а, $26_{1,2}$ — в парад. множ.
темный 17а — прикм. ч. одн. наз.
теѡлогїи 1б — ім. ж. одн. род.
теперъ 49б, 14_1 — присл.
теразъ 49б — присл.
терти див. **тарти**.
тескно 55б, 66б, 80_1 — присл.
тисе́чный 85_2 — числ. пор.
ти́сѧча 83_1, 85_2 — числ. кільк., ж. одн. наз.; **тисѧчи** 85_2, 86_1 — дв., **тисѧчей** 86_1 — множ. род.
то — то 22б, 65 б — спол.
то, то, то 54а, 74_2 — виг.
товѣ, тобе див. **ты**.
товаришъ 58б — ім. ч. одн. наз.
той 20а, 36_1 — займ. ч. одн. наз.; **того** 20а, 62а, б, 36_1, 81_1 — род.;

той 62б, 82_1 — знах.; **тымъ** 62а, б, 81_1 — ор.; **(при) тымъ** 53б — місц.; **тая, та** 20а, 71б, **тоя** 36_1 — ж. наз.; **той** 20а, 52б, 61а, 62б, 36_1; **товй** 20а — род.; **товю** 62б — ор.; **тое'** 20а, 36_1, **то** 20а, 22а — с. наз.; **того** 20а, 36_1 — род.; **то** 22а — знах.; **тыхъ** 63а — множ. род.; **тыи** — знах.; **тыми** — ор.; **(в) тыхъ** — місц.

тéды 53б, 74_1 — спол.

той же 21б — займ. ч. одн. наз.; **тая́ жъ** — ж.; **тое жъ** — с.; **того жъ** — ч. род.; **той жъ** — ж.; **того жъ** — с.

тоѡвенгды 50а — присл.

топоръ 13б — ім. ч. одн. наз.

торговóе' 10б, 28_1, 31_2 — ім. с. одн. наз.

то самъ — то тамъ 22б, 49а — присл.

торȣе'ть 84_4 — теп. одн. 3 ос.

тотогды 50а — присл.

трафȣнкȣ 51б — ім. ч. одн. род.

трачȣ 68_2 — теп. одн. 1 ос.

трвалый 33_1 — прикм. ч. одн. наз.

треба 55б — предик.

тресóтный 85_2 — числ. пор.

тре́тий 64б, 84_2 — числ. пор. ч. наз.; ~ 16_2 — знах.

трещȣ 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.; **трещачи** 44а — дієприсл. теп.

три 64б, 84_2; **~ ста** 85_2; **~ тисечи** 86_1 — числ. кільк. наз.; ~ 65а — знах.; **три** 83_1 — в парад.; **~ разы** 50а — присл.

три(д)цать 85_1 — числ. кільк.; **тридца́тый** — пор.

трина(д)цать 84_2 — числ. кільк.; **трына(д)цатый** 84_2 — пор.

тритисечный 86_1 — числ. пор. ч. наз.

триȣмфȣю 33а — теп. одн. 1 ос.

троицы 4а — ім. ж. одн. род.; **тройци** 71б — дав.

троха 67б — присл.

трошка 67б — присл.

трою 34б, 60_1 — теп. одн. 1 ос.

трȣ див. **тарти.**

трȣдно 48б, 51а — присл.

трȣдный 48б — прикм. ч. одн. наз.

трȣдомъ 4_2 — ім. ч. одн. ор.

трына(д)цатый див. **тринадцать.**

трясȣ 42а, 67_2 — теп. одн. 1 ос.

тряфяется 67а — теп. одн. 3 ос.

тȣды — 49б — присл.

тȣрецкого 76_1 — прикм. ч. одн. род.

тȣчȣ 42а, 68 — теп. одн. 1 ос.

тфȣ 57а — виг.

ты 5б, 19а, 16_1, 35_1, 23б, 24а, 57а, 58б, 60а, 68б, 43_1, 44_1, 47_2, 51_2, 52_1, 55_1 — займ. 2 ос. наз.; **тебе** 4б, 68б, 69а, 7_2, 15_1, 78_1 — род., **тобе** 19а, 35_1; **тобѣ** 19а, 58а, 65а, б, 35_1, 79_1 — дав.; **тебе** 19а; 58а, 35_1; **тѧ** 19а, 71б, 35_1 — знах.; **тобóю** 19а, 16_1, 35_1 — ор.

тыи див. **той.**

тыле 50а — присл.

тылекро(т) 50а — присл.

тылко 50б — присл.

тыло 51б — присл.

тысь див. **сь.**

тѣла 54б, 75_2 — ім. с. одн. род.

тѣшȣся 79_1 — теп. одн. 1 ос.

тѧ див. **ты.**

Ȣ, Ѵ, ОѴ

ѵ, оѵ, ȣ 2б — літ. алф.; **ѵ** 5б 7_1 — **и́къ** — ik; **ȣ** 5б — **ȣкъ**; ~ 7_1 — **ѡникъ, ѡныкъ** — onyk.

ȣ 7б, 46б, 52б, 58б, 68б, 73_1, 76_2 — прийм.

ȣбóгого 66б — ім. ч. одн. род.; ~ 77_1 — знах.

ȣбозства 66б — ім. с. одн. род.

ȣбравшысѧ 62а — дієприсл. мин.
ȣвѣрѣ 41а, 67_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣготованноє 4б — дієприкм. с. одн. наз.
ȣйміȣю 59б — теп. одн. 1 ос.
ȣживáю 58а, 79_1 — теп. одн. 1 ос.
ȣк 5а — літ. алф.
ȣкою 35а, 60_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣкрочáю 59_1 — теп. одн. 1 ос.
ȣкротíлємъ 59_1 — мин. ч. одн. 1 ос.
ȣкрою 32а, 35а, 58_2 — майб. одн. 1 ос.; **ȣкроишъ** 32а, 58_2 — 2 ос.; **ȣкроилъ** 57б — мин. ч.
ȣливáю 59б — теп. одн. 1 ос.
ȣлица 7б, 63б — ім. ж. одн. наз.; **(по) ȣлици** 79_2 — місц.
ȣлѧ́ти 77_1 — інф.
ȣмєртвíсѧ 7_2 — аор. одн. 3 ос.
ȣмєрти 58_2 — інф.; **ȣмрȣ** 32а, 58_2 — майб. одн. 1 ос.; **ȣмрєшъ** 59_2 — 2 ос.; **ȣмарлємъ** 32а, 58_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **ȣмєрло** 66б — мин. с. одн.
ȣмєтȣ 43б, 69_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣмирáю 32а, 58а — теп. одн. 1 ос.; **умиралємъ** 32а — мин. ч.; **ȣмирáнѧ** 32а, 58_2 — відд. ім. с. одн. наз.
ȣморѣ 41а, 67_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣмывáюсѧ 29б, 51_1 — теп. одн. 1 ос.; **ȣмывáє'шъсѧ** 51_2 — 2 ос.; **ȣмывáє'тъсѧ** — 3 ос.
ȣмысломъ 56б — ім. ч. одн. ор.
ȣпадаю 46б — теп. одн. 1 ос.
ȣпáдокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
ȣпалъ 69б — мин. ч. одн.
ȣпивъшисѧ 62а — дієприсл. мин.
ȣплєтȣ 43б, 69_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣпованїє 4б — ім. с. одн. наз.
ȣповаю 22б — теп. одн. 1 ос.
ȣрóды 67б — ім. ж. одн. род.
ȣсмажȣ 39а — майб. одн. 1 ос.
ȣста 39_2 — ім. множ. наз.

ȣтєкло 65а — мин. с. одн. 3 ос.
ȣчєнь 15а, 26_2 — ім. ч. одн. наз.
ȣчєрнилсѧ 60а — мин. ч. одн.
ȣчинковъ 55б — ім. множ. род.
ȣчинности 58б — ім. ж. одн. род.
оучóный 9а, **ȣчóный** 54б — прикм. ч. одн. наз.
ȣчȣ 58а — теп. одн. 1 ос.
ȣхожȣ 59б — теп. одн. 1 ос.
ȣхо 13б, 25_2 — ім. с. одн. наз.
ȣши 13б, 25_1, 29_1; **ȣшы** 6б — ім. множ. наз.

Ф

ф 5б — літ. алф. — phert; ~ 7_1 — **фéртъ** — fert.
Фєдоръ 39_2 — ім. вл. ч. одн. наз.
Фєдорóвичъ — прикм. ч. наз.; **Фéдоровна** — ж.
фéртъ див. літ. алф. **ф**.
фикгєль 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
ѳита 7_2, fita, phita 5а — літ. алф. **ѳ**.
Францїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.; **(во) Франции** 61а — місц.
францȣского 76_1 — прикм. ч. одн. род.
фрасȣнкȣ 59б — ім. ч. одн. род.
фрымарчи(л) 60б — мин. ч. одн.

Х

х 5б — літ. алф. — **хєр**; ~ 7_1 — **хéръ**.
ха, ха, ха 54а, 74_2 — виг.
хвалю 36а — теп. одн. 1 ос.; **хвалѧчи** — дієприсл. теп.
хвѣю 61_1 — теп. одн. 1 ос.; **хвѣлємъ** — мин. ч. одн. 1 ос.
хєндонгий 62а — прикм. множ. знах.
хєрȣвимы — хєрȣвими 4б — ім. множ. наз.; **хєрȣвимъ** 71б — род.
хéръ див. літ. алф. **х**.

хиблю 58а — теп. одн. 1 ос.; **хибилъ** 77_1 — мин. ч. одн.
хижо 54б — присл.
хижости 67б — ім. ж. одн. род.
Хина 64а — ім. вл. ж. одн. наз.
хи́трый 9а, 17а — прикм. ч. одн. наз.
хлепчꙋ 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
хложꙋ 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.
хлопецъ 61а — ім. ч. одн. наз.; **хло́пца** 58б, 62_2 — знах.
хлопи́ско 13а, 28_1 — ім. ч. одн. наз.
хлопъ 69б; chłop (пол.) 25_1 — ім. ч. одн. наз.
хлопѧтко 13а, 23_1 — ім. с. одн. наз.
хлѣба 55б, 57б, 58а, 59а — ім. ч. одн. род.; **хлѣбъ** 57б, 70а, 13_1, 14_1 — знах.; **хлѣбомъ** 60а — ор.
хме́ль 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **хмелѧ** 15б — род.
хожꙋ 38б — теп. одн. 1 ос.
хоробы 77_1 — ім. ж. одн. род.; **хоробꙋ** 79_1 — знах.; **хоробою** 69а, 77_1 — ор.
хоронить 5_2 — теп. одн. 3 ос.
хоронюсѧ 77_1 — теп. одн. 1 ос.
хоте́нїе 20_1 — ім. с. одн. наз.
хотѣти 43а, 69_1 — інф.; **хочꙋ** 43а, 65а, 69_1 — теп. одн. 1 ос.; **хочешъ** 43а — 2 ос.; **хотѣ́лемъ** 43а, 69_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **хоти** 43а — наказ. одн. 2 ос.; **нехай(н) хоче(т)** — 3 ос.; **хотѣмо** 43а — множ. 1 ос.; **хтѣте, хотѣте** — 2 ос.; **нехай(н) хочꙋть, хотѧть** 43а — 3 ос.; **хотѣнѧ** 69_1 — відд. ім. с. одн. наз.; **хотѧчи** 43а, 69_1 — дієприсл. теп.; **хотѣный** 43а — дієприкм. мин. ч. одн. наз.
хотѧ 53б — спол.
хрестїа́ны 4а, **христїѧне** 62б — ім. множ. наз.

Христо́съ 4а, 14а, 19_2, 54б, 60б, 78_2, **Хрыстосъ** 24_2 — ім. вл. ч. одн. наз.; **Христа** 4б, 14а, 16_1, **хрыста** 24_2 — род.; **Хрыстꙋ** 4б, 14_2 — дав.; **Христа** 5б, 61б; **Хрыста** 16_1 — знах.
хрыбта 59а — ім. ч. одн. знах.
хто див. **кто**.
хтось див. **кто́сь**.

Ц

ц 5б — літ. алф. — ci; ~ 7_1 — **ци** — tci.
царъ 4а, 20_1 — ім. ч. одн. наз.; **царю** 4б, **цареви** 14_2 — дав.
цари́ца 20_1 — ім. ж. одн. наз
царствїе 13_1, **царство** 13_1, 20_1 — ім. с. одн. наз.; **царствїю** 17_1 — дав.
цвиче́не 42_1 — ім. с. одн. наз.
це́ль 15б, 27_1 — ім. ж. одн. наз.
церковъ 20_1 — ім. ж. одн. наз.; ~ 17_1 — знах.
цесара 62а — ім. ч. одн. род.
ци — див. літ. алф. **ц**.
цнота 54б — ім. ж. одн. наз.; **цно́ты** 55б, 58б, 76_2 — род.; **цнотꙋ** 68б — знах.; **цнотою** 60а — ор.; **цнотъ** 5_2 — множ. род.; **цноты** 84_1 — знах.
цнотливе 65а, 67а — присл.
цытъ 54а, **цыть** 74_2 — виг.
цо див. **що**[2].
цось див. **што́сь**.

Ч

ч 5б — літ. алф. — ther; ~ 7_1 — **че́ръ** — tcher.
чарнокни(ж)никъ 39_1 — ім. ч одн. наз.

чарнокни(ж)ство 39_1 — ім. с. одн. наз.

ча́рный 32_2 — прикм. ч. одн. наз.; **чарнейшїй** — вищ.; **найчарнейшїй** — найвищ.

частокроть 50а — присл.

ча́сӱ 81_2 — ім. ч. одн. род.; **ча́съ** 62б, 70а, 82_1 — знах.; **ча́сомъ** — ор.

ча́ю 17_1 — теп. одн. 1 ос.

чекаеть 58б — теп. одн. 3 ос.

человѣкъ див. **чловекъ.**

челꙗди 67а — ім. ж. одн. місц.

челꙗдина 62_2 — ім. ч. одн. знах.

чемӱ, чемӱтакъ, чемӱне 51а — присл.

черга 22_1 — ім. ж. одн. наз.; **черзи** 22_1 — дав.

черезъ 52б — прийм.

черни́ломъ 60а — ім. с. одн. ор.

черный 32_1 — прикм. ч. одн. наз.

черню 62_1 — теп. одн. 1 ос.

честнѣйшую 71б — прикм. найвищ. ж. одн. знах.

честӱю 33а — теп одн. 1 ос.

че́сть 4б, 16б, 28_2 — ім. ж. одн. наз.

четве́ртый 61а, 84_2 - числ. пор.

чили 51б — част.

чини́ти 30а, 50_2 — інф.; **чинї́лемъ** 30а, 50_2 — мин. ч. одн. 1 ос

читати 30б, czytać (пол.) 70а — інф.: **читаю** 32а — теп. одн. 1 ос.; **чита́ють** 69а — 3 ос.; **читахъ** 44б — аор. 1 ос.; **читалемъ** 30б, 81_2; **читалъ** 61_2 — мин. ч.; **читане** 29а, **читанѧ** 44б, **читанїа** 44б — ім. с. одн. наз.; **чита́ючи** 71_1, czytaiąc (пол.), **чита́нци** (бог. мор. далм.)— дієприсл. теп.; **чита́вши** 81_2 — мин.

чловекъ 14а, 54б, 55б, 60б, 61а; **чловѣ́къ** 19_1, 24_1, 84_1, **человѣкъ** 4а, 19_2, 20_1 — ім. ч. одн. наз.; **чловека** 14а, 55б — род.; **чловекӱ** 67а — дав.; **человѣкъ** 16_2 — множ. род.

чотыри 84_2 — числ кільк.

чре́ва 5б, 16_1 — ім. с. одн. род.

чтырдеса(т) 85_1 — числ. кільк.; **чтырдеся́тый** — пор.

чты́ри 64б, 82_2; **∼ ста** 85_2; **∼ тисечи** 86_1 — числ. кільк. наз.; **(по) чтыры** 65а; **(по) чты́ри** 83_2 — знах.; 83_1 — в парад.

чтырисо́тный 85_2 — числ. пор.

чтыритисячный 86_1 — числ. пор.

чтырна(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; **чтырна́дцатый** — пор.

чӱ́ти 33б, 44б, 71_1 czuć (пол.) 44б — інф.; **чӱю** 33б — теп. одн. 1 ос.; **чӱешъ** — 2 ос.; **чӱлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.

Ш

ш 5б — літ. алф. — cha; ∼ 7_1 — **ша** — cha.

шалѣю 61_1 — теп. одн. 1 ос.

ша́пка 11б, 21_2, 73_1 — ім. ж. одн. наз.; **(в) шапцѣ** 61а, 70а — місц.

ша́пию 73_1 — присл.

шаты 62а — ім. множ. знах.

шедлемъ див. **ити.**

шепчӱ 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.

шермовавъши 62а — дієприсл. мин.

шерокїй, шерший див. **широки(й).**

шесдесять 85_1 — числ. кільк.; **шесдесятый** — пор.

шесн(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; **шесна́дца́тый** — пор.

шесть 64б, 84_2 **∼ сотъ** 85_2 — числ. кільк.

шестсо́тный 85_2 — числ. пор.

ширей 67б — присл. вищ.
широки(й) 56а, **шерокїй** 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; **ширший** 56а, **шерший** 33_1 — вищ.
шити 33б, 59_2 — інф.; **шию** — теп. одн. 1 ос.; **шие'шъ** — 2 ос.; **шилемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **шита** — відд. ім. с. одн. наз.
шкода 55б — предик.
шлю див. **слати.**
шлисмы див. **ити.**
шо́лемъ див. **ити.**
шостый 84_2 — числ. пор.
што 20б, 37_2 — займ. с. одн. в парад.
што́сь 21а, 38_1 — займ. с. одн. наз.
шту́ка 69а, 71_1 — ім. ж. одн. наз.; **шту́ку** — знах.; **штукою** 56а — ор.

Щ

щ 5б — літ. алф. — chtcha; ~ 7_1 — **ща** — chtcha.
щва́ти 33б — інф.; **щвую** 33а — теп. одн. 1 ос.; **щвуешъ** — 2 ос.; **щвалемъ** 33б — мин. ч. одн. 1 ос.; **щва́на** — відд. ім. с. одн. наз.
щена 15а, 15б, 26_2 — ім. с. одн. наз.; **щенята** 15б — род.
щирость 5_2 — ім. ж. одн. знах.
що[1] див. **што.**
що[2] 52а — част.
щоколвекъ 21а — займ. с. одн. в парад.
щось див. **штось.**
щу́длокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

Ѣ

ѣ 5б — літ. алф. —iat', ~ 7_1 — **ять** — iat'.
ѣсти, ѣсть 57_2, 58_1 в парад.; **ести** 65б — інф.
едячий, ѣдячїй 58_1 — дієприкм. теп. ч. одн. наз., **ѣдячая** — ж., **ѣдячое'** — с.
ѣръ 5б, 7_1 — **ь** — літ. алф. — ıer.
ѣхати 38а, **ехати** 64_2 — інф.; **ѣду, еду** — теп. одн. 1 ос.; **ѣдешъ** 38а — 2 ос.; **едуть** 63а — множ. 3 ос.; **ѣхалемъ** 38а, **ехалемъ** 64_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **ехалъ** 69б, 80_2 — мин.; **едь** 28а — наказ. одн. 2 ос.; **ѣха́на** 38а, **еха́на** 64_2 — відд. ім. с. одн. наз.

Ю

ю 5б, 7_2 — літ. алф. — iu.
Юдашъ 61б — ім. вл. ч. одн. наз.
юсъ 7_2 — літ. алф. — **юсъ** — ius; ~ 18_2 — **ж.**
ютро 50а — присл.

ІА, Ѧ

ꙗ (**ѧ**) 5б, 7_2 — літ. алф. — ia.
ꙗ 18б, 23б, 56б, 57а, 58б, 68б, 34_2, 78_1 — займ. наз.; **мене** 47а, 68б — род.; **мне, мнѣ** 18б, 34_2, **ми** 18б, 47а, 57б, 63б, 66а, б, 67а, 76_2, 81_1 — дав.; **мне, мене, мя** 18б, 34_2, **мене** 58б, 60а, 65б, 78_1 — знах.; **мно́ю** 18б, 53б, 34_1 — ор.
ꙗбко 64б, 23_1 — ім. с. одн. знах.
ꙗвный 7б — прикм. ч. одн. наз.
ꙗкїй 21а, 37_2, **ꙗкий** 67а — займ. ч. одн. наз.; **ꙗкая** — ж.; **ꙗкое'** — с.; **ꙗкого** — ч. с. род.; **юкой** — ж.
ꙗкїйколве(к) 37_2 — займ. одн. ч. наз.
ꙗко 51а — присл.; ~53б, 71б, 13_1, 14_1, 74_2 — спол.

ꙗкобы 51а — присл.
ꙗко то 51а — присл.
ꙗко, ꙗкъ 52а — част.
ꙗкъбыто 51а — присл.
ꙗкъ найлепший див. добре.
ꙗлмꙋжнꙋ 65а — ім. ж. одн. знах.
ꙗмꙋ 69б — ім. ж. одн. знах.
ꙗмъ див. быти, читати.

Ꙗпонїа 64а — ім. вл. ж. наз.
ꙗсность 5_2 — ім. ж. одн. знах.
ꙗсный 9а, 17а — прикл. ч. одн. наз.; ꙗснѣйшое 77_2 — с. одн. вищ.; найꙗснѣйшое — найвищ.
ꙗмо́рка 11б, 21_2 — ім. ж. одн. наз.
ꙗ 4б, ꙗ 15_1 — займ. с. одн. знах.

СКОРОЧЕННЯ

аор. — аорист
баж. — бажальний спосіб
безос. — безособова форма дієслова
виг. — вигук
вищ. — вищий ступінь порівняння
відд. — віддієслівний
вл. — власний
грам. спол. — граматичне сполучення
дав. — давальний відмінок
дв. — двоїна
дієприсл. — дієприслівник
дієприкм. — дієприкметник
дієсл. — дієслово
док. — доконаний вид
ж. — жіночий рід
займ. — займенник
збірн. — збірний (числівник)
знах. — знахідний відмінок
ім. — іменник
імпрф. — імперфект
інф. — інфінітив
кільк. — кількісний числівник
кл. — кличний відмінок
кор. — коротка форма
літ. алф. — літера алфавіту
майб. — майбутній час
мин. — минулий час
місц. — місцевий відмінок
множ. — множина
наз. — називний відмінок
найвищ. — найвищий ступінь порівняння
наказ. — наказовий спосіб
недок. — недоконаний вид
ор. — орудний відмінок
одн. — однина
ос. — особа
особ. — особовий
парад. — парадигма
парн. — парний
передмайб. — передмайбутній час
повн. — повний
пол. — польське слово
підряд. — підрядний
пор. — порядковий (числівник)
плрф. — плюсквамперфект
предик. — предикатив
преф. — префікс
прийм. — прийменник
прикм. — прикметник
присл. — прислівник
прост. — простий
прф. — перфект
род. — родовий відмінок
с. — середній рід
сп. — спільний рід
спол. — сполучник
субст. — субстантивований
теп. — теперішній час
ум. — умовний спосіб
ч. — чоловічий рід
част. — частка
числ. — числівник

БІБЛІОГРАФІЯ

Добровский И. Грамматика языка славянского по древнему наречию, ч. I. Предисловие (LXVIII). Перевел с латинского М. Погодин, СПб., 1833.

Звідомлення І. Борщака з дослідів в архівах Західної Європи. «Записки Наукового товариства ім. Шевченка», т. CXXXV—CXXXVI. Праці історично-філософської секції «Про паризьку національну бібліотеку. Відділ рукописів, № 26», Львів, 1924.

Огієнко І. Українська мова. Бібліографічний покажчик до вивчення української мови, К., 1918.

Соболевский А. И. Грамматика И. Ужевича. «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца», т. 19, вып. 1, ч. V, К., 1906.

Строев С. Описание памятников славяно-русской литературы. М., 1841.

Ф[ранко] І[ван] — І. Огієнко «Огляд українського язикознавства». «Записки Наукового товариства ім. Шевченка», т. XXIX, кн. V, Львів, р. 1907.

Червінська Л. Ф., Дикий А. Т. Покажчик з української мови. Х., 1930.

Ягич И. В. Письма Добровского и Копитара. Сборник ОРЯС Российской АН, т. XXIX. СПб., 1885.

Ягич И. В. Энциклопедия славянской филологии. Изд. ОРЯС Российской АН. «История славянской филологии», вып. 1. СПб., 1910.

Banduri A. Imperium orientale sive Antiquitates constantinopolitanae... T. 2. Paris, 1711, Venezia, 1729.

Dobrovski J. Institutiones linguae slavicae dialecti veteris. Відень, 1822.

Estreicher K. Bibliografia Polska, t. 32, Kraków, 1938; його ж, Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. 4, Kraków.

Wiszniewsky M. Historia literatury polskiej, VIII, Kraków, 1851, розділ XVI.

Maciejowsky W. Pismiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830, т. III, Warszawa, 1852.

Martinof P. Le manuscrits slaves de la biblioteque imperiale de Paris, Paris, 1858.

Uzewic J. Obraz Cnoty y Slawy w Przezacney Familiey ich MM. PP. Przylockich, wiecznemi czasy nieodmiennie trwaiący. Przez Jana Użewica Slawney Akademiey Krakowskiey Studenta. Kraków, 1641.

Jagič V. Johannes Uzewič, ein Grammatiker des XVII Jahrhundert, «Arshiv für slavische Philologie», Bd XXIX, H. 1, Berlin, 1907.

ЗМІСТ

ГРАММАТИКА СЛАВЯНСКАЯ И. УЖЕВИЧА
(На украинском языке)

Редактори *Г. М. Лимар, В. П Плачинда*
Художній редактор *В. М. Теплякое*
Художне оформлення *Р. К. Пахолюка*
Технічний редактор *Н. П. Рахліна*
Коректор *Т. О. Янковенко*

Здано до набору 6/I 1969 р. Підписано до друку 12/V 1970 р. Зам. № 0-802. Вид. № 234. Тираж 5000. Папір офсетний, № 2, $70 \times 90^1/_{16}$. Друк. фіз. арк. 28,75. Обл.-вид. арк. 26,68. Умовних арк. 33,64. Ціна 2 крб. 15 коп.

Видавництво «Наукова думка», Київ, Репіна, 3.

Друкоофсетна фабрика Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Харків, вул. Енгельса, 11.

2 руб. 15 коп.